



TARTU ÜLIKOOLI EESTI KEELE ÕPPETOOLI TOIMETISED 21

Kristel Kikas

MIDA SISALDAB
HEINRICH STAHLI *VOCABULA*?

Toimetanud
Valve-Liivi Kingisepp

MIDA SISALDAB HEINRICH STAHLI VOCABULA?

Kristel Kikas

MIDA SISALDAB HEINRICH STAHLI VOCABULA?

Tõlkesaue
Väinõ Jõvi Kingõpp

SISUKORD

SÄATEKS

Selle raamatu väljandmist on toetanud Eesti Kultuurkapital

TESSONA

SISUJÄRGI

Kristel Kikas

1. Heinrich Stahl ja tema teadustööd

2. "Anleitung zur Erlernung der deutschen Sprache"

KEELTEADUS JA KEELTEHISTORIA

1. Keelteaduse ja keeltehistoria mõisted

2. Heinrich Stahli keelteaduslikud vaated

3. Keelteaduse ja keeltehistoria uurimismeetodid

4. Keelteaduse ja keeltehistoria roll keelte õppes

5. Keelteaduse ja keeltehistoria roll keelte uurimises

6. Keelteaduse ja keeltehistoria roll keelte õppes ja uurimises

7. Keelteaduse ja keeltehistoria roll keelte õppes ja uurimises

8. Keelteaduse ja keeltehistoria roll keelte õppes ja uurimises

9. Keelteaduse ja keeltehistoria roll keelte õppes ja uurimises

10. Keelteaduse ja keeltehistoria roll keelte õppes ja uurimises

11. Keelteaduse ja keeltehistoria roll keelte õppes ja uurimises

12. Keelteaduse ja keeltehistoria roll keelte õppes ja uurimises

13. Keelteaduse ja keeltehistoria roll keelte õppes ja uurimises

14. Keelteaduse ja keeltehistoria roll keelte õppes ja uurimises

KEELTEHISTORIA

KEELTEHISTORIA

Teadustöö toetanud Kristel Kikas

MIDA SISALDAB HEINRICH STAHLI *VOCABULA*?

1. Vocabula mõiste ja selle roll keelte õppes

2. Vocabula mõiste ja selle roll keelte õppes

3. Vocabula mõiste ja selle roll keelte õppes

4. Vocabula mõiste ja selle roll keelte õppes

5. Vocabula mõiste ja selle roll keelte õppes

6. Vocabula mõiste ja selle roll keelte õppes

7. Vocabula mõiste ja selle roll keelte õppes

8. Vocabula mõiste ja selle roll keelte õppes

9. Vocabula mõiste ja selle roll keelte õppes

10. Vocabula mõiste ja selle roll keelte õppes

11. Vocabula mõiste ja selle roll keelte õppes

12. Vocabula mõiste ja selle roll keelte õppes

Selle raamatu väljaandmist on toetanud Eesti Kultuurkapital

Tehniline toimetus: Kristel Kikas

© Tartu Ülikool, 2002

ISSN 1406-0183

ISBN 9985-4-0266-9

Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda
Tiigi 78, Tartu 50410
Tellimus nr 502

SISUKORD

SAATEKS	7
EESSÕNA	9
SISSEJUHATUS	11
1. Heinrich Stahl ja tema kaasaeg.....	11
2. "Anführung zu der Esthnischen Sprach"	14
SÕNASTIKU KASUTAJALE	19
1. Vanast sõnastikust uus.....	19
1.1. Märksõnastamise põhimõtted.....	21
1.2. Rekonstrueerimisest	24
1.3. Kirjaviis, eripärase grafeemid	24
2. Sõnaartikkel.....	26
2.1. Sõnaartikli struktuur.....	26
2.2. Märksõnad.....	28
2.3. Täendussetused.....	30
2.4. Märksõna liik	33
2.5. Kommentaarid.....	34
2.6. Leheküljenumber.....	34
2.7. Viitemärksõnad	35
SÕNASTIKU LÜHENDID	36
SÕNASTIK.....	37
MIDA SISALDAB HEINRICH STAHLI VOCABULA?	156
1. Märksõnad ja üksiksõnad	156
2. Tärnimärksõnad ja tähendussetused	163
3. Sõnaliigiline koosseis	165
3.1. Substantiivid.....	166
3.2. Verbid.....	168
3.3. Adjektiivid.....	169

3.4. Adverbid.....	169
3.5. Pronoomenid	170
3.6. Konjunktsioonid	170
4. Fraasimärksõnad	171
5. Lausekonstruktsioonid	173
6. Liitsõnad	175
6.1. Liitsubstantiivid.....	178
6.2. Liitadjektiivid	180
6.3. Liitadverbid ja liitpronoomenid	180
KOKKUVÕTE	181
KIRJANDUS	188
ZUSAMMENFASSUNG	191
LISA 1. SAKSA SÕNADE REGISTER	196
LISA 2. "ANFÜHRUNGI" FAKSIIMILETRÜKI LK 34.....	220

SAATEKS

Mõned head aastad tagasi, kui arvutid keeleuurimistöös olulise abivahendi rolli hakkasid täitma, tekkis mul idee pöörata Heinrich Stahli saksa-eesti sõnastik ümber eesti-saksa sõnastikuks. Pidasin nõu arvutiasjatundjate Ülle Viksi ja Haldur Õimuga, kes mõtet toetasid. Uute ülesannete lisandumise tõttu jäi mu soov teostamata. Õppejõutöö võimalumaid külgi on aga võimalus suunata noori andekaid üliõpilasi uurima ja teostama seda, mis enesel pooleli või kavatsus tegema hakata.

Eesti keele proseminatöökis valis Kristel Kikas "Arvutid keeleuurimises" ja õppejõul oligi õnnelik leid käepäraselt. Võimekas üliõpilane sai seminaritöökis Stahli sõnastiku arvutisse sisestamise tekstitöötlusprogrammiga *Word*, hiljem viidi see tabeli kujule programmis *Excel* ja olemasolevast saksa-eesti sõnastikust sai ümberpööratud, eesti-saksa variant. Kristel Kikas hakkas osalema Tartu ülikooli eesti keele õppetooli vana kirjakeele uurimiserühma tegevuses ja 1999. aasta kevadel kaitses ta juba bakalaureusetööd "Heinrich Stahli saksa-eesti sõnastik (1637) eesti-saksa sõnastikuna". Sisukas uurimus garanteeris autorile magistrantuuri õppetooli juures ja käesoleva aasta kevadel omistas TÜ eesti ja soome-ugri keeleteaduse osakonna teadusnõukogu üksmeelselt Kristel Kikasele *magister artium*'i kraadi uurimuse "Mida sisaldab Heinrich Stahli *Vocabula*?" eest.

Heinrich Stahli väljaandes "Anführung zu der Esthnischen Sprach" (1637) leiduv saksa-eesti sõnastik on haruldane sõnakogu, eesti leksikograafia esiklaps, mis pakub põnevat lugemisvara igale vähegi eesti kirjakeele ajaloost huvituvale inimesele. Seni oli aga selle tõlkesõnastiku eesti aines süstematiseerimata, nii et isegi eesti vastete arvus ja korduvate eesti sõnade kasutuse kohta polnud täit selgust, rääkimata põhjalikust leksikoloogilisest analüüsist. Kristel Kikase uurimustöö kõrvaldab selle lünga ja avab haruldase keelemälestise sõnavara iseloomu ja koosseisu. Kasutatud meetodika – vanade saksa-eesti sõnastike leksika ümberpööramine eesti-saksa sõnastikeks – on uudne ja antud töö seisukohalt igati õigustatud. Samalaadset meetodikat tuleks rakendada kõigi 17. sajandi sõnastike eestikeelse ainese täpseks

fikseerimiseks. See töö ongi eesti keele õppetoolis käsil. Asjasse süvenemata võib see "ümberpööramine" tunduda väga lihtsana, kuid Kristel Kikasel tuli sel puhul lahendada vana kirjakeele keerukaid lingvistilisi ja esitusviisiga seotud probleeme, millest ta annab põhjaliku seletuse magistritöö sissejuhatavas osas.

Valminud sõnastik on huvitav kultuurilooline dokument, milles tuleb selgelt esile H. Stahli *Vocabula* eesti aines oma häälikulise, sõnamoodustusliku ja tähenduse eripäraga. Lugejale avaneb võimalus tutvuda H. Stahli eesti keele sõnavara tundmise ulatuse ja piiratusega, kuidas ta on ühendanud eesti ja saksa keele sünonüüme, püüdnud leida sobivaid ekvivalente mõnikord õnnestunult, sealsamas ka rängalt eksides jne. Esile tuleb arhailine sõnavara, mis tänapäeva kasutusest kadunud, aga ka see püsiv ja muutumatu leksika, mis pärineb enam kui kolme ja poole sajandi tagusest eesti kirjakeelest.

Mida sisaldab Heinrich Stahli *Vocabula* konkreetset, sellele annab Kristel Kikas seletuse magistritöö sõnastikuosale järgneva analüüsi käigus. Selgub, et eesti aimest on Stahli sõnastikus üle 800 märksõna võrra rohkem kui saksa aimest (2309 saksa-eesti sõnaartiklit, vahetatud suunaga sõnastikus 3112 eesti-saksa sõnaartiklit). On esitatud märksõnade sagedusandmed, esile toodud kõige enam korduvad märksõnad (*komme, tegema, algama* jt), iseloomustatud muutunud tähendusega märksõnu, kogu sõnastiku sõnaliigilist koosseisu, liitsõnu jm. Analüüsi ilmestavad ülevaatlilikud joonised ja skeemid.

Kristel Kikase magistritöö on põhjalik uurimus esimese eesti keelt sisaldava sõnastiku leksikast ja seepärast on igati kiiduväärne, et Eesti Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapital pidas vajalikuks toetada Kristel Kikase uurimuse "Mida sisaldab Heinrich Stahli *Vocabula*?" avaldamist ja TÜ eesti keele õppetooli toimetiste sarjas see nüüd ilmubki. Nii saab tänapäeva lugeja jaoks kättesaadavaks vanim eesti sõnavarakogu, mis selgitab Heinrich Stahli alusepanija rolli eesti leksikograafia ajaloos ja annab ühe konkreetse pildi eesti keele leksikast 17. sajandi esimesel poolel.

Seitsmevennapäeval 2002 Tartus

Toimetaja

EESSÕNA

Käesolev magistritöö kuulub eesti vanema kirjakeele uurimise valdkonda. Töö eesmärk on tutvustada sakslasest teoloogi Heinrich Stahli sulest aastal 1637 Tallinnas ilmunud saksa-eesti sõnastikku "Anführung zu der Esthnischen Sprach, auff Wolgemeinten Rath, und Bittliches Ersuchen, *publiciret* von M. HENRICO *Stahlen*. Revall, Druckts Chr. Reusner der älter, in Verlegung des Authoris". Teos ühendas eesti keele grammatika 33 leheküljel ja saksa-eesti sõnaraamatu 101 leheküljel. Siinses magistritöös analüüsitakse sõnaraamatuosa, mille H. Stahl on pealkirjastanud "*Vocabula nach Ordnung des Teutschen Abc*".

H. Stahli "Anführungit" kui eesti grammatikakirjanduse ja leksikograafia esikteost on ka varem uuritud, ent 365 aasta vanune keelematerjal on siiani olnud kättesaadav vaid faksiimiletrükina. Seepärast otsustati esitada *Vocabula* põhjalik tutvustus. Pärast kogu sõnaraamatu arvutisse sisestamist vahetati ära algse saksa-eesti sõnaraamatu keelesuund, sõnaraamat n-ö pöörati ümber. Magistritöö tuumiku moodustabki eesti-saksa sõnaraamat, mis sisaldab kogu Stahli sõnaraamatu keelematerjali koos täiendava informatsiooniga tänapäeva lugejale. Eesti-saksa sõnaraamat on erinevalt algsest lausalfabeetiline, arvestades liitsõnapiiri.

Sõnaartikkel algab eesti märksõnaga, mis on üldjuhul seatud vastavusse tänapäeva ortograafiaga. Vajadusel järgneb sellele eripärase märksõna tähis (tärn *) ja tähendusseletus. Kõikidele sõnaartiklitele on lisatud märksõnaliigi märgend, milleks on kas sõnaliigi-, fraasi- või lausekonstruktsiooni märgend. Pärast vahesümbolit ♦ esitatakse muutmata kujul Stahli eesti vaste, selle võimalikud muutevormid ja saksa vaste. Sõnaartikli lõpetab leheküljenumber, kus eesti-saksa vastete paar *Vocabulas* asub. Põhisõnaartikleid täiendavad viited, mis osutavad liitsõnade ja mitmeosaliste märksõnade järelkomponentidele.

Magistritöö esimesed peatükid tutvustavad lühidalt Heinrich Stahli elu, tegevust ja teoseid. Seejärel selgitatakse, millistel põhimõtetel on Stahli sõnastiku materjal vormitud eesti-saksa sõnastikuks ning antakse juhiseid sõnaraamatu kasutajale. Eesti-saksa sõnastikule järgneb sõnaraamatu eesti keelematerjali

analüüs ja töö kokkuvõte nii eesti kui saksa keeles. Magistritööle on lisatud saksa märksõnade alfabeetiline loend ja näitelehkeülg sõnastiku faksiimiletrükist. Käesolevas töös ei analüüsita *Vocabula* eesti lihttüvede etümoloogiat ega tuletisi, kuna need andmed on esitatud magistritööle eelnenud bakalaureusetöös (Kikas 1999) ja publitseeritud TA Emakeele Seltsi aastaraamatus nr 46 (Kikas 2001: 185–223).

Töö koostaja on vana kirjakeele ja sõnavaratöö radadele suunamise, väärtuslike nõuannete ning koostöö eest siiralt tänulik oma juhendajale, dotsent Valve-Liivi Kingisepale, kes on ühtlasi selle väljaande toimetaja. Asjatundlike nõuannete eest suur tänu minu magistritöö retsensendile Külli Habichtile. Arvutiabi eest magistritöö valmimisel tänan Liina Lindströmit ja raamatu küljendamisel Külli Prillopit. Sisukate tudengiaastate eest olen tänu võlgu oma õppejõududele eesotsas professor Mati Ereltiga.

SISSEJUHATUS

1. Heinrich Stahl ja tema kaasaeg

Ajal, mil elas ja tegutses eesti vana kirjakeele rajajaid Heinrich Stahl, kuulusid Eesti alad Rootsi kuningriigi haldusalasse. Eesti raamatulugu oli juba alguse saanud ning hilisel Rootsi ajal (1629–1710) lisandus esimesele eestikeelsele raamatule (1525) ligi 45 trükist (Pahtma 1998: 3–4). Kirjalikud tekstid kiirendasid uute ideede – humanismi ja reformatsiooni – jõudmist Vana-Liivimaale. Kui 1517. a puhuma hakanud reformatsioonituuled tõid kaasa Martin Lutheri nõude, et jutlused peetagu rahvakeeles ning koguduseliikmed peavad jumalasõna saama oma emakeeles lugeda, tekkis Liivimaalgi varasemast suurem tarvidus nii eestikeelsete raamatute kui kirjaoskuse järele, mida hiljem hakkasid andma rahvakoolid. Luther kutsus üles ka raamatukogusid rajama, teadaolevalt huvituti 16.–17. sajandi Tartus kaasaja Euroopa tippteostest enam kui paljudes teistes Euroopa maades, kus katoliku kirik ei soosinud lugemisoskuse ega raamatute levikut lihtrahva seas (Paul 1999: 145–146). Ka Rootsi valitsus pidas vajalikuks, et siinsed ametnikud oskaksid maakeeles suhelda. See kõik suurendas nõudlust eesti grammatika ning sõnastiku järele.

Ühelt poolt eestikeelse kirjasõna levikule olulise tähtsusega tõuke andnud kirikuelu rahvakeelsuse nõue käivitas teisalt kirjaliku eliitkultuuri pealetungi suulisele rahvakultuurile, millest sai alguse rahvakultuuri suuliste traditsioonide järk-järguline taandumine. Oli see hea või halb? Ajalooliste protsesside tõlgendamise vaatenurk sõltub sageli tõlgendaja kaasajal valitsevatest väärtushinnagutest. "Vana hea Rootsi aja" müüti toetab ilmselt võrdlus sellele järgnenud Vene võimu perioodiga (1721–1918). Kuidas kirikumeeste tegevusse eestikeelsete tekstide loomisel ka suhtuda, on selge, et just sakslane H. Stahl fikseeris oma teostes tollal levinud kirjaviisi. Teda peetakse eestikeelse protestantliku kirikukirjanduse rajajaks ja eesti kirjakeele loojaks, kes ühtlustas ortograafialt seni ainult käsikirjades ringelnud piibli tõlkekatkeid, jutlusi, palveid ja kirikulaule ning tegi nad kõigile kättesaadavaks.

Heinrich Stahl – nimekandja enda poolt eelistatud variant on Henricus Stahell (Raag 2002: 183 jj) – sündis 1600. a paiku Tallinnas linnakodaniku, Suure Gildi oldermanni Hinrich Stahli pojana. Tallinna triviaalkoolis, seejärel tõenäoliselt Toomkoolis alanud haridustee viis Saksamaale, kus H. Stahl 1617 immatrikuleeriti Rostocki ülikooli (erialaks filoloogia ning teoloogia) ja 1621 Wittenbergi ülikooli (teoloogia). Pärast teoloogiamagistri kraadi saamist (1622) jätkas ta 1623. aastal õpinguid Greifswaldi ülikoolis, kust ta aga veel samal aastal kutsuti tagasi kodumaale, Peetri ja Järva-Madise pastori ametikohale. Järgnes kiire tõus ametiredelil: H. Stahl nimetati Järvamaa praostiks (1627), Kadrina kirikhärraks (1633), Eestimaa konsistooriumi assessoriks (1636) ja Tallinna toompraostiks (1638). Ingerimaa ja Alutaguse superintendendi ametikoht (al 1641) asukohaga Narvas jäi Heinrich Stahlile viimaseks tööpaigaks. Aastal 1622 abiellus Heinrich Stahl Dorothea Eickholtiga. (Oletatavasti sai Stahl oma teoste ettevalmistamisel kasutada äia valduses olnud Georg Mülleri käsikirju.) Pärast oma esimese abikaasa surma (1646) abiellus Stahl u 1647 Anna Sommeriga, kes suri aastal 1655. Arvatavasti samal aastal abiellus Stahl oma kolmanda naise, Anna Torwiggega. 7. juunil 1657 surid nii H. Stahl, tema abikaasa kui üks nende poegadest katku ning 13. augustil maeti nad suure tõenäosusega kodulinna Narva rootsi kirikusse, mis hävis Teises maailmasõjas. Heinrich Stahlist pole säilinud ühtki portreed.

Stahli varaseimaks teadaolevaks eestikeelseks või eesti keelt sisaldanud teoseks on peetud 1630. aastal ilmunud luterluse algõpetust "Kurtze und einfältige Fragen die Grundstücke des Christenthums betreffend". See on ühtlasi tema ainukeseks teadaolevaks teoseks, mille ühtki eksemplari pole säilinud (Pahtma 1998: 38). Samas on mõned uurijad selle teose ilmumise suure kahtluse alla seadnud, kuna teave selle olemasolust on kõigisse hilisematesse allikatesse jõudnud 1715. a põhjaeestikeelse Uue Testamendi eessõnast, mille andmetesse on kriitiliselt suhtunud juba nii J. Hurt (1865. a Tartus kaitstud väitekirjas) kui R. Raag (2001: 587 jj). Uue Testamendi eessõna sisaldab lisaks väitele 1630. a esikteose kohta ka tõestatud faktivigu H. Stahli tööpaikade kohta. Kahtlusi toetab asjaolu, et enne 1715. a piiblit ei maini ükski Stahli teoste loetleja tema 1630. a ilmunud teost.

Esimene kindlalt teadaolev H. Stahlile omistatav teos on aastail 1632–1638 Riias ilmunud neljaosaline ja ligi 1000-leheküljeline eesti-saksakeelse rööptekstiga luterlik käsiraamat "Hand- und Hauszbuch für das Fürstenthumb Esthen in Liffland", mis sisaldab Lutheri katekismust, lauluraamatut, evangeeliume, epistleid jm. Elutööks nimetatud käsiraamatu koostamine tuli aga autoril mõneks ajaks katki jätta, kuna talle tehti ettepanek anda välja eesti keele õpperaamat, mis oleks ametnikele toeks rahvakeele õppimisel. Nii selgub ka keeleraamatu pealkirjast, et see ilmub "heasoovliku nõuande ja tungiva palve" peale. Aastal 1637 trükitigi Tallinnas Reusner seeniori trükikojas "Anführung zu der Esthnischen Sprach", mis sisaldas väikest eesti keele grammatikat ja saksa-eesti sõnastikku.

"Hand- und Hauszbuchi" kõrval ilmus Stahlilt 1641–1649 teise peateosena eesti- ja saksakeelne jutlustekogu "Leyen Spiegel" I–II. Eesti keelt puudutavaile teoseile lisandub rootsikeelne katekismus (1644) ning hulk ladinakeelseid teoloogilise sisuga traktaate.

Praeguseks ei ole leitud täpseid andmeid H. Stahli teoste tiraaži ja konkreetse leviku kohta, ent kaudsetest faktidest on teada, et need saavutasid kaasajal märkimisväärse mõjujõu, seda nii tänu autori energiale ja sihikindlusele kui samal tasemel võistlejate puudumise tõttu. Stahl pidi olema oma raamatute levikust isiklikult huvitatud, kuna avaldas need oma kulu ja kirjadega ning Rootsi valitsuse toetusel (Annus 2000: 8). Vaimuliku filoloogiline tegevus oli rakendatud luterluse ja kirjaoskuse levitamise teenistusse: "Kuni Forseliuse aabitsani olid Stahli trükised pea ainsaiks kooliraamatuiks, täites oma ülesande usuõpikuina siiski poolikult: rahva napp haridus ja Stahli kohmakas kirjaviis võisid osutada jumalasõna omandamisel ületamatuks takistusteks. Ometi pärineb 1668. a. Urvastest teade, et paljud vanad inimesed suutnud paluda, noored osanud enamikus viit peatükki, pihisõnu ja vastavaid küsimusi "Stahli järele", osalt ka kümmet käsku ja usutunnistust Lutheri seletustega" (Pahtma 1998: 60). On küll teada, et saksa keeleteadlane G. W. Leibnitz oli tuttav Stahli grammatikaga (Rätsep 1987: 714), kuid F. J. Wiedemann pole oma väärtuslikku materjali sisaldava eesti-saksa sõnaraamatu (1869) koostamisel tõenäoliselt H. Stahli sõnastikku allikana kasutanud (Kingisepp 1995: 45).

2. "Anführung zu der Esthnischen Sprach"

Heinrich Stahlilt 1637. aastal ilmunud õhukese raamatu saksakeelne täispealkiri on "Anführung zu der Esthnischen Sprach, auff Wolgemeinten Rath, und Bittliches Ersuchen, *publiciret* von M. HENRICO *Stahlen*. Revall, Druckts Chr. Reusner der älter, in Verlegung des Authoris", eestikeelsena "Juhatus eesti keele juurde heatahtlikul nõuandel ja tõsisel palvel, publicitserinud magister Henricus Stahl. Ilmunud Tallinnas autori kirjastusel, trükkunud Chr. Reusner vanem". Teose eessõna on autor signeerinud 7. jaanuaril 1637. Raamat sisaldab eesti keele lühigrammatikat veidi rohkem kui 33 leheküljel ning saksa-eesti sõnastikku 101 leheküljel, lisaks ees- ja saatesõna ning pühendusluuletusi – teksti on kokku 150 lehekülge. Põhjus, miks grammatika ja sõnastik samade kaante vahel ilmusid, peitub tollases keeleõppetraditsioonis: grammatika nõuab enda juurde sõnastikku (Rätsep 1987: 712). Sellele, et autor eeldas neid koos tarvitavat, viitab muuhulgas asjaolu, et sõnastikuosas ei korrata grammatikas sisalduvat eesti adverbide pikka loetelu (Kingisepp 1995: 43–44). Heinrich Stahl ise ei ole keeleõpetust nimetanud mitte grammatikaks, vaid juhatuses eesti keele juurde. Saksa-eesti sõnaraamat oli aktiivset tüüpi, aidates tõlkida saksakeelset teksti eesti keelde ning parema keeleoskuse puhul koostada ka algupäraselt eestikeelset teksti.

Teadaolevalt ei sündinud "Anführung" mitte niivõrd teaduslikust huvist, kuivõrd pragmaatilistel põhjustel: lisaks otsesele ettepanekule ning sotsiaalsele survele oli ajendiks uurimuse koostamises peitunud karjäärivõimalus. Huvipakkuv on asjaolu, et "nähtavasti tegi Heinrich Stahl tõepoolest esimese katse koostada eesti keele ehituse ülevaade. Pole teateid ja on vähe usutav, et tal selleks tööks oleks olnud kasutada eelkäijate käsikirju. Nii kindel ei saa olla sõnaraamatu suhtes, sest ringluses võis olla ka ladina-eesti või alamsaksa-eesti glossaaride käsikirju ja mõni neist võis tema kätte sattuda." (Rätsep 1987: 712–713) Ometi pole täna olemasolevate andmete alusel põhjust Stahli autorlust kahtluse alla seada.

"Anführungi" 1637. a originaalist on rahvusbibliograafia andmeil (Annus 2000: 72) praeguseks teada viis eksemplari: üks (pappköites) Tartus Eesti Kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogus, teine (puupärgamentköites) Läti Akadeemilises Raamatu-

kogus, kolmas (poolnahkköites) Helsingi Ülikooli Raamatukogus, neljas Stockholmi Kuninglikus Raamatukogus ning viies (pärjamentköites) Kopenhaageni Kuninglikus Raamatukogus. Raamatuloolased on seisukohal, et Tallinna trükkal Adolph Simon alustas juba a 1659 Stahli grammatika kordustrukki, ent jättis selle pooleli Heinrich Gösekeni mõjutusel, kelle eesti keele õpetus ootas ilmumisejärke. On teada ka hilisem katse avaldada kordustrukk, kuid J. H. Rosenplänteri ettepanek ei leidnud piisavat toetust. (Pahtma 1998: 52–53) Uustrükkid nägid ilmavalgust alles 1970-ndatel aastatel. Käesolev uurimus põhineb Rooma kirjastuse Maarjamaa sarjas "Maarjamaa taskuraamat" 1974. a ilmunud faksiimileväljaandel, tänaseks on sama kirjastus avaldanud uue faksiimiletrüki (2000). Teine 1970-ndate uustrükk ilmus Saksamaal sarjas "Fenno-Ugrica" (Haarmann 1976).

Erinevalt tollasest ladinakeelsest grammatikatraditsioonist kasutas Heinrich Stahl oma grammatikas vahenduskeelena saksa keelt. Teos vastab tollase keeleteaduse tavale seada ladina (ja saksa) keel kõigi teiste keelte vormiliseks eeskujuks, tänu sellele meetodile võis eesti keele struktuur sakslastele mõnevõrra tuttavgi tunduda. Tavapäraselt sisaldasid 17. sajandi grammatikad nelja peatükki (ortograafia, prosoodia, etümoloogia, süntaks), ent nende "piires on võimalikud suured mahulised erinevused, kuni mõne osa puudumiseni või asendamiseni. Stahli on kõikide osade elemendid olemas, ainult põhjendav pool on neis peaaegu olematu ja näitematerjal väga lakooniline," on analüüsinud Marju Lepajõe. (1998: 309). Stahl oleks justkui võtnud ette saksa keele grammatika, jätnud sealt välja kõige ebasobivamad peatükid – näiteks osutab ta grammatiliste sugude puudumisele eesti keeles – ning varustanud töö eestikeelse näitematerjaliga, on kritiseeritud tema grammatikat (Kask 1970: 40).

Asjaolu, et Joachim Rossihnius ja Heinrich Stahl toetusid eesti keele kirjapanekul saksa ortograafiale, tegi saksa ja rootsi päritolu pastoritele eestikeelsete raamatute lugemise lihtsamaks (Annus 2000: 8) – tundmatut seletati tuntu abil. Laiemalt on eesti kirjakeele esimese arengujärgu iseloomulikem joon tõkelisus, tollal laenatud alamsaksa sõnadest on suur osa tänaseni eesti keele raudvara. Stahli mõjukate teoste head ja vead levisid muuhulgas nii Johannes Gutsلاffi lõunaeeesti (1648) kui Heinrich Gösekeni põhjaeeesti grammatikasse (1660). Stahli kirjaviis juurdus nii laialdaselt, et isegi piibli esmatrükk aastast 1739, mis

rakendas Johann Hornungi, Bengt Gottfried Forseliuse ja Adrian Virginiuse uuendusettepanekuid, ei suutnud selle mõju täielikult kõrvaldada.

Nii oli Stahl autoriteetne ortograafia osaliselt kasutusel kuni Eduard Ahrensi uuendusteni ja uue kirjaviisi võiduni 19. sajandil. Uku Masing on nimetanud Stahl otsesõnu kangekaelseks keeleuuendajaks ning tema maitset suurepäraselt vigaseks (1964: 124, 131). Samas oleks õigem hinnata H. Stahli tekste eelkõige tollase teaduse taustal, millest selgub, et grammatika vastas täielikult kaasaja traditsioonile (Habicht 2001: 26). Samuti oleks ehk aeg muuta üldist suhtumist saksa pastoritesse, kelle sulest pärinevad esimesed uurimused ja sõnakogud eesti keele kohta. Kristiina Ross on üks neist, kes taunib pikka aega valitsenud halvustavat suhtumist eesti kirjakeele loojatesse: "Isegi Georg Mülleri, Joachim Rossihniuse ja Heinrich Stahl tegevuse kohta XVII sajandi algupoolel ei saa kuidagi väita, et nad poleks tegutsenud teadlikult ja sihipäraselt, või et esimese eesti keele grammatika autor Heinrich Stahl ei oleks otsinud keeleideaali ning fikseerinud norminguid. /.../ Keele ajaloo seisukohalt on vaieldamatu, et tollased vaimulikud tahtsid eesti keelt arendada ja nägid selleks tohutut vaeva." (2002: 225–230)

Eesti ala sakslastest vaimulike, kes tõlkisid eesti keelde usutekste ja neid ise kirjutasid, lisaülesandeks sai paratamatult eesti keele teatav normimine, kuna eelnevad normingud puudusid. Samuti tuli arendada sõnavara – puudusid paljud abstraktsed mõisted, rääkimata kristliku õpetuse leksikast. Sarnane oli kirjakeele varane järk ka lätlastel ja leedulastel: 16. sajandil alustatud töö tulemusel oli umbes 18. sajandiks kõigil kolmel rahval kujunenud välja rahvusliku kirjakeele alused. Mõnevõrra erinev oli nn Suur-Leedu e Leedu suurvürstiriigi olukord, kus esimeste leedukeelsete tekstide autorid olid leedulased ise – tänu sellele on leedu kirjakeele varaseimad tekstid parema keelekasutusega kui vanimad eesti- või läti keelsed tekstid. Kuna aga viimaste kirjapanijaks olid inimesed, kes omandasid kõnealuse keele alles täiskasvanuna, ei tohiks eesti kirjakeele esimeste tekstide saksapärase sõnamoodustuse, tõlkelaenude ning rohkete keelekonaruste üle imestada. (Scholz 1995: 251–254)

H. Stahl teoste eesti keel on üldjuhul tõlge saksakeelsest originaalist, millega kaasneb saksapärasus nii sisus kui vormis. Pikka vokaali märgib Stahl enamasti *h*-ga (*wihn*, *sehdu*),

rõhulise silbi lühikesele vokaalile järgnevat lühikest konsonanti kaksiktähga (*wanna, welli*). Täna *ō*-tähte asendab kas *ö* (*wanna põlw*), *o* (*Worck*) või *e* (*neuwo* 'nõu'), puudub ka *ä* (*Maria jeh* 'maarjää'), samas sisaldab teos rohkesti võõrtähti nagu *c, f, x, z* (*emmarick* 'hämarik', *efferdama* 'ähvardama', *hexima, emmametziz* 'emametsis'). Teatud positsioonis märgib Stahl nõrku klusiile *g* ja *d* kirja pildis vastavalt *gk-* või *dt-*ühendiga (*öigke, puidt*). Lühikesele pearõhulisele silbile järgnevat lühikest geminaatkonsonanti tähistab kahekordne konsonant (*murrelick*). Eesti üldnimed on sageli kirjutatud saksa keele analoogial suure algustähga: *Plahster, Wickerkahr*, ent siinkohal oleks õiglane mainida, et sama ebajärjekindel on Stahl ka saksa sõnade (algustähe) ortograafias.

"Anführungi" väärtuslikumaks osaks on peetud saksa-eesti sõnastikku *Vocabulat* kui esimest eesti keele leksika trükitud kogu. Sõnastiku vooruseks on eestikeelse materjali rohkus võrreldes saksakeelsega: ühele saksa leksikaalsele üksusele esitatakse vasteks sageli mitu sünonüümset eesti vastet. Tegu on tänastelegi kakskeelsetele sõnaraamatutele iseloomuliku joonega, sõnastiku kasutaja vaatab justkui läbi pikksilma sihtkeele leksikaalsele detailile, mis koosneb sünonüümide reast. Nii ongi kakskeelsed sõnaraamatud samal ajal sünonüümisõnastikud sihtkeele jaoks, ehkki sünonüümirea põhiroll on eristada tähendusi. (Hausmann 1999: 2794) Tõlkevasteid uurinud V.-L. Kingisepa hinnangul (1995: 42 jj) viitab nende rohkus Heinrich Stahli heale tahtele võimalikult täpsemalt ja mitmekülgselt avada eesti sõnade tähendussisu, mis enamasti on ka õnnestunud, ehkki suuri probleeme on tekitanud paljude mõistete ja sõnade puudumine 17. sajandi eestlaste keelepruugis.

"Anführungi" eessõnas kinnitab autor, et kõik kirjapandu pärineb otse rahvakeelest ning kui see peaks erinema eestikeelsest kõnest, on tegu kõigest maarahva laiskusega oma keele kasutamisel ja hääldamisel. Siiski kipub Heinrich Stahl teoretiseerima ning esitama vorme, millele ei ole võimalik leida vastet ühelgi murdealal. Sõnastiku nõrkuste põhjusteks on peetud tegeliku rahvakeele vähest tundmist ning eelkäijate käsikirjadest üle võetud vigu. Uurijate hinnangul kasvas Stahli keeleoskus aastate ja kogemuste lisandudes, mis kajastub vaimuliku hilisemas loomingu (Aarma 1990: 25).

Arnold Kask rõhutab Stahli keelekasutuse murdelist ebaühtlust, ent peab tema keelebaasi kokkuvõttes siiski

Tallinnast pärinevaks. Silmatorkavad idaeestilised murdejooned (*tehnut*, *morsia*, *ubbokala*) võivad olla seotud töötamisega Järva- ja Virumaal, kuhu ulatus Ida-Eesti keeleala mõju. Lõunaeeetilise sõnavara (*nackama* 'hakkama', *peral* 'järel', *rasse* 'raske') seob Kask ühelt poolt põhjaeesti rannikumurdega (millel võis tollal praeguste lõunaeeesti murretega rohkesti ühisjooni olla) ja teisalt sealsete pastorite poolt redigeeritud käsikirjadega, mida Stahl kasutada võis. Puudu ei ole ka läänemurdele iseloomulik: *nahr* 'naer', *walck* 'välk', *süstma* 'viskama'. Arvatakse, et 17. sajandiks olid pealinna jõudnud eri alade murdejooned, kus neist kujunes põhjaeesti rahvakeel. Kokkuvõttes saab H. Stahli keeletarvitust iseloomustada põhjaeesti keskmurdepärase häälikuliste ja morfoloogiliste joonte esinemisega, millele lisandub saksapärase süntaks. (Kask 1984: 82–85)

SÕNASTIKU KASUTAJALE

1. Vanast sõnastikust uus

Käesolev eesti-saksa sõnastik teeb Heinrich Stahli keeleõpetuse "Anführung zu der Esthnischen Sprach" kaante vahelt pärineva saksa-eesti sõnastiku koos täiendustega kättesaadavaks eesti keele uurijaile ning kirjakeele ajaloost huvituvaile lugejaile. Uue sõnastiku suurim sisuline erinevus võrreldes algupärasega ongi vahetatud keelesuund. Kasutatud metoodika õigustas ennast, nii asetus tähelepanu keskmesse kakskeelse sõnaraamatu eesti aines ja selle tähenduseseosed saksa vastetega. Eesti keele esikohale toomisega kaasnes hulk muutusi kakskeelse sõnastiku struktuuris. Kõige olulisem põhimõte on olnud originaalilähedus: püüti mõista H. Stahli *Vocabula* sisemist loogikat ja anda 1637. aasta sõnastik uuel kujul edasi võimalikult adekvaatselt, olgugi et tõlgendusvõimalusi oli nii sisuliste kui vormiliste otsuste langetamisel sageli mitu. Järgnevalt tutvustatakse rohkem või vähem õnnestunud lahendusi Stahli taotluste mõistmisel ja edastamisel ning avatakse otsuste tagamaid.

Juba varasematest uurimustest on teada, et *Vocabulat* iseloomustab suur varieeruvus nii saksa märksõnade kui eesti vastete esitamisel. Ehkki Stahli saksa märksõna koosneb üldjuhul ühest sõnast, leidub rohkesti mitmeosalisi märksõnu, mille täiendkomponendiks on kas sünonüüm, mis lisab põhisõnale tähendusnüansi või täpsustab seda:

Beysteher / helffer / abbimees / aitaja / awwitaja / ast 40

Flecke / klein Stättlein, allew / allewest 57,

või pikem seletus homonüümide eristamiseks:

Nagel / von Eysen / Nail / nailast 93

Nagel von Holtz in der Wand / warn / warnas 93

Nagel an Händen und Füßen / kühn / kühnest 93.

(Siin ja edaspidi: *Vocabulast* pärinevaile näiteile on poolpaksu kirja, allajoonimise ja leheküljenumbri lisanud siinse teksti autor).

Sõnastiku avalehel, otse pealkirja all selgitab H. Stahl (1637: 34), et eesti käändsõnade puhul esitatakse nii nominatiiv kui

genitiiv ja verbide puhul kolm vormi: imperfekt, perfekt ja infinitiiv. Tegelikult esitab ta aga noomenite elatiivivormi:

Leben / ello / ellust 85.

Kõigile sõnastiku verbidele pole Stahl muutevorme lisanud, ent kui seda on tehtud, esitatakse neid lubatud kolme asemel üldjuhul neli: indikatiivi preesensi singulari 1. pööre, imperfekt, *nud*-partitsiip (perfektivorm) ning *ma*-infinitiiv. Lisaks leidub mõningaid *da*-infinitiive. Niisiis on paljude eesti verbide puhul antud kõik kolm ajavormi:

erleuchten / walgkustan / walgkustasin / walgkustanut / walgustama 86.

Vocabulas domineerib lausalfabeetiline struktuur: saksa märksõna algab uult realt. Seda struktuuri täiendavad sõnaartiklid, mis sisaldavad mitut saksa märksõna ja nende eesti vasteid. Selliste märksõnapesade aluseks on semantiline kokkukuuluvus, sama tähendusvälja mõisted võivad ühtlasi olla samatüvelised saksa sõnad. Näiteks on algsest märksõnapesast

Han / Kuck / kuckest / **Henne** / kanna / kannast

saanud uues sõnastikus kaks sõnaartiklit:

kukk s ♦ Kuck: kuckest *Han* 69

kana s ♦ kanna: kannast *Henne* 69.

Vocabulas eristab Heinrich Stahl saksa märksõnade puhul 22 algustähte: A, B, C, D, E, F, G, H, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, V, W, Z. Seejuures algab osa J-tähe all esitatud märksõnadest tänapäeva saksa keeles I-ga ning V-tähe all leidub tänapäeval nii V- kui U-ga algavaid sõnu. Kui loetletud algustähed on reeglina esitatud enne vastava tähega märksõnasid vahesuurtähena, siis vahesuurtäht F on sõnastikust puudu: pärast E-alguliste sõnade lõppu järgnevad kohe, ilma tühja vahereata F-algulised sõnad (Stahl 1637: 53).

Pöördsõnastikus on eesti märksõnade võimalikke algustähti samuti 22, need on: A, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, R, S, T, U, V, Õ, Ä, Ö, Ü. See tähendab tõepoolest seda, et eesti märksõnu on uues sõnastikus 22 algustähega – erinevalt algsõnastikust, kus ühe algustähega saksa märksõnade hulgas esineb sageli ka teiste algustähtedega märksõnu. Niisiis ei ole Stahlil õnnestunud täielikult kinni pidada lubadusest esitada "*Vocabula nach Teutschen Abc*" – saksa märksõnad ei järgne üksteisele puhtalt tähestikulises järjestuses, seda juba sõnastiku avamärksõnade puhul: *Aal*, *Aas*, *Aas legen*, *Mit Aas gefangen*, *Abend*, *Es wird Abend*, *Gegen Abend*, *Abendstern* (Stahl 1637:

34). Hästi ilmneb see lisas 1, kus on esitatud saksa märksõnade tähestikuline loend koos viitega asukohaleheküljele nii algses *Vocabulas* kui siinses eesti-saksa sõnastikus.

1.1. Märksõnastamise põhimõtted

Uue sõnastiku lähtekeeleks on eesti keel ja sihtkeeleks saksa keel, kuna algne arvutisse sisestatud saksa-eesti sõnastik nii-öelda pöörati ümber. Uue alfabeetilise järjestuse eripäraks on liitsõnapiiri arvestamine, näiteks eelneb märksõna **abilmees** märksõnale **abiks paluma** ning **aultahtja** on eespool sõnast **auk**. Selle tingisid ühelt poolt tehnilised asjaolud, teisalt teenib see sõnastiku kasutaja huve, kes leiab sama täiendsõnaga liitsõnad üksteise järel sõltumata alfabeedist.

Lausalfabeetilise ülesehituse printsiibist tulenevalt on igast algsõnastiku eesti vastest saanud uues sõnastikus iseseisev märksõna omaette real. Märksõnad on noomeni puhul ainsuse nominatiivis:

meel 'aru, mõistus' *s* ♦ Meel: [meel]est *Vernunft* 124
ja verbide puhul *ma*-infinitiivis:

nakkama* 'hakkama' *v* ♦ nakkama: nackan, nackasin,
nackanut *Anfahen* 36.

Sellest reeglist on ka erandeid. Mõnikord on märksõnastatud ning põhivormile viidud sellised eesti sõnad, mis algsõnastikus on eesti vaste sünonüümiks ning esinevad mõnes muutevormis; peamiselt on jutt oleviku ainsuse 1. pöörde vormis esinevatest verbidest. Näiteks on sõnaartikli

Mangeln / Darben / wajatan / wajatasin / wajatanut /
wajatama *also auch* / tarwetan / waja olla

alusel moodustatud kolm eesti-saksa märksõna:

tarvitama* 'vaja (puudu) olema' *v* ♦ *also auch* tarwetan
Mangeln/Darben 89

vaja olema *v* ♦ waja olla *Mangeln/Darben* 89

vajatama* 'vajama' *v* ♦ wajatama: wajatan, wajatasin,
wajatanut *Mangeln/Darben* 89.

Algne sõnastik sisaldab lisaks tavalistele sõnaartiklitele (ühele saksa märksõnale vastab üks eesti vaste) ka märksõnapesi mitme saksa märksõna ja eesti vastega, kusjuures pesa alustanud märksõna võis järgnevate märksõnade suhtes olla nii hüperonüüm kui homonüüm. Need pesad on uues sõnastikus n-ö tükkideks lõhutud. Märksõnapesa alustavat saksa põhimärksõna

korratakse uues sõnastikus saksa alamärksõna ees juhul, kui esimene oluliselt täiendab alamärksõna või kui alamärksõna pole arvestatav iseseisva märksõnana. Seega hoitakse saksa vasted koos eelkõige tähenduse terviklikkuse huvides. Seda printsiipi on rakendatud näiteks kolme saksa märksõnaga pesa

Wage / damit man fahret / töld / ast Holtzwage /
wancker / wanckrist / damit man wieget / wahgk

uude sõnastikku ületoomisel:

töld s ♦ töld: [töld]ast *Wage / damit man fahret* 126

vaag 'kaalud' s ♦ wahgk *Wage / damit man wieget* 126

vanker 'puuvanker' s ♦ wancker: wanckrist Holtzwage
 126.

Teisalt, kui puudus oht, et põhi- ja alamärksõna lahutamisel tähendus kannatab (s.t, kui saksa alamärksõna võiks esineda iseseisva märksõnana või kui saksa põhi- ja alamärksõna pole tõlgendatavad sünonüümina), pole põhimärksõna alamärksõna ees enam korratud. Stahli märksõnapesast

Ente / part / partist / zahm Endte / koddo part / wilde
Endte / Metzpart

on uude sõnastikku saadud kolm sõnaartiklit:

part s ♦ part: partist *Ente* 52

kodulpart s ♦ koddo part zahm Endte 52

metslpart s ♦ Metzpart wilde Endte 52.

Eesti märksõnade loomisel oli tõlgendusvõimalusi rohkesti, siingi püüti eelkõige lähtuda Stahli eeldatavast tahtest. Eesti vaste põhivormile eelnenud muutevorme käsitatakse kasutusnäidetena, mis on uues sõnastikus paigutatud samas järjekorras põhivormi järele:

paistma 'särama, hiilgama' *v ♦ paistma: paistan,*
paistsin, paistnut Glentzen 65.

Sümboli & järel esitatud muutevormid on ka uues sõnastikus ühe ja sama märksõna all:

susi s ♦ sussi: sussist & söest *Wolff* 131.

Teisisõnu on ühest saksa-eesti sõnaartiklist uude sõnastikku moodustatud mitu sel juhul, kui algmaterjal andis – eksplitsiitselt või implitsiitselt – sellise käsitusvõimaluse. Märksõna staatusse on tõstetud *da*-infinitiivis verbid, mille *ma*-infinitiivi pole Stahl pidanud vajalikuks esitada. Sel põhimõttel on leheküljelt 112 pärit saksa-eesti sõnaartiklist

sehen / nehn / negkin / nehnut / negkema / nehma / nehha
 saanud kolm eesti-saksa sõnaartiklit:

nägema v ♦ *nehha sehen* 112

nägema v ♦ *nehma sehen* 112

nägema v ♦ *negkema: nehn, negkin, nehnut sehen* 112.

Tihti aitab taolisele tõlgendusele kaasa Stahli &-märgi kasutus. Näiteks on sõnaartiklis

sollen / *pean* / *peasin* / & *piddisin* / *peanut* & *piddinut* / *peama* & *piddama*

nähtud autori soovi esitatada saksa verbi vastena kaks eesti verbi koos pöördvormidega (algmaterjalis on verbid mõnevõrra "läbi põimunud") ning selle alusel on moodustatud kaks uut artiklit:

pidama 'kohustatud olema' v ♦ *peama: pean, peasin, peanut sollen* 114

pidama 'kohustatud olema' v ♦ & *piddama: & piddisin & piddinut sollen* 114.

Nii asetuvad &-märgid vahel tavalult, ent tänu nende uude sõnastikku ületoomisele ei lähe kaduma fakt, et teatud eesti märksõna oli algselt esitatud mingi teise eesti sõna sünonüümina (millise täpselt, saab teada algsõnastikku lehitsedes). Nagu viimasest näitest näha, on terve hulk taolisi sünonüümseid märksõnu tegelikult astmevahelduslike sõnade eri tüvede alusel moodustatud sõnad, mis on uues sõnastikus saanud ühesuguse tänapäeva märksõna.

Osa käände- või pöördvormis esitatud eesti märksõnu, mis on interpreteeritavad eesti keele kasutamise näidetena, valmisvormelitena, on jäetud algele kujule ning nad on saanud lausekonstruktsiooni märgendi (lühend *kons*). Näiteks algsest sõnaartiklist

Es wird morgen / *taiwas koitap* & *koitap*

on saadud kaks uut sõnaartiklit:

koidab v ♦ & *koitap Es wird morgen* 92

taevas koidab kons ♦ *taiwas koitab Es wird morgen* 92.

Vocabula kustunud või laialivalgunud tähemärgi asemel või järel on uues sõnastikus küsimärk, nt

täi s ♦ *tei: teij?st Laus* 84.

"Anführung" viimasel, 136. leheküljel (originaalis numbrita) on H. Stahl esitanud nii grammatika- kui sõnastikuosa trükivigade korrektuuri. Sealseid parandusi on uues sõnastikus arvestatud. Stahli poolt märkamata jäänud vead on uude sõnastikku üle toodud, nt:

habemeta 'habemetu' s ♦ *Habbenetta Ohnbart* 39.

Erandiks on seejuures vaid märksõnad:

küpsendama* 'küpsetama' v ♦ küpsendama: küpsendan, küpsendasin, küpsendanut *braten* 44.

1.2. Rekonstrueerimisest

Juhtudel, kus algsõnastikus pole ruumisäästu printsiibil muutevormi tüve põhivormi järel enam korratud, näiteks

Ring / Sõrmux / est 101,

on H. Stahl poolt juurdemõeldavaks jäetud tüvi selguse huvides uues sõnaraamatus põhivormi alusel välja kirjutatud. Rekonstruktsiooni ümbritsevad nurksulud ning see algab väikse tähega:

sõrmus s ♦ Sõrmux: [sõrmux]est *Ring* 101, ehkki vahel esitab Stahl ka eesti sõnu suurtähelisena. Pärinime rekonstrueeritud tüvi esitatakse suure algustähega:

Tallinn s *kohanimi* ♦ Tallin: [Tallin]ast *Revall* 100.

Kui Stahlil algab väljakirjutamata tüvega s-lõpulise noomeni käändelõpp ühe s-ga, on rekonstrueeritud tüves lisatud ka teine s:

viivitus s ♦ wiwitus: [wiwitus]sest *Saumung* 104, kuna H. Stahl on ka ise väljakirjutatud tüvega s-lõpuliste noomenite seestütlevas käändes s-tähe sageli kahekordistanud. See põhimõte on hoolimata üldisest grammatika- ja ortograafiaprintsiipide suurest varieerumisest olnud sõnastikku läbiv ning vahel alustabki tüveta käändelõppu topelt-s, näiteks:

kiitus s ♦ kihtus: [kihtu]sset *Preiß* 98.

Esisuurtähe kasutamiselgi on jäänud Stahl kirjakuju juurde:

anne s ♦ ande: andest *GAb* 61

kiusama 'vastu vaidlema; häirima' v ♦ kiusama: Kiusan, kiusasin, kiusanut *Anfechten* 36.

1.3. Kirjaviis, eripärased grafeemid

Heinrich Stahli *Vocabula* on trükitud gooti kirjas, mis uues sõnastikus on asendatud ladina tähtedega. Stahli kirjaviis on säilitatud, v.a märksõnades, mis on viidud kooskõlla tänapäeva ortograafiaga. Kirjavahemärkidena on Stahl kasutanud eelkõige kolme sümbolit: kaldkriipsu, punkti ja märki &. Uues sõnastikus on selguse huvides kasutatud tunduvalt rohkem kirjavahemärke ja sümboleid, lisaks muid trükitehnilisi võimalusi nagu kursiivi, kirja suurust jm. Tabel 1 teeb ülevaate nii algse kui uue sõnastiku kirjavahemärkidest, kirjatüüpidest ja sümbolitest.

	Stahli Vocabulas	Uues sõnastikus
I Kirja tüüp		
	saksakeelsed sõnad ühe kirjaga, eestikeelsed teisega	1) kogu tekst kirjaga <i>Times New Roman</i> 2) kursiivis sõnaliigitähis, tähendussetustes kasutatav <i>ka</i> : ning võõrkeelsed sõnad; poolpaksu kirjaga märksõnad
II Kirja suurus		
	kogu tekst ühesuuruse kirjaga	kaks suurust: suurema kirjaga põhitekst, väiksemaga viitemärksõnad ja kommentaarid
III Kirjavahemärgid, sümbolid		
Kaldkriips	põhiline kirjavahemärk, esineb paljudes funktsioonides	1) säilitatud, kui eraldab saksa sõnu, mis on sama eesti märksõna vasteks: <i>lust/frewd</i> 2) säilitatud kommentaari ees/taga 3) säilitatud sõnade eraldamisel ka seal, kus on liigne: nugiselnahk s ♦ nügkise/nachk
Punkt	lõpetab sõnaartikli ja lühendid	säilitatud lühendatud kommentaaride järel: <i>Pl.</i>
Koma	väga harv, kasutus juhuslik	1) eraldab tähendusi: ase 'koht, paik' 2) eraldab muutevorme (algse kaldkriipsu asemel) algkma: alkan , algksin , algknut 3) eraldab homonüümide genitiivi lõppu nominatiivist: hall, -i 4) eraldab mitut saksa vastet (algse tühiku asemel): <i>Öd, leer</i>
Sidekriips	poolitab sõna üleviimisel uuele reale või lehele	sõnu ei poolitata; sidekriips eraldab astmevahelduseta homonüümsete sõnade genitiivi lõppu nominatiivist: hall, -a
Koolon	–	1) eraldab muutevormi põhivormist, nt ahst : ahstast 2) eraldab laadivahelduslike sõnade nominatiivi genitiivist, nt kohus : kohtu 3) esineb tähendussetustes: aitaja 'ka: tunnistaja, liitlane'
Semikoolon	–	eraldab tähendussetuses enam lahknevaid tähendusi: alandik* 'madal; odav'
Ülakomad	–	ümbritsevad tähendussetust: ütlus* 'jutlus'
Küsimärk	–	järgneb tähendussetusele, kui märksõna tähendus või mõni selle tähenduskomponent on ebaselge: seallih 'ka: seapekk?'
Ümarsulud	–	tähendussetustes: asti* 'astja, (puu)nõu'
Nurksulud	–	ümbritsevad muutevormi rekonstrueeritud osa: agan s ♦ hagkan : [hagkan]ast
Teised sümbolid	1) & eraldab sõnaartikli sees eesti sõnu, nt paralleelvorme	1) &-märk säilitatud samas positsioonis: hühdma: húan & hühdan, hühdsin, hühdnut 2) püstkriips märgib liitsõnapiiri nii märksõnades (pätslahi*) kui viidetes 3) tärn * järgneb eripärastele märksõnadele (sõnad, mida ei leidu ÕS-s või mis esinevad suuresti erinevas tähenduses) 4) vahesümbolile ♦ eelneva on lisanud uue sõnastiku koostaja, rombile järgnev pärineb muutmata kujul algsõnastikust (v.a leheküljenumber)

	Stahli <i>Vocabulas</i>	Uues sõnastikus
IV Eripärased tähemärgid		
	1) Ъ [tz] .. 2) Ъ [s], [ss] .. 3) tilde vokaali või nasaali (ä, ē, ü, ñ või ñ) peal .. 4) v, V [u] või [v]..	.. on asendatud täheühendiga tz: <i>Grentz, Pitzat</i> .. on säilitatud: <i>Geheimnuß, ülleßawwamu</i> .. on säilitatud: <i>kaiwādust, loēna, sprinckbruū, Kuñter, algkmiñe</i> .. tänapäeva ortograafia alusel u või v, nt saksa <i>VAtter</i> (algselt <i>VAtter</i>), aga <i>Ubel/Unglück</i> (algselt <i>Vbel/Vnglück</i>)

Tabel 1. Muudatused kirjaviisis

2. Sõnaartikkel

2.1. Sõnaartikli struktuur

Sõnaartikkel algab eesti märksõnaga, mis on kohandatud tänapäeva ortograafiale. Märksõnale järgneb vajaduse korral eripärase märksõna tähis * ja/või tähendusseletus. Kõigile sõnaartiklitele on lisatud märksõnaliigi märgend, milleks on kas sõnaliigi-, fraasi- või lausekonstruktsiooni märgend. Pärast vahesümbolit ♦ esitatakse originaaltruult Stahli eesti vaste, selle võimalikud muutevormid ja saksa vaste. Sõnaartikli lõpetab leheküljenumber, kus eesti-saksa märksõnapaar *Vocabulas* asub. Põhisõnaartikleid täiendavad viited, mis osutavad nii liitsõnade kui mitmeosaliste märksõnade järelkomponentidele.

Enamiku uue sõnastiku märksõnadest moodustavad noomenid ja verbid. Järgnevalt tutvustatakse kahe näite varal, millised on nii algse saksa-eesti kui uue eesti-saksa sõnastiku tüüpilised sõnaartiklid.

Vocabula sõnaartikkel, mis esitab saksa noomenile eesti vaste, koosneb harilikult ühest saksa sõnast ja ühest eesti sõnast. Sageli esitab H. Stahl eesti sõna seestütleva käände vormi, vahel ainult käandelõpu. Eri elemente eraldab kaldkriips. Eesti vasteid võib olla ka mitu:

Menge Volckes / Hulck / hulckast / hulck rahwas 90.

Samuti võib eesti noomeni käänamiseks olla esitatud mitu võimalust:

Messer nugka / nugkast / & noast 90.

H. Stahli *Vocabula* tüüpiline saksa-eesti sõnaartikkel on näiteks selline (lk 88):

1	2	3	4
Loß /	ön /	lot /	lottist

- 1 – saksa märksõna
 2 – I eesti vaste põhivorm
 3 – II eesti vaste põhivorm
 4 – II eesti vaste muutevorm (seestütleva käände vorm)

Uude sõnastikku on selle sõnaartikli baasil loodud järgmised eesti-saksa sõnaartiklid:

1	2	3	4	5	6	7	8	9
lott	*	'saatus; loos, liisk'	s	•	lot:	lottist	Loß	88
önn		'saatus; loos, liisk'	s	•	ön		Loß	88

- 1 – eesti märksõna
 2 – eripärase märksõna märgend
 3 – tähendusseletus
 4 – sõnaliigi märgend
 5 – vahesümbol
 6 – eesti vaste põhivorm Stahli kujul
 7 – eesti vaste muutevorm Stahli kujul (seestütleva käände vorm)
 8 – saksa vaste Stahli kujul
 9 – asukohalehekülj algsõnastikus

Verbide esitamisel varieerub *Vocabula* kõige rohkem. Leidub sõnaartikleid, mis koosnevad ühest saksa ja ühest eesti verbist (see ja järgnevad näited lk 117-118):

streben / noudma.

Sagedasem on informatiivsem artikkel, kus ühele saksa verbile järgneb kas mitu eesti vastet või on saksa verbe mitu ja eesti vasteid üks. Sageli esitab Stahl enne infinitiivi kolm muutevormi:

strecken / Sirrotan / sirrotasin / sirrotanut / sirrotama / öigkendan.

Verbil baseeruva sõnaartikli näide:

1	2	3	4	5	6	7
stossen /	touckan /	toucksin /	toucknut /	touckma /	also auch	lücken

- 1 – saksa märksõna
 2 – I eesti vaste I muutevorm (kindla kõneviisi oleviku ainsuse 1. pöörde vorm)
 3 – I eesti vaste II muutevorm (kindla kõneviisi lihtmineviku ainsuse 1. pöörde vorm)
 4 – I eesti vaste III muutevorm (*nud*-kesksõna)

5 – I eesti vaste põhivorm

6 – saksakeelne kommentaar

7 – II eesti vaste muutevorm (kindla kõneviisi oleviku ainsuse 1. pöörde vorm)

Uues sõnastikus on sellest sõnaartiklist saanud kaks eesti-saksa sõnaartiklit:

1	2	3	4	5	6	7	8
tõukama		v	♦	touckma:	touckan,	toucksin,	toucknut
lückama	'tõukama'	v	♦				

9	10	11	12
		stossen	118
also auch	lücken	stossen	118

1 – eesti märksõna

2 – tähendusseletus

3 – sõnaliigi märgend

4 – vahesümbol

5 – I eesti vaste põhivorm Stahli kujul

6 – I eesti vaste I muutevorm Stahli kujul (kindla kõneviisi oleviku ainsuse 1. pöörde vorm)

7 – I eesti vaste II muutevorm Stahli kujul (kindla kõneviisi lihtmineviku ainsuse 1. pöörde vorm)

8 – I eesti vaste III muutevorm Stahli kujul (nud-kesksõna)

9 – saksakeelne kommentaar

10 – II eesti vaste muutevorm Stahli kujul (kindla kõneviisi oleviku ainsuse 1. pöörde vorm)

11 – saksa vaste Stahli kujul

12 – asukohalehekülj algsõnastikus

2.2. Märksõnad

Iseseisva märksõna staatuses on kõik algsõnastiku eesti sõna(ühendi)d. Kuna Heinrich Stahl esitab erinevate saksa sõnade vastetena ühtesid ja samu eesti sõnu või kordab eesti sõna sama saksa sõna vastena sõnastiku eri lehekülgedel, toob see kaasa märksõnade kordumise ka uues sõnastikus. Korduvad märksõnad näitavad seoseid ja loovad tervikpildi sellest, missuguses tähendusvalguses on Stahl eesti sõnu käsitletud.

Märksõnaks on üldjuhul tänapäeva eesti kirjakeele sõna. Suur osa sõnu on läbinud häälikulise uuendamise. Märksõnakuju aluseks on kas "Eesti keele sõnaraamatu ÕS 1999" (ÕS), "Väikese murdesõnastiku" (VMS) või F. J. Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamatu andmed – märksõnaks on kirjakuju, mis leidub vähemalt ühes neist sõnakogudest. Üldjuhul on eelistatud ÕS-i kirjakuju (kui otsitav sõna seal leidub). Märksõnade hulgas

on ka murdesõnu ja arhaisme. Kui nimetatud kolm allikat *Vocabula* sõna ei sisalda, ent see erineb tänapäeva keele vastavast sõnast suhteliselt vähe (sageli on Stahl esitanud laadivaheldusliku sõna vales astmes vormi), on sõna häälikuliselt kohandatud tänapäeva kirjakeeles leiduva sõnaga:

lugema v ♦ löema: & löen, löin, löenut *Lesen* 85

lumi s ♦ lund: [lund]ast *Schne* 109.

Väiksele osale Stahli sõnastiku omapärastest sõnadest on antud märksõna staatus ka siis, kui neid ei leidunud üheski kolmest eelnimetatud sõnaraamatust. Sellised on näiteks:

liik|pajatus* 'vanasõna, kõnekäänd, võrdlus' s ♦

lihckpajatus: [lihckpajatu]ssest *Sprichwort* 116

naljandama* 'naljatama' v ♦ naljandama: naljandan, naljandasin, naljandanut *schertzen* 106.

Need on ennekoike sõnad, mis erinevad suuresti tänapäeval tuntud samatüvelisest sõnast, sealhulgas sageli liite puudumise või erilise liite poolest. Nende märksõnade "erilisuse" taga võib oletada mitmesuguseid põhjusi: tegu võib olla Stahli-aegses rahvakeeles kasutatud arhaismide ja murdesõnadega, mis pole hilisematesse sõnakogudesse jõudnud, või sõnadega, mida Stahl on valesti kuulnud või valesti üles märkinud. Lõpuks ei saa välistada ka trükivea võimalust ega H. Stahli keeleloomet.

Märksõnad, mis ei vasta tänapäeva õige kirjareeglitele või esinevad sõnastikus tänapäevakeele seisukohast tavapärasest erinevas tähenduses, arvus või sõnaliigis (aluseks on OS), on varustatud tärniga – see juhib lugeja tähelepanu sõna vormilisele või sisulisele eripärale. Kui mitmesõnalise märksõna mõni üksikkomponent vajas tärniga esiletõstmist, järgneb tärn märksõna viimasele sõnale. Täрни ei ole märksõnadel, millel lisaks tänapäeval tuntud (põhi)tähendusele on sõnastikus teisi, eripäraseid tähendusi (need esitatakse märkuse *ka:* järel), näiteks:

vask 'maak, *ka:* pronks' s ♦ wasck: wasckest *Ertz* 53.

Samuti on siinse sõnastiku koostamisel arvestatud, et sõnade tähendused võivad aja jooksul muutuda, mingi sõna täna lisatähendusena käsitav nüanss võis "Anführungi" koostamise ajal olla kas esmane või isegi ainuke. Arhailise leksikoni tõlgendamisel jääb alati mõningaid küsitavusi.

Uue sõnastiku eesti märksõna vorm varieerub algsõnastiku esituslaadist johtuvatest põhjustest. Nii on Stahlil mitmuslike substantiivide märksõnad mitmuses, nt:

linnased s ♦ Linnaxet *Maltz* 89,

mõned tavapäraselt mitmuslikud sõnad on Stahl seevastu märksõnastanud ainsuses (tähistatud tärniga):

käär* 'käärid' *s* ♦ kehr: [kehr]ist *scheer* 106.

Põhivormis homonüümsetele märksõnadele on lisatud omastava käände lõpp; laadivahelduslike homonüümide puhul on see vorm täielikult välja kirjutatud:

kõrb, -e 'kolgas; kõnnumaa' *s* ♦ Korb: körbest
einöde/Wüste 53

kõrb: **kõrvi** 'punakaspruun' *adj* ♦ kõrb: korbast *braun*
44.

2.3. Täendusseletused

Kui märksõna tähendus vajas seletamist, esitatakse tähendus ülakomade vahel märksõna järel. Seletuse aluseks on algkontekst, kakskeelne sõnaraamat, kus saksa sõnadele on esitatud eesti vasted. Paljud neist ei ole tähenduselt adekvaatsed. Mittevastavuse võimalikke põhjusi on palju ning vahel võibki jääda selgusetuks, miks H. Stahl just need eesti-saksa sõnad vastamisi seadis. Aja jooksul on sõnade tähendused muutunud mõlemas keeles: tähendusseletuste eesmärk on tuua 365 aasta vanused ekvivalentsussuhted tänasesse päeva. Lisaks toovad tähendusseletused välja polüseemsete sõnade eri tahke.

Tähenduste seletamisel on arvestatud kolme aspekti: eesti ja saksa sõna tähendust (tänapäeval ja ajalooliselt), vastete sobivust ning algsõnastiku artiklist kui tervikust pärit infot. Hoolimata sellest, kas seletamist vajab arhailise eesti sõna tähendus või see, milline mitmetähendusliku saksa sõna nüanssidest on parasjagu aktiivne, peab tähendusseletus sobima eesti-saksa sõnapaari kui tervikuga. Kui kujutleda *Vocabula* saksa-eesti sõnapaare skaalal, mis näitab, mil määral nende tähendused sobivad, siis asuksid ühes servas täielikud ekvivalendid, mis ei vaja tähendusseletust:

köver *adj* ♦ köwwar: köwwarast *Krum* 81,

teises otsas märksõnapaari, mille sobivusega ei saa tänapäeval nõustuda:

tasuma* 'süüdi olema; võlgadega koormama?' *v* ♦
tassoma: tassun, tassosin, tassionut *in bonam Verschulden*
110.

Selle skaala alguses asuks tõenäoliselt enamik vasteid ja teises otsas vaid üksikud, nende vahele jääksid sõnapaari, mille tähendused sobivad erineval määral – *Vocabulas* domineerivad

osalised ekvivalendid. Lisaks leidub teataval määral mitte- e asendusekvivalente: kui saksa keele leksikaalsele üksusele eesti keeles vastet polnud (või polnud see teada), tuli sõnastiku autoril pakkuda selle asemel lühike ja täpne kirjeldus, tõlkesoovitus (Kromann jt 1991: 2717–2718). Sellised on näiteks:

raamatulnahk 'paber' *s* ♦ rahmato nachk *PAPir* 96

Saksalma kukk* 'kalkun' *sF* ♦ Saxamah kuck

Kalckunschhan 69.

Samas ei ole nende eesti vastete puhul välistatud, et neid tollal rahvakeeleski tarvitati.

Vocabula kui üldse vanim eesti keele säilinud sõnaraamat sisaldab muuhulgas ka taolisi arhaisme, mida ei õnnestunud pöörd sõnastiku koostajal leida ühestki tänapäevasest allikast. Eesti sõnasid-tüvesid ning nende tähendusi võrreldi ÕS-i, VMS-i ja Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamatu andmetega, saksa sõnu "Saksa-eesti sõnaraamatu" (Kibbermann, Kirotar, Koppel 1995), "Eesti-saksa sõnaraamatu" (Kann, Kibbermann jt 1972) ning sõnaraamatu "Deutsches Universalwörterbuch" (Duden 2001) andmetega. Tähendusseletuse on saanud kõik tärnisõnad.

Tähendusseletus ei ole siin mitte autonoomne element, vaid täiendus, mis lisab märksõna põhitähendusele vajaliku nüansi, enamasti saksa vaste(te)le tuginedes. Võimaluse korral sisaldab tähendusseletus sõnakuju, mis on märksõna kirjakeelseks (murdesõnade puhul) või tänapäevaseks (arhaismid) vasteks, seda ennekõike juhul, kui sõna ise on tänapäeva kirjakeeles käibelt kadumas või kadunud:

katk 'loik, veelomp' *s* ♦ katk: [katk]est *Wasserpfütz* 97

kesi 'hülss, kest, tupp; kaun' *s* ♦ Kessi: kessist, *Plur.*

kehjet *hülse* 74.

Samuti on tähendusseletuses püütud esitada vastav laentüvi, kui sõna saksa vaste on tänapäeva eesti keeles olemas laensõnana:

raha 'metallraha, münt' *s* ♦ raha: rahast *müntz* 93.

Kui märksõna on tänapäevakeeles tuntud samas tähenduses, siis tähendusseletus seda ei korda. Märksõna lahknevaid tähendusi eristab semikoolon. Märkus *ka*: juhhib tähelepanu sellele, et ülakomade vahel esitatu lisandub sõna põhitähendusele:

märg 'ka: mahl, sahvt' *adj* ♦ Mergk: merjast *safft* 103.

Mõistevaldkonnale viidatakse märksõna järel sulgudes:

kuu (kalendrikuu) *s* ♦ Kuh *Monat* 92

kuu (taevakeha) *s* ♦ Kuh: kuhst *Mond* 91.

Siinne sõnaraamat seletab vaid võimaluste piires polüseemsete märksõnade tähendusi (pole see ju tüübilt seletussõnaraamat). Kui seletamist vajavale eesti märksõnale on vasteks saksa sõna, millel tänapäeval on rohkesti antud märksõnapaariga sobivaid tähendusnüansse, on need suures osas kaasatud tähendusseletusse, kuna valiku tegemiseks puudub kontekst. See on põhjuseks, miks vahel koosneb tähendusseletus reast sünonüümidest, eriti verbide puhul, mis võivad väljendada nii objektile suunatud tegevust kui objekti enda seisundit, nt

heitma* 'hirmutama; heituma' *v* ♦ heitma *schrecken* 110.

Tähenduste seletamisel on jälgitud, kas ja millise(d) eesti sünonüümi(d) esitas H. Stahl saksa sõna vasteks. Sageli peitub just seal võti vastete kokkukuuluvuse mõistmiseks: algsõnastiku tähendustervik on keelesuuna muutmisega pea täielikult lagunenu. Uus sõnastik loob uue konteksti, kus järjestuse aluseks on eesti sõnade esitäh; algselt sünonüümidenä üksteise järele trükitud eesti sõnad võivad uues raamatus sattuda lahku. Samal põhimõttel on avatud selliste eesti märksõnade tähendusi, mis algsõnastikus asusid eri lehekülgedel, ent pärast keelesuuna vahetust on saanud naabriteks. Näiteks selgub, et H. Stahl on eesti substantiivi *ots* kasutanud viie erineva saksa sõna vastena:

ots 'lõpp' *s* ♦ *otz*: *otzast* *End* 51

ots 'teravik, tipp' *s* ♦ *otz*: [*otz*]ast *Spitz* 115

ots 'otsaesine, laup' *s* ♦ *otz*: [*otz*]ast *Stirn* 118

ots 'siht(koht); lõpp' *s* ♦ *otz*: [*otz*]ast *ziel* 133

ots 'otstarve; eesmärk' *s* ♦ *otz* *zweck* 134.

Vahel vastab Stahli eesti sõna tänastele ortograafiareeglitele, ent ei sobi saksa sõnaga tähenduselt, pole selle esmaseks vasteks või on Stahl selgesti eksinud – sel juhul esitatab tähendusseletus adekvaatse vaste või puuduvad tähenduskomponendid:

kotkas 'loorkull' *s* ♦ *Kotkas*: *kotkast* *Weihe* 128

mari* 'pirn' *s* ♦ *Marri*: *marjust*, in *Plurali* *marjat* *Birn* 42.

Sageli on keelepaar tähendusseletuses läbi põimunud: üks osa selle komponente seletab näiteks eesti arhaismi tähendust ja teine osa annab saksa sõna ekvivalendid. Tähendusseletus on sulam kahe keele sõnade tähendusest. Samas ei ole võimalik väita, et eesti sõnad tähendaks või on *Vocabula* koostamise ajal tähendanud kõike seda, mis ülakomade vahel esitatakse – tähendusseletus on sageli üksnes oletus, viidates tänapäeva kirjakeelest vormilt või tähenduselt erineva eesti sõna tänasele vormile ja/või tähendusele:

katsuma* 'vaatama, vaatlema' *v* ♦ *katzma* *Besehen* 112.

Kui vastete sobivust ei õnnestunud mõista, kui eesti märksõna tähendus või mõni tähenduskomponent jäi ebaselgeks, järgneb tähendusseletusele küsimärk:

nõudma 'jälitama; püüdma, taotlema?' v ♦ *noudma*
Nachstellen/Nachtrachten 117

sealliha 'ka: seapekk?' s ♦ *sea leeha speck* 111.

2.4. Märksõna liik

Eesti-saksa sõnastiku sõnaartikli kolmas struktuurielement on märksõna liigimärgend (kursiivkirjas). Siin on kolm võimalust: I sõnaliigimärgendiga märksõna, II fraas, III lausekonstruktsioon.

I Kõik ühesõnalised märksõnad ning ühend- ja väljendverbid on saanud sõnaliigimärgendi. Sõnaliik on määratud tänapäeva grammatikapõhimõtete alusel. Vahel oli see problemaatiline, kuna sõnastikusõnadel pole ümber konteksti, mis sõna liigilisuse kohta infot annaks. Probleemsusele viitab ka EKG, mille järgi sõnaliigid ei pruugi üksteisest tingimata selgelt eristuda, vahel liigid kattuvad osaliselt: "nii võib osa sõnu olla sedavõrd ambivalentsete tunnustega, et nende sõnaliigilist kuuluvust pole võimalik üheselt kindlaks teha" (EKG 1995: 16–17).

Sõnaliigiga märksõnad domineerivad kolme võimaliku märksõnatüübi seas. Sõnastikus tuvastati märksõnu seitsmest sõnaliigist: adjektiiv (*adj*), adverb (*adv*), konjunktsioon (*konj*), modaaladverb (*modadv*), pronoomen (*pron*), substantiiv (*s*), kohanimi (*s kohanimi*) ning verb (*v*).

H. Stahli *Vocabulas* leidub tavapärasest erinevaid sõnapaare, kus saksa adjektiivi tähendust annab edasi eesti mitte-adjektiiv:

1. eestikeelne tegijanimi:
aulpüüdja 'auahne' s ♦ *auwopühdijs Ehrgeizig* 50
2. pronoomen:
endas* 'rase' *pron* ♦ *hendas schwanger* 111
3. nud-partitsiip:
joobnud 'purjus' v ♦ *johbnut truncken* 123
4. mata-vorm:
kartmata 'kartmatu, kindel' v ♦ *kartmatta sicher* 113
5. substantiiv:
küürselg* 'küürselgne, küürakas' s ♦ *kührselgk höckerich* 73
6. substantiivi abessiivi vorm:
habemeta 'habemetu' s ♦ *habbematta Ohnbart* 39.

Lisaks võib substantiivi tähendust kanda adjektiiv, näiteks:

kaunikene* 'kann, lilleke' *adj* ♦ kaunikenne:

kaunikesest *blum* 44.

II Kui märksõnal pole ühtset sõnaliiki, asub samas positsioonis kas fraasi- või lausekonstruktsioonimärgend. Sõnastikus tuvastati kahte liiki fraase, liigitusaluseks fraasituum: adjektiivifraasid (*adjF*) ja substantiivifraasid (*sF*), näiteks:

ramb ning tüütu 'lapsik; jõuetu; tüütu' *adjF* ♦ ram ning tüit *kindisch* 78

hea ilm *sF* ♦ heh ilm *gut wetter* 130.

III Lausekonstruktsioonid on lühemad või pikemad lausekatked, mille esitamine oli sõnastiku kasutaja seisukohast kindlasti tänuväärne, nt:

aidaku jumal *kons* ♦ aitako Jummal *helffe Gott* 70

lapsest saati *kons* ♦ lapsestsah *Von kind auff* 78.

Lausekonstruktsioonid on saanud märgendi *kons* ning neid esineb sõnastikus vähem kui eelmise kahe kategooria märksõnu.

2.5. Kommentaarid

Kommentaarid on *Vocabulas* metatekstina esinevad mitte-eestikeelsed sõnad ja ühendid nagu *also auch, Pl., Substantive, in bonam* jt. Kommentaarid on seotud konkreetse sõnapaariga, enamik neist on saksa-, mõned ladinakeelsed. Kommentaarid on uues sõnastikus trükitud kursiivis ja väiksema kirjaga:

maksma* 'põhjustama, süüdi olema' *v* ♦ *maxma in utramque partem* *Verschulden* 110.

Nende paigutusel on järgitud asukohta algsõnastikus – niivõrd, kui see pärast keelesuuna vahetamist võimalik oli.

2.6. Leheküljenumber

Sõnaartikli lõpetab H. Stahli "Anführungi" selle lehekülje number, kust sõnastiku keelematerjal pärineb. Kui algne sõnaartikkel algas *Vocabula* ühel leheküljel ja lõppes järgmisel, on selle artikli baasil moodustatud eesti-saksa sõnaartikkel (sõnaartiklid) saanud selle lehekülje numbri, kust artikkel kui tervik algas.

2.7. Viitemärksõnad

Sõnaraamatus viidatakse nii eesti liitsõnadele:

jää → maarjaljää

/./

maarjaljää s ♦ Maria jeh *Alaun* 35

kui mitmesõnaliste märksõnade järelkomponentidele:

jätma → rahule jätma

/./

rahule jätma v ♦ rahwul jetma *Zu frieden lassen* 59.

Kui viitemärksõna sattunuks viidatava põhimärksõna vahetusse lähedusse, pole viidet loodud. Viitemärksõnad on nagu põhimärksõnadki trükitud poolpaksu, ent väiksema kirjaga. Juhul, kui viidatav põhimärksõna on tärniga märksõna, järgneb tärn ka viitele. Viidatava märksõna komponendid on viitamiseks viidud põhivormile. Erinevalt korduvatest põhimärksõnadest on samasugused viitemärksõnad ühendatud, nad korduvad vaid juhul, kui korduv põhimärksõna on kord tärniga, kord tärnita, nt:

abilmees* 'abikaasa, abielumees' s ♦ abbimees

Ehemann 50

abilmees 'aitaja, abiline' s ♦ abbimees *helffer* 70

/./

mees → abilmees

mees → abilmees*.

SÕNASTIKU LÜHENDID

<i>adj</i>	adjektiiv
<i>adjF</i>	adjektiivifraas
<i>adv</i>	adverb
<i>konj</i>	konjunktsioon
<i>kons</i>	lausekonstruktsioon
<i>modadv</i>	modaaladverb
<i>pron</i>	pronoomen
<i>s kohanimi</i>	kohanimi
<i>s</i>	substantiiv
<i>sF</i>	substantiivifraas
<i>v</i>	verb

SÕNASTIK

SÕNASTIK

A

aader 'veresoon' *s* ♦ ader: adrist *Ader* 35

aasta *s* ♦ ahst: ahstast *Jahr* 74

aasta → iga aasta

aastane *adj* ♦ ahstane: ahstasest *Jähriger* 75

abi *s* ♦ abbi: abbist *Beystand/hülffe* 40

abi *s* ♦ abbi: abbist *hülffe* 70

abi 'päästmine' *s* ♦ abbi: abbist *Rettung* 100

abilelu *s* ♦ abbiello: abbiellust *Ehe* 50

abilelu rikkuma *v* ♦ abbiello rickma *Ehebrechen* 50

abilelu sisse astuma 'abielluma' *v* ♦ abbiello sisse astma *Zur Ehe greiffen* 50

abilelu ära rikkuma 'abielu rikkuma' *v* ♦ [abbiello] errarickma *Ehebrechen* 50

abilelulseisus *s* ♦ abbielloseisus *Ehestand* 50

abikaasa 'abielunaine' *s* ♦ abbikaahs: abbikaahsast *Eheweib* 50

abilmees 'aitaja, abiline' *s* ♦ abbimees *Beysteher/helffer* 40

abilmees* 'abikaasa, abielumees' *s* ♦ abbimees *Ehemann* 50

abilmees 'aitaja, abiline' *s* ♦ abbimees *helffer* 70

abiks hüüdma 'hõikama; kutsuma, paluma' *v* ♦ abbix hühdma *anruffen* 102

abiks kutsuma 'hõikama; kutsuma, paluma' *v* ♦ abbix kutzma *anruffen* 102

abiks paluma 'hõikama; kutsuma, paluma' *v* ♦ [abbix] palluma *anruffen* 102

ader *s* ♦ Adder: addrast *Pflug* 97

aed *s* ♦ aid: aidast *Garte* 61

aed 'tara' *s* ♦ Aid: ajast & aidast *Zaun* 132

aeg 'jõudeaeg' *s* ♦ aigk: ajast *müsse* 93

aeg *s* ♦ aigk: ajast & aigkast *zeit* 133

aeg 'tükk aega, vaba aeg' *s* ♦ Aigk: ajast *Weil/Zeit* 128

aeg → ea|aeg

aeg → elu|aeg

aeg → jooma|aeg

aeg → külvi|aeg

aeg → lõuna|aeg

aeg → sööma|aeg

aeg → õhtulsöömalae

aegsasti *adv* ♦ aicksast *zeitiglich* 133

aegsasti *adv* ♦ & aigkast *zeitiglich* 133

aga *konj* ♦ agkas *Aber* 34

agan *s* ♦ hagkan: [hagkan]ast *Sprew* 116

ahastama 'hirmutama, vaevama; muret tundma' *v* ♦ ahastama:
ahastan, ahastasin, ahastanut *Angstigen* 36

ahastama 'hirmutama, vaevama; muret tundma' *v* ♦ ahastama:
ahastan, ahastasin, ahastanut *Engsten* 52

ahastus 'hirm' *s* ♦ ahastus: ahastussest *Angst* 37

ahastus 'mure, kurbus, südamevalu' *s* ♦ ahastus *Kurrier* 82

ahelad *s* ♦ ahilat *Ketten* 77

aher 'sigimatu' *adj* ♦ ahер: ahерast *Unfruchtbar* 59

aher lehm 'sigimatu või väheste anniga lehm' *sF* ♦ ahер lehm
jüste Kuh 81

ahi *s* ♦ ahhi: ahjust *Ofen in der Stuben* 96

ahi → päts|ahi*

ahne 'kitsi' *adj* ♦ ahne: ahnest *Geitziger* 63

ahne → au|ahne

ahnus 'kitsidus' *s* ♦ ahnus: ahnussest *Geitz* 63

ahtuke 'ahas' *adj* ♦ achtuck: achtuckast *Eng* 51

ahtukene 'ahas' *adj* ♦ achtukenne: achtukessest *Eng* 51

ahven *s* ♦ affen: afnest *Bars* 39

aidaku jumal *kons* ♦ aitako Jummal *helffe Gott* 70

ainus 'jagamatu, ühtne; üksmeelne' *adj* ♦ ainus: ainust *einig*
53

aitaja 'ka: tunnistaja, liitlane' *s* ♦ aitaja *Beysteher/helffer* 40

aitaja *s* ♦ aitaja *helffer* 70

aitama *v* ♦ aitma: aitan, aitsin, aitnut *Beystehen* 41

aitama 'edendama, edasi aitama' *v* ♦ aitma *fürderen* 60

aitama *v* ♦ aitma: aitan, aitsin, aitnut *helffen* 70

aitama 'päästma' *v* ♦ aitma *Retten* 100

ajama 'jahtima, jälitama' *v* ♦ hajama: hajan, hajasin, hajanut
Jagen 74

ajama *v* ♦ hajama *treiben* 122

ajama → jõudu taga ajama*

ajama → liha|himu taga ajama

ajama → peale ajama

ajama → taga ajama

ajama → usinasti ajama

ajama → usinasti oma asju ajama

ajama → võlga ajama

ajama → vägisi peale ajama

ajama → ära ajama*

ajama → ühte asja ajama

aju *s* ♦ aho: ahust *hirn/breg* 73

aken *s* ♦ acken: acknast *Fenster* 56

aken → klaas|aken

alandama 'alandlikuks tegema' *v* ♦ allandama: allandan, allandasin, allandanut *Demütigen* 47

alandama 'madaldama' *v* ♦ allandama: allandan, allandasin, allandanut *Erniederen* 94

alandik* 'alandlik' *adj* ♦ allandick: allandickust *Demütiger* 47

alandik* 'madal; odav' *adj* ♦ allandick: [allandick]ust *Niederig* 95

alandus *s* ♦ allandus: allandussest *Demuth* 47

alandus 'madalus; nurjatus, alatus' *s* ♦ allandus: [allandu]sset *Niedrigkeit* 95

alasti *adv* ♦ allaste: allastest *blos/nacket* 43

alasti *adv* ♦ allaste *Nacket* 93

alev 'ka: väike linnake' *s* ♦ allew: allewest *Flecke / klein Stättlein* 57

algama *v* ♦ algkma: algkan, algksin, algknut *Anfahen* 36

algama *v* ♦ halgkma: halgkan, halgksin, halgknut *Anfahen* 36

algama *v* ♦ algkma *Anfahen* 54

algama *v* ♦ halgkma *Anfahen* 54

algama 'alustama, hakkama' *v* ♦ algkma *Anheben* 70

algama 'alustama, hakkama' *v* ♦ halgkma *Anheben* 70

algamine *s* ♦ algkmiñe *Anfang* 36

algamine *s* ♦ halgkminne: [halgk]misest *Anfang* 36

algamine 'ka: läte; päritolu' *s* ♦ halgkminne *ursprung* 125

algmine → ammu algmisest emmis otsa*

alla vajuma '(sisse) vajuma, uppuma' *v* ♦ allawaoma *sincken/versincken* 112

alla vajutama 'alla laskma; langetama; põhja laskma, uputama' *v* ♦ allawahotama *sencken/versencken* 112

alla vajutama 'summutama, maha suruma; tagasi hoidma' *v* ♦ allawahotama *Untertrücken* 122

allik* 'allikas' *s* ♦ hallick: [hallick]ast *Quelle* 98

allik* 'purskkaev' *s* ♦ hallick: hallikast *sprinckbruñ* 45

allikalveed *s* ♦ hallickawedt *bruñwasser* 45

allikalveed *s* ♦ hallickawet *Brunwasser* 98

alus → reia|alus*

amb 'vibu' *s* ♦ ambo: ambust *boge* 44

- amet** *s* ♦ Ammet: ammetist *Ampt* 36
amet → oma ametit tegema
ametist ära heitma 'ametist kõrvaldama (vabastama)' *v* ♦
 [Ammetist] erraheitma *Vom Ampt verstossen* 36
ametist ära tõstma 'ametist kõrvaldama (vabastama)' *v* ♦
 Ammetist erratõstma *Vom Ampt verstossen* 36
ammu algmisest emmis otsa* 'algusest kuni lõpuni' *kons* ♦
 ammo halgkmisest emmis otza *Von anfang biß zu ende* 36
and 'kink' *s* ♦ ande: andest *Geschenck* 106
andeks andma *v* ♦ andix andma *Vergeben* 62
andeks andma *v* ♦ andix andma *Verzeihen* 124
andma *v* ♦ Andma *Begaben* 40
andma *v* ♦ andma: annan, andan, andsin, andnut *Geben* 61
andma 'kinkima' *v* ♦ andma *schencken* 106
andma → armu andma
andma → au andma
andma → heal meelel andma
andma → heldesti andma
andma → jälle andma*
andma → kohtusse andma
andma → luba andma
andma → meele|valda andma
andma → nõu andma
andma → nõu andma*
andma → peale andma
andma → rahu andma
andma → rohkesti andma
andma → suud andma
andma → sõna andma
andma → südant andma*
andma → süüd andma
andma → teada andma
andma → öö|maja andma
andma → üle andma
andma → ümber andma*
andmine → suu|andmine
angerjas *s* ♦ Angrias: angriast *Aal* 34
anne *s* ♦ ande: andest *Gabe* 61
annetu → üle|annetu
appi → jumal appi
arg 'häbelik; pime, sõge; tobe' *adj* ♦ argk: argkast *blöd* 43
argilpäev 'äripäev, tööpäev' *s* ♦ Arckpehw *Werckeltag* 129
argus 'häbelikkus' *s* ♦ argkus: argkussest *blödigkeit* 43

- arm** 'halastus' *s* ♦ arm: armust *Barmhertzigkeit* 39
- arm** 'sõprus' *s* ♦ arm: armust *freundschaft* 59
- arm** 'armulus' *s* ♦ Arm: armust *Gnad* 63
- arm** 'lembus, heasooqlikkus' *s* ♦ Arm *Gunst* 67
- arm** 'armastus' *s* ♦ Arm: armust *Liebe* 86
- arm** → *helde arm*
- arm** → *ilma armuta*
- arm** → *rohke arm*
- armas** 'veetlev' *adj* ♦ armas: armsast *holdselig* 73
- armas** 'ka: armsam, armastatu' *adj* ♦ armas: armsast *lieber* 86
- armas** 'kallis; lugupeetud; väärt' *adj* ♦ armas *werdt* 129
- armastama** 'halastama, armu heitma' *v* ♦ armastama
Erbarmen 39
- armastama** *v* ♦ armastama: armastan, armastasin, armastanut
lieben 86
- armsasti** 'sõbralikult, meelsasti' *adv* ♦ armsast *freundlich* 59
- armsasti** 'veetlevalt, armsalt' *adv* ♦ armsast *lieblich* 86
- armu andma** 'halastama, armu heitma' *v* ♦ armo andma
Erbarmen 39
- armu andma** 'säästma, hoidma' *v* ♦ armo andma *schonen* 110
- armu heitma** 'halastama' *v* ♦ armo heitma *Erbarmen* 39
- armuline** 'halastav, kaastundlik' *adj* ♦ Armolinne: armolisest
Barmhertzig 39
- armuline** *adj* ♦ Armolinne: armolisest *Gnädig* 63
- armuline** 'hea, lahke, helde' *adj* ♦ Armolinne *Gütig* 67
- arst** *s* ♦ Arst: arstist *Arst* 37
- aru** 'kuiv rohumaa; võsa' *s* ♦ arwo: arwust *Dünbusch* 48
- aru** 'kuiv rohumaa; võsa' *s* ♦ arro: arrust *Dünbusch* 48
- arv** 'arvutus, arve' *s* ♦ Arw: arwust *Rechnung* 99
- arvama** 'ka: arvutama, kokku arvama' *v* ♦ arwama: arwan,
arwasin, arwanut *Rechnen* 99
- arvama** 'arvestama; hindama' *v* ♦ arwama *schetzen* 106
- arvama** → ühe|sarnaseks arvama
- ase** 'koht, paik' *s* ♦ asse: assemest *Ort* 96
- ase** 'koht, paik' *s* ♦ Asse: assemest *Stelle* 117
- ase** → jala|ase
- asi** *s* ♦ assi: asjast *Ding* 48
- asi** 'ka: amet, töö, tegevus' *s* ♦ assi: asjast *Gewerb* 64
- asi** 'ese' *s* ♦ assi: aßjast *Sach* 103
- asi** 'põhjus' *s* ♦ assi: aßjast *ursach* 125
- asi** → ime|asi
- asi** → sala|asi

- asi → seba asi*
 asi → seba mu asi*
 asi → sündinud asi
 asi → tulevad asjad
 asi → usinasti oma asju ajama
 asi → ühte asja ajama
 asi → üles tõstma salajasi asju*
 asti* 'astja, (puu)nõu' s ♦ asti: astjast *Gefäß* 55
 asti* 'astja, nõu; lauanõud' s ♦ asti: astjast *Geschirr* 64
 astuma 'tõusma, millelegi astuma; ronima' v ♦ astma: astun,
 astsin, astnut *Steigen* 117
 astuma 'sammuma, tallama' v ♦ astma *treten* 122
 astuma → abilelu sisse astuma
 asuma* 'panema, asetama' v ♦ assoma: assun, assosin, assonut
setzen 113
 asuma* 'asetama' v ♦ assoma: Assun, assosin, assonut *Stellen*
 117
 asutama* 'panema, asetama' v ♦ also auch assotama *setzen* 113
 au s ♦ auw: auwust *Ehr* 50
 au* 'hiilgus, suurepärasus' s ♦ auw: auwust *herligkeit* 71
 au* 'kiitus' s ♦ auw: [auw]ust *Preiß* 98
 au andma 'austama' v ♦ auwo andma *Ehren* 50
 au tegema 'austama' v ♦ auwo tegkema *Ehren* 50
 aulahne *adj* ♦ auwoahne *Ehrgeitzig* 50
 aulpüüdja 'auahne' s ♦ auwopühdiya *Ehrgeitzig* 50
 aultahtja 'auahne' s ♦ auwotachtija *Ehrgeitzig* 50
 auk s ♦ auck: auckust *Grub* 66
 auk s ♦ hauck *Grub* 66
 auk 'põrgu(auk)' s ♦ auck: auckust *Höle* 73
 auk 'ava, avaus' s ♦ auck: auckust *loch* 87
 auk → mäd|auk
 auk → põrgulauk
 auk → rooja|auk
 auk → vangilauk
 aus 'lugupeetav' *adj* ♦ auwus: auwsast *Achtbahr* 35
 aus 'lugupeetud, auväärne' *adj* ♦ auwus: auwsast
Ehrlich/Erbahr 50
 aus 'tore, suurepärane; auline' *adj* ♦ auwus: auwsast *herlich*
 71
 aus 'aulik; lugupeetud, väärt' *adj* ♦ auwus *werdt* 129
 ausasti 'ausameelselt' *adv* ♦ auwsast *Redlich* 99
 ausasti pidama 'austama' v ♦ auwsast piddama *Ehren* 50

austama *v* ♦ auwustama: auwustan, auwustasin, auwustanut

Ehren 50

austama 'kiitma, ülistama' *v* ♦ auwustama *Preisen* 98

auta 'ebaaus' *s* ♦ autta *Unehrlich* 50

auta 'ebaaus' *s* ♦ auwutta *Unehrlich* 50

avalikult 'silmanähtavalt' *adv* ♦ awwalickult *Offenbahr* 96

avama *v* ♦ awwama: Awwan, awwasin, awwanut *auffthun* 38

avama *v* ♦ awwama *öffnen* 95

avama → üles avama

avandama* 'avama' *v* ♦ awwandama *öffnen* 95

avatelema 'ahvatlema, peibutama' *v* ♦ awwatelma:

awwatellen, awwatellin, awwatelnut *locken* 87

avitaja 'ka: tunnistaja, liitlane' *s* ♦ awwitaja: [awwitaj]ast

Beysteher/helffer 40

avitaja *s* ♦ awwitaja *helffer* 70

avitama *v* ♦ awwitama: awwitan, awwitasin, awwitanut

Beystehen 41

avitama 'edendama, edasi aitama' *v* ♦ awwitama *fürderen* 60

avitama *v* ♦ awwitama: awwitan, awwitasin, awwitanut

helffen 70

avitama 'päästma' *v* ♦ awwitama *Retten* 100

E

ealaeg 'eluaeg, eluiga' *s* ♦ eo aigk *Lebenszeit* 85

ebalema 'julgest (lootust) kaotama, kartma lööma' *v* ♦

ebbelema *Verzagen* 132

ebalema 'meelt heitma; usku kaotama' *v* ♦ ebbelema

verzweiffelen 134

ebausk *s* ♦ Ebbausck *Aberglaub* 34

edaspidi minema 'ära sõitma' *v* ♦ eddespitte minnema

Fortfahren 54

edaspidi minema 'ära minema' *v* ♦ eddespitte minnema

fortgehen 60

eel käima *v* ♦ ehl keima *fürgehen* 60

eemale käima 'ära minema' *v* ♦ ehmel keima *fortgehen* 60

eemale minema 'ära sõitma' *v* ♦ ehmel minna *Fortfahren* 54

ees* 'ike' *s* ♦ ehs: ehsist *Joch* 75

ees → enese ees kostma

- ehitama*** 'ehtima, kaunistama' *v* ♦ ehhitama: ehhitan, ehhtasin, ehhtanut *Schmücken* 109
- ehitama*** 'ehtima, kaunistama' *v* ♦ ehhitama *zieren* 133
- ehitama → koda ehitama
- ehmatama** 'ehmuma, jahmuma' *v* ♦ also auch ehmatan *Sich entsetzen* 52
- ei → tema ei ole mitte siin
- eksima** 'ka: puuduma' *v* ♦ hexima: hexin, hexisin, hexinut *Fehlen* 54
- eksima** 'ka: puuduma' *v* ♦ hexma: & hexin, hexnut *Fehlen* 54
- eksima** *v* ♦ hexima: hexin, hexisin, hexinut *Irren* 75
- eksimine** *s* ♦ hexminne: hexmisest *Irrung* 75
- eksitus** 'juhtum; langemine' *s* ♦ hexitus: hexitussest *Fall* 53
- eksitus** *s* ♦ hexitus: hexitussest *Irrung* 75
- eksitus** *s* ♦ hexitus: [hexitu]sset *missethat* 91
- elajas → metsa|elajas
- elama** *v* ♦ ellama: ellan, ellasin, ellanut *Leben* 85
- elama** 'elunema, asuma' *v* ♦ ellama *wohnen* 131
- elama → liha|himu sees elama
- elama → porduljahi sees elama
- elatama*** 'elavaks tegema, elustama' *v* ♦ ellatama: ellatan, ellatasin, ellatanut *lebendig machen* 85
- elav** 'elus; elavaloolumiline, erk' *adj* ♦ ellaw: ellawast *lebendig* 85
- elu** *s* ♦ ello: ellust *Leben* 85
- elu → abi|elu
- elu → abi|elu rikkuma
- elu → abi|elu sisse astuma
- elu → abi|elu ära rikkuma
- elu → abi|elu|seisus
- elulaeg** *s* ♦ elloaigk *Lebenszeit* 85
- elulhoone** 'eluase, korter' *s* ♦ ellohohn: [ellohohn]est *wohnung* 131
- ema** *s* ♦ emma: emmast *mutter* 92
- ema → vööraslema
- emalkeel** *s* ♦ emmakeel *muttersprach* 92
- emallammas** 'utt' *s* ♦ emma lambas *Mutterschaff* 105
- emalmetsis** 'metsisekana' *s* ♦ emmametzis *Uhrhenne* 69
- emaltereder** 'tedrekana' *s* ♦ emmatedder *Berckhenne* 69
- emand** *s* ♦ Emmand: Emmandast *Fraw* 58
- ematu laps** 'orb' *sF* ♦ emmato [laps] *weise* 130
- emis** *s* ♦ emmis: emmist *Söge* 104

emmis → ammu algmisest emmis otsa*

end vabandama 'end õigustama, välja vabandama' v ♦ hend
wabbandama *Sich verantworten* 37

endas* 'rase' *pron* ♦ hendas *schwanger* 111

endas vastu* 'rase' *kons* ♦ hendas wasto *schwanger* 111

enese → riideid enese peale panema

enese → riideid enese peale võtma

enese ees kostma 'end õigustama, välja vabandama' v ♦
hennesse ehs kostma *Sich verantworten* 37

enese ette panema 'ette võtma; otsustama' v ♦ hennesse ette
pannema *Sich fürnehmen* 60

enese ette võtma 'ette võtma' v ♦ hennesse ette wotma *für
sich nehmen* 60

esimene ots 'algus' *sF* ♦ essimenne otz *Anfang* 36

esmaspäev *s* ♦ Essimas pehw *Montag* 92

ette heitma 'ka: noomima' v ♦ etteheitma
verweisen/vorwerffen 128

ettelpajataja 'eestkostja' *s* ♦ ettepajataja: ettepajatajast
fürsprecher 60

ettelpanemine 'ettelaskmine' *s* ♦ ettepanneminne:
ettepannemissest *fürlaß* 60

ettelpanemine 'eesriie, kardin' *s* ♦ ettepanneminne:
ettepannemissest *fürhang* 60

F

fork* 'hark, hang, vigel' *s* ♦ forck: forckist *forcke* 61

G

gekistus* 'narrus, nali; rumalus' *s* ♦ geckistus: geckistussest
Dorheit 49

gekk* 'narr, kekk' *s* ♦ Geck: [geck]ist *Narr* 94

günnima* 'soovima; lubama' v ♦ günnima: günnin, günnisin,
günninut *Gönnen* 67

H

- haab** *s* ♦ hahb: hahbest *Aspenbaum* 38
- haabne puu** 'haavapuu' *sF* ♦ hahbne puh *Aspenbaum* 38
- haav*** 'löök, hoop' *s* ♦ Hahw: hahwast *Schlag* 108
- haav** *s* ♦ hahw: [hahw]ast *wund* 131
- habe** *s* ♦ habbe: habbest *Bart* 39
- habemeta** 'habemetu' *s* ♦ habbematta *Ohnbart* 39
- habemeta** 'habemetu' *s* ♦ Habbenetta *Ohnbart* 39
- habet kasvatama** *v* ♦ habbe kaswatama *Bart wachsen lassen* 39
- hagama*** 'koguma' *v* ♦ hagkema: hagken, hagkesin, hagkenut *Versamblen* 103
- hagu** *s* ♦ Hagko: [hagk]ust *hauffen strauch* 118
- haige** *adj* ♦ haigk: haigkest *Kranck* 81
- haige*** 'valu; kibedus' *adj* ♦ haigk: [haigk]est *Schmertz* 109
- haige*** 'valu, häda; õnnetus' *adj* ♦ Haigke *Wehe* 127
- hais** 'ka: lõhn' *s* ♦ hais: haisust *Geruch* 64
- hais** 'ka: tüli, riid' *s* ♦ Hais: haisust *Stanck* 116
- haisema** 'lõhnama; nuusutama' *v* ♦ haisma: haisun, haisin, haisnut *in bonam & malam partem Riechen* 101
- hakkama** *v* ♦ hackama: hackan, hackasin, hackanut *Anfahen* 36
- hakkama** *v* ♦ hackama *Anfahen* 54
- hakkama*** 'ründama; vastu vaidlema' *v* ♦ hackama *Angreiffen* 67
- hakkama** 'alustama, algama' *v* ♦ hackma *Anheben* 70
- hakkama** → ümber hakkama
- halastama** 'armu heitma' *v* ♦ hallestama: hallestan, hallestasin, hallestanut *Erbarmen* 39
- halb** 'vähene, tühine; odav' *adj* ♦ alp *Gering* 63
- halb** 'vähene, tühine; odav' *adj* ♦ alw: [alw]ast *Gering* 63
- halb** 'vähene, tühine; odav' *adj* ♦ halp *Gering* 63
- halb** 'hooletu; tähelepanematu' *adj* ♦ alp: alpast *Unachtbahr* 35
- halb** 'hooletu; tähelepanematu' *adj* ♦ halp: halpast *Unachtbahr* 35
- halb** 'hooletu; tähelepanematu' *adj* ♦ halw: halwast *Unachtbahr* 35
- haledasti** *adv* ♦ halledast *kläglich* 78

- haljas** 'roheline' *adj* ♦ haljas: haljast *Grün* 67
haljendama *v* ♦ haljendama: haljendan, haljendasin, haljendanut *grünen* 67
haljendama* 'hallitama' *v* ♦ haljendama: haljendan, haljendasin, haljendanut *schimmeln* 107
hall, -i *adj* ♦ hal: hallist *Graw* 67
hall, -a *s* ♦ Hal: hallest *Reiff von Frost* 100
halla langema 'härmatama' *v* ♦ hal langma *Reiffen* 100
hammas *s* ♦ Hambas: hambast *Zahn* 132
hang, -e 'öng' *s* ♦ hangk: hangkast *Angel* 36
hang, -u *s* ♦ hang: hangest *Gabel* 61
hani *s* ♦ Hanne: hannest *Gans* 61
hapu *adj* ♦ Happo: happust *Saur* 104
hapultaigen* 'juuretis' *s* ♦ happotaigken *Saurteig* 104
hari *s* ♦ harri: harjust *bürste* 46
hari 'kamm' *s* ♦ harjo: harjust *Kam* 76
harjuma* 'harjama, sugema' *v* ♦ harjoma: harjun, harjosin, harjonut *Hechlen* 70
harv *adj* ♦ arw: arwast *seltzam* 112
harv mets 'võsa; kuiv rohumaa' *sF* ♦ arw metz *Dünbusch* 48
haud *s* ♦ haud: haudast *Grab* 66
haud *s* ♦ hauw: hauwast *Grab* 66
haud → pörgulhaud
hauduma 'välja hauduma' *v* ♦ haudma: haudan, haudsin, haudnut *außbieten* 45
haug *s* ♦ haugk: haugkist *Hecht* 70
haugutama* '(üles) ässitama, taga kihutama' *v* ♦ hauckotama: hauckotan, hauckotasin, hauckotanut *hetzen/verhetzē* 72
haugutama* 'ahvatlema, peibutama' *v* ♦ hauckotama: hauckotan, hauckotanut *locken* 87
haukuma *v* ♦ hauckma: hauckun, haucksin, haucknut *Bellē* 41
hea *adj* ♦ heh: hehst *gut* 68
hea* 'heaolu, jõukus' *s* ♦ heh *wolstand/wolleben* 131
hea ilm *sF* ♦ heh ilm *gut wetter* 130
hea töö *sF* ♦ heh töh *Gut werck* 129
healmeel *s* ♦ heh meel *Wolgefall* 54
healmeel *s* ♦ heh meel *Wolgefall* 62
healtegemine 'heategu' *s* ♦ hehtegkeminne: hehtegkemissest *gutthat* 68
healtegemine 'heategu' *s* ♦ heh tegkeminne *Wolthat* 121

- healtegu** *s* ♦ heh tegko *Gut werck* 129
- healtegu** *s* ♦ hehtegko: hehtegkust *gutthat* 68
- healtegu*** 'voorus' *s* ♦ hehtegko: [hehtegk]ust *Tugend* 123
- healtegu** *s* ♦ Heh tegko *Wolthat* 121
- heal meelel andma** 'vabatahtlikult, meelsasti andma' *v* ♦ hehl meelel andma *Freywillig geben* 59
- hein** *s* ♦ hein: heinast *Hew* 72
- heinalsirk*** 'rohutirts' *s* ♦ heinasirck: heinasirckist *Hewschreck* 72
- heititama*** 'ehmatama, kohutama; vigastama' *v* ♦ heititama: heititan, heititasin, heititanut *Einen andern entsetzen / versehren* 52
- heititama*** 'hirmutama; heituma' *v* ♦ heititama *schrecken* 110
- heitlik** 'pelglik; kõhklev' *adj* ♦ heitlick *Zaghafft* 132
- heitma*** 'hirmutama; heituma' *v* ♦ heitma *schrecken* 110
- heitma*** 'kohkuma, heituma' *v* ♦ heitama: heitan, heitasin, heitanut *Sich entsetzen* 52
- heitma*** 'kohkuma, heituma' *v* ♦ heitma: & heitsin, heitnut *Sich entsetzen* 52
- heitma*** 'pelgama, kõhklema; heituma' *v* ♦ heitma *Zagen* 132
- heitma** 'viskama; sööstma' *v* ♦ heitma *werffen* 129
- heitma → ametist ära heitma
- heitma → armu heitma
- heitma → ette heitma
- heitma → kividega surnuks heitma
- heitma → nalja heitma
- heitma → ära heitma
- helde** *adj* ♦ helde: heldest *Freygebis* 58
- helde** *adj* ♦ helde *milde* 91
- helde arm** 'halastus' *sF* ♦ helde arm *Barmhertzigkeit* 39
- heldesti andma** *v* ♦ heldest [andma] *Freywillig geben* 59
- heldus** *s* ♦ heldus: heldussest *Freygebisheit* 58
- heldus** *s* ♦ heldus *mitigkeit* 91
- hele** 'vali' *adj* ♦ helle: helledast *hell/laut* 70
- hele** 'vali' *adj* ♦ helle: helledast *Laut* 84
- hellisema** 'kõlama, kajama' *v* ♦ hellisema: hellisen, hellisin, hellisenut *klingen/erschallen* 79
- hellisema** 'kõlama, kõlisema' *v* ♦ hellisema *Lauten/klingen* 84
- hellisema** 'kõlama, kostma' *v* ♦ hellisema *Schallen der stimmen* 105
- hellistama** *v* ♦ hellistama: hellistan, hellistasin, hellistanut *klingen/laute* 79

helistama *v* ♦ **hellistama** *Lauten / die Glocke ziehen* 84

hellitama *v* ♦ **hellitama**: *hellitan, hellitasin, hellitanut*
liebkosen 86

hernes *s* ♦ **hern**: *hernest Erbs* 52

herras* 'tusk, tülgastus, meelepaha' *s* ♦ **herras**: *herrast*
verdruß 123

higi *s* ♦ **higki**: *higkist schweiß* 111

higima* 'higistama' *v* ♦ **higkima**: *higkin, higkisin, higkinut*
schwitzē 111

hiir *s* ♦ **Hihr**: *hihrest Maus* 90

hiis: *hiie s* ♦ **hihs**: *hiest beebusch* 46

Hiilmaa *s* **kohanimi** ♦ **Hiomah** *Dagden* 47

hilja *adv* ♦ **Hilja** *Spät* 115

hiljulik* 'pehme; õrn; leebe; vagane' *adj* ♦ **hiljolic** *sanfft* 103

hiljulik* 'pehme, õrn, leebe, vagune' *adj* ♦ **hiljolic**
Sanfftmühtig 104

himu *s* ♦ **himmo**: *himmust Begierd* 40

himu *s* ♦ **himmo**: *himmust lust, wollust* 88

himu *s* ♦ **himmo**: *[himm]ust wollust* 131

himu → **liha|himu**

himu → **liha|himu sees elama**

himu → **liha|himu taga ajama**

himu → **liha|himu taga nõudma**

himustama 'nõudma; soovima' *v* ♦ **himmustama**: *himmustan,*
himmustasin, himmustanut Begeren 40

himustama 'kiimlema' *v* ♦ **himmustama**: *himmustan,*
himmustasin, himmustanut lust haben 88

himustama 'himu tundma, kiimlema' *v* ♦ **himmustama** *Nach*
wollust streben 131

hing 'hingamine; hingeõhk' *s* ♦ **hing**: *hingest Athem* 38

hing *s* ♦ **Hing**: *hingest Seel* 112

hingama 'puhuma' *v* ♦ **hingama**: *hingan, hingasin, hinganut*
blasen 43

hingama* 'puhkama' *v* ♦ **hingama**: *hingan, hingasin, hinganut*
ruhen 102

hingama 'ohkama' *v* ♦ **hingama**: *hingan, hingasin, hinganut*
seufftzen 113

hingamine* 'rahu, puhkus' *s* ♦ **hingminne**: *[hingm]isest ruhe*
102

hirm *s* ♦ **Hirm**: *hirmust Grewel* 67

hirmulik* 'hirmus, julm, halastamatu' *adj* ♦ **hirmolick**:
hirmolickust Grawsamb 67

- hirmus** 'julm' *adj* ♦ hirmus: hirmsast *Grawsamb* 67
- hirmutama** *v* ♦ hirmutama: hirmotan, hirmotasin, hirmotanut
scheuhen 107
- hobu*** '(hobuse) trengid' *s* ♦ Hobbo *Strense* 97
- hobu** → mets|hobu
- hobune** *s* ♦ hobbone *Pferd* 97
- hobune** → mets|hobune
- hobune** → vana katkenud hobune
- hobuselraud** *s* ♦ höbboseraud *Huffeisen* 74
- hoidma** 'kaitsma' *v* ♦ hoidma: hoidan, hoidsin, hoidnut
Bewaren 42
- hoidma** 'karjatama; valvama, järele vaatama' *v* ♦ hoidma:
hoidan & hoijan, hoidsin, hoidnut *Hüten* 74
- hoidma** 'hoolitsema, hooldama' *v* ♦ hoidma *Pflegen* 97
- hoidma** 'kokku hoidma, säästma' *v* ♦ hoidma *Sparen* 115
- hoidma** 'hoolitsema, hooldama' *v* ♦ hoidma *Warten/pflegen*
127
- homme** *adv* ♦ Home *Morgen* 92
- homme** → tuna|homme
- hommik** *s* ♦ hohmick: [hohmick]ust *der Morgen* 92
- hommik** *s* ♦ hohmick: [hohmick]ust *morgen* 91
- hommik** → kesk|hommikust sööma
- hommik** → kesk|hommikut võtma
- hommikultäht** *s* ♦ homickotecht *Morgenstern* 92
- hommikul** *s* ♦ hohmickul *am Morgen* 92
- hoone** 'eluase, korter' *s* ♦ hohn: hohnest *Hausung/wohnung* 70
- hoone** → elu|hoone
- hooplema** 'ülistama, kiitma; suurustama' *v* ♦ hohplima:
hohplin, hohplesin, hohplinut *rühmen/hochsprechen* 102
- hooplik*** 'hoopleja' *adj* ♦ Hohplick: [hohplick]ust
Großsprecher 102
- hoor** *s* ♦ Hohr: hohrast *Hure* 74
- hoov** *s* ♦ hohw: hohwist *Hoff bey m Hause* 73
- hukkalminev** 'üürike, kaduv, maine' *adj* ♦ huckaminnewa:
[huckaminnew]ast *Vergänglich* 63
- hukkama*** 'prassima, pummeldama; (toitu) hävitama' *v* ♦
huckama *Schlemmen* 108
- hukkama** 'tapma' *v* ♦ huckama *Tödten* 121
- hukkama*** 'hukka mõistma, ära needma' *v* ♦ huckama
verdammen 123

- hukkama*** '(toitu) hävitama; ära sööma' *v* ♦ **huckama**
verzehrē 133
- hukkama** → **ära hukkama***
- hulk:** **hulga** 'kuhi, virm, kobar' *s* ♦ **hulck:** **hulckust** *Hauff* 69
- hulk:** **hulga** 'rahvahulk' *s* ♦ **Hulck:** **hulckast** *Menge Volckes*
 90
- hulk rahvast** *kons* ♦ **hulck rahwas** *Menge Volckes* 90
- hulkuja** *s* ♦ **hulckija:** [hulckij]ast *Umschweiffer* 111
- hulkuma** *v* ♦ **hulckma:** **hulckan, hulcksin, hulcknut** *schweiffen*
hin und her 111
- hulkuma** '(ringi) kõndima, jalutlema' *v* ♦ **hulckma** *Wandeln*
 127
- hull** 'pöörane' *adj* ♦ **hul:** **hullust** *Doll* 49
- hull** 'meeletu' *adj* ♦ **Hul:** **hullust** *Unsinnig* 114
- hunt** *s* ♦ **Hunt:** [hunt]ist *Wolff* 131
- huul** 'mokk; ülahuul' *s* ♦ **uhl:** **uhlest** *Letz Lippe / oberste*
Lippe 85
- hõbe** *s* ♦ **Höbbe:** **höbbest & höbbedast** *silber* 113
- hõim*** 'hõimlane, (vere)sugulane' *s* ♦ **hõim:** **hõimust**
Blutfreund 59
- hõim*** 'hõimlane, (vere)sugulane' *s* ♦ **hõim:** **hõimust**
blutfreund 44
- hõimlane** '(vere)sugulane' *s* ♦ **hõimlane:** **hõimlasest**
Blutfreund 59
- hõimlane** '(vere)sugulane' *s* ♦ **hõimlane:** **hõimlasest**
blutfreund 44
- hõimlane** 'sugulane' *s* ♦ **Hõimlane:** [hõimla]sest *Verwandter*
 124
- hõõruma** *v* ♦ **heerma:** **heerun, heersin, heernut** *Reiben* 100
- häbedus*** 'häbi' *s* ♦ **hebbedus:** [hebbedu]ssest *Scham* 105
- häbendama*** 'häbenema' *v* ♦ **hebbendama:** **Hebbendan,**
hebbendasin, hebbendanut *Schemen* 105
- häbendama*** 'häbistama, teotama' *v* ♦ **hebbendama** *schenden*
 106
- häbi** 'häbiasi, teotus' *s* ♦ **Hebbe:** **hebbest, hebbedast** *Schande*
 105
- häbi** 'valelikkus, teotus' *s* ♦ **hebbe:** **hebbedast** *Unehr/schand*
 50
- häda** '(häda)oh't' *s* ♦ **hedda:** **heddast** *Gefahr* 62
- häda** 'puudus, viletsus' *s* ♦ **hedda:** [hedd]ast *Noth* 95
- häda** 'piin, valu' *s* ♦ **hedda** *Pein* 96

häda n. vaev 'häda ning vaev; valu, õnnetus' *sF* ♦ **hedda n.**
waiw *Wehe* 127

hämarik 'pimedus' *s* ♦ **emmarick:** emarickust *Dunckel* 49

hämarus 'pimedus' *s* ♦ **emmarus:** [emmarus]sest *Dunckelheit*
49

händ → pisu|händ

härg s ♦ **Hergk:** herjast *Ochs* 95

härg → mere|härg

hääł 'kõla, heli' *s* ♦ **Hehl:** hehlest *Schall* 105

hääł s ♦ **Hehl:** hehlest *Stim* 118

höövel s ♦ **höfel:** höflist *Hobel* 73

hüüdma 'ka: kutsuma' *v* ♦ **hühdma:** hüan & hühdan, hühdsin,
hühdnut *ruffen* 102

hüüdma 'karjuma, kisendama' *v* ♦ **hühdma** *schreyen* 110

hüüdma → abiks hüüdma

I

iga 'eluiga' *s* ♦ **igka** *Lebenszeit* 85

iga → noor iga

iga → vana iga

iga aasta 'igal aastal' *sF* ♦ **igka/ahsta** *Jährlich* 74

igalmees 'igaüks' *s* ♦ **igkamees** *Iglicher* 75

igalüks *pron* ♦ **igka üx:** igkast/öhest *Iglicher* 75

igalik* 'igaüks' *pron* ♦ **igkalick:** igkalickust *Iglicher* 75

igatsema 'nõudma; soovima' *v* ♦ **igkatzema:** igkatzen,
igkatzin, igkatzenut *Verlangen* 124

igav 'pikk' *adj* ♦ **igkaw** *Lang* 83

igav 'pikk, kauakestev' *adj* ♦ **igkaw** *lange Zeit* 84

igavene *adj* ♦ **igkawenne:** igkawessest *ewiger* 53

igavesti *adv* ♦ **igkawest** *ewiglich* 53

ihaldama 'igatsema, soovima' *v* ♦ **ehaldama:** ehaldan,
ehaldasin, ehaldanut *Verlangen* 124

ihastelema* 'igatsema, soovima' *v* ♦ **ehastellema:** ehastellen,
ehastellin, ehastelnut *Verlangen* 124

ihkama *v* ♦ **ichkma:** ichkan, ichksin, ichknut *frolocken* 59

ihu s ♦ **Iho:** ihust *Leib* 85

ihulikult *adv* ♦ **iholickult** *Leiblich* 85

ihuma 'teritama' *v* ♦ **ihoma:** ihun, ihosin, ihonut *Scherffen* 105

ihuma 'teritama' *v* ♦ **ihoma:** ihun, ihosin, ihonut *wetzen* 130

- ike** *s* ♦ ick: ickist *Joch* 75
ilm 'maailm' *s* ♦ Ilm: Ilmast *Welt* 129
ilm *s* ♦ Ilm *Wetter* 130
ilm → **hea ilm**
ilma armuta 'armutu' *kons* ♦ ilmaarmatta *Unbarmhertzig* 39
ilma lõpmata 'lõpmatu' *kons* ♦ ilmalõpmatta *Unendlich* 51
ilma otsata 'otsatu' *kons* ♦ ilmaotzata *Unendlich* 51
ilma rikkumata 'rikkumatu' *kons* ♦ ilmarickmatta *unverletzet* 86
ilma sugulik* 'sigimatu' *kons* ♦ ilmasugkulick *Unfruchtbar* 59
ilma sugumata* 'sigimatu' *kons* ♦ ilmasugkumatta *Unfruchtbar* 59
ilma süüta 'ilma põhjuse' *kons* ♦ ilma sühdta *Ohn ursach* 125
ilma uskumata 'uskmatu' *kons* ♦ ilma usckmatta *Unglaublich* 65
ilmale kandma 'sünnitama' *v* ♦ ilmale kandma *Gebären* 62
ilmale tooma 'sünnitama' *v* ♦ ilmale tohma *Gebären* 62
ilmalik *adj* ♦ Ilmlick *Weltlich* 129
iluma* 'särama, hiilgama' *v* ♦ illuma: illun, illusin, illunut *glentzen* 66
ilus *adj* ♦ illus: illusast *Schon* 109
ilves *s* ♦ ilwis: ilwist *Luchs* 88
ime *s* ♦ Imme: [imm]est *wunder* 131
imelasi *s* ♦ Immeassi *wunderthat* 132
imeltegu *s* ♦ immetegko *wunderthat* 132
imeltäht* 'imetegu' *s* ♦ immetecht *wunderthat* 132
imema *v* ♦ immima: Immin, immisin, imminut *Saugen* 104
imetaja laps 'imev laps, rinnalaps' *sF* ♦ immitaja [laps] *Seugend Kind* 104
imetama *v* ♦ immitama: Immitan, immitasin, immitanut *Seugen* 104
imetelema *v* ♦ immetellema *wundern* 132
imev laps 'rinnalaps' *sF* ♦ & immew laps *Seugend Kind* 104
ingel *s* ♦ Engel: Englist *Engel* 52
inimene *s* ♦ Innimenne: innimessest *Mensch* 90
inimene → **risti|inimene**
inimene → **üle|kohtune inimene**
isa *s* ♦ Issa: issast *Vater* 123
isalmetsis 'metsiskukk' *s* ♦ issametzis *Uhrhan* 69

- isalteder** 'tedrekukk' *s* ♦ issa tedder *Berckhan* 69
isalik *adj* ♦ Issalick: [issalick]ust *Väterlich* 123
isand *s* ♦ Issand: Issandast *Herr* 71
isand → kiriku|isand
isatu laps 'orb' *sF* ♦ Issato [laps] *weise* 130
iseläranis *modadv* ♦ issiehranis *Sonderlich/Insonderheit* 114
istuma *v* ♦ istma: istun, istsin, istnut *sitzen* 114
istutama → taimi istutama
isu 'nälg' *s* ♦ isso: issust *hunger* 74
isuma* 'nälgima, isunema' *v* ♦ issuma: issun, issusin, issunut
hungern 74
iva *s* ♦ hiwwi: hiwwist *korn* 80

J

- jagama** *v* ♦ jaema: & jäen, jaesin, jaenut *Theilen* 120
jagama *v* ♦ jagkama: jagkan, jagkasin, jagkanut *Theilen* 120
jagama → pooleks jagama
jagu 'osa' *s* ♦ jagko: [jagk]ust *Theil* 120
jaht → porduljahi sees elama
jaht → porduljaht
jaht → porduljahti pidama
jahu *s* ♦ jahhu: jahhust *Mehl* 88
jahutama* 'lõbustama' *v* ♦ jahutama *ergetzen* 64
jahutama 'kosutama, värskendama, virgutama' *v* ♦ jahutama:
jahutan, jahutasin, jahutanut *Erquicken* 53
jahutama 'kosutama, värskendama, virgutama' *v* ♦ jahutama:
jahutan, jahutasin, jahutanut *Erquicken* 98
jahutama *v* ♦ jahutama: jahutan, jahutasin, jahutanut *kühlen*
81
jahutama 'kosutama, värskendama' *v* ♦ jahutama *Laben* 83
jahutamine 'kosutus, värskendus' *s* ♦ jahutamine:
[jahutam]isest *labung* 83
jahvatama *v* ♦ jahwutama: jahwutan, jahwutasin, jahwutanut
Mahlen 88
jalahase 'jalajälg' *s* ♦ jallaasse: jallaassemest *fußstapff* 61
jalaltald *s* ♦ jalla tallo *fussole* 61
jalaltallus* 'jalaltald' *s* ♦ & [jalla] tallus: jallatallust *fussole* 61
jalast vigane 'lonkav; jalast halvatud' *adjF* ♦ jallast wigkane
Lahm an Füßen 84

jalatu 'lonkav; jalast halvatud' *adj* ♦ *jallatto Lahm an Füßen*
84

jalg *s* ♦ *jalgk*: *jallast fuß* 61

jalg → *raske jalg**

janu *s* ♦ *jannu*: *jannust Durst* 49

janutama 'janu tundma' *v* ♦ *jannutama*: *jannutan, jannutasin, jannutanut Dürsten* 49

joobnud 'purjus' *v* ♦ *johbnut truncken* 123

joobnudkauss* 'joodik, joomar' *s* ♦ *johbnutkous*:

[*johbnutkous*]est *trunckenboltz* 123

joobnuks jooma *v* ♦ *johbnux johma truncken trincken* 123

jooksma *v* ♦ *johxma*: *johxen, johxin, johxnut lauffen* 84

jooma *v* ♦ *johma*: *john, jöin, johnut Trincken* 122

joomalaeg *s* ♦ *johmenaigk Tranck* 122

joot 'joomapidu' *s* ♦ *Joht*: *johtist Zech* 133

joot 'jook' *s* ♦ *joht*: [*joht*]ust *Tranck* 122

jootma *v* ♦ *johtma*: *johtan, johtsin, johtnut trencken* 122

juhtum 'langemine, langus; eksitus' *s* ♦ *juhumb Fall* 53

julge 'südi, kohkumatu' *adj* ♦ *julgk*: *julgkest*

Hertzhaffi/behertzet 72

julge 'uljas, vahva' *adj* ♦ *julgk*: *julgkest Kühn* 77

julge 'vapper' *adj* ♦ *julgk*: [*julgk*]est & [*julgk*]edast *mutig, frisch* 93

julgema *v* ♦ *julgkama*: *julgkan, julgkasin, julgkanut kühnen*
78

julgema 'söandama' *v* ♦ *julgkama Unterstehen* 125

julgema 'söandama, riskima; vaagima' *v* ♦ *julgkama Wagen*
126

julgus 'südikus' *s* ♦ *julgkedus*: *julgkedüssest Hertzhafftigkeit*
72

julgus 'südikus' *s* ♦ *julgkus*: *julgkussest Hertzhafftigkeit* 72

julgus 'uljus, vahvus' *s* ♦ *julgkus*: *julgkussest Kühnheit* 77

jumal *s* ♦ *Jummal*: *Jummalast Gott* 66

jumal → *aidaku jumal*

jumal → *paraku jumal*

jumal → *võõra jumala ori*

jumal → *võõra jumala teenistus*

jumal → *võõras jumal*

jumal appi kons ♦ *Jummal abbi helffe Gott* 70

jumalalkartlik *adj* ♦ *Jummalakartlick Gottfürchtig* 58

jumala kartmata 'jumalakartmatu; häbematu' *kons* ♦

Jummala kartmatta Gottloß 66

jumalalt ära langema 'meelt heitma; usku kaotama' *v* ♦

Jummalalt erralangma *verzweifeln* 134

jumalik *adj* ♦ Jummalick: Jummalickust *Göttlich* 66

jumalik olemine *sF* ♦ Jummalick olleminne *Göttlich wesen* 66

jutleja* 'jutlustaja' *s* ♦ jutleja *Prediger* 98

jutlema* 'jutlustama' *v* ♦ jutlema *Predigen* 98

jutlus *s* ♦ jütlu: [jütlu]sset *Predigt* 97

jutt: **juta*** 'härjaikke köidik, ike' *s* ♦ jut: juttast *Joch* 75

juudaline 'juut' *s* ♦ Judalinne: Judalissest *Jude* 75

juur *s* ♦ juhr: juhrest *würtzel* 132

juureltaigen* 'juuretis' *s* ♦ juretaigken *Saurteig* 104

juures seisma 'aitama, abistama' *v* ♦ juresseisma *Beystehen* 41

juuretus* 'juuretis' *s* ♦ juhretus *Saurteig* 104

juus *s* ♦ juhx: juhrest *Hare* 68

juust *s* ♦ juhst: juhstust *Keeß* 76

jõgi 'oja' *s* ♦ jögki: jögkest *BAch* 38

jõudma 'kiirustama' *v* ♦ joudma: jouwan & joudan, joudsin, joudnut *Eilen* 50

jõudma → õhtu jõuab

jõudu taga ajama* 'kiirustama' *v* ♦ joudo tagkahajama *Eilen* 50

jõudu tegema* 'kiirustama' *v* ♦ joudo tegkema *Eilen* 50

jõululpüha *s* ♦ Joulo pöha *Weyhenachten* 128

jälle andma* 'vastu andma' *v* ♦ jelleandma *Widergeben* 62

jänes *s* ♦ jennix: jennixest *Haas* 68

järel käima *v* ♦ jerrel keima *Folgen* 58

järel käima *v* ♦ jerrel keima *Volgen* 125

järg: **järi** 'järi, pink' *s* ♦ jergk: jerjest *stuel* 119

järjest 'alati, ikka' *adv* ♦ jergkest *Stets* 117

järv *s* ♦ Jerw: jerwast *stande See* 112

jätma *v* ♦ jetma: jettan, jetsin, jetnut *lassen* 84

jätma → rahule jätma

jää *s* ♦ Jeh: jehst *Eiß* 51

jää → maarjaljää

jääma 'kindlaks jääma' *v* ♦ jehma: jehn, jein, jehnut *Beharren* 69

jääma *v* ♦ jehma: jehn, jein, jehnut *Bleiben* 40

jäär *s* ♦ jehr *Bock* 105

K

- kaapima** *v* ♦ *kahpima*: Kapin, kahpsin, kahpnut *Schaben* 105
kaar → *viker|kaar*
- kaaren** *s* ♦ *Kahrn*: kahrnest *RAab* 98
- kaarman*** 'voorimees' *s* ♦ *kahrman*: kahrmannist *fuhrman* 61
kaasa → *abi|kaasa*
- kade** 'ka: pahatahtlik' *adj* ♦ *kadde*: kaddedast *Mißgünstiger* 67
- kade olema** 'kadestama' *v* ♦ *kadde olla* *Neiden* 94
- kadedus** 'ka: pahatahtlikkus' *s* ♦ *kadedus*: kadedussest *Mißgunst* 67
- kadedus** *s* ♦ *kadedus*: [kadedu]sset *Neid* 94
- kaduma*** 'kahetsema' *v* ♦ *kadduma*: kaddun, kaddusin, kaddunut *Rewen* 100
- kaduma*** 'kahetsema' *v* ♦ *kaoma*: kaun, kaosin, kaonut *Rewen* 100
- kaduma** *v* ♦ *kaddoma*: kaddun, kaddosin, kaddonut *Verswinden* 112
kaduma → *ära kaduma*
- kadumine*** 'kahetsemine' *s* ♦ *kaominne* *Rew* 100
- kadumine*** 'kahetsemine' *s* ♦ *kadduminne* *Rew* 100
- kaebama** 'peale kaebama, üles andma' *v* ♦ *kaibama* *Angeben* 36
- kaebama** 'kurtma' *v* ♦ *kaibama*: Kaiban, kaibasin, kaibanut *klagen/verklagen* 78
- kaebama** 'kurtma' *v* ♦ *kaibma*: & kaibsin, kaibnut *klagen/verklagen* 78
- kaebus** 'kurtmine, halin' *s* ♦ *kaibtus*: kaibtusset *klag* 78
- kael** *s* ♦ *Kail*: kailast *Hals* 68
- kael** 'kõri' *s* ♦ *kail*: kailast *kehl* 75
kael → *kange kael**
- kaer** *s* ♦ *kair*: kairust & kairast *Haber* 68
- kaev** *s* ♦ *kaiw*: kaiwust *brun* 45
- kaev** *s* ♦ *Kaiw*: kaiwust *sodt/Brun* 114
- kaevama** *v* ♦ *kaiwama*: kaiwan, kaiwasin, kaiwanut *Graben* 66
- kaevand*** 'kaev' *s* ♦ *kaiwand*: kaiwādust *brun* 45
- kaevand*** 'veekraav' *s* ♦ *kaiwand*: kaiwandust *Wassergrab* 66
- kahelkordaline*** 'rase' *adj* ♦ *kahekordalinne* *schwanger* 111

- kahelvahel olema** 'kahtlema' *v* ♦ *kahe wahel olla zweiffelen* 134
- kahetsema** *v* ♦ *kahetzama: kahetzan, kahetzasin, kahetzanut Rewen* 100
- kahetsemine** *s* ♦ *kahetzaminne: [kahetzami]ssest Rew* 100
- kahju** *s* ♦ *kahjo: kahjust Schade* 105
- kahju tegema** 'solvama, haavama' *v* ♦ *kahjo tegkema beleidigen* 86
- kahju tegema** 'kahjustama' *v* ♦ *kahjo tegkema Schaden* 105
- kaigas** 'kepp; teivas; sau' *s* ♦ *kaickas: kaickast Stab* 116
- kaigas** 'kepp' *s* ♦ *kaickas Stecke* 117
- kaim** *s* ♦ *kaim: kaimust genandter* 94
- kaim** 'nimekaim' *s* ♦ *kaim: kaimust gleichnamich/genandter* 65
- kaitsma** 'karjatama; valvama' *v* ♦ *kaitzma: kaitzen, kaitzin & kaitzesin, kaitznut Hüten* 74
- kaitsma** 'varjama' *v* ♦ *kaitzma: kaitzen, kaitzin, kaitznut schirmen* 107
- kaitsma** 'hoolitsema, hooldama, hoidma' *v* ♦ *kaitzma Warten/pflegen* 127
- kaitsma** '(loomi) karjatama' *v* ♦ *kaitzma Weiden* 128
- kaksik** *s* ♦ *kaxick: [kaxick]ust Zwilling* 134
- kaksipidi mõtlema** 'meelt heitma; usku kaotama' *v* ♦ *kaxipitte motlema verzweiffelen* 134
- kala** *s* ♦ *kalla: kallast Fisch* 57
- kala** → lõhelkala
- kala** → uba|kala
- kala püüdma** *v* ♦ *kallat pühdma Fischen* 57
- kalalluu** *s* ♦ *kallaluh Fischgrat* 66
- kalalmees** *s* ♦ *kallamees Fischer* 57
- kalalpüüd** 'kalapüük' *s* ♦ *kallapühd: kallapühdust Fischfang* 57
- kalev** (teatud riidesort) *s* ♦ *Kallew: kallewest Tuch* 123
- kallis** *adj* ♦ *kallis: kallist Deur* 47
- kallis** 'hõrk, suurepärane' *adj* ♦ *kallis: kallist köstlich* 80
- kallis** *adj* ♦ *Kallis: kallist Thewr* 121
- kallis päev** 'püha; puhkepäev' *sF* ♦ *kallis pehw Feyrtag* 55
- kallis rohi** 'vürts' *sF* ♦ *Kallis/rocht Specerey* 115
- kallis|kivi** *s* ♦ *kallis kiwwi Edelgestein* 50
- kamber** 'tuba' *s* ♦ *kamber: kambrist Gemach* 63
- kammel*** 'kammeljas' *s* ♦ *kammel: kamlist bütte* 46

kammeljas *s* ♦ kamljas: kamljast *bütte* 46

kana *s* ♦ kanna: kannast *Henne* 69

kandja → lipu|kandja

kandja → raamatu|kandja*

kandma *v* ♦ kandma: kannan & kandan, kandsin, kandnut

Tragen 121

kandma → ilmale kandma

kanep *s* ♦ Kannep: kannepist *Hänff* 68

kange 'kõva, range' *adj* ♦ kangke: kangkest *Hart* 69

kange 'range, karm' *adj* ♦ kangk: [kangk]est *streng* 119

kange kael* 'kangekaelne, jonnakas' *sF* ♦ Kangke kail

Halsstarrig 68

kange kael* 'kangekaelne, jonnakas' *sF* ♦ Kangke kail

Hartneckig 93

kangur *s* ♦ kangkur: kangkrest *Weber* 127

kangus *s* ♦ kangkus: kangkussest *Hartigkeit* 69

kann, -u *s* ♦ Kan: kannust *Kan* 76

kannatama 'kannatlik olema' *v* ♦ kannatama: kannatan,

kannatasin, kannatanut *Gedulden* 49

kannatama 'taluma' *v* ♦ kannatama: kannatan, kannatasin,

kannatanut *leiden* 85

kannatama 'välja kannatama, taluma' *v* ♦ kannatama

Vertragen/erdulden 124

kannatus *s* ♦ kannatus: kannatussest *Gedult* 49

kannel *s* ♦ kandel: kandlest *Harff* 69

kannelt peksma 'kannelt mängima' *v* ♦ kandlet pexma

Harpffenschlagen 69

kannus *s* ♦ Kannux: [kannux]est *Spar* 115

kants 'kindlustus; kaitsevall' *s* ♦ Kantz: [kantz]ist *Schantz* 105

kantsikorv* 'mullast kaitsevall' *s* ♦ kantzkorw *Schantzkorb*

105

kaotama *v* ♦ kaotama: Kaotan, kaotasin, kaotanut *Verlieren*

124

kaotama → ära kaotama

kapsas *s* ♦ Kahpst: kahpstust *Kohl* 80

kapsas → pea|kapsas

kargama 'hüppama, hüplema' *v* ♦ kargkama: kargkan,

kargkasin, kargkanut *hüpfen* 74

kargama 'hüppama' *v* ♦ kargkama: kargkan, kargkasin,

kargkanut *Springen* 116

karglema 'hüppama' *v* ♦ kargkelma: kargklen, kargklin,

kargkelnut *Springen* 116

- kari** *s* ♦ karri: karjast *Herde* 71
- karik*** 'karikas, peeker' *s* ♦ Karrick: karrickast *Becher* 40
- karikas** 'kruus, kann' *s* ♦ karrickas: karrickast *Krug* 81
- karjalmaa** *s* ♦ karjamah *Weide/Viehtrifft* 128
- karjane** *s* ♦ karjane: karjasest *Hirte* 71
- karjuma** 'hüüdma' *v* ♦ karjoma: karjun, karjosin, karjonut *ruffen* 102
- karjuma** 'kisendama' *v* ♦ karjoma *schreyen* 110
- karjus** *s* ♦ karjus: karjussest *Hirte* 71
- karsberilmari*** 'kirsimari, kirss' *s* ♦ Karsberi marri *kirsch* 78
- kartlik** *adj* ♦ kartlick: kartlickust *Fürchtsam* 58
- kartlik** 'pelglik, kõhklev' *adj* ♦ kartlick *Zaghafft* 132
- kartlik** → jumala|kartlik
- kartma** *v* ♦ kartma: kartan, kartsin, kartnut *Fürchten* 58
- kartma** 'hirmu tundma' *v* ♦ kartma *grawen* 66
- kartma** 'pelgama, kõhklema' *v* ♦ kartma *Zagen* 132
- kartma** → jumala kartmata
- kartmata** 'kartmatu, kindel' *v* ♦ kartmatta *sicher* 113
- kartmine** 'kartus, hirm' *s* ♦ kartminne: kartmissest *Furcht* 58
- karts*** 'värske; uus; reibas' *adj* ♦ Kartz: kartzest *frisch* 59
- karts*** 'julge, vapper; värske; uus; reibas' *adj* ♦ Kartz:
[kartz]est *mutig, frisch* 93
- kartus** *s* ♦ kartus: kartussest *Furcht* 58
- karu** *s* ♦ Karro: karrust *Bahr* 39
- karv** 'juuksed' *s* ♦ karw: karwast *Hare* 68
- karvane** 'ebatasane' *adj* ♦ Karwane: [karwa]sest *Raug, uneben* 99
- kasin** 'karske, vooruslik' *adj* ♦ kassin: kassinast *Keusch* 77
- kasin** 'möödukas, tagasihoidlik, paras' *adj* ♦ Kassin: kassinast *Messig* 89
- kasinasti** 'karskelt, vooruslikult' *adv* ♦ kassinast *Keuschlich* 77
- kasinus** 'karskus, vooruslikkus' *s* ♦ kassinus: kassinussest *Keuschheit* 77
- kasinus** 'möödukus, tagasihoidlikkus' *s* ♦ kassinus:
[kassinu]ssest *Messigkeit* 89
- kask** *s* ♦ kasck: kasckest *birckenbaum* 43
- kaskne puu** 'kasepuu' *sF* ♦ kascknepuh *birckenbaum* 43
- kass** *s* ♦ Kas: kassist *Katz* 76
- kaste: kaste** *s* ♦ kaste: kastest *Dauw* 47
- kastma** 'niisutama, märjaks tegema' *v* ♦ kastma: kastan, kastsin, kastnut *Feuchtigen* 56

kastma 'niisutama, märjaks tegema' *v* ♦ **kastma** *Netzen* 94

kastma 'niisutama, märjaks tegema; leotama' *v* ♦ **kastma**
wesseren/netzen 129

kasuk 'kasukas' *s* ♦ **kassuck**: **kassuckast** *Beltz* 41

kasuklasepp 'kõõsner' *s* ♦ **Kassucksep** *Kürßner* 82

kasv 'kasum; võit, kasu' *s* ♦ **kaswo**: **kaswust** *Gewin* 64

kasv 'kasum; võit, kasu' *s* ♦ **Kaswo**: **[kasw]ust** *Gewin* 130

kasv 'kasu, tulu' *s* ♦ **kaswo**: **[kasw]ust** *Nutz* 95

kasv 'kasu; liigkasu' *s* ♦ **Kaswo**: **[kasw]ust** *wucher* 132

kasvama 'juurde võtma' *v* ♦ **kaswama** *Zunemen* 94

kasvama *v* ♦ **Kaswama** *Wachsen* 126

kasvatama 'üles kasvatama' *v* ♦ **kaswatama** *Aufferziehen* 133

kasvatama 'suurendama' *v* ♦ **kaswatama**: **kaswatan**,

kaswatasin, **kaswatanut** *Mehren* 90

kasvatama 'suurendama; paljundama' *v* ♦ **Kaswatama**

Vermehren 124

kasvatama → **habet kasvatama**

kasvu saama 'kasu saama' *v* ♦ **kaswo sahma** *Geniessen* 95

katel *s* ♦ **Kattel**: **katlast** *Kessel* 77

katk *s* ♦ **katk**: **[katk]ust** *Pestilentz* 96

katk 'loik, veelomp' *s* ♦ **katk**: **[katk]est** *Wasserpfütz* 97

katkema → **vana katkenud hobune**

katki → **rusuks katki peksma***

katki kiskuma *v* ♦ **katki/kisckma** *Zerreissen* 100

katkultõbi *s* ♦ **katkotõbbe** *Pestilentz* 96

katkuma 'ära kandma, ära kuluma' *v* ♦ **katkoma**: **katkun**,

katkosin, **katkonut** *Verschleissen* 108

katma *v* ♦ **katma**: **kattan**, **katsin**, **katnut** *Decken* 47

katma 'varjama' *v* ♦ **katma** *Verbergen* 41

katsu* 'vaata' *v* ♦ **katzo** *schawe* 106

katsuma* 'vaatama, vaatlema' *v* ♦ **katzma** *Besehen* 112

katsuma* 'vaatama' *v* ♦ **katzma**: **katzun**, **katzin**, **katznut**

schawen 106

katus *s* ♦ **kattus**: **kattussest** *Dach eineshauses* 46

katus *s* ♦ **kattux**: **kattuxest** *Dach eineshauses* 46

katuselroigas 'latt' *s* ♦ **kattusse roickas** *Latte* 84

kaugel *adv* ♦ **Kougel** *Weitfern* 129

kaunikene* 'kann, lilleke' *adj* ♦ **kaunikenne**: **kaunikessest**

blum 44

kaunikesi noppima* 'kanne, lillekesi korjama' *v* ♦

kaunikesset nopma *blumen brechen* 44

kaunis 'peen, õrn, uhke' *adj* ♦ **kaunis**: **kaunist** *Fein* 55

- kaunis** 'ilus, kena' *adj* ♦ kaunis: kaunist *hüpsch* 74
kaunis vilu tuul 'jahe tuul' *sF* ♦ kaunis willo tuhl *kühler Wind* 82
kaup 'kaubandus, kauplemine' *s* ♦ Kaup: kaupast *Handel* 69
kaup 'ost, ostmine' *s* ♦ Kaup: kaupast *Kauff* 76
kaup 'kaubaartikkel' *s* ♦ kaup: [kaup]ast *Wahr* 127
kauplmees *s* ♦ kaupmees *Kauffmann* 76
kaupa müüma *v* ♦ kaupma *Feil haben* 56
kauplema *v* ♦ kauplema: kauplen, kauplin, kaupelnut *Handeln* 69
kauplema *v* ♦ kauplema: kauplen, kauplin & kauplesin, kaupelnut *Kauffmanschaft treiben* 76
kaval *adj* ♦ kawwal: kawwalast *listig* 87
kaval nõu 'avastus, leid' *sF* ♦ kawwal nouw *fund / listiger fund* 61
kavalus *s* ♦ kawwalus: kawwalussest *list* 87
kebja 'kerge' *adj* ♦ kebjas: kebjust *leichte* 85
kebjamaks tegema 'kergemaks tegema, leevendama' *v* ♦ kebjambax tegkema *miltern/lindern* 91
kebjasti 'kergesti' *adv* ♦ kebjust *leichtlich* 85
kedagi 'mingi; mitte ükski, mitte keegi' *pron* ♦ keddakit *Keiner* 77
kedagi 'ei (mitte) midagi, ei (mitte) miski' *pron* ♦ keddakit *Nichtes* 94
kedagi 'ei keegi, mitte keegi' *pron* ♦ keddakit *Niemand* 95
keegi 'mingi; mitte ükski, mitte keegi' *pron* ♦ kekit *Keiner* 77
keegi 'ei keegi, mitte keegi' *pron* ♦ kekit *Niemand* 95
keel* 'püünis, linnupael' *s* ♦ keel: keelest *Fallstrick* 54
keel 'pillikeel' *s* ♦ Keel: keelest *seite an einem Instrument* 113
keel (märgisüsteem) *s* ♦ Keel: keelest *Sprach* 116
keel (elund suuõõnes) *s* ♦ keel: keelest *zung* 134
keel → ema|keel
keel → pehme keel
keelama 'takistama' *v* ♦ keelma *hindern* 73
keelama* 'salgama, eitama' *v* ♦ keelma *leugnen* 86
keelama 'ära keelama' *v* ♦ keelma: keelan, keelsin, keelnut *Verbieten* 42
keelama 'ilma jätma' *v* ♦ keelma *Versagen* 103
keelama → ära keelama
keelama → ära keelama*
keeldus* 'keeld' *s* ♦ keeldus: [keeldu]ssest *Verbot* 123
keeleta 'keeletu, tumm' *s* ♦ keeleta *stumm* 119

- keeli seadma** 'kannelt häälestama' *v* ♦ keelet seadma
Harpffen stellen 69
- keema** *v* ♦ keema *sieden* 119
- keetma** *v* ♦ keetma: keetan, keetsin, keetnut *Kochen* 80
- keetma** *v* ♦ keetma: keetan, keetsin, keetnut *sieden* 113
- keetma** *v* ♦ & keetma *sieden* 119
- keiser** *s* ♦ Keiser: keisrist *Keiser* 77
- kelder** *s* ♦ Keller: kelrist *Keller* 77
- kell** (metallese helide tekitamiseks) *s* ♦ kel: kellast *Glocke* 66
- kerilpuu*** 'haspel, kerilaud' *s* ♦ Kerripuh *Garnwinde* 61
- kerja*** 'kerjaja, kerjus' *s* ♦ kerja *Betler* 42
- kerjama** *v* ♦ kerjama: kerjan, kerjasin, kerjanut *Betlen* 42
- kesi** 'hülss, kest, tupp; kaun' *s* ♦ Kessi: kessist, *Plur.* kehjet
hülse 74
- kesklhommikust sööma** *v* ♦ kesckhomicko söhma *frühstück*
essen 60
- kesklhommikust sööma** *v* ♦ kesckhohmicko söhma
Morgenbrot essen 92
- kesklhommikut võtma** 'hommikust sööma' *v* ♦
 [kesckhomicko] wotma *frühstück essen* 60
- kesklhommikut võtma** 'hommikust sööma' *v* ♦
 [kesckhohmicko] wotma *Morgenbrot essen* 92
- kesklöö** *s* ♦ kesck öh *mitternacht* 91
- keskel** *adv* ♦ kesckil *mitten* 91
- keskmine** *adj* ♦ kesckminne: [kesckm]isest *mittelste* 91
- kestma** *v* ♦ kestma: kestan, keetsin, keetnut *Dauren* 47
- kestma** *v* ♦ kestma: kestan, keetsin, keetnut *wehren/dawren*
 129
- ketrama** *v* ♦ kedrama: Kedran, kedrasin, kedranut *Spinnen*
 115
- kevad** *s* ♦ kewwad: kewwadest *frühling* 60
- kibe** 'mõru' *adj* ♦ kibbe: kibbest *bitter* 43
- kibe** 'piin, valu' *adj* ♦ kibbe *Pein* 96
- kibe*** 'valu, kurvastus' *adj* ♦ Kibbe: kibbedast *Schmerz* 109
- kibe*** 'valu, häda; õnnetus' *adj* ♦ kibbe *Wehe* 127
- kibedus** 'mõrudus' *s* ♦ kibbedus: kibbedussest *bitterkeit* 43
- kiditama*** 'kõditama' *v* ♦ kidditama: kidditan, kidditasin,
 kidditanut *kützen* 83
- kihelkond** → kiriku|kihelkond
- kihla vedama** *v* ♦ Kihla weddama *Wetten* 130
- kihvt** 'mürk' *s* ♦ gift *Gift* 65

- kiimaline** 'himur' *adj* ♦ kiimelinne: kiimelisest *Geil* 63
kiir → tule|kiir
kiis* 'kiisk' *s* ♦ kihs: kihsust *Kuhlbars* 81
kiitma *v* ♦ kihtma: kihtan, kihtsin, kihtnut *loben* 87
kiitma 'ülistama' *v* ♦ kihtma *Preisen* 98
kiitma *v* ♦ kihtma: kihtan, kihtsin, kihtnut *rühmen* 102
kiitus *s* ♦ kihtus: kihtussest *lob* 87
kiitus *s* ♦ kihtus: [kihtu]ssest *Preiß* 98
kiitus 'ülistus; kiidulaul' *s* ♦ kihtus: [kihtu]ssest *Ruhm* 102
kiitusellaul 'kiidulaul' *s* ♦ Kihtusse laul *Lobgesang* 113
kild: killa 'tsunft, kildkond' *s* ♦ kild: [kild]ast *zunfft* 134
kilk *s* ♦ Kilck: kilckist *Sprenck* 116
kimar 'korts' *s* ♦ Kimar: kimarast *Runtzel* 102
kime* 'kiimaline, himur' *adj* ♦ kimme: kimmest *Geil* 63
kimedus* 'himurus' *s* ♦ kimmedus: kimmedussest *Geilheit* 63
kimp *s* ♦ kimp: kimpust *bund / das gebunden* 45
kindel *adj* ♦ kindel: kindlast *Fest* 56
kindel 'tugev, kõva' *adj* ♦ kindel *Starck* 117
kindel 'jäik; kange' *adj* ♦ Kindel *Steiff* 117
king *s* ♦ kingk: kingkast *schue* 110
kingaltald *s* ♦ kingka tal *Sohl am Schue* 114
kinkima *v* ♦ kenckima *Begaben* 40
kinkima *v* ♦ kenckima: kenckin, kencksin, kenckinut
schencken 106
kinnas *s* ♦ kindas: kindast *Handschue* 68
kinni → verd kinni panema
kinni köitma 'siduma' *v* ♦ kinniköitma *binden* 43
kinni lükkama *v* ♦ Kinniluckama *Zuschliessen* 108
kinni saama 'kinni püüdma' *v* ♦ kinni sahma *Fahen* 54
kinni siduma *v* ♦ kinnisiddoma *binden* 43
kinni sulgema *v* ♦ kinnisülgkma *Zuschliessen* 108
kinni võtma 'kinni haarama' *v* ♦ kinniwotma
Fassen/ergreifen 54
kinnitama *v* ♦ kinnitama: kinnitan, kinnitasin, kinnitanut
Befestigen 56
kinnitama 'tugevaks tegema, tugevdama' *v* ♦ Kinnitama
Starcken 117
kinnitama* 'katsetama, üritama' *v* ♦ Kinnitama *Versuchen*
124
kinnitamine *s* ♦ kinnitamine: kinnitamissest *Befestigung* 56
kinnitus *s* ♦ kinnitus: kinnitussest *Befestigung* 56

kinnitus 'tugevus; jõud, võimsus' *s* ♦ kinnitus: [kinnitu]ssest
Stercke 117

kipitama 'haiget tegema' *v* ♦ kibbitama: kibbitan, kibbitasin,
kibbitanut *Wehe thun* 127

kipper 'laevamees, laevnik' *s* ♦ Kipper: kipprist *schiffer* 107

kiri* 'kirju' *s* ♦ kirri: kirjast *bunt* 46

kirik *s* ♦ kirck: kirckust *kirch* 78

kirikulisand 'kirikuõpetaja' *s* ♦ kircko Issand *Pfarrher* 97

kirikulkihelkond *s* ♦ kirckokihlckond: [kirckokihlckond]ast
Pfarre 97

kirikulpalve *s* ♦ Kirckopalwe *KirchenSohn* 119

kirjuks tegema* 'maalima' *v* ♦ kirjux tegkema *Malen* 88

kirjutaja* 'maaliija' *s* ♦ kirjotaja: [kirjota]jast *Maler* 88

kirjutama* 'maalima' *v* ♦ kirjotama *Malen* 88

kirjutama *v* ♦ kirjotama: kirjotan, kirjotasin, kirjotanut
schreiben 110

kirjutama → üles kirjutama

kirn (puunõu) *s* ♦ kirn: kirnust *Kern / darin man Butter*
machet 77

kirp *s* ♦ Kirp: kirpust *Floh* 57

kirst *s* ♦ kirst: kirstust *kiste* 78

kirves *s* ♦ kirwes: kirwest *Axt* 38

kirves *s* ♦ kirwes: kirwest *Beyl* 40

kisendama 'hüüdma' *v* ♦ kissendama: kissendan, kissendasin,
kissendanut *ruffen* 102

kisendama 'karjuma' *v* ♦ kissendama *schreyen* 110

kiskuma 'rebima, tõmbama' *v* ♦ kiskma: kiskun, kisksin,
kisknut *Reissen* 100

kiskuma 'välja tõmbama' *v* ♦ kiskma *zücken* 134

kiskuma → katki kiskuma

kitkuma* 'hävitama, kaotama; kustutama' *v* ♦ kitkma: kitkun,
kitksin, kitknut *aufßdilgen* 48

kitkuma 'rohima, umbrohtu kitkuma' *v* ♦ kitkuma *Getten* 64

kitkuma '(kana) kitkuma; noppima, sakutama' *v* ♦ kitkuma
Rupffen 103

kitkuma → ära kitkuma*

kitkutama* 'hävitama' *v* ♦ kitkotama *Vertilgen* 121

kitkutama → ära kitkutama*

kiusama 'vastu vaidlema; häirima' *v* ♦ kiusama: Kiusan,
kiasasin, kiusanut *Anfechten* 36

kiusama *v* ♦ kiusama: kiusan, kiasasin, kiusanut *Beweren* 42

kiusama* 'proovima' *v* ♦ kiusama: kiusan, kiusasin, kiusanut
Probieren 98

kiusama* 'katsetama, üritama' *v* ♦ kiusama *Versuchen* 124

kiusama* 'katsetama, üritama' *v* ♦ kiusama: Kiusan, kiusasin,
kiusanut *Versuchen* 120

kiusama → peran kiusama*

kiusatus *s* ♦ Kiusatus *Anfechtung* 36

kivi *s* ♦ kiwwi: kiwwist *Stein* 117

kivi → kallis|kivi

kivi → veski|kivi

kividega surnuks heitma *v* ♦ kiwwide kahs surnux heitma
Steinigen 117

kividega surnuks peksma *v* ♦ [kiwwide kahs surnux] pexma
Steinigen 117

klaas *s* ♦ klahs: klahsist *Glas* 65

klaaslaken *s* ♦ klahsacken: klahsacknast *Glasfenster* 65

koda ehitama 'maju ehitama' *v* ♦ Koddad ehhitama *Bawen*
Häuser 39

koda tegema 'maju ehitama' *v* ♦ [koddad] tegkema *Bawen*
Häuser 39

kodakond* 'kodakondne, pere liige' *s* ♦ koddakond:
koddakondsest *Haußgenosse* 70

kodanik *s* ♦ koddanick: koddanickust *bürger* 46

kodulpart *s* ♦ koddo part *zahn Endte* 52

kodulväi *s* ♦ koddowei *schwager / der ins Hauß gefreyet / ein*
Haußschwager 110

koer *s* ♦ kojjer: koirast *Hund* 74

kogrias* 'koger' *s* ♦ kogkrias: kogkriast *Karraus* 76

kogu 'kuhi, virn, kobar' *s* ♦ kogko: kogkust *Hauff* 69

kogu 'kogunemine, koosolek' *s* ♦ kogko: kogkust
Versammlung 103

kogudama* '(kokku) koguma' *v* ♦ kogkodama: kogkodaan,
kogkodasin, kogkodanut *Versamblen* 103

kogudus *s* ♦ kogkodus: kogkodussest *Gemeine* 63

kogudus '(rahva)hulk' *s* ♦ kogkodus: [kogkodu]ssest *Schar*
105

kogudus 'tsunft, kildkond' *s* ♦ kogkodus: [kogkodu]ssest
zunfft 134

kogudus 'kogunemine; koosolek' *s* ♦ kogkodus:
[kogkodu]ssest *Versammlung* 103

- kogudus** 'kogunemine; koosolek' *s* ♦ kogkodus:
[kogkodu]ssest *Versammlung* 124
- koguma** '(vilju) korjama' *v* ♦ kogkoma *Früchte lesen von den Bäumen* 86
- koguma** '(kokku) kuhjama' *v* ♦ kogkoma: kogkun, kogkosin, kogkonut *heuffen* 72
- koguma** *v* ♦ kogkoma: kogkun, kogkosin, kogkonut *Versamblen* 103
- koguma** *v* ♦ kogkoma *Versamblen* 124
- koguni** *modadv* ♦ kogkonis *Gantz* 61
- kohtulpäev** *s* ♦ kohtopehw *Gerichtes tag* 63
- kohtulsõna** 'kohtuotsus' *s* ♦ kohtosanna: [kohtosann]ast *urtheil* 125
- kohtulvanemad** 'kohtuülemad, kohus; ametivõimud' *s* ♦ kohtowannambat *die Obrigkeit* 95
- kohtune → üle|kohtune inimene
- kohtusse andma** 'kohut mõistma; otsustama' *v* ♦ kohto andma *urtheilen* 125
- kohus → üle|kohus
- kohus, -e** 'õigus; õiglus' *s* ♦ kohus: kochtust *billigkeit* 43
- kohus, -e** 'õigus' *s* ♦ kohus: kochtust *Recht* 99
- kohus: kohtu** 'ka: kohtuülemad; ametivõimud' *s* ♦ kohus: kochtust *die Obrigkeit* 95
- kohus: kohtu** *s* ♦ kohus: kochtust *Gericht* 63
- kohus on** 'on kohane (sünnis)' *kons* ♦ kohus on *Es ziemet* 133
- koidab** *v* ♦ & koitap *Es wird morgen* 92
- koidultäht** *s* ♦ koitotecht *Morgenstern* 92
- koitma → taevas koidab
- kokku → vilja kokku panema
- koldne liha*** 'kollakaks tõmbunud, riknenud liha' *sF* ♦ köldne leeha *Garstig fleisch* 61
- koldne sealiha*** 'kollakaks tõmbunud sealiha; soolapekk ?' *sF* ♦ köldne [sea leeha] *Salstrigspeck* 111
- kolkustama*** 'kolksutama, kloppima; koputama' *v* ♦ kolckustama: kolckustan, kolckustasin, kolckustanut *klopfen* 79
- kolmandus*** 'kolmandik' *s* ♦ kolmandus: [kolmandu]ssest *Das dritte Loth* 88
- Koluvere** *s kohanimi* ♦ kollower: kollowerrast *lode* 87
- kombel → naeru kombel
- kombisema*** 'komistama' *v* ♦ kombisema: kombisen, kombisin, kombisenut *straucheln* 118

- komme** 'viis, mood; laad, loomus' *s* ♦ komb: kombest *Art* 37
komme 'käitumine, tava' *s* ♦ kombe: kombest *Geberd* 62
komme 'tava' *s* ♦ kõmbe: kombest *gebrauch* 44
komme 'harjumus' *s* ♦ komb: kombest *Gewonheit* 64
komme 'harjumus' *s* ♦ komb: [komb]est *gewonheit* 128
komme 'tava, harjumus' *s* ♦ komb: kombest *Sitte* 114
komme 'viis, laad' *s* ♦ komb: [komb]est *Weise* 128
komme → oma kombe pärast tegema
kommet võtma 'harjuma' *v* ♦ kombe wotma *Gewohnen* 127
kommet õppima 'harjuma' *v* ♦ kombe opma *Gewehnen* 127
konn *s* ♦ kon: konnast *frosch* 59
kont → luul|kont
kook *s* ♦ Kohck: kohckist *Kuche* 82
kooldes* 'koguni, kogunisti' *modadv* ♦ kohldes *Gantz auß / gar auß* 61
koor 'puukoor' *s* ♦ Kohr: kohrest *Rind* 101
koorem 'kandam' *s* ♦ kohrm: kohrmast *bürd* 46
koorem 'vankritäis, (vankri)koorem' *s* ♦ kohrm: kohrmast *fuder* 61
koorem → peni|koorem
koorima *v* ♦ kohrma: kohrin, kohrsin, kohrnut *schellen* 106
koormama *v* ♦ kohrmama: Kohrman, kohrmasin, kohrmanut *Beschweren* 41
koormama *v* ♦ kohrmama *beschweren* 111
koormama 'laadima, lastima' *v* ♦ kohrmama *Laden/auffladen* 83
koormatama* 'koormama' *v* ♦ kohrmatama: kohrmatan, kohrmataasin, kohrmatanut *Beschweren* 41
kordaline → kahe|kordaline*
kordaline → ühe|kordaline*
kordamisi 'vaheldumisi' *adv* ♦ kordamisse *eins umbs ander* 53
korv *s* ♦ korw: korwist *korb* 80
korv → kants|korv*
kosima 'abielluma' *v* ♦ kossima: kossin, kossisin, kossinut *Freyen* 58
kosima 'naist võtma' *v* ♦ kossima: Kossin, kossisin, kossinut *Weib freyen* 128
kostma 'vastama' *v* ♦ kostma: kosten, kostsin, kostnut *Antworten* 37
kostma → enese ees kostma
kostus 'vastus' *s* ♦ Kostus *Antwort* 37

- kosutama*** 'üles kasvatama' *v* ♦ **kossotama** *Aufferziehen* 133
kotikene *s* ♦ **kottikenne**: [kottik]essest *Seckel* 112
kotkas 'loorkull' *s* ♦ **Kotkas**: kotkast *Weihe* 128
kott *s* ♦ **kot**: kottist *sack* 103
krae *s* ♦ **kraj**: kräist *krage* 80
krants 'pärg' *s* ♦ **krantz**: krantzist *Krantz* 81
krassima* 'kratsima' *v* ♦ **krassima**: krassin, krassisin, krassinut
kratzen 81
kroon *s* ♦ **krohn**: krohnist *Krone* 81
kroonima *v* ♦ **kröhnima**: kröhnin, krohnisin, kröhninut
Krönen 81
kuduma *v* ♦ **kuddoma**: kuddun, kuddosin, kuddonut *knüthen*
79
kuduma *v* ♦ **koma** *Weben* 127
kuduma *v* ♦ **kudduma** *Weben* 127
kuiv *adj* ♦ **kuiw**: kuiwast *Drucken* 49
kuiv 'kuivanud, põuane; lahja; kõhetu' *adj* ♦ **küiw**: küiwast
Dür 48
kuiv *adj* ♦ **kuiw**: kuiwast *Trucken* 123
kuivama *v* ♦ **kuiwama**: kuiwan, kuiwasin, kuiwanut *Trucknen*
123
kukellaul *s* ♦ **Kucke laul** *Hanenkraht* 80
kukk *s* ♦ **Kuck**: kuckest *Han* 69
kukk → **Saksa|maa kukk***
kuklas* 'kukal' *s* ♦ **kucklas**: kucklast *Nacke* 93
kuld *s* ♦ **kuld**: kuldast *Gold* 66
kuld|sepp 'kullassepp' *s* ♦ **kuldsep**: kuldseppast *Goldschmied*
66
kuldne 'kollane' *adj* ♦ **kuldne**: kuldsest *Gelb* 61
kuljus *s* ♦ **kuhljux**: [kuhljux]est *schelle* 106
kull 'öökull, kakk' *s* ♦ **kull**: kullest *Eul* 50
kull '(kana)kull' *s* ♦ **kul**: kullest *Habicht* 68
kult *s* ♦ **Kult**: kultist *Beer* 104
kulu 'väljaminekud' *s* ♦ **kullo**: kullust *kosten/Unkosten* 80
kulu 'väljaminekud' *s* ♦ **Kullo**: kullust *Unkosten* 125
kulu tegema 'kulutama' *v* ♦ **kullu tegkema** *sich verunkosten*
80
kulu tegema 'kulutama' *v* ♦ **kullo tegkema** *Verunkosten* 125
kuluma 'kulutama' *v* ♦ **kulluma**: kullun, kullusin, kullunut
sich verunkosten 80
kuluma 'ära kuluma, ära kandma' *v* ♦ **kulloma**: kullun,
kullusin, kullunut *Verschleissen* 108

- kuluma** 'kulutama' *v* ♦ **kulluma** *Verunkosten* 125
kuluma → ära **kuluma**
- kulutama** *v* ♦ **kullutama**: *kullutan, kullutasin, kullutanut sich verunkosten* 80
- kulutama** *v* ♦ **kullutama** *Verunkosten* 125
- kummardama** *v* ♦ **kümmerdan** *Beugen* 42
- kummardama** *v* ♦ **kümmerdama**: *kümmerdan, kümmerdasin, kümmerdanut bücken* 46
- kummardama** 'alla painutama, kallutama' *v* ♦ **kümmerdama** *Neigen* 94
- kummardama** → põlvi **kummardama**
- kuningas** *s* ♦ **Kuningas**: *kuningast König* 82
- kuninglik** *adj* ♦ **Kunninglick** *Königlich* 82
- kuninglik riikus*** 'kuningriik' *sF* ♦ **Kunninglick rickus** *Königreich* 82
- kunst** *s* ♦ **Kunst**: *kunstist Kunst* 82
- Kuralmaa** *s kohanimi* ♦ **Curamah Cuhrland** 46
- kuradiikunstlik*** 'posija, kuradikunstnik' *s* ♦ **kurrati kunstlick** *Teuffelskünstler* 132
- kurat** *s* ♦ **Kurrat**: [*kurrat*]*ist Teuffel* 120
- kurb** 'nukker, murelik' *adj* ♦ **kurb**: [*kurb*]*ast trawrig* 122
- kurbus** 'südamevalu' *s* ♦ **kurbadus**: *kurbadussest hertzleid* 71
- kurbus** 'mure, südamevalu' *s* ♦ **kurbadus** *Kummer* 82
- kurbus** 'mure, hool' *s* ♦ **kurbadus**: [*kurbadu*]*ssest Sorge* 114
- kurbus** 'mure, nukrus; lein' *s* ♦ **kurbadus**: [*kurbadu*]*ssest trawrigkeit* 122
- kurg** *s* ♦ **kurgk**: *kurgkest Kranich* 80
- kuri** *adj* ♦ **kurri**: *kurjast böß* 44
- kuri** → selja taga **kurja kõnet tõstma**
- kuriltegu** 'pahe' *s* ♦ **kurri tegko**: *kurjast tegkust Laster* 84
- kuriltegu** *s* ♦ **Kurri tegko** *Ubelthat* 121
- kurisu** *s* ♦ **Kurris**: *kurrisust Wirbel* 130
- kurja tegema** 'solvama, haavama' *v* ♦ **kurja tegkema** *beleidigen* 86
- kurja tegema** 'viga tegema, vigastama, haavama' *v* ♦ **kurja tegkema** *verletzen* 86
- kurja tegema** *v* ♦ **kurja tegkema** *arges thun* 37
- kurjaks panema*** 'kurjaks pidama' *v* ♦ [*kurjax*] **pannema** *arg außdeuten, übel auffnehmen* 37
- kurjaks võtma*** 'kurjaks pidama' *v* ♦ **kurjax wotma** *arg außdeuten, übel auffnehmen* 37
- kurjasti*** 'vaevaliselt, kehvalt' *adv* ♦ **kurjast** *kümmerrlich* 82

kurjasti pruukima 'kuritarvitama' v ♦ *kürjast/prühckma mißbrauchē* 44

kurjus s ♦ *kurjus: kurjussest bößheit* 44

kurjus 'häda; õnnetus, ebaõnn' s ♦ *kurjus Ubel/Unglück* 123

kurjus 'õnnetus, ebaõnn' s ♦ *Kurjus Unfall/Unglück* 125

kurjus 'õnnetus, ebaõnn' s ♦ *kurjus: kurjussest Unglück* 66

kurk: kurgu s ♦ *Kurck: kurckust Gürgel* 67

kurk: kurgu 'kõri' s ♦ *kurck: kurckust kehl* 75

kurk: kurgu 'kõri, neel' s ♦ *Kurck: kurckust Schlund* 108

kurnama v ♦ *kurnama: kurnan, kurnasin, kurnanut Seihen* 112

kurre* 'kurt' adj ♦ *kurre: kurrest Daub* 47

kurre* 'kurt' adj ♦ *Kurre: [kurr]est Taub / der nicht höret* 120

kurvastama 'muretsema, hoolitsema' v ♦ *kurbastama:*

Kurbastan, kurbastasin, kurbastanut Sorgen 114

kustuma 'kustutama; hävitama, kaotama' v ♦ *küstma: küstun, küstsin, küstnut außdilgen* 48

kustuma 'kustutama' v ♦ *kustma: Kustan, kustsin, kustnut Leschen* 85

kustuma 'kustutama; kõrvaldama' v ♦ *kustma: kustan, kustsin, kustnut Tilgen* 121

kustuma → *ära kustuma*

kutsuma '(külla) kutsuma' v ♦ *kutzma Einladen* 83

kutsuma 'hüüdma' v ♦ *kutzma: kutzun, kutzin, kutznut Zu sich ruffē* 102

kutsuma → *abiks kutsuma*

kuu (kalendrikuu) s ♦ *Kuh Monat* 92

kuu (taevakeha) s ♦ *Kuh: kuhst Mond* 91

kuu → *noor|kuu*

kuu → *täis|kuu*

kuu → *vana kuu*

kuu → *vana kuu põhi*

kuub s ♦ *Kuhb: [kuhb]est Rock* 101

kuuldus* 'kuulsus' s ♦ *kuhldus: [kuhldu]sset berühmer* 102

kuulema* 'kuuletuma' v ♦ *kuhlema gehorchen* 73

kuulja 'kuulaja' s ♦ *kuhlja: kuhljast Zuhörer* 73

kuulma v ♦ *kuhlma: kühlen, kuhlsin, kuhlnut hören* 73

kuulma → *sõna kuulma*

kuulmata 'sõnakuulmatu' v ♦ *kuhlmatta ungehorsamer* 73

kuulmine 'kuulekus' s ♦ *kuhlminne gehorsam* 73

kuulutaja 'jutlustaja' s ♦ *kuhlutaja Prediger* 98

kuulutama 'jutlustama' v ♦ *kuhlutama Predigen* 98

- kuulutama** 'ennustama, ette kuulutama' *v* ♦ kuulutama
Weissagen 103
- kuulutama** 'ennustama, ette kuulutama' *v* ♦ kuulutama
Weissagen 129
- kuulutama** 'teada andma' *v* ♦ kuulutama: kuulutan, kuulutasin,
kuulutanut *verkündigen* 82
- kuulutama** 'teada andma' *v* ♦ kuulutama *verkündigen* 123
- kuus*** 'kuusk' *s* ♦ kuhs: kuhsest *Fichtenbaum* 56
- kuusne puu** 'kuusepuu' *sF* ♦ kuhsnepuh *Fichtenbaum* 56
- kõhelema*** 'aega veetma; aega raiskama' *v* ♦ kõhelema:
Köhelen, köhelin, köhelnut *Tag zubringen* 120
- kõhelema*** 'viibima, liiga kauaks jääma' *v* ♦ kõhelema
Verziehen 124
- kõhelema*** 'viibima, liiga kauaks jääma' *v* ♦ kõhelema
verziehen 133
- kõhnret** 'vanakuri, kurat; paharet' *s* ♦ kõhnret: kõhnrettist
Teuffel 120
- kõht** *s* ♦ Köcht: köchtust *Bauch* 39
- kõht** 'magu' *s* ♦ köcht: kochtust *Mage* 89
- kõigelvägevane** 'jumal' *adj* ♦ keicke wegkiwenne:
keickewegkiwessest *Allmächtiger* 36
- kõik** *pron* ♦ keick: keickest *All* 36
- kõmisema** *v* ♦ kommisema: kommisen, komisin, komisenut
Dohnen 48
- kõmisema'** *v* ♦ kommisema *Schallen deß Ertztes* 105
- kõndima** 'jalutama' *v* ♦ kõndma: kõnnin, kõndsin, kõndnut
Spatzieren 114
- kõndima** 'ringi kõndima, jalutlema' *v* ♦ kõndma *Wandeln* 127
- kõne** 'kuuldus, kuulujutt' *s* ♦ könne: kõnnest *Gerücht* 63
- kõne** 'kõnelus, jutt' *s* ♦ könne: kõnnest *Gesprech* 64
- kõne** 'teade, uudis, kuuldus' *s* ♦ könne: [könn]est *Meer* 89
- kõne** *s* ♦ könne: kõnnest *Rede* 99
- kõne** → selja taga kurja kõnet tõstma
- kõnelema** *v* ♦ kõnelema: kõnnelen, kõnnelesin, kõnnelenut
reden 99
- kõnelema*** 'haljatama' *v* ♦ kõnnelma: kõnnelen, kõnnelin,
kõnnelnut *Schertzen* 112
- kõnet tõstma** 'peale kaebama, üles andma' *v* ♦ kõnnet tõstma
Angeben 36
- kõrb, -e** 'kolgas; kõnnumaa' *s* ♦ Korb: körbest *einöde/Wüste*
53

- kõrb**, -e 'kõnnumaa' *s* ♦ *Körb wüste* 131
- kõrb**: **kõrve** 'mets, metsaala' *s* ♦ *kõrb*: [kõrb]est *Wald* 126
- kõrb**: **kõrvi** 'punakaspruun' *adj* ♦ *kõrb*: korbast *braun* 44
- kõrge** *adj* ♦ *körgk*: kõrgkest *hoch* 73
- kõrgistama** 'kõrgilt käituma, uhkustama' *v* ♦ *kõrgkistama* *stoltzieren* 118
- kõrisema** 'lõgisema, plagisema, kolisema' *v* ♦ *kerrisema*: *kerrisen*, *kerrisin*, *kerrisenut* *klappern* 78
- kõrk** 'tore, uhke' *adj* ♦ *körg*: kõrgkest *Prächtig* 97
- kõrk** 'uhke' *adj* ♦ *körgk*: [körgk]est *Stoltz* 118
- kõrk*** 'lugupeetud; väärt' *adj* ♦ *körgk* *werdt* 129
- kõrkus** *s* ♦ *körgkus*: kõrgkussest *hoffertigkeit* 73
- kõrs** *s* ♦ *Körs*: kõrrest *Halm* 68
- kõrs** 'tüü, kõrretüügastik' *s* ♦ *Körs*: kõrrest *stupffel* 119
- kõrv** *s* ♦ *körw*: körwast *Ohr* 96
- kõva** *adj* ♦ *Kowwa*: kowwast *Hart* 69
- kõver** *adj* ♦ *köwwar*: köwwarast *Krum* 81
- kõverasti valatama*** 'kadeda pilguga, kõõrdi vaatama' *v* ♦ *köwwarast* *wallatama* *schelen* 106
- kõverdama** 'painutama, alla kummardama' *v* ♦ *köwwerdama*: *köwwerdan*, *köwwerdasin*, *köwwerdanut* *Beugen* 42
- kõverdama** '(kõveraks) painutama' *v* ♦ *köwwerdama*: *köwwerdan*, *köwwerdasin*, *köwwerdanut* *Krümmen* 81
- käelmees** 'käendaja' *s* ♦ *kehmees* *bürg* 46
- käest vigane** 'käest halvatud' *adjF* ♦ *kehst wigkane* *Lahm an Händen* 84
- käeta** 'käest halvatud' *s* ♦ *kehtta* *Lahm an Händen* 84
- kägu** *s* ♦ *kegko*: kegkust *Guckgauck* 67
- käija** → *teelkäija*
- käima** *v* ♦ *keima*: *kein*, *keisin*, *keinut* *Gehen* 62
- käima** 'rändama, reisima' *v* ♦ *Keima* *Reisen über Feld* 100
- käima** → *eel käima*
- käima** → *eemale käima*
- käima** → *järel käima*
- käima** → *peral käima**
- käima** → *teed käima*
- kälimees** *s* ♦ *kellimees* *schwager / die zwo schwester haben* 110
- kärbne*** 'kärbes' *s* ♦ *kerbne*: kerbsest *Fliege* 57
- kärbne*** 'kärbes' *s* ♦ *kerpne*: kerpsest *Fliege* 57
- kärisema** *v* ♦ *kerrisema*: *kerrisen*, *kerrisin*, *kerrisenut* *knarren*

- kärisema** 'kohisema, mürisema' *v* ♦ kerrisema: kerrisen, kerrisin, kerrisenut *Rauschen* 99
- kärn** *s* ♦ Kern: kernast *Grind* 67
- kärnane** *adj* ♦ kernane: kernasest *Grindig* 67
- kärnane** 'kulunud, vilets; kitsi' *adj* ♦ kernane: [kerna]sest *schebig* 106
- käsi** *s* ♦ kessi: kehjest *Hand* 68
- käsi** → pahem käsi
- käsi** → parem käsi
- käsi** → vasak käsi
- käsilküünar** 'küünarnukk' *s* ♦ kessikünar *Ellenbogen* 51
- käsilraamat*** 'käsikiri, manuskript' *s* ♦ kedderahmat *Handschrift* 69
- käsilraha** 'tagatis' *s* ♦ kehraha *Dingpfenning* 48
- käsilvars** *s* ♦ kessiwars: kessiwarrest *Arm am Leibe* 37
- käsk** 'käskiv, ülemuslik' *s* ♦ Kesck: kesckust *Befehlich* 40
- käsk** 'käskjal, saadik' *s* ♦ kesck: kesckist *bote* 44
- käsk** *s* ♦ kesck: kesckust *Gebot* 62
- käsk*** 'põhikiri, põhimäärus' *s* ♦ kesck *Satzung* 104
- käskima** *v* ♦ kesckma: kesckin, kescksin, kescknut *Befehlen* 40
- käskima** *v* ♦ kesckma: kesckin, kescksin, kescknut *Gebieten* 62
- kätelrätik** *s* ♦ kedderettick: [kedderettick]ust *Handzwehl* 69
- kätelrätt** *s* ♦ ketteret: [ketteret]est *Handzwehl* 69
- kätk*** 'peitevara' *s* ♦ Ketck: [ketck]est *Verborgener Schatz* 105
- kätki** 'häll' *s* ♦ ketck: [ketck]ust *Wiege* 126
- käänama** '(üंबर) pöörama, keerama' *v* ♦ kehndma: kehnan, kehnsin, kehndnut *kehren/wenden* 77
- käänama** '(üंबर) pöörama' *v* ♦ kehndma *Wenden* 129
- käänama** 'muutma, moondama' *v* ♦ kehndma: kehnan, kehnsin, kehndnut *verwandeln* 127
- käänama** → üंबर käänama
- käär*** 'käärid' *s* ♦ kehr: [kehr]ist *scheer* 106
- köha** *s* ♦ köhhi: köhhist *Hust* 74
- köhendama*** 'köhima' *v* ♦ köhhendama: köhhendan, köhhendasin, köhhendanut *husten* 74
- köidik** 'köis' *s* ♦ köitick: köitickust *strick* 119
- köis** *s* ♦ köis: köijest *strick* 119
- köitma** *v* ♦ köitma: köitan, köitsin, köitnut *binden* 43

kõitma *v* ♦ **kõitma**: Kõitan, kõitsin, kõitnut *stricken/binden*
119

kõitma → **kinni kõitma**

kübar *s* ♦ **kübar**: kübbarast *Hut* 74

kübar → **raudkübar**

kübar → **sõrmlkübar**

kühvel *s* ♦ **Küffel**: küfflist *schauffel* 106

küla *s* ♦ **külla**: küllast *Dörff* 49

külg *s* ♦ **külgk**: külgkest & küljest *seite* 112

külg → **vasakul küljel**

külgiluu* 'roie, küljeluu' *s* ♦ **külgkluh** *Ribbe* 101

külglvits* 'roie, küljeluu' *s* ♦ **külgkwitz** *Ribbe* 101

külm 'pakane' *s* ♦ **külm**: külmast *frost* 59

külm *adj* ♦ **külm**: külmast *kalt* 75

külmItõbi* 'palavik' *s* ♦ **külmItõbbi** *Feber* 55

külmama 'külmuma; külmetama' *v* ♦ **külmama**: külman,
külmasin, külmanut *kalten/frieren* 75

külmetama *v* ♦ **külmetama**: külmetan, külmetasin, külmetanut
frieren 59

külmetama *v* ♦ **külmetama**: külmetan, külmetasin, külmetanut
kalten/frieren 75

külv 'külviaeg' *s* ♦ **külv**: [külv]ast *Seezeit* 113

külvama *v* ♦ **külvama**: külwan, külwasin, külwanut *Seen* 113

külvilaeg *s* ♦ **külv** aigk *Seezeit* 113

kümnis *s* ♦ **kümnis**: kümnissest *zehend* 133

küna *s* ♦ **Künna**: [kün]ast *Trog* 122

künd → **põllulkünd**

kündma *v* ♦ **kündma**: künnan & kündan, künsin, kündnut
Pflugen 97

kündma → **põldu kündma**

küps 'valminud' *adj* ♦ **Küps**: [küps]est *Reiff* 100

küps 'valmis, valminud' *adj* ♦ **küps** *zeitig/reiff* 133

küpseks tegema *v* ♦ **küpsex** *tehha Reiff machen* 100

küpsema *v* ♦ **küpsema**: küpsan, küpsin, küpsnut *braten* 44

küpsemata 'toores' *v* ♦ **küpsema** *Rohw* 101

küpsemdama* 'küpsutama' *v* ♦ **küpsemdama**: küpsendan,
küpsendasin, küpsendanut *braten* 44

küpsis* 'küpsetatud roog, praad' *s* ♦ **küpsis**: küpsist *brate* 44

küsimä *v* ♦ **küssima**: Küssin, küssisin, küssinut

Fragen/Forschen 58

küün *s* ♦ **kühn**: [kühn]ist *schewr* 107

küünal *s* ♦ **kühnal**: kühnlast *Kertz* 77

küünal 'küünlatuli' *s* ♦ Kühnal: kühnlast *liecht das da brennet* 87

küünar → käsi|küünar

küür *s* ♦ kühr: kührest *höcker* 73

küür|selg* 'küürselgne, küürakas' *s* ♦ kührselgk *höckerich* 73

küüs *s* ♦ kühn: kühnest *Fingernagel* 57

küüs *s* ♦ kühn: kühnest *Nagel an Händen und Füßen* 93

küüs|lauk *s* ♦ kühslohk: kühslohkast *knoblauch* 79

L

laadik 'laegas' *s* ♦ Ladick: ladickast *Lade* 83

laine *s* ♦ Lahn: lahnest *Welle deß Meers* 129

laas 'kolgas; kõnnumaa' *s* ♦ lahn: lahnest *einöde/Wüste* 53

laas 'kõnnumaa' *s* ♦ lahn *wüste* 131

laast *s* ♦ laht: lahtust *Spohn* 115

laba 'jalatald' *s* ♦ Labba: labbast *Sohl am Fuß* 114

laenama *v* ♦ lainama: lainan, lainasin, lainanut *Leihē* 85

laev *s* ♦ Laiw: [laiw]ast *schiff* 107

laevalmees 'kipper' *s* ♦ laiwamees *schiffer* 107

lagi *s* ♦ lagke: lagkest *Bühn in der Stuben* 42

lagi → silma|lagi*

lahe* 'lahja' *adj* ♦ Lahe: lahjast *Mager* 89

lahe tuul 'jahe tuul' *sF* ♦ lahe tuhl *kühler Wind* 82

lahti *adv* ♦ Lacht *Offen* 96

lahti päästma 'vabaks päästma' *v* ♦ lacht pehstma *aufflösen* 87

lahti tegema *v* ♦ lacht tegkema *öffnen* 95

lahutama *v* ♦ lahutama: lahutan, lahutasin, lahutanut *scheiden* 107

lahutama *v* ♦ lahotama *trennen* 122

lahutama → ära lahutama

lai *adj* ♦ lai: laiast *breit* 45

lai *adj* ♦ Lai: laiast *Weit/Breit* 129

laiaks tegema *v* ♦ laijax tegkema *Weit machen* 129

laisk 'ka: tujutu, loid' *adj* ♦ laisk: laiskast *Faul/träg* 55

laisk 'tujutu, loid' *adj* ♦ Laisck: [laisck]ast *Trag* 121

laiskus *s* ♦ laiskus: laiskussest *Faulheit* 55

laitma 'laimama, teotama' *v* ♦ laidma *lastern* 86

laitma* 'häbistama, teotama' *v* ♦ laidma *schenden* 106

- laitma*** 'kartma' *v* ♦ **laidma** *Schewen* 108
- laitma** 'põlgama, halvaks panema' *v* ♦ **laidma** *Verachten* 123
- laitma** 'põlgama, halvaks panema' *v* ♦ **laidma**: laidan, laidsin, laidnut *Verachten* 35
- laitmine** 'põlgus, halvaks panu' *s* ♦ **laidminne**: laidmissest *Verachtung* 35
- lakkuma** *v* ♦ **lackma**: & lacksin, lacknut *Lecken auß einem Gefäß / darin etwas ist* 83
- lakkuma** *v* ♦ **lackuma**: lackun, lackusin, lackunut *Lecken auß einem Gefäß / darin etwas ist* 83
- lammas** *s* ♦ **lambas** *Schaff* 105
- lammas** → **emallammas**
- lang** (sugulane abielu kaudu) *s* ♦ **lang** *der Eheleute Väter* 110
- langema** *v* ♦ **langma**: langen, langsin, langnut *Fallen* 54
- langema** → **halla langema**
- langema** → **jumalalt ära langema**
- langema** → **meele sisse langema**
- langemine** 'ka: eksitus, juhtum' *s* ♦ **langminne**: langmissest *Fall* 53
- laotama** 'laiali laotama' *v* ♦ **laotoma**: laotan, laotasin, laotanut *außbreiten* 45
- laotama** 'laiali (harali) ajama' *v* ♦ **laotama**: Laotan, laotasin, laotanut *Spreiten* 116
- laotama** 'laiaiks (suureks) tegema' *v* ♦ **laotama** *Weit machen* 129
- laps** *s* ♦ **Laps**: lapsest *kind* 78
- laps** → **ematu laps**
- laps** → **imetaja laps**
- laps** → **imev laps**
- laps** → **isatu laps**
- laps** → **pordu|laps**
- laps** → **vaene|laps**
- lapsest saati kons** ♦ **lapsestaht** *Von kind auff* 78
- laskma** 'lubama, juurde laskma' *v* ♦ **lasckma**: lassen, lassin, lascknut *zulassen* 84
- laskma** → **mokad laskma**
- laskma** → **oherdiga laskma**
- laskma** → **püissi laskma**
- laskma** → **vallali laskma**
- laskma** → **verd laskma**
- latikas** *s* ♦ **lattickas**: lattickast *bressem* 45
- latt** *s* ♦ **Lat**: lattist *Latte* 84
- laud** *s* ♦ **laud**: lauwast *Disch* 48

- laud** 'tahvel, plaat' *s* ♦ Laud: laudast & lauwest *Tafel* 120
lauk → küüs|lauk
laul 'ka: lugu' *s* ♦ laul: laulust *Gesang* 64
laul 'ka: lugu' *s* ♦ Laul: laulust *Gesang* 113
laul *s* ♦ laul: laulust *lied* 87
laul → kiituse|laul
laul → kuke|laul
laulma *v* ♦ laulma: laulan, laulsin, laulun *singen* 113
lausuja 'nõid, tark, teadja' *s* ♦ lausja: [lausj]ast
Beschwerer/Besprecher 132
lausuma 'rääkima' *v* ♦ lausma: lausun, lausin, lausunut
Sprechen 116
laut 'karjalaut, hobusetall' *s* ♦ lout: loutast *Stall* 116
leelis 'lehelis' *s* ♦ leelis: leelist *Laug* 84
leenema* 'leema; tahtma; võima' *v* ♦ leenema: lenen & leen,
leensin, leenut *mögen* 91
leer 'laager' *s* ♦ Leer: leerist *Leger* 83
leerima* 'ümber piirama' *v* ♦ leerima: leerin, leerisin, leerinut
Belagern 83
leevama* 'leidma' *v* ♦ leewama: leewan, leewasin, leewanut
Finden 56
lehm *s* ♦ Lehm: lehmast *Kuh* 81
lehm → aher lehm
lehm → tiine lehm
leht *s* ♦ lecht: lechtest, lehhexet *in plurali blat* 43
leht 'lehestik, lehed' *s* ♦ lecht: lehhest, *Plur. lehhexet Laub* 84
leib *s* ♦ leib: leibast *brodt* 45
leiba tegema 'leiba küpsetama' *v* ♦ leiba tegkema *Brot backen*
38
leidma *v* ♦ löidma: löidan, löidsin, löidnut *Finden* 56
leidma *v* ♦ löijama: löijan, löijasin, löijanut *Finden* 56
leil 'saun; kümbel, suplus' *s* ♦ löil: löilest *Badt* 39
lein 'südamevalu, kurbus' *s* ♦ lein: leinest *hertzleid* 71
lein *s* ♦ Lein: leinest *trawr* 122
leinalriided *s* ♦ leinerihdet *trawerkleider* 78
leinama 'taga nutma, kurvastama' *v* ♦ leinama: leinan,
leinasin, leinanut *klagen/trawren* 78
leinama *v* ♦ leinama: leinan, leinasin, leinanut *leidtragen* 86
leinama *v* ♦ leinama: leinan, leinasin, leinanut *trawren / leid*
tragen 122
lendama *v* ♦ lendma: Lendan, lendsin, lendnut *Fliegen* 57

- lendvalmees*** 'kratt, pisuhänd, lohe, lendmadu' *s* ♦
 lendwamees *Drache* 49
- lepitaja** *s* ♦ leppitaja: [leppitaj]ast *Versüner* 119
- lepitama** 'kokku leppima' *v* ♦ leppitama: leppitan, leppitasin, leppitanut *sich vergleichen* 65
- lepitama** *v* ♦ leppitama *Versünen* 119
- lepituselohver** *s* ♦ leppitusseoffer *Versöhnopfer* 96
- leppima** 'kokku leppima' *v* ♦ lepma: leppin, lepsin, lepnut *sich vergleichen* 65
- lesima** *v* ♦ lessima: lessin, lessisin, lessinut *liggen* 87
- lesk** *s* ♦ lesck: lesckest & lessedast *Witwe* 131
- libe** 'sile, tasane' *adj* ♦ libbe: libbedast *Glat* 65
- libe** *adj* ♦ Libbe: libbest, libbedast *Schlipffferig* 108
- libendama*** 'libisema' *v* ♦ libbendama: libbendan, libbendasin, libbendanut *gleiten* 66
- libistama** 'libisema, lipsama' *v* ♦ Libbistama *Schlipffferen* 108
- ligi** *adv* ♦ ligki: [ligk]ist *Nahe* 93
- ligimene** *s* ♦ ligkiminne *Neheste* 93
- liha** *s* ♦ leeha: leehast *Fleisch* 57
- liha → koldne liha*
- liha → koldne sea|liha*
- liha → räästud liha*
- liha → räästud sea|liha*
- liha → sea|liha
- liha → toores liha
- lihalhimu** *s* ♦ leeha himmo *wollust* 131
- lihalhimu sees elama** *v* ♦ leeha himmo sees ellama *wollust pflegen* 131
- lihalhimu taga ajama** 'himu tundma, kiimlema' *v* ♦ leeha himmo tagka hajama *Nach wollust streben* 131
- lihalhimu taga nõudma** 'himu tundma, kiimlema' *v* ♦ [leeha himmo tagka] noudma *Nach wollust streben* 131
- lihalvõttelpüha** *s* ♦ leehawotme Põha *Ostern* 96
- lihav** 'tüse' *adj* ♦ leehaw: leehawast *Feist* 56
- liigutama** *v* ♦ lihckutama: lihckutan, lihckutasin, lihckutanut *Bewegen* 42
- liigutama** 'heldima panema, liigutama' *v* ♦ lihckotama *Bewegen/rühren* 127
- liigutama** *v* ♦ lihckutama: lihckutan, lihckutasin, lihckutanut *rühren* 102
- liikl-pajatus*** 'mõistujutt, tähendamissõna' *s* ♦ lihckpajatus: lihckpajatussest *gleichnüz* 65

- liik|pajatus*** 'vanasõna, kõnekäänd, võrdlus' *s* ♦ lihckpajatus:
[lihckpajatu]ssest *Sprichwort* 116
- liikmine** → **luu|liikmine***
- liim** *s* ♦ Lihm: lihmist *Leim* 85
- liiv** *s* ♦ Lihw: lihwast *sand* 103
- liivendelema*** 'varitsema, luurama' *v* ♦ lihwendellema:
lihwendellen, lihwendellin, lihwendelnut *Lauren* 84
- lillekene*** 'lilia' *s* ♦ lillikenne: lillikesest *Lilie* 87
- lina** (linataim) *s* ♦ linno: linnust *Flachs* 57
- lina** '(voodi)lina' *s* ♦ Linna: linnast *Lahck* 83
- lina** 'linane (voodi)lina' *s* ♦ Linno: linnust *Lein Flachs* 85
- lina** → **sauna|lina**
- lina** → **voodi|lina**
- lind** *s* ♦ Lind: lindust *Vogel* 125
- linn*** 'linnus, kindlusloss' *s* ♦ lind: linnast *burg* 46
- linn** *s* ♦ Lind: lindast & linnast *Stat* 117
- linn*** 'loss' *s* ♦ Lind: lindast, linnast *Schloß* 108
- linn** → **Paide linn**
- linnased** *s* ♦ Linnaxet *Maltz* 89
- lipp** *s* ♦ lip: lippust *Fähnlein* 55
- lipulkandja** *s* ♦ lippokandija *Fendrich* 56
- lood, -i** 'kera, kuul' *s* ♦ löhd: löhdist *Kugel* 81
- lood: loe** (endisaegne raskusmõõt) *s* ♦ löhd: lohdist *Loth* 88
- loodus*** 'loodud olend, olevus' *s* ♦ lotus: lotussest *Geschöpf*
105
- looja** *s* ♦ Loja: lojast *Schepffer* 105
- loom, -a** 'loodud olend, olevus' *s* ♦ lohm: lohmast *Geschöpf*
64
- loom, -a** 'loodud olend, olevus' *s* ♦ Lohm: lohmast *Geschöpf*
105
- loom, -u*** 'loomus' (noodatäis kalu) *s* ♦ lohm: lohmast
Fischzug 57
- looma** *v* ♦ lohma: Lohn, loin, lohnut *Schaffen* 105
- loorber** *s* ♦ lohrbehr: [lohrbehr]ist *Lorbeer* 88
- lootma** *v* ♦ lohtma: lohtan, lohtsin, lohtnut *Hoffen* 73
- lootma** 'usaldama, uskuma' *v* ♦ lohtma: lohtan, lohtsin, lohtnut
Vertrawen 122
- lootsik** *s* ♦ lohtzick: lohtzickust *Kahn* 76
- lootus** *s* ♦ lotus: lotussest *Hoffnung* 73
- loputama** *v* ♦ loppetama: Loppetan, loppetasin, loppetanut
Spülen 116
- lott*** 'saatus; loos, liisk' *s* ♦ lot: lottist *Loß* 88

- luba** *s* ♦ lubba: [lubb]ast *urlaub* 125
luba *s* ♦ lubba: lubbast *Urlaub* 84
luba 'kuri saatus, õnnetus' *s* ♦ lubba: lubbast *verhengnus* 71
luba andma *v* ♦ lubba andma *erlauben* 84
luba andma 'lubama, võimaldama' *v* ♦ lubba andma
Gestatten 64
luba andma 'lubama, võimaldama' *v* ♦ lubba andma *gestatten*
117
luba andma *v* ♦ lubba andma *urlauben* 125
luba andma 'määrama, välja kuulutama' *v* ♦ lubba andma
verhengen 71
luba andma 'määrama, välja kuulutama' *v* ♦ lubba [andma]
verhengen 123
lubama *v* ♦ lubbama: lubban, lubbasin, lubbanut *erlauben* 84
lubama *v* ♦ lubbama *urlauben* 125
lubama 'määrama, välja kuulutama' *v* ♦ lubbama: lubban,
lubbasin, lubbanut *verhengen* 71
lubama 'määrama, välja kuulutama' *v* ♦ lubbama *verhengen*
123
lubi *s* ♦ lubbi: lubjast *Kalck* 76
lugema* 'palvetama' *v* ♦ loema: loen, loesin, loenut *Beten* 41
lugema* 'palvetama' *v* ♦ lugkema: lugken, lugkesin, lugkenut
Beten 41
lugema *v* ♦ lugkema: lugken, lugkin, lugkenut *Lesen* 85
lugema *v* ♦ löema: & löen, löin, löenut *Lesen* 85
lugema 'kokku lugema, loendama' *v* ♦ loema *Zehlen* 132
lugema 'kokku lugema, loendama' *v* ♦ lugkema *Zehlen* 132
lugu 'ka: laul' *s* ♦ lugku: lugkust *Gesang* 64
lugu* 'arv' *s* ♦ lugku: [lugk]ust *Zahl* 132
luik *s* ♦ luick: luickest *schwan* 111
lukk *s* ♦ luck: luckust *Schloß das man schleuset* 108
lumi *s* ♦ lund: [lund]ast *Schne* 109
lumi *s* ♦ Lummi: [lumm]ist *Schne* 109
lunastaja *s* ♦ lunnastaja: [lunnasta]jast *Erlöser* 88
lunastama *v* ♦ lunnastama: lunnastan, lunnastasin, lunnastanut
erlösen 88
lund sadama *v* ♦ lund saddama *Schneyen* 109
lunkama* 'lonkama' *v* ♦ lunckama: lunckan, lunckasin,
lunckanut *hincken* 73
lusikas *s* ♦ lussickas: lussickast *löffel* 87
luts *s* ♦ Lutz: lutzust *Quappe* 98
luu 'kont' *s* ♦ luh: luhst *Bein/Knoch* 42

luu → kala|luu

luu → kül|luu*

luu → lõualluu

luulkont *s* ♦ luhkont: luhkontist *Bein/Knoch* 42

luulliikmine* 'luud-liikmed' *s* ♦ luhlihckminne:

luhlihckmissesst *gliedmaß* 66

luud *s* ♦ luhd: luhdast *Bäsem* 39

luulema* 'arvama' *v* ♦ also auch luhlen *meinen* 91

luulema* 'arvama' *v* ♦ Lulema *Wehnen/meinen* 127

lõhastama 'lõhestama, lõhkuma, lõmastama' *v* ♦ lõhastama:

lõhastan, lõhastasin, lõhastanut *Spalten* 114

lõhe 'lõhekala' *s* ♦ Lõhe: lõhest *Lachs* 83

lõhelkala *s* ♦ lõhe kalla *Lachs* 83

lõigatus* 'lõikus, koristustöö' *s* ♦ leickatus: leickatusesst *Ernd* 53

lõikama *v* ♦ leickama: leickan, leickasin, leickanut *Schneiden* 109

lõikama* 'kohitsema' *v* ♦ leickama *Wallachen* 126

lõng → taht|lõng

lõpetama *v* ♦ lõppetama: lõppetan, lõppetasin, lõppetanut *Endigen* 51

lõpetama 'ka: lõppema' *v* ♦ lõppetama *Schliessen/endigen* 108

lõpetus 'lõpp, ots' *s* ♦ lõppetus: lõppetusessst *End* 51

lõppema *v* ♦ lõpma: lõppen, lõpsin, lõpnut *Endigen* 51

lõppema 'ka: lõpetama' *v* ♦ lõpma *Schliessen/endigen* 108

lõppema → ilma lõpmata

lõppema → otsa lõppema

lõualluu *s* ♦ Lauckluh *Kinback* 83

lõuend *s* ♦ louwend: louwendist *Leinwand* 85

lõug *s* ♦ lauck: lauckest *kinback* 38

lõunalaeg 'keskpäev' *s* ♦ launa aigk *mittag* 91

lõõts *s* ♦ lõhtz: lõhtzest *blasbalg* 43

lõõtsuma 'puhuma' *v* ♦ lõhtzma: lõhtzan, lõhtzin, lõhtznut *blasen* 43

lõbema '(vaba) aega omama, aega võtma' *v* ♦ leppema: leppen, leppesin, leppenut *müsse haben* 92

lõhem 'lõhedane, ligimene' *s* ♦ lehheemb *Neheste* 93

lõhetama 'saatma' *v* ♦ lehhatan *eben also schicken* 107

lõhetama 'saatma' *v* ♦ also auch lehhatama *senden* 113

lõkitama 'saatma' *v* ♦ leckitama: leckitan, leckitasin, leckitanut *schicken* 107

- läkitama** 'saatma' *v* ♦ lekitama: lekitan, lekitasin, lekitanut *senden* 113
- lämmatama** 'summutama' *v* ♦ lemmatama: lemmatan, lemmatasin, lemmatanut *Dempffen/verdempffen* 47
- lämmatama** 'kägistama; kugistama' *v* ♦ lemmatama *würgen* 131
- Lätilmaa** *s kohanimi* ♦ lettimah *Letland / und Littawen* 86
- lääts** *s* ♦ Lehtz: lehtzest *Lins* 87
- lääv*** 'lävi' *s* ♦ Leew: leewest *schwell* 111
- lööma** *v* ♦ löhma: löhn, löin, löhnut *Schlagen* 108
- lööma → surnuks lööma
- lööma → suu peale lööma
- lööma → vastu lööma
- lühendama** *v* ♦ lühendama: lühendan, lühendasin, lühendanut *kurtzer machen* 82
- lühidalt*** 'hiljuti, äsja' *adv* ♦ lühidelt *kürtzlich* 82
- lühikene** *adj* ♦ lühikenne: lühikessest *kurtz* 82
- lühikesti*** 'hiljuti, äsja' *adv* ♦ lühikest *kürtzlich* 82
- lüht*** 'lühter, latern' *s* ♦ lücht: lüchtist *Latern* 84
- lühter** *s* ♦ lüchter: lüchtrist *leuchter* 86
- lökkama** 'tõukama' *v* ♦ also auch *lücken stossen* 118
- lökkama → kinni lökkama
- lökkama → süüd teise peale lökkama
- lökkama → viletsuse sisse lökkama
- lüpsma** *v* ♦ lipsma: lipsan, lipsin, lipsnut *Melcken* 90

M

- maa** 'muld, pinnas' *s* ♦ mah: mahst *Erdreich* 52
- maa** *s* ♦ mah: mahst *Land* 84
- maa → Hiiu|maa
- maa → karja|maa
- maa → Kura|maa
- maa → Läti|maa
- maa → Poola|maa
- maa → Preisi|maa
- maa → Põltsalmaa
- maa → päris|maa
- maa → Rootsi|maa
- maa → Saare|maa
- maa → Saksa|maa

maa → Saksa|maa kukk*

maa → Soome|maa

maa → sula maa

maa → tasane maa

maa → Vene|maa

maalmees 'talupoeg, talumees' s ♦ mahmees *Bawrsman* 39

maalmees 'talupoeg, talumees' s ♦ mahmees *Pawr* 96

maalsulane 'talusulane, majapidaja' s ♦ mahsullane
verwalten/Haußhalter 126

maaltallus* 'maailm' s ♦ mahtallus: mahtallusest *Erdkreiß*
52

maaltalu* 'maailm' s ♦ mahtallo: mahtallust *Erdkreiß* 52

maalvärisemine s ♦ mahverriseminne *Erdheben* 52

maad 'ruum; maailmaruum' s ♦ Mahdt *Raum* 99

maanltee s ♦ Maantee *Heerstraß* 118

maanltee s ♦ maantee *Landstraß* 84

maarjaljää s ♦ Maria jeh *Alaun* 35

maasik* 'maasikas' s ♦ masick: masickust *Erdbeer* 52

mader 'malakas, vemmäl' s ♦ Madder: maddrast *Knüttel* 80

mader 'kepp' s ♦ madder *Stecke* 117

madu 'tõuk' s ♦ maddo: maddust *MAde* 88

madu s ♦ maddo: [madd]ust *Schlang* 108

madu 'uss, vagel' s ♦ maddo: [madd]ust *wurm* 132

magama v ♦ magkama: magkan, magkasin, magkanut
schlafen 107

magus 'veetlev' adj ♦ magkus: magkusast *holdselig* 73

magus adj ♦ Magkus: [magkus]ast *Süß* 119

maha matma v ♦ mahamatma *Bestetigen* 117

mainitsema* 'manitsema' v ♦ mainitzema: mainitzen,
mainitzin, mainitzenut *ermahnen* 89

mainitsema* 'hoiatama' v ♦ mainitzema: Mainitzen,
mainitzesin, mainitzenut *Warnen* 127

maitsma v ♦ maitzma: Maitzen, maitzin, maitznut *Schmecken*
108

maja 'eluase, korter' s ♦ maja: majast *Hausung/wohnung* 70

maja 'hütt, osmik' s ♦ maja: majast *Hütte* 74

maja 'eluase, korter' s ♦ maja: [maj]ast *wohnung* 131

maja → öö|maja andma

maja → öö|maja otsima

maja → öö|maja paluma

maja → öö|majaks võtma

maja → öö|majale minema

maja pidama *v* ♦ **maja piddama** *verwalten die Haushaltung*
126

majalpidaja 'talusulane' *s* ♦ **majapiddaja**
verwalten/Haushalter 126

maks, -a *s* ♦ **Max: maxast** *Leber* 83

maks, -u 'kättemaks' *s* ♦ **Max: maxust** *Rach* 98

maks, -u 'tasu, hüvitamine' *s* ♦ **max: maxust** *Vergeltung* 63

maksma 'kehtima; väärt olema' *v* ♦ **maxma: maxan, maxin,**
maxnut *Gelten/kosten* 63

maksma* 'arvutama' *v* ♦ **maxma: Maxan, maxasin & maxin,**
maxnut *Rechen* 98

maksma 'tasuma' *v* ♦ **maxma** *Zahlen* 132

maksma 'tasuma, hüvitama' *v* ♦ **maxma** *vergellen* 123

maksma* 'põhjustama, süüdi olema' *v* ♦ **maxma** *in utramque*
partem Verschulden 110

maksma → **palka maksma**

malk 'malakas, vemmal' *s* ♦ **malck: malckast** *Knüttel* 80

mari* 'pirn' *s* ♦ **Marri: marjust, in Plurali marjat** *Birn* 42

mari → **karsberi|mar***

mari → **viina|mari**

marjalpuu* 'pirnipuu' *s* ♦ **marjapuh** *Birnbaum* 42

marjad* 'kalamari' *s* ♦ **Marjat Pl. Rogen** 101

matma *v* ♦ **matma: mattä, matsin, matnut** *Begraben* 66

matma 'maha matma' *v* ♦ **matma: mattan, matsin, matnut**
Bestetigen 117

matma → **maha matma**

meelvaha 'vaha' *s* ♦ **mehwaha: mehwahast** *Wachs* 126

meel 'süda, hing' *s* ♦ **meel: meelest** *Gemüht* 63

meel 'süda, hing' *s* ♦ **Meel: meelest** *Gemüht* 92

meel 'meelsus; mõte, tähendus' *s* ♦ **meel: [meel]est sinn** 113

meel 'aru, mõistus' *s* ♦ **Meel: [meel]est Vernunft** 124

meel → **hea|meel**

meel → **heal meele andma**

meel → **ühes meeles olema**

meele sisse langema 'meelde tulema' *v* ♦ **& [meele sisse]**
langema *In sin kommen* 114

meele sisse tulema 'meelde tulema' *v* ♦ **Meele sisse tullema** *In*
sin kommen 114

meele sisse tuletama 'meelde tuletama' *v* ♦ **meele sisse**
tulletama *erinnern* 53

meele sisse tuletama 'meelde tuletama' *v* ♦ **meele sisse**
tulletama *In sin führē / erinnern* 114

- meele sisse tuletama** 'teatama, teada andma' *v* ♦ meele sisse tuletama *Melden* 90
- meelelpärast olema** 'meeldima' *v* ♦ meeleperrast olla *Gefallen* 62
- meelelpärast olema** 'meeldima, mõnu tundma' *v* ♦ meeleperrast olla *Wolgefallen* 54
- meelevald** 'võim; vägivald' *s* ♦ meelewald: meelewaldast *Gewalt* 64
- meelevald** 'kuri saatus, õnnetus' *s* ♦ meelewald: meelewaldast *verhengnus* 71
- meelevalda andma** 'lubama' *v* ♦ meelevalda andma *Gestatten* 64
- meelevalda andma** 'lubama' *v* ♦ meelevalda andma *gestatten* 117
- meelevalda andma** 'lubama, määrama, välja kuulutama' *v* ♦ meelevalda andma *verhengen* 71
- meelevalda andma** 'lubama, määrama, välja kuulutama' *v* ♦ meelevalda andma *verhengen* 123
- meelevalda lubama** 'lubama' *v* ♦ [meelevalda] lubbama *gestatten* 117
- meelevalda saama** *v* ♦ meelevalda sahma *Gewalt erlangen* 64
- meeleline** 'pehme, õrn, leebe, vagune' *adj* ♦ meelelinne *Sanftmühtig* 104
- meeles pidama** 'mäletama; aru saama' *v* ♦ meeles piddama *fassen/begreifen* 54
- meeleta** 'meeletu, hull' *s* ♦ meeleta *Unsinnig* 114
- mees** *s* ♦ Mees: mehest *Man* 89
- mees → abi|mees
- mees → abi|mees*
- mees → iga|mees
- mees → kala|mees
- mees → kaup|mees
- mees → käe|mees
- mees → käli|mees
- mees → laeva|mees
- mees → lendva|mees*
- mees → maa|mees
- mees → noor|mees
- mees → pea|mees
- mees → peig|mees
- mees → peiu|mees
- mees → pere|mees

mees → päris|mees*

mees → soome|mees

mees → taganes|mees*

mees → talu|mees

mees → vahe|mees

mees → valge|mees*

mees → veski|mees

mees → vägev sõjalmees

mees → väi|mees

meev* '(mee)vaha' *s* ♦ mehw: mehwast *Wachs* 126

merelhärg 'hüüp' (roostikulind) *s* ♦ merrehergk *Wolckhuse* 131

meri *s* ♦ merre: [merr]est *Mehr* 89

meri *s* ♦ Merre: merrest *See* 112

meri → suur meri

mesi *s* ♦ met: mettest *honig* 73

mesilpuu *s* ♦ Messipuh *Immenstock* 75

mesiline* 'mesilane' *s* ♦ Messilinne: messilissest *Bien* 42

mesiline* 'mesilane' *s* ♦ Messilinne: messillessest *Imme* 75

mets 'võsa' *s* ♦ metz: metzast *busch* 46

mets → harv mets

mets → suur mets

metsl|hobu 'emane eesel' *s* ♦ metzhobbo *Eselin* 53

metsl|hobune 'eesel' *s* ♦ metzhobbone *Esel* 53

metsl|part *s* ♦ Metzpart *wilde Endte* 52

metsalelajas 'loom' *s* ♦ metzaellajas *Thier* 121

metsaline 'loom' *s* ♦ Metzalinne *Thier* 121

metsis → ema|metsis

metsis → isa|metsis

midagi 'ei (mitte) midagi, ei (mitte) miski' *pron* ♦ middakit *Nichtes* 94

miin* 'miiliauk' (puidusöe põletamise auk) *s* ♦ mihn: mihnist *Grub / darin man Kohlen brennet* 80

mina → seba mu asi*

minema *v* ♦ lehma: lehn, lexin, lehnut *Gehen* 62

minema *v* ♦ minna: minnen, minnin, minnut *Gehen* 62

minema *v* ♦ & minnema *Gehen* 62

minema → edaspidi minema

minema → eemale minema

minema → hukka|minev

minema → punga minema

minema → öö|majale minema

minema → ühte minema

- mingiks panema*** 'tühistama; hävitama' *v* ♦ minxix pannema
Klein achten 34
- mingiks panema*** 'tühistama; hävitama' *v* ♦ minxix pannema
Vernichtigen 94
- mingiks pidama*** 'tühistama; hävitama' *v* ♦ minxix piddama
Klein achten 34
- mingiks pidama*** 'tühistama; hävitama' *v* ♦ [minxix] piddama
Vernichtigen 94
- minia** *s* ♦ Minni: minjast *Schnur / Sohnes Weib* 109
- minia** *s* ♦ minni *sohnsweib* 110
- minul on kons** ♦ münmul on *Haben* 68
- mitte → tema ei ole mitte siin
- mokad laskma** 'mossitama, pikki mokki tegema' *v* ♦ mockat
lasckma *lippen hangen lassen* 87
- mokk** 'alahuul' *s* ♦ Mock: mockast *Unterste Lippe* 85
- muld** *s* ♦ Muld: muldast *Erd* 52
- mullane** 'maine, kaduv' *adj* ♦ muldane: muldasest *Irrdisch* 75
- muna** *s* ♦ munna: munnast *Ey* 53
- munk** *s* ♦ munck: munckast *münch* 91
- murdma** *v* ♦ murdma: murdan, murdsin, murdnut *brechen* 45
- mure** 'südamevalu, kurbus' *s* ♦ murre: murrest *hertzleid* 71
- mure** 'kurbus, südamevalu' *s* ♦ murre *Kummer* 82
- mure** 'ka: hool' *s* ♦ Murre: [murr]est *Sorge* 114
- mure** 'kurbus, nukrus; lein' *s* ♦ murre: [murr]est *trawrigkeit*
122
- murelik** 'kurb, nukker' *adj* ♦ murrelick: [murrelick]ust
trawrig 122
- muretsema** 'hoolitsema' *v* ♦ murretzama: murretzan,
murretzasin, murretzanut *Sorgen* 114
- must*** 'tint, kirjamust' *adj* ♦ must: mustast *Dinte* 48
- must** *adj* ♦ Must: [must]ast *schwartz* 111
- mõdu** *s* ♦ möddo: möddust *Meth* 90
- mõis** *s* ♦ mois: moisast *Hoff auffm Lande* 73
- mõisnik** 'aadlik' *s* ♦ Moisnick: moisnickust *Adelsman* 35
- mõistma** 'tundma, aistima' *v* ♦ moistma *Empfinden* 51
- mõistma** 'aru saama; mäletama, meeles pidama' *v* ♦ moistma
fassen/begreifen 54
- mõistma** 'märkama, taipama' *v* ♦ moistma: Moistan, moistsin,
moistnut *Mercken* 90
- mõistma** 'oletama, eeldama' *v* ♦ moistma *mutmassen* 93
- mõistma** 'aru saama' *v* ♦ Moistma *Verstehen* 124
- mõistus** 'aru' *s* ♦ moistus *Vernunft* 124

mõnelsarnane 'mitmesugune' *adj* ♦ monnesarnane:

[monnesarna]sest *Mannigfaltig* 89

mõrsja *s* ♦ morsi: morsijast *braut* 44

mõru 'kibe' *adj* ♦ morru: morrust *bitter* 43

mõrus* 'mõrudus, kibedus' *s* ♦ morrus: morrussest *bitterkeit* 43

mõte *s* ♦ motte: mottest *Gedanck* 62

mõte *s* ♦ motte: mottest *gedancke* 47

mõtleva *v* ♦ motleva: motlen, motlesin & motlin, mottelnut *Denckē* 47

mõtleva *v* ♦ & mottelma *Denckē* 47

mõtleva → kaksipidi mõtleva

mõõk *s* ♦ möhck: möhckast *Dägen* 47

mõõk *s* ♦ möhck: [möhck]ast *schwerd* 111

mõõk 'ka: relvastus' *s* ♦ Möhck: möhckast *Wehr/Degen* 128

mõõt *s* ♦ möht: möhtust *Maiß* 88

mõõtma *v* ♦ möhtma: möhtan, möhtsin, möhtnut *Messen* 90

mäda *adj* ♦ medda: meddast *eyter* 53

mäda 'roiskunud' *adj* ♦ medda: meddast *Faul/stinckend* 55

mädalauk '(pori)lomp, loik, lammik' *s* ♦ meddaauck *Pfütz* 97

mädama* 'mädanema' *v* ♦ meddama: meddan, meddasin, meddanut *Verfaulen* 55

mädama* 'mädanema' *v* ♦ meddama: Meddan, meddasin, meddanut *verwesen* 126

mägi *s* ♦ megki: mehjest *Berg* 41

mägi → viina|mägi

mähe *s* ♦ mechkme: mechkmet *windel* 130

mälest* 'mälestus' *s* ♦ mellest: mellestussest *gedechtnüß* 47

mälestama 'meeles pidama, mäletama' *v* ♦ also auch mellestan *gedencken* 47

mälestama* 'mäluma, mäletsema' *v* ♦ & mellestan *Widerkäwen* 77

mälestus *s* ♦ mellestus *Gedächtnüß* 62

mäletama *v* ♦ melletama: melletan & mellestan, melletasin, melletanut *gedencken* 47

mäletama* 'mäluma, mäletsema' *v* ♦ melletan *Widerkäwen* 77

mäletus* 'mälestus' *s* ♦ melletus: melletussest *gedechtnüß* 47

mäletus* 'mälestus' *s* ♦ melletus *Gedächtnüß* 62

mänd* 'hulg, kuusk' *s* ♦ men: mennest *Danne* 47

- mäng** 'nali, löbustus, ajaviide' *s* ♦ meng: mengast
kurtzweylung 82
- mäng** *s* ♦ Meng: [meng]ast *Spiel* 115
- mängima** 'naljatama, löbutsema' *v* ♦ mengma *kurtzweilen* 82
- mängima** *v* ♦ mengma: Mengan, mengsin, mengnut *Spielen*
 115
- märg** 'niiske' *adj* ♦ Mergk: merjast *Feucht* 56
- märg** 'ka: jook, vedelik' *adj* ♦ Mergk: merjast *Naß* 94
- märg** 'ka: mahl, saht' *adj* ♦ Mergk: merjast *safft* 103
- märjaks tegema** 'niisutama' *v* ♦ merjax tegkema *Feuchtigen*
 56
- mäss** *s* ♦ Mes: messast *Getümmel* 123
- mässama** 'märatsema' *v* ♦ messama: Messan, messasin,
 messanut *Toben* 121
- mässama** 'raevutsema' *v* ♦ messama *wüten* 131
- mässamine** *s* ♦ Messaminne: [messami]sset *Auffruhr* 102
- mässima** *v* ♦ messima: Messin, messisin, messinut *wicklen*
 130
- mätlik** 'ebatasane' *adj* ♦ metlick: [metlick]ust *Unflach* 57
- määrama** 'märkama, taipama' *v* ♦ mehrama: mehran,
 mehrasin, mehranut *Mercken* 90
- möörser*** 'müüser, uhmer' *s* ♦ möhrser: möhsrist *mörsel* 91
- mürisema** → pikmine müriseb*
- müüma** *v* ♦ mühma: mühn, mühsin, mühnut *Verkauffen* 77
- müüma** → kaupma müüma
- müür** *s* ♦ mühr: mührst *Maur* 90
- müürima** *v* ♦ mührima: mührin, mührisin, mührinut *Mauren*
 90

N

n. → häda n. vaeu

- naaber** *s* ♦ Naber: Nabrist *Nachbahr* 93
- naba** *s* ♦ Nabba: [nabb]ast *NAbel* 93
- nael** 'raudnael' *s* ♦ Nail: nailast *Nagel / von Eysen* 93
- nael** (massiühik) *s* ♦ nail: [nail]ast *Pfund gewogen* 97
- naer** 'nali, narrus; rumalus' *s* ♦ nahr: nahrust *Dorheit* 49
- naer** *s* ♦ nahr: nahrust *Geläch* 83
- naer*** 'kelmikus, kavalus' *s* ♦ Nahr: nahrust *Schalckheit* 105
- naer** 'nali' *s* ♦ nahr: nahrust *schertz* 106

- naeris** *s* ♦ *nairis*: *nairest Rübe* 102
- naerma** *v* ♦ *nahrma*: *nahran, nahrsin, nahrnut lachen* 83
- naerma** 'naljatama' *v* ♦ *nahrma*: *nahran, nahrsin, nahrnut schertzen* 106
- naerma** 'pilkama, välja naerma' *v* ♦ *nahrma*: *nahran, nahrsin, nahrnut Spotten* 115
- naeru kombel** 'naeruväärne' *kons* ♦ *nahro kombel lächerlich* 83
- nahk** 'toornahk' *s* ♦ *nachk*: *nachkast, nahast Fell* 54
- nahk** *s* ♦ *nachk*: *nachkast, nahast Haut* 70
- nahk** 'parknahk' *s* ♦ *nachk*: *nachkast, nahast Ledder* 83
- nahk** → *nugiselnahk*
- nahk** → *raamatu|nahk*
- naine** *s* ♦ *Naine*: *naiseist Weib* 128
- naine** → *pere|naine*
- nakkama*** 'hakkama' *v* ♦ *nackama*: *nackan, nackasin, nackanut Anfahen* 36
- nakkama*** 'hakkama' *v* ♦ *nackama Anfahen* 54
- nakkama*** 'ründama; vastu vaidlema' *v* ♦ *nackama Angreifen* 67
- nakkama*** 'alustama, hakkama' *v* ♦ *nackma Anheben* 70
- nali*** 'narrus; rumalus' *s* ♦ *nalli*: *naljast Dorheit* 49
- nali** 'naer' *s* ♦ *nalli*: *naljast Geläch* 83
- nali** 'ajaviide, lõbustus' *s* ♦ *nalli*: *naljast kurtzweylung* 82
- nali** *s* ♦ *nalli*: *naljast schertz* 106
- nalja heitma** 'naljatama, lõbutsema' *v* ♦ *nalja heitma kurtzweilen* 82
- nalja heitma** *v* ♦ *nalja heitma schertzen* 106
- naljama*** 'naljatama, lõbutsema' *v* ♦ *naljama*: *naljan, naljasin, naljanut kurtzweilen* 82
- naljandama*** 'naljatama' *v* ♦ *naljandama*: *naljandan, naljandasin, naljandanut schertzen* 106
- narm*** 'plekk, laik, tähn' *s* ♦ *narm*: *narmest Flecke am Leibe* 57
- narr** *s* ♦ *nar*: *narrist Narr* 94
- needma** *v* ♦ *needma*: *needan, needsin, neednut Fluchen* 58
- needma** → *ära needma*
- needmine** *s* ♦ *needminne*: *needmisest Fluch* 58
- neelama*** 'prassima, pummeldama, rikkalikult sööma-jooma' *v* ♦ *Neelma Schlemmen* 108
- neelama** *v* ♦ *neelma*: *neelan, neelsin, neelnut Schlingen* 108
- neelama** → *ära neelama*

- neem** *s* ♦ neem: neemest *Vorberg / der ins Meer scheust* 41
- neer** *s* ♦ Neer: [neer]ust *Niere* 95
- neitsi** *s* ♦ neitzit: neitzist *Jungfrau* 75
- nihutama** *v* ♦ nehotama: nehotan, nehotasin, nehotanut *rücken* 102
- niitma** 'lambaid pügama' *v* ♦ nihtma: nihtan, nihtsin, nihtnut *schaffe scheren* 106
- nimetama** *v* ♦ nimmitama: nimmitan, nimmitasin, nimmitanut *Nennen* 94
- nimi** *s* ♦ nimmi: [nimm]ist *name* 94
- nina** *s* ♦ nenna: nennast *Nase* 94
- nina** 'nokk; suu' *s* ♦ nenna: [nenn]ast *Schnabel* 109
- ninaltark** *adj* ♦ nennatarck *Naseweiser* 94
- ning** → ramb ning tüütu
- ning** → vilets ning vaene
- ningutama*** 'viipama, nikutama' *v* ♦ ninckotama *wincken* 130
- nisu** *s* ♦ Nisso: nissust *Weitz* 129
- nobe** 'kiire' *adj* ♦ noppe: noppest & noppedast *Geschwind* 64
- nobe** *adj* ♦ Noppe: noppest & noppedast *Schnell* 109
- nobedus** 'kiirus' *s* ♦ noppedus: noppedussest *Geschwindigkeit* 64
- nool** *s* ♦ Nohl: nohleest *Pfeil* 97
- noolima** *v* ♦ nohlma: nohlen, nohlsin, nohlnut *Lecken auß einem Gefäß / eine ledige Schüssel / oder sonst was anders* 83
- noor** *adj* ♦ Nohr: nohrest *Jung* 75
- noor iga** 'noorus' *sF* ♦ nohr eo: nohrest eust *Jugend* 75
- noor iga** 'noorus' *sF* ♦ nohr igka: nohrest igkast *Jugend* 75
- noorlkuu** *s* ♦ Nohr kuh *Newmond* 92
- noorlmees** 'seltsiline, kamraad, sell' *s* ♦ nohr mees: nohrest meehest *Gesell* 64
- noorlmees** *s* ♦ Nohrmees *Jüngling* 75
- noorlpõlv** 'noorus' *s* ♦ nohr põlv: nohrest põlwest *Jugend* 75
- noorik** *s* ♦ nohrick: nohrickust *Ein junges Weib* 50
- noorik** *s* ♦ nohrick: nohrickust *Junge Fraw* 75
- noot: nooda** *s* ♦ Noht: nohtast *Wade* 94
- noot: nooda** *s* ♦ Noht: nohtast *Wade* 126
- noppima** '(vilju) korjama' *v* ♦ nopma *Früchte lesen von den Bäumen* 86
- noppima** '(kana) kitkuma, sakutama' *v* ♦ nopma *Rupffen* 103
- noppima** → kaunikesi noppima*

- norskama** *v* ♦ *norsckma*: *norsckan*, *norscksin*, *norscknut*
Schnarchen 109
- nuga** *s* ♦ *nugka*: *nugkast* & *noast* *Messer* 90
- nugis** *s* ♦ *nügkis*: [*nügkis*]*sest* *Marte* 89
- nugiselnahk** *s* ♦ *nügkise/nachk* *Marte* 89
- nuhtlema** *v* ♦ *nuchtlema*: *nuchtlen*, *nuchtlin*, *nuchtelnut*
straffen 118
- nuhtlema** 'peksma' *v* ♦ *nuchtlema* *züchtigen* 134
- nuhtlus** 'karistus; trahv' *s* ♦ *nuchtlus*: [*nuchtlu*]*ssest* *straff*
 118
- nurgaline*** 'nurganaine' (lapsevoodis naine) *s* ♦ *nurckalinne*:
nurckalissest *kindbetterin* 78
- nurisema** *v* ♦ *nurrisema*: *nurrisen*, *nurrisin*, *nurrisenut* &
nurrinut *brummen* 45
- nurisema** *v* ♦ *nurrisema*: *nurrisen*, *nurrisin*, *nurrisenut* *murren*
 93
- nurk** *s* ♦ *nurck*: *nurckast* *Ecke* 50
- nurk** *s* ♦ *Nurck*: *nurckast* *Winckel* 130
- nutma** *v* ♦ *nutma*: *Nuttan*, *nutsin*, *nutnut* *Weinen* 128
- nutt** 'pisarad' *s* ♦ *nut* *Threnen* 121
- nuulema*** 'arvama' *v* ♦ & *nuhlema* *meinen* 91
- nuulema*** 'arvama' *v* ♦ *nuhlma*: *nuhlen*, *nnhlsin*, *nuhlnut*
meinen 91
- nuulema*** 'arvama' *v* ♦ *Nulema* *Wehnen/meinen* 127
- nuumlveised** *s* ♦ *nuhmweixet* *mastVieh* 91
- nuuskama** *v* ♦ *nusckma*: *Nusckan*, *nuscksin*, *nuscknut*
Schnauben die Nase 109
- nöder** 'nörk, jõuetu, väeti; rammetu' *adj* ♦ *nödder*: *nöddrast*
schwach 110
- nöder** 'örn, kerge' *adj* ♦ *Nödder* *Zart* 132
- nöel** *s* ♦ *Nöhl*: *nohlast* *Nadel* 93
- nōges** *s* ♦ *nōgkis*: *nōgkisest* *Nessel* 94
- nōid** *s* ♦ *nōid*: *nōijast* *Zauberer* 132
- nōiduma** *v* ♦ *nōidma*: *nōidan* & *nōijan*, *nōidsin*, *nōidnut*
Zauberer 132
- nōmm** 'kolgas; kõnnumaa' *s* ♦ *nöm*: *nōmest* *einöde/Wüste* 53
- nōmm** 'kõnnumaa' *s* ♦ *nöm* *wüste* 131
- nōtrus** 'nörkus, jõuetus' *s* ♦ *nōddrus*: [*nōddru*]*ssest*
schwachheit 110
- nōu*** 'omand, vara, varandus' *s* ♦ *nouw*: *nouwust* *HAab* 68

- nōu** 'nōuanne, juhatus' *s* ♦ & new: [new]ust *Rath Anschlag* 98
nōu 'nōuanne, juhatus' *s* ♦ nouw *Rath Anschlag* 98
nōu* 'rikkus' *s* ♦ nouw *Reichthumb* 100
nōu* 'aare, peitevara' *s* ♦ nouw *Schatz* 105
nōu → kaval **nōu**
nōu → ühes **nōus** olema
nōu → ühte **nōu** pidama
nōu andma *v* ♦ newo [andma] *Rathen* 98
nōu andma *v* ♦ & nouwo andma *Rathen* 98
nōu andma* 'ärritama, ergutama' *v* ♦ nouwo andma *Reitzen* 101
nōu pidama *v* ♦ nouwo piddama *Rathschlagen* 98
nōudma 'jälitama; püüdma, taotlema?' *v* ♦ noudma *Nachstellen/Nachtrachten* 117
nōudma* 'nōu pidama' *v* ♦ noudma: nouwan & noudan, noudsin, noudnut *Rathschlagen* 98
nōudma 'püüdma, taotlema' *v* ♦ noudma *streben* 118
nōudma → liha|himu taga **nōudma**
nādal *s* ♦ Neddal: neddalast *Woch* 131
nägema *v* ♦ nehha *sehen* 112
nägema *v* ♦ nehma *sehen* 112
nägema *v* ♦ negkema: nehn, negkin, nehnut *sehen* 112
nägema → und **nägema**
nāgu *s* ♦ negko: negkust *Gesicht* 64
nāgu *s* ♦ negko: [negk]ust *Gesicht* 113
nāitama *v* ♦ nōitma *zeigen* 133
nāitama 'ka: juhatama' *v* ♦ Nōitma *Weisen* 128
nālg 'ka: paast' *s* ♦ nelgk: neljast *Faste/schmacht* 55
nālg *s* ♦ Nelgk: neljast *Schmacht* 109
nālgama* 'paastuma' *v* ♦ nelgkama: nelgkan, nelgksin, nelgknut *Fasten* 55
nālgama* 'paastuma' *v* ♦ neljama: neljan, neljasin, neljanut *Fasten* 55
nālgama* 'piinlema; janunema; nālgima' *v* ♦ neljama: neljan, neljasin, neljanut *Schmachten* 109
nālJane 'ka: kõhetu, kõhn' *adj* ♦ NelJane: [nelja]sest *Schmachtig* 109
nārima *v* ♦ nerrima: nerrin, nerrisin, nerrinut *nagen* 94
nārtsima *v* ♦ nertzima: nertzin, nertzisin, nertzinut *Welcken, verwelcken* 129
nööp *s* ♦ nōph: nōhpist *knopff* 79

O

- oama*** 'ujuma' *v* ♦ oama: oan, oasin, oanut *schwemmen* 111
- oatama*** 'ujutama' *v* ♦ oatama: oatan, oatasin, oatanut *Ich mache oder lasse schwemmen* 111
- oda** 'piik' *s* ♦ Odda: [odd]ast *Spär* 115
- oda** 'piik' *s* ♦ Odda: [odd]ast *Spieß* 115
- oda** 'ritv, kang' *s* ♦ Odda: oddast *Stang* 116
- oder** *s* ♦ odder: oddrast *Gerste* 63
- odralpea** *s* ♦ oddra peh *Ahren/Gerstenahren* 35
- ohak*** 'okas(põõsas), oga, astel' *s* ♦ Ohack: ohackast *Dorn* 49
- oherdim*** 'oherdi' (lusikpuur) *s* ♦ oherdim: oherdimmest
Bohr / damit man bohret 39
- oherdiga laskma** 'lusikpuuriga puurima' *v* ♦ oherdimme kahs
lasckma bohren 44
- ohver** *s* ♦ Offer: offrist *Opffer* 96
- ohver → lepituse|ohver
- ohver → puhastuse|ohver
- ohvrima*** 'ohverdama' *v* ♦ offrima: Offrin, offrisin, offrinut
Opffern 96
- oinas** *s* ♦ oinas: oinast *Hamel* 68
- oinas** *s* ♦ oinas *Hamel* 105
- oks** *s* ♦ ox: oxast *Ast* 38
- oks** *s* ♦ ox: [ox]ast *zweig* 134
- oks → viina|puu oks
- oksendama** *v* ♦ oxendama: oxendan, oxendasin, oxendanut
brechen/ubergeben 45
- olema** *v* ♦ & olla *sein* 112
- olema** *v* ♦ ollema: ollen, ollin, olnut *sein* 112
- olema → kade olema
- olema → kahe|vahel olema
- olema → kohus on
- olema → meele|pärast olema
- olema → minul on
- olema → see võib olla
- olema → tema ei ole mitte siin
- olema → wait olema
- olema → vaja olema
- olema → õige on
- olema → ühes meeles olema
- olema → ühes nõus olema

- olemine** *s* ♦ Olleminne: [ollem]isest *Wesen* 126
olemine → jumalik **olemine**
- oma** *pron* ♦ omma: ommast *eigen* 53
oma → usinasti **oma** asju ajama
- oma ametit tegema** 'ametit pidama' *v* ♦ oma ammetti tegkema
Sein Ampt verwalten 36
- oma kombe pärast tegema** 'omal kombel tegema' *v* ♦ omma
 kombe perrast tegkema *Nach seiner art und gewonheit thun*
 37
- oma tööd tegema** 'ametit pidama' *v* ♦ omma töh [tegekema]
Sein Ampt verwalten 36
- ooberst** (kolonelile vastav auaste) *s* ♦ öwerst *Oberst* 95
- oostrid*** 'lihavõttepühad' *s* ♦ ohstrit *Ostern* 96
- ootama** *v* ♦ ohtma: othan, ohtsin, ohtnut *Harren* 69
- ootama** *v* ♦ Ohtma *Warten* 127
- orav** *s* ♦ orraw: orrawast *Eychhorn* 53
- orav*** 'siberi orava nahk' *s* ♦ orraw: orrawast *Grawerck* 67
- org** *s* ♦ orrus: orrust *Tahl* 120
- org** *s* ♦ orgk: [orgk]ust *Tahl* 120
- ori** 'ka: teener' *s* ♦ orri: orjast *Diener* 48
- ori** → võõra jumala ori
- orikas** *s* ♦ orrickas: orrickast *Borch* 104
- orjama** 'teenima' *v* ♦ orjama: orjan, orjasin, orjanut *Dienen*
 48
- osa** 'jagu' *s* ♦ Ossa: [oss]ast *Theil* 120
- osa** → üks välja osa
- osama*** 'osatama, pilkama' *v* ♦ ossama: Ossan, ossasin,
 ossanut *Nachspotten* 116
- osama*** 'tabama' *v* ♦ ossama: ossan, ossasin, ossanut *Treffen*
 121
- osatelema*** 'osatama, pilkama' *v* ♦ ossatellema: ossatellen,
 ossatellin, ossatelnut *Nachspotten* 116
- oskama*** 'tabama' *v* ♦ osckma: Osckan, oscksin, ocknut
Treffen 121
- oss** 'liha' *s* ♦ ossa: ossast *Fleisch* 57
- ostma** *v* ♦ ostma: ostan, ohtsin, ohtnut *Kauffen* 76
- ots** 'lõpp' *s* ♦ otz: otzast *End* 51
- ots** 'teravik, tipp' *s* ♦ otz: [otz]ast *Spitz* 115
- ots** 'otsaesine, laup' *s* ♦ otz: [otz]ast *Stirn* 118
- ots** 'siht(koht); lõpp' *s* ♦ otz: [otz]ast *ziel* 133
- ots** 'otstarve; eesmärk' *s* ♦ otz *zweck* 134

ots → ammu algmisest emmis otsa*

ots → esimene ots

ots → ilma otsata

ots → tagumine ots

otsa lõppema 'lõppema; lõpetama' v ♦ [otza] lõpma *Volenden* 125

otsa peale panema* 'kinni panema; lõpetama; lõppema' v ♦ otza pehlepannema *Schliessen/endigen* 108

otsa saatma* 'lõpetama' v ♦ otza sahtma *Endigen* 51

otsa saatma* 'lõppema; lõpetama' v ♦ otza sahtma *Volenden* 125

otsima v ♦ otzima: Otzin, otzisin, otzinut *suchen* 120

otsima v ♦ & otzma: & otznut *suchen* 120

otsima → öö|maja otsima

P

paar s ♦ pahr: pahrist *Pahr* 96

padi s ♦ Paddi: padjast *Küsse* 82

pael s ♦ Pail: pailast *Band* 39

pael 'rihm, vöö' s ♦ Pail: [pail]ast *Riem* 101

pael 'nöör' s ♦ Pail: pailast *Schnur* 109

pael → püüduse|pael*

pael → sääre|pael

pagan s ♦ pagkan: pagkanast *Heide* 72

pagar s ♦ Pagkar: pagkarast *Becker* 38

pagema 'põgenema' v ♦ pögkema: pögken, pögkesin, pögkenut *Fliehen* 58

pagenama* 'põgenema' v ♦ pögkenama: pögkenan, pögkenasin, pögkenanut *Fliehen* 58

pagenemine* 'põgenemine' s ♦ pögkeneminne: pögkenemissest *Flucht* 57

pahandama 'vihastuma' v ♦ pahandama: pahandan, pahandasin, pahandanut *Ergern* 52

pahandus 'ka: meelehärm' s ♦ pahandus *Ergernüß* 52

pahastama* 'pahandama, vihastama' v ♦ also auch pahastan *Ergern* 52

pahastus* 'pahandus, meelehärm' s ♦ pahastus: [pahastus]sest *Ergernüß* 52

pahem käsi 'vasak käsi' sF ♦ pahamb kessi *lincke hand* 87

- Paide** *s kohanimi* ♦ Paid: paidust *Weisenstein* 128
- Paide linn** *s kohanimi* ♦ Paidolind *Weisenstein* 128
- paimendama*** 'valvama, hoidma' *v* ♦ paimendama:
paimendan, paimendasin, paimendanut *Hüten* 74
- paimendama*** 'kaitsma, varjama' *v* ♦ paimendama:
paimendan, paimendasin, paimendanut *schirmen* 107
- paimendama*** 'hoolitsema, hooldama, hoidma' *v* ♦
paimendama *Warten/pflegen* 127
- paimetus*** 'palistus, serv' *s* ♦ paimetus *Saum* 105
- paise** (pindmine mädapõletik) *s* ♦ pais: paisest *Geschwer* 64
- paise** *s* ♦ pais: paisest *schwulst* 111
- paistma** 'särama, hiilgama' *v* ♦ paistma: paistan, paistsin,
paistnut *Glentzen* 65
- paistma** *v* ♦ paistma *scheinen* 106
- paistus** 'sära, hiilgus' *s* ♦ paistus: paistussest *Glantz* 65
- paistus** 'paiste, valgus' *s* ♦ paistus: [paistu]sset *schein* 106
- paisuma** *v* ♦ paisma: paisun, paisin, paisnut *schwellen* 111
- pajataja** → ette|pajataja
- pajatama** 'rääkima' *v* ♦ pajatama: Pajatan, pajataasin, pajatanut
Sprechen 116
- pajatus** → liik|pajatus*
- pajetama*** 'põgenema' *v* ♦ pöjetama: pöjetan, pöjetasin,
pöjetanut *Fliehen* 58
- paju** *s* ♦ pao: paust *Weide* 128
- pakatama** 'punga minema' *v* ♦ packutama: Packutan,
packutasin, packutanut *Herfürsprossen* 116
- pakk** 'klots' *s* ♦ pack: packust *klotz* 79
- pakkuma** *v* ♦ packma: packun, packsin, packnut *Bieten* 42
- paks** *adj* ♦ pax: paxast *Dick* 48
- palav** *adj* ♦ pallaw: pallawast *heiß* 73
- palav*** 'palavus' *adj* ♦ pallaw *hitze* 73
- pale** *s* ♦ palgk: palgkest *Angesicht* 37
- pale** *s* ♦ palle: pallest *Angesicht* 37
- palgaline** 'päeviline' *s* ♦ Palckalinne: [palckal]isest
Tagelöhner 120
- paljas** 'tühi, lage' *adj* ♦ paljas: paljast *KAal* 75
- palju** *adv* ♦ Paljo *Viel* 124
- palk: palga** *s* ♦ palck: [palck]ast *Lohn* 88
- palk: palga** *s* ♦ Palck: [palck]ast *Sold/Lohn* 114
- palk: palgi** *s* ♦ Palck: palckist *Balck* 39
- palk** → vedamise palk

palka maksma *v ♦ palcka maxma Lohnen* 88

palkama 'ka: kokku leppima' *v ♦ palckama: palckan, palckasin, palckanut Bedingen/annehmen* 40

palkama 'ka: kokku leppima' *v ♦ palckama: palckan, palckasin, palckanut Dingen/annemen* 48

palkama* 'üürima, üürile võtma' *v ♦ palckama: palckan, palckasin, palckanut mieten* 91

palkama → *sulaseid palkama*

paluma 'palvetama' *v ♦ palluma: Pallun, pallusin, pallunut Beten* 41

paluma '(külla) kutsuma' *v ♦ palluma Einladen* 83

paluma → *abiks paluma*

paluma → *öö|maja paluma*

palve *s ♦ palwe: palwest bitte* 43

palve → *kiriku|palve*

panema *v ♦ pannema: pannen, pannin, pannut legen* 85

panema → *enese ette panema*

panema → *kurjaks panema**

panema → *mingiks panema**

panema → *otsa peale panema**

panema → *riideid enese peale panema*

panema → *risti panema*

panema → *suureks panema**

panema → *sööta välja panema**

panema → *tallele panema*

panema → *tuhka panema**

panema → *varjule panema*

panema → *vastu panema*

panema → *verd kinni panema*

panema → *vilja kokku panema*

panema → *vööd panema*

panema → *vööd vööle panema*

panema → *vööle panema*

panema → *ühe|sarnaseks panema**

panema → *ühte panema*

panema → *ühte tähele panema*

panema → *üles panema**

panemine* 'tähelepanu osutamine; lugupidamine' *s ♦*

panneminne Achtung 34

panemine → *ette|panemine*

pang *s ♦ pangk: pangkist Eymer* 53

pann *s ♦ Pan: pannist Pfan* 96

pant *s ♦ Pant: [pant]ist Pfand* 96

- papp** 'kirikuõpetaja' *s* ♦ Pap: pappist *Pfarrher* 97
- paraku jumal** 'kahju küll' *kons* ♦ parrako Jummal *Ach leider* 34
- parandama*** '(paganaid) pöörama' *v* ♦ parrandama:
parrandan, parrandasin, parrandanut *Bekehren* 77
- parandama** *v* ♦ parrandama: parrandan, parrandasin,
parrandanut *Besseren* 41
- parandamine** *s* ♦ parrandamine *Besserung* 41
- parandus** *s* ♦ parrandus: parrandussest *Besserung* 41
- parandus** 'patukahetsus, meeleparandus' *s* ♦ parrandus:
parrandussest *buß* 46
- pard** 'habe' *s* ♦ pahrt: pahrtest *Bart* 39
- parem käsi** *sF* ♦ Parramb kessi *Rechte Hand* 99
- part** *s* ♦ part: partist *Ente* 52
- part → kodu|part
- part → mets|part
- patt** *s* ♦ Pat: pattust *Sünd* 119
- pattu tegema** *v* ♦ pattut tegkema *Sündigen* 120
- pattuma*** 'pattu tegema' *v* ♦ pattuma: Pattun, pattusin,
pattunut *Sündigen* 120
- patune** *adj* ♦ Pattune: [pattu]sest *Sündiger* 120
- paukuma** *v* ♦ pauckma: pauckun, paucksin, paucknut *krachen* 80
- pea** *s* ♦ peh: pehhas *Haupt* 70
- pea → odra|pea
- pea → rukki|pea
- pealkapsas** *s* ♦ pehkahpst *Hauptkohl* 80
- pealmees** 'ülem, ülemus; ooberst (kolonelile vastav auaste)' *s* ♦
Pehmees *Oberst* 95
- pealtoidus** 'toit, elatis' *s* ♦ pehtoitus *nahrung* 94
- peale → otsa peale panema*
- peale → riideid enese peale panema
- peale → riideid enese peale võtma
- peale → suu peale lööma
- peale → süüd teise peale lükkama
- peale → vägisi peale ajama
- peale ajama** 'sundima, peale käima' *v* ♦ Pehle hajama *Nötigen* 95
- peale andma** 'juurde andma; möönma' *v* ♦ pehleandma
Zugeben 62
- peenar** *s* ♦ peenar: peenrast *Gartenbeth* 41
- peer** *s* ♦ peer: peerust *furtz* 61

peeretama *v* ♦ peeretama: peeretan, peeretasin, peeretanut
furtzen 61

pehme keel *sF* ♦ pehme keel *lispelige Zungen* 87

pehmesti rääkima 'susistama; sosistama' *v* ♦ pehmest
rehckma *lispeln* 87

peiglmees *s* ♦ peigkmees *Breutigam* 45

peitma *v* ♦ peetma: peetan, peetsin, peetnut *Verbergen* 41

petma *v* ♦ Peetma *Verbergen* 125

peitma *v* ♦ Peetma *Verstecker* 124

peitma → ära peitma

peiulmees 'peigmees' *s* ♦ peijomees *Breutigam* 45

peksma 'taguma, (vilja) peksma' *v* ♦ pexma *Dreschen* 49

peksma 'kloppima, taguma, koputama' *v* ♦ pexma: pexan,
pexin, pexnut *klopfen* 79

peksma 'lööma' *v* ♦ pexma: pexan, pexasin & pexin, pexnut
Schlagen 108

peksma → kannelt peksma

peksma → kividega surnuks peksma

peksma → rusuks katki peksma*

peksma → rusuks peksma*

peksma → vitsadega peksma

peldik *s* ♦ peltick: peltickust *Heimlich gemach* 63

penilkoorem 'miil' *s* ♦ pennekohrm: [pennekohr]mast *Meil*
90

peral käima* 'järel käima' *v* ♦ perral keima *Folgen* 58

peral käima* 'järel käima' *v* ♦ perral keima *Volgen* 125

peran kiusama* 'jälitama; jälgima' *v* ♦ perrenkiusama
verfolgen 125

pere *s* ♦ perre: perrest *Haußgesind* 70

perelmees *s* ♦ perremees *Haußvater* 70

perelmees *s* ♦ perremees *wirt* 131

perelnaine *s* ♦ perre naine *Haußmutter* 70

perelnaine *s* ♦ perrenaine *wirtin* 131

perelvanem 'peremees' *s* ♦ perrewannamb *Haußvater* 70

perse *s* ♦ Perse: persest *Ars* 37

pesa *s* ♦ Pessa: pessast *Nest* 94

pesema *v* ♦ pessema: Pessen, pessin, pessenut *Waschen* 126

petis 'eksitaja; ahvatleja' *s* ♦ pettis: pettisest *Verführer* 60

petis 'reetja, äraandja' *s* ♦ Pettis: [petti]ssest *Verrähter* 98

petis 'reetja, äraandja' *s* ♦ Pettis: [petti]ssest

Verspeher/Verrähter 115

petja 'eksitaja; ahvatleja' *s* ♦ pettija: pettijast *Verführer* 60

- petja** 'reetja, äraandja' *s* ♦ petja: [pet]jast *Verrähter* 98
- petja** 'reetja, äraandja' *s* ♦ petja: [petj]ast *Verspeher/Verrähter* 115
- petma** *v* ♦ petma: Pettan, petsin, petnut *Betrieden* 42
- petma** *v* ♦ Petma *Betrieden* 122
- petma*** 'piiluma, luurama' *v* ♦ Petma *Spehen/verspehen* 115
- petma** 'võltsima' *v* ♦ petma *Verfälschen* 54
- petma** 'kiusatusse viima, eksitama' *v* ♦ petma: pettan, petsin, petnut *Verführen* 60
- petma** 'reetma, ära andma' *v* ♦ Petma *Verrachten* 98
- petma** 'reetma, ära andma' *v* ♦ Petma *Verrathen* 124
- pettus** *s* ♦ Pettus: pettussest *Betrug* 42
- pidaja** → maja|pidaja
- pidama** 'hoidma, säilitama' *v* ♦ piddama: piddan, piddasin, piddanut *Behalten* 40
- pidama** 'hoidma' *v* ♦ piddama: piddan, piddasin, piddanut *Halten* 68
- pidama** 'kohustatud olema' *v* ♦ peama: pean, peasin, peanut *sollen* 114
- pidama** 'kohustatud olema' *v* ♦ & piddama: & piddisin & piddinut *sollen* 114
- pidama** → ausasti pidama
- pidama** → maja pidama
- pidama** → meeles pidama
- pidama** → mingiks pidama*
- pidama** → nõu pidama
- pidama** → porduljahti pidama
- pidama** → suud pidama
- pidama** → suureks pidama
- pidama** → ühe|sarnaseks pidama
- pidama** → ühte nõu pidama
- pidamine*** 'tähelepanu osutamine; lugupidamine' *s* ♦ piddamine *Achtung* 34
- pidu*** 'heaolu, jõukus' *s* ♦ piddo: [pidd]ust *wolstand/wolleben* 131
- pidu** → võõras|pidu*
- pihkuma** 'tilkuma' *v* ♦ pihckma: pihckun, pihcksin, pihcknut *Tropffen* 122
- piiler*** 'piilar' *s* ♦ Piler: pihlrist *Pfeiler* 97
- piim** *s* ♦ Pihm: pihmast *Milch* 90
- piin** *s* ♦ pihn: pihnast *Pein* 96
- piinama** *v* ♦ pihnama: pihnan, pihnasin, pihnanut *peinigen* 96

- piir** *s* ♦ **pihr**: **pihrist** *Grentz* 67
piirits* 'timukas' *s* ♦ **piritiz**: **piritizist** *Hencker* 71
pilbas 'laast' *s* ♦ **pilp**: **pilpast** *Spohn* 115
pilduma → ära **pilduma**
pilduma → ära **pilduma***
pilkama 'sõimama, kiruma' *v* ♦ **pilekma**: **pilckan**, **pilcksin**,
pilcknut *schimpffen* 107
pilkama *v* ♦ **pilckma**: **pilckan**, **pilcksin**, **pilcknut** *Spotten* 115
pilkumine → silma|**pilkumine**
pill 'vile, vilepill' *s* ♦ **Pil**: **pillist** *Pfeiff* 97
pilli puhuma 'vilistama' *v* ♦ **Pilli** **pohoma** *Pfeiffen* 97
pillilroog *s* ♦ **pilliroh** *Rohr der wechset* 101
pilt *s* ♦ **Pild**: **pildist** *Bild* 42
pilv *s* ♦ **Pilw**: [**pilw**]est *Wolck* 131
pime (mittenägija) *adj* ♦ **pimme**: **piṁedast** *blind* 43
pime *adj* ♦ **pimme** *Dunckel* 49
pime *adj* ♦ **pimme**: **pimmedast** *Finster* 57
pime → saab **pime**
pimedus *s* ♦ **pimmedus** *Dunckelheit* 49
pimedus *s* ♦ **pimmedus**: **pimmedussest** *Finsternüß* 57
pimedus → päeva **pimedus***
pink *s* ♦ **Penck**: **penckist** *Banck* 39
pipar *s* ♦ **Pippar**: [**pippar**]ast *Pfeffer* 97
pisar *s* ♦ **pissar**: **pissarast** *Augenwasser/thrän* 38
pisar → silma|**vee pisarad**
pistma *v* ♦ **pistma**: **Pistan**, **pistsin**, **pistnut** *Stechen* 117
pisulhänd 'kratt, lohe, lendmadu' *s* ♦ **püssohand**:
[**püssohan**]dest *Drache* 49
pisukene* 'pisikene' *adj* ♦ **püssokenne**: **püssokessest** *klein* 78
pisut *adv* ♦ **püssut** *wenig* 129
pikk *adj* ♦ **Pitk**: **pitkast** *Lang* 83
pikaline 'pikaldane' *adj* ♦ **pitkalinne**: **pitkalisest** *langmütig*
84
pikalisti* 'pikaldaselt, aeglaselt' *adv* ♦ **pitkalist** *Langsahm* 84
pikmine* 'pikne' *s* ♦ **pitkminne**: **pitkmissest** *Dönner* 49
pikmine müriseb* 'pikne müristab' *kons* ♦ **pitkminne**
murrisep *Es donnert* 49
pikne *s* ♦ **pitkne**: **pitksest** *Dönner* 49
pikkus *s* ♦ **pitkus**: **pitkussest** *Lenge* 85
pitsat 'kirja pitser' *s* ♦ **Pitzat**: [**pitzat**]ist *Briefes Siegel* 112
plaaster *s* ♦ **Plahster**: **plahstrist** *Pflaster* 97
poeg *s* ♦ **Poick**: **pojast** *Sohn* 120

- poeg → talu|poeg
 poeg → vōōras|poeg
pool, -e s ♦ pohl: pohlest *Halb* 68
 pool → vasakul poolel
 pool → õhtu poolel
Poolalmaa s *kohanimi* ♦ Pohla mah *Pohlen* 97
poolakas s ♦ Polackas: pohlackast *ein Pohl* 97
pooleks jagama v ♦ pohlex jagkama *Auff die helffte theilen* 68
pooma v ♦ pohma: pohn, pohsin, pohnut *Hangen* 68
 pooma → risti pooma
 pooma → üles pooma
porduljahi sees elama 'liiderdama, hoorama' v ♦ portojachto
 sees ellama *hurerey treiben* 74
porduljaht 'liiderlik elu, hooramine' s ♦ portojacht:
 portojachtust *hurerey* 74
porduljahti pidama 'liiderdama, hoorama' v ♦ portojachto
 piddama *hurerey treiben* 74
pordullaps 'värd, vallaslaps' s ♦ portolaps *Bastart* 39
pordulsundija 'sutenöör' s ♦ portosundija: portosundijast
Hurer 74
port* 'pordik, hoor' s ♦ port: portust *Hure* 74
praelvarras s ♦ pradiwarras: [pradiwarr]ast *bratspieß* 44
prassima 'priiskama, pummeldama' v ♦ prassima: Prassin,
 prassisin, prassinut *Prassen* 97
Preisilmaa s *kohanimi* ♦ Prüssamah *Preussen* 98
pruukima v ♦ prückhma: prühckin, prühcksin, prühcknut
gebrauchen 44
 pruukima → kurjasti pruukima
pruut s ♦ prühd: prühdvist *braut* 44
puder s ♦ pudder: pudrust *brey* 45
pudistama 'puistama, kallama' v ♦ puddistama: puddistan,
 puddistasin, puddistanut *schütten* 107
pudistama 'puistama, kallama' v ♦ puddistama: puddistan,
 puddistasin, puddistanut *schütten* 110
pugema 'hiilima, roomama, lömitama' v ♦ pugkema: pügken,
 pugkesin, pugkenut *Schleichen/kriechen* 108
pugu s ♦ pugku: pugkust *Kropff* 81
puhas 'puhas; selge; aus' *adj* ♦ pohas: puchtast *Lauter* 84
puhas 'määrdumata; korralik; aus' *adj* ♦ Pohas: puchtast *Rein*
 100
puhas 'puhas; aus; kena' *adj* ♦ Pohas: puchtast *Sauber* 104
puhastama v ♦ puhastama *Reinigen* 101

- puhastama** *v* ♦ *pohastama* *Saubern* 104
puhastuselohver *s* ♦ *pöhaustusseoffer* *Reinigungsopffer* 96
puhtaks tegema *v* ♦ *puchtax tegkema* *leuteren* 86
puhtaks tegema *v* ♦ *puchtax tegkema* *Reinigen* 101
puhtaks tegema *v* ♦ *puchtax tegkema* *Saubern* 104
puhuja → *soola|puhuja*
puhuma *v* ♦ *pohoma*: *pohun, pohosin, pohonut* *blasen* 43
puhuma *v* ♦ *pohuma*: *Pohun, pohusin, pohunut* *Wehen* 127
puhuma → *pilli puhuma*
pulm *s* ♦ *pulm*: *pulmast* *brautlauff/hochzeit* 45
pulm 'abiellumine' *s* ♦ *Pulm*: *pulmast* *heurath* 72
punane *adj* ♦ *punnane*: [*punna*]*sest* *Roth* 101
punane vask 'vask' *sF* ♦ *punnane wasck* *Kupffer* 82
pund *s* ♦ *Pund*: [*pund*]*ast* *Pfund gemessen* 97
punga minema *v* ♦ *pungal minnema* *Herfürsprossen* 116
puretama 'purema; mäluma' *v* ♦ *purretama*: *purretan,*
purretasin, purretanut *Kewen* 77
puri *s* ♦ *Purri*: *purjast* *Siegel* 112
purjetama *v* ♦ *purretzama*: *purretzan, purretzasin, purretzanut*
Auffm Meer fahren / Siegel 54
purjetama *v* ♦ *purretzama*: *purretzan, purretzasin, purretzanut*
schiffen siegeln 107
puu *s* ♦ *Puh*: *puhst* *Baum* 39
puu 'puumaterjal, puit' *s* ♦ *puh*: *puhst, Plur. puidt* *holtz* 73
puu 'kepp' *s* ♦ *puh* *Stecke* 117
puu → *haabne puu*
puu → *kaskne puu*
puu → *keri|puu**
puu → *kuusne puu*
puu → *marja|puu**
puu → *mesilpuu*
puu → *tamne puu*
puu → *viina|puu*
puu → *viina|puu oks*
puu → *viipsilpuu*
puu → *õunalpuu*
puulsepp *s* ♦ *puhsep* *zimmerman* 133
puul* 'mullikas' *s* ♦ *Puhl*: *puhl* *junge Kuh* 81
puus *s* ♦ *puhs*: *puhsast* *Lende* 85
põder *s* ♦ *pöddras*: *pöddrast* *Elend / ein Thier* 51
põhi 'muld, pinnas, maa' *s* ♦ *pohhi*: *pohjast* *boden* 44
põhi 'pinnas, maa(tükk), alus' *s* ♦ *pohhi*: *pohjast* *Grund* 67

- põhi → vana kuu põhi
 põis *s* ♦ põis: poijest *blaes* 43
 põld *s* ♦ põld: põldust *Acker* 35
 põld → sula põld
 põldu kündma *v* ♦ poldo kündma *Das Acker bawen* 35
 põletama *v* ♦ polletama: polletan, polletasin, polletanud
 brennen 45
 põletama → sütt põletama
 põletama → ära põletama
 põletama → üles põletama
 põlgama 'halvaks panema' *v* ♦ põlgkma *Verachten* 123
 põlgama → ära põlgama
 põll *s* ♦ Pol: pollist *schurtz* 110
 põllukünd 'põlluharimine, põllundus' *s* ♦ põldo künd:
 pöldokündist *Ackerbaw* 35
 Põltsalmaa *s* *kohanimi* ♦ Pöltzama *Oberpohlen* 95
 põlv *s* ♦ põlw: põlwest *knie* 79
 põlv 'inimpõlv, eluiga' *s* ♦ põlw *Lebenszeit* 85
 põlv → noor|põlv
 põlv → vana|põlv
 põlvi kummardama 'kükitama, kummarduma' *v* ♦ põlwet
 kümmerdama *knie beugen* 79
 põrgu *s* ♦ põrgkus: põrgkust *helle* 70
 põrgulauk 'põrgu' *s* ♦ põrgkoauck: põrgkoauckust *helle* 70
 põrgulhaud 'põrgu' *s* ♦ põrgkohaud: põrgkohaudast *helle* 70
 põrm *s* ♦ Pörm: põrmust *Staub* 117
 põrsas *s* ♦ Porsas: porsast *Ferckel* 104
 põrsas *s* ♦ porsas: porsast *Ferckel* 56
 põsk *s* ♦ Pösse: pössest *Back* 38
 põu *s* ♦ pouw: pouwest *busem* 46
 põud 'palavus' *s* ♦ poud: poudust *hitze* 73
 põõsas *s* ♦ Pöhs: põhsast *strauchbusch* 118
 päev *s* ♦ pehw: pehwast *Dag* 46
 päev* 'päike' *s* ♦ item pehw: [pehw]ast *Son* 114
 päev *s* ♦ Pehw: pehwast *Tag* 120
 päev → argi|päev
 päev → esmas|päev
 päev → kallis päev
 päev → kohtu|päev
 päev → püha|päev
 päev → teine päev

- päeva pimedus*** 'päikesevarjutus' *sF* ♦ pehwa pimmedus
Sonnen Finsterniß 114
- päeva seadma** *v* ♦ pehwa sehtma *Bestimmen einen Tag* 118
- päeva tõusmine*** 'päikesetõus' *sF* ♦ pehwa tousminne *Sonnen auffgang* 114
- päevlik*** 'päike' *s* ♦ pehwlick: [pehwlick]ust *Son* 114
- pähkel** *s* ♦ pechkel: pechklest *Haselnuß* 69
- pähkel** *s* ♦ pechkel: pechklest *Nuß* 95
- päits*** 'päitsed' *s* ♦ Peitz: peitzest *Halffter* 68
- pärandama** *v* ♦ perrendama: perrendan, perrendasin,
perrendanut *Erben* 52
- pärandus** *s* ♦ perrandus: perrandussest *Erbgut* 52
- pärast** → meele|pärast olema
- pärast** → oma kombe pärast tegema
- pärima** *v* ♦ perrima *Erben* 52
- päris*** 'sündinud, pärit' *adv* ♦ perris *Gebürtig* 62
- päris|maa** 'põlismaa' *s* ♦ perrißmah *Erbland* 52
- päris|mees*** 'talumees, talupoeg' *s* ♦ perrismees *Erbbawr* 52
- pärit** *adv* ♦ & perrit *Gebürtig* 62
- päritama*** 'pärima, pärandina saama' *v* ♦ & perritama:
perritan, perritasin, perritanut *Erben* 52
- pärus** 'pärandus' *s* ♦ perrus: perrussest *Erbgut* 52
- päts*** 'pätsahi, küpsetusahi' *s* ♦ petz: petzest *Backofen* 38
- päts*** 'pätsahi, küpsetusahi' *s* ♦ Petz: petzist *Backofen* 96
- päts|lahi*** 'küpsetusahi' *s* ♦ petzahhi: petzahjust *Backofen* 38
- pääskline*** 'pääsukene' *s* ♦ pehscklinne: [pehsckl]issest
schwalb 111
- päästma** 'lahti päästma' *v* ♦ pehstma: pehstan, pehstsin,
pehstnut *lösen* 87
- päästma** *v* ♦ pehstma *Retten* 100
- päästma** → lahti päästma
- päästma** → vallali päästma
- päästma** → ära päästma
- päästma** → üles päästma
- pääsukene** *s* ♦ pehsokeñe: [pehsok]essest *schwalb* 111
- pöial** *s* ♦ peigkel: peigklast *Daum* 47
- pööning** *s* ♦ pöning: pöningist *Bühn / darauff man Korn schüttet* 42
- pöör** 'riiv' *s* ♦ Pöhr: pöhrefest *Riegel* 101
- pöörama** '(üंबर) pöörama, keerama' *v* ♦ pöhrma: pöhran,
pöhrsın, pöhrnut *kehren/wenden* 77

- pöörama** 'käänama, ümber pöörama' *v* ♦ *pöhrma Wenden* 129
pöörama 'muutma, moondama' *v* ♦ *pöhrma verwandeln* 127
 pöörama → ümber pöörama
pöös* 'paas, kalju' *s* ♦ *pöhs: pöhsast Fels* 55
püha *adj* ♦ *Pöha: pöhist Heylig* 72
 püha → jõulupüha
 püha → liha|vöttel|püha
pühapäev *s* ♦ *Pöha pehw Sontag* 114
pühastama* 'pühitsema' *v* ♦ *pöhistama Weißen* 128
pühastus* 'pühadus' *s* ♦ *pöhistus: pöhistussest heyligkeit* 72
pühitsema *v* ♦ *pöhitzema: pöhitzen, pöhitzin, pöhitzenut heyligen* 72
pühitsema *v* ♦ *Pöhitzema Weißen* 128
pühkima *v* ♦ *püchkma: püchkan, püchksin, püchknut Fegen* 55
pühkima *v* ♦ *pühhima: pühhisin, pühhinut Fegen* 55
pühkima '(luuaga) pühkima' *v* ♦ *püchkma: püchkan, püchksin, püchknut kehren* 77
pühkima '(luuaga) pühkima' *v* ♦ *pühima: pühin, pühisin, pühinut kehren* 77
pühkima '(puhtaks) pühkima' *v* ♦ *püchkma: püchkan, püchksin, püchknut wischen* 131
pühkima '(puhtaks) pühkima' *v* ♦ *pühima: pühin, pühisin, pühinut wischen* 131
püss *s* ♦ *Püs: püssist Rohr damit man scheußt* 101
püssi laskma 'tulistama' *v* ♦ *püssi lasckma schiessen* 107
püssilrohi *s* ♦ *püssirocht büchsenpulver* 45
püssilrohi *s* ♦ *Püssirocht Pulver* 98
 püüd → kala|püüd
 püüdja → au|püüdja
püüdma* 'tunduma' *v* ♦ *pühdma: püan, pühdan, pühdsin, pühdnut Anmuhten* 37
püüdma* 'tunduma' *v* ♦ *pühdma anmuhten* 93
püüdma 'nõudma; soovima; himustama' *v* ♦ *pühdma: pühdan, pühdsin, pühdnut Begeren* 40
püüdma 'kinni saama, kinni püüdma' *v* ♦ *pühdma: püan & pühdan, pühdsin, pühdnut Fahen* 54
püüdma 'nõudma; vaevama; lootma; arvama' *v* ♦ *pühdma zumuhten* 134
 püüdma → kala püüdma
püüdusepael* 'püünis, linnupael' *s* ♦ *pühdusse pail Fallstrick* 54

R

raad: *rae* *s* ♦ *Rahd:* rahdist *Rath* 98

raam 'puusärgi alus' *s* ♦ *rahm:* rahmist *Todtenbahr* 39

raamat* 'kiri' *s* ♦ *rahmat:* rahmatust *brief* 45

raamat *s* ♦ *rahmat:* rahmatust *buch* 46

raamat → *käsi|raamat**

raamat → *võl|raamat**

raamatulkandja* 'käskjalg, saadik' *s* ♦ *rahmatokandija* *bote* 44

raamatulnahk 'paber' *s* ♦ *rahmatonachk:* rahmatonachkast *Papir* 39

raamatulnahk 'paber' *s* ♦ *rahmato nachk* *PAPir* 96

ragisema *v* ♦ *also auch* ragkisen *knarren* 79

raha *s* ♦ *raha:* rahast *Gelt* 63

raha 'metallraha, münt' *s* ♦ *raha:* rahast *müntz* 93

raha → *käsi|raha*

rahe *s* ♦ *rahe:* rahest *Hagel* 68

rahu *s* ♦ *rahwo:* rahwust *fried* 59

rahu andma 'rahule jätma' *v* ♦ *rahwo andma* *Zu frieden lassen* 59

rahule jätma *v* ♦ *rahwul jetma* *Zu frieden lassen* 59

rahvas *s* ♦ *rahwas:* rahwast *Volck* 125

rahvas → *hulk rahvast*

rahvas → *risti|rahvas*

rahvas → *ülem rahva sees*

raibe *s* ♦ *Raip:* raipest *Aas* 34

raiuma *v* ♦ *raijoma:* raijun, raijosin, raijonut *Hawen* 70

raja 'piir' *s* ♦ *raja:* rajast *Grentz* 67

rakendama 'ette rakendama' *v* ♦ *rackendama:* rackendan, rackendasin, rackendanut *Anspannen* 115

rakkel* 'timukas' *s* ♦ *Rackel:* racklist *Hencker* 71

Rakvere *s kohanimi* ♦ *Rackwer:* [Rackwer]rast *Wesenberg* 129

ramb 'rammetu, loid, jõuetu, väeti' *adj* ♦ *ram* *krafftlos* 80

ramb 'rammetu; nõrk, jõuetu, väeti' *adj* ♦ *ram* *schwach* 110

ramb ning tüütu 'lapsik; jõuetu; tüütu' *adjF* ♦ *ram* *ninck tüit kindisch* 78

ramm 'jõud, võimsus; (riigi)võim' *s* ♦ *ram:* rammust *Macht*

rammutu 'rammetu, jõuetu, väeti' *adj* ♦ rammatto

Ohnmechtig 89

rammutu 'rammetu; nõrk, jõuetu, väeti' *adj* ♦ rammato

schwach 110

rand 'mererand, kallas' *s* ♦ rand: randast & rannast *Mehrufer*

89

rand *s* ♦ Rand: randast *Seestrand* 112

rand 'kallas' *s* ♦ rand: randast *Ufer* 124

raske *adj* ♦ rasck: rasckest & rassedast *schwer* 111

raske jalg* 'raskejalgne, rase' *sF* ♦ rascke jalg *schwanger*

111

rasv *s* ♦ raswa: raswast *Substantive Feist* 56

ratas *s* ♦ Rattas: rattast *Rat* 98

ratsa sõitma *v* ♦ ratse sõitma *Reiten* 100

raud *s* ♦ raud: rauwast *Eisen* 51

raud → hobuse|raud

raudkübar 'kiiver' *s* ♦ Raudkübbar *Helm* 71

raudriie 'raudrüü' *s* ♦ raudrihd: raudrihdest *Harnisch* 69

raudriie 'raudrüü' *s* ♦ Raudrihd: [raudrihd]est *Waffen* 126

rebane *s* ♦ rebbane: rebbasest *Fuchs* 60

redelim* 'redel' *s* ♦ reddelim: reddelimnest *leiter* 86

reialalus* 'rehealune; küün' *s* ♦ reijaallus: [reijaallu]sset

schewr 107

reibas* 'roigas, teivas, post, vai' *s* ♦ reibas *Pfal* 96

reig 'haav' *s* ♦ reigk: [reigk]ast *wund* 131

reig 'haav' *s* ♦ rei: reijast *wund* 131

remmel* 'remmelgas' *s* ♦ Rimmel: remlast *Weide* 128

rent *s* ♦ rent: rentist *zins* 134

rihm 'pael, nõör' *s* ♦ reem: reemast *Nestel* 94

rihm *s* ♦ Reem: [reem]ast *Riem* 101

riideid enese peale panema 'ennast riidesse panema, riietuma'

v ♦ [rihdet hennesse pehle] pannema *kleider anziehen* 79

riideid enese peale võtma 'ennast riidesse panema, riietuma' *v*

♦ rihdet hennesse pehle wotma *kleider anziehen* 79

riidel* 'riid, tüli' *s* ♦ rihdel: rihdlast *Hader* 68

riidel* 'riid, tüli' *s* ♦ rihdel: rihdlast *streit* 119

riidel* 'riid, tüli' *s* ♦ rihdel: rihdlast *Zanck* 132

riidlema *v* ♦ rihdlema: rihdlen, rihdlin & rihdlesin, rihdelnut

Hadern 68

riidlema 'tülitsema' *v* ♦ rihdlema *streiten* 119

riidlema *v* ♦ rihdlema *Zancken* 132

- riie** 'üleriie, kleit' *s* ♦ rihd: rihdest *kleid* 78
riie → leina|riided
riie → raud|riie
riikus* 'riik' *s* ♦ rickus: [ricku]ssest *ein Reich* 100
riikus → kuninglik riikus*
riist *s* ♦ rihst: [rihst]ast *zeug* 133
riist → seba riist*
riisuma 'röövima' *v* ♦ rihsuma: rihsun, rihsusin, rihsunut
Rauben 99
rikas *adj* ♦ rickas: rickast *Reich* 100
rikkalisti* 'rikkalikult' *adv* ♦ Rickalist *Reichlich* 100
rikkuma '(ära) rikkuma, hukutama, laostama' *v* ♦ rickma
verderben 123
rikkuma 'viga tegema, vigastama, haavama' *v* ♦ rickma
verletzen 86
rikkuma 'ka: vigastama' *v* ♦ rickma *Versehrer* 125
rikkuma → abijelu rikkuma
rikkuma → abijelu ära rikkuma
rikkuma → ilma rikkumata
rikkuma → ära rikkuma
rikkus 'omand, vara, varandus' *s* ♦ rickus: rickussest *HAab* 68
rikkus *s* ♦ rickus *Reichthumb* 100
rikkus 'aare, peitevara' *s* ♦ Rickus *Schatz* 105
rind *s* ♦ rind: rindast *brust* 45
rist *s* ♦ rist: ristist *Creutz* 46
risti panema 'risti lööma' *v* ♦ risti pannema *Creutzigen* 46
risti pooma *v* ♦ risti pohma *Creutzigen* 46
ristilnimene 'kristlane' *s* ♦ ristiinnimenne *Christ* 46
ristilrahvas 'kristlased' *s* ♦ risti rahwas *Christenleute* 46
ristima* 'risti lööma' *v* ♦ ristima: & ristsin, ristinut
Creutzigen 46
ristima* 'risti lööma' *v* ♦ ristma: ristin, ristsin, ristinut
Creutzigen 46
ristima *v* ♦ & ristima: ristinut *Tauffen* 120
ristima *v* ♦ ristma: Ristin, ristsin & ristinut *Tauffen* 120
ristimine *s* ♦ ristminne: [ristm]issest *Tauff* 120
roe 'mustus, saast; sõnnik' *s* ♦ roj: rajast *Dreck* 49
roe 'pori, muda; väljaheide' *s* ♦ roj: rojast *koth* 75
rohi 'rohttaimed, hein' *s* ♦ rocht: rochtust *Gras* 66
rohi 'rohttaimed, hein' *s* ♦ rohhi: rohust *Gras* 66
rohi 'rohttaimed, lehed' *s* ♦ rocht: rohhust *Kraut* 81
rohi 'rohttaimed, lehed' *s* ♦ rohhi: rohhist *Kraut* 81

rohi → kallis rohi

rohi → püssi|rohi

rohi → surma|rohi

rohi → surma|rohuga suretama

rohi → umb|rohi

rohke* 'helde' *adj* ♦ rochke: rochkest *Freygebig* 58

rohke* 'pehme, kerge' *adj* ♦ rochke: [rochk]est *milde* 91

rohke arm 'halastus' *sF* ♦ rochke arm *Barmhertzigkeit* 39

rohkesti andma 'heldesti andma' *v* ♦ rochkest [andma]

Freywillig geben 59

rohkus* 'heldus' *s* ♦ rochkus: rochkussest *Freygebigkeit* 58

rohkus* 'heasüdamlikkus, heldus' *s* ♦ rochkus: [rochku]ssest
multigkeit 91

roigas → katuse|roigas

roog 'toit' *s* ♦ Rohgk: [rohgc]ast & roast *Speiß* 115

roog → pilli|roog

roojalauk '(pori)lomp, loik, lammik' *s* ♦ rojaauck *Pfütz* 97

roojane 'porine, mudane' *adj* ♦ rojane: rojasest *kotisch* 75

roojane 'määrdunud' *adj* ♦ rojane: [roja]sest *Unsauber* 104

roojaseks tegema 'määrima, rüvetama' *v* ♦ rojasex tegkema
Beflecken 57

roojaseks tegema 'ära määrima' *v* ♦ rojasex tegkema
Verunsaubern 104

rookima 'puhtaks tegema' *v* ♦ rohckma: rohckin, rohcksin,
rohckuut *leuteren* 86

rookima 'puhtaks tegema' *v* ♦ rohckma *Reinigen* 101

rookima 'puhtaks tegema' *v* ♦ rohckma *Saubern* 104

roomama *v* ♦ rohmama: rohman, rohmasin, rohmanut
Kriechen 81

roos *s* ♦ Rohse: rohsest *Rose* 101

rooste *s* ♦ Rohst: rohstist *Rost* 101

Rootsilmaa *s kohanimi* ♦ Rohtzimah *schweden* 111

ropp *adj* ♦ Rop: roppest *Unfletig* 125

ropp *adj* ♦ Rop: roppest *Unflätiger Mensch* 57

ropusti *adv* ♦ roppedast *Adverb Unflätig* 57

ropusti *adv* ♦ roppest *Adverb Unflätig* 57

rott *s* ♦ Rot: Rottist *Ratz* 98

rukis *s* ♦ ruis: ruckist *Roggen* 101

rukkilpea *s* ♦ rucki peh *Ahren/Roggenahren* 35

rumal *adj* ♦ rummal: rummalast *Dum* 49

rumal 'mõistmatu' *adj* ♦ Rummal: Rummalast
Unverständiger 124

- rusikas** *s* ♦ russickas: russickast *Faust* 55
rusuks katki peksma* 'kortsutama, kägardama' *v* ♦ russux
 katki pexma *knutschen* 79
rusuks peksma* 'kortsutama, kägardama' *v* ♦ russux pexma
knutschen 79
rututama 'äkki ilmuma; kiirustama' *v* ♦ ruttutama: ruttutan,
 ruttutasin, ruttutanut *Plötzlich mit ungestüm eilen* 51
rututama 'äkki ilmuma; kiirustama' *v* ♦ ruttutama
Platzen/zuplatzen 97
ruun, -a *s* ♦ ruhn *Wallach* 97
ruun, -a *s* ♦ ruhn *Wallach* 126
ruunama 'kohitsema' *v* ♦ ruhnama *Wallachen* 126
rõigas *s* ♦ reickas: reickast *Rettich* 100
rõõm *s* ♦ röh̄m: röh̄must *Frewd* 59
rõõm *s* ♦ röh̄m: röh̄must *lust/frewd* 88
rõõm 'trööst, lohutus' *s* ♦ röh̄m: [röh̄m]ust *Trost* 122
rõõmus *adj* ♦ röh̄mus: röh̄msast *frölich* 59
rõõmus 'lõbus' *adj* ♦ röh̄mus: röh̄msast *lustig* 88
rõõmustama 'lõbustama' *v* ♦ röh̄mustama: röh̄mustan,
 röh̄mustasin, röh̄mustanut *belüstigen* 88
rõõmustama 'lõbustama' *v* ♦ röh̄mustama *Ergetzen* 52
rõõmustama 'lõbustama' *v* ♦ röh̄mustama *ergetzen* 64
rõõmustama *v* ♦ röh̄mustama: röh̄mustan, röh̄mustasin,
 röh̄mustanut *Frewen* 59
rõõmustama 'trööstima, lohutama' *v* ♦ röh̄mustama *Trösten*
 122
räim *s* ♦ Reim: [reim]est *Ström̄ling* 119
rätik → käte|rätik
rätt → käte|rätt
rääkima 'jutustama' *v* ♦ rehckma *Erzehlen* 132
rääkima *v* ♦ rehckma: rehckin, rehcksin, rehcknut *reden* 99
rääkima → pehmesti rääkima
räästud liha* 'räästunud, rääsunud liha' *sF* ♦ rehstut leeha
Garstig fleisch 61
räästud sealliha* 'räästunud, rääsunud sealiha; soolapekk ?' *sF*
 ♦ & rehstut sea leeha *Salstrigspeck* 111
röst* 'rest; rooste' *s* ♦ Rost: rostist *Röst* 101
röövel 'mõrtsukas' *s* ♦ röh̄wel: röh̄wlist *mörder* 91
röövima *v* ♦ rohwima: rohwin, rohwisin, rohwinut *Rauben* 99
rüpp *s* ♦ Rüp: rüppest *Schoes* 109

S

saab pime 'läheb pimedaks' *kons* ♦ *sahp pimme* *Es wird dunckel* 49

saabas *s* ♦ *Sapas: sapast Stieffel* 118

saadik 'saatja, juht' *s* ♦ *sahtick: sahtickust Gleitesman/führer* 86

saag *s* ♦ *sai: saist sage* 103

saalis* 'kalasaak; kalapüük' *s* ♦ *sahlis: sahlist Fischfang* 57

saama '(kätte) saama, vastu võtma' *v* ♦ *sahma: sahn, sain, sahnut Empfangen* 51

saama 'omandama, ostma' *v* ♦ *Sahma Erwerben* 129

saama 'vallutama, võitma' *v* ♦ *sahma Eröbern* 95

saama 'kinni saama, kinni püüdma' *v* ♦ *sahma Fahren* 54

saama 'üle saama, jagu saama' *v* ♦ *sahma Überkommen* 82

saama *v* ♦ *sahma werden* 129

saama → *kasvu saama*

saama → *kinni saama*

saama → *meelevalda saama*

saama → *selgeks saama*

saama → *söödaga saadud*

saama → *teada saama*

saama → *terveks saama*

saama → *uuesti sündinud saama*

saama → *vanaks saama*

saama → *õhtu saab*

saan *s* ♦ *Sahn: sahnist Schlitte* 108

Saarelmaa *s kohanimi* ♦ *Saremah Ösel* 96

saarik* 'saere, ting' *s* ♦ *sahrick: [sahrick]ust Niß des Hauptes* 95

saarmas *s* ♦ *Saramas: saramast Otter* 96

saati → *lapest saati*

saatma 'juhtima; juhatama' *v* ♦ *sahtma: sahtan, sahtsin, sahtnut führen/leiten* 60

saatma 'juhtima; juhatama' *v* ♦ *sahtma: sahtan, sahtsin, sahtnut leiten* 86

saatma → *otsa saatma**

saatma → *viletsuse sisse saatma*

saatma → *ühte saatma*

saba *s* ♦ *sabba: [sabb]ast schwantz* 111

sadam *s* ♦ *saddam: saddamast Hafe der Schiffe* 68

sadama → lund sadama

sadama → vihma sadama

sadul *s* ♦ Saddul: [saddul]ast *Sattel* 104

sadullsepp *s* ♦ Saddulsep *Sattler* 104

sagar* 'saere, ting' *s* ♦ sagkar: [sagkar]ast *Niß des Hauptes*
95

sai *s* ♦ sai: saijast *Weizenbrot/wegge* 129

saks 'sakslane' *s* ♦ Sax *Deutscher* 48

Saksalmaa *s kohanimi* ♦ Saxamah *Deutschlād* 48

Saksalmaa kukk* 'kalkun' *sF* ♦ Saxamah kuck

Kalckunschhan 69

sala 'salaja' *adv* ♦ salla: sallast & sallajast *Geheim* 72

sala 'salaja' *adv* ♦ salla *verborgen/heimlich* 44

salalasi 'saladus' *s* ♦ salla assi *Geheimnuß* 62

salajalt* 'salaja' *adv* ♦ & sallajalt *heimlich* 72

salajane → üles tõstma salajasi asju*

salajasti* 'salaja' *adv* ♦ sallajast *heimlich* 72

salajasti* 'salaja' *adv* ♦ sallajast *verborgen/heimlich* 44

salgama 'eitama' *v* ♦ salgkma *leugnen* 86

salvama 'hammustama, nõelama' *v* ♦ salwama: Salwan,
salwasin, salwanut *Beissen* 40

salvima 'võidma' *v* ♦ salwima: salwin, salwisin, salwinut
salben 103

samm *s* ♦ samb: sambust *fußtritt/schritt* 61

samm *s* ♦ Sambo: sambust *schrit* 110

sammas 'roigas, teivas, post, vai' *s* ♦ sambas: [samb]ast *Pfal*
96

sammas 'post, tulp' *s* ♦ Sambas: sambast *Pfoste* 97

sammas 'tugi' *s* ♦ Sambas: sambast *stütze* 119

sant 'vaene' *s* ♦ sant: santist *Ein armer* 37

sapp *s* ♦ sap: sappist *Gall* 61

sari 'tuulamissõel' *s* ♦ Sarri: sarjast *Windsiebe* 113

sarnane 'sama(sugune), võrdne' *adj* ♦ sarnane: sarnasest
gleich 65

sarnane → mõnelsarnane

sarnane → ühe|sarnaseks arvama

sarnane → ühe|sarnaseks panema*

sarnane → ühe|sarnaseks pidama

sarv *s* ♦ sarw: sarwast *Horn* 74

sau 'kepp; teivas' *s* ♦ sauw: sauwest *Stab* 116

sau 'kepp' *s* ♦ Sauw *Stecke* 117

sau 'savi' *s* ♦ sauw: sauwust *Töpffer Leim* 85

- saun*** 'jõgi, supluskoht' *s* ♦ Saun: saunast *Badefluß* 38
saunallina 'ka: supellina, vannilina' *s* ♦ saunalinna:
 saunalinnast *Badelack* 38
sealliha 'ka: seapekk?' *s* ♦ sea leeha *speck* 111
sealliha 'ka: seapekk?' *s* ♦ & sigka leeha *speck* 111
seadma 'korraldama, korrastama' *v* ♦ sehtma: sehtan, sehtsin,
 sehtnut *Ordnen* 96
seadma 'panema, asetama' *v* ♦ sehtma: sehtan, sehtsin, sehtnut
setzen 113
seadma 'pinguldama, kinnitama' *v* ♦ Sehtma *Spannen* 115
seadma → keeli **seadma**
seadma → päeva **seadma**
seadmine 'liit, seadus' *s* ♦ sehdminne: sehdtmissest
bund/verbündnis 45
seadus 'ka: liit' *s* ♦ sehdus: sehdussest *bund/verbündnis* 45
seadus 'kord, korraldus' *s* ♦ & sehdus: [sehdu]ssest *Ordnung*
 96
seadus 'kord, korraldus' *s* ♦ sehtus: sehtussest *Ordnung* 96
seadus 'põhikiri, põhimäärus' *s* ♦ sehdus *Satzung* 104
seba asi* 'seep' see asi' *sF* ♦ sebba assi *eine schöne ursach*
 125
seba mu asi* 'õige mul asi, seep' see mu asi' *sF* ♦ sebba mo
 assi *eine schöne ursach* 125
seba riist* 'seep' see asi' *sF* ♦ sebba rihst *formula irridendi eine*
schöne ursach 125
see võib olla kons ♦ se woip olla *Es ist möglich* 93
seemen* 'seeme' *s* ♦ seemen: seemnest *samen* 103
seemen* 'sõõm, lonks' *s* ♦ seemen: seemnest *Trunck* 123
seep *s* ♦ Seep: seepist *seiffe* 113
sees → liha|himu **sees elama**
sees → porduljahi **sees elama**
sees → ülem rahva **sees**
segama *v* ♦ seckama: seckan, seckasin, seckanut *Mengen* 90
segama *v* ♦ seckama *Vermischen* 91
segamata *v* ♦ seckamatta *Ungemenget* 90
segutama* 'segama, segutama' *v* ♦ also auch seckotan *Mengen*
 90
sein *s* ♦ Sein: seinast *Wand* 127
seisja → vastu|seisja
seisma *v* ♦ seisma: seisan, seisin, seisnut *Stehen* 117
seisma → juures **seisma**
seisma → tühjalt **seisma**

seisma → vastu seisma

seisus *s* ♦ Seisus: [seisu]sset *Stand* 116

seisus → abijelu|seisus

seivas* 'roigas, teivas, post, vai' *s* ♦ seibas *Pfal* 96

seletama *v* ♦ seljetama: seljetan, seljetasin, seljetanut

Auffklaren 78

seletama *v* ♦ seljetama: seljetan, seljetasin, seljetanut *Deuten*

47

seletama → ära seletama

selg *s* ♦ Selgk: seljast *Rück* 102

selg → küür|selg*

selge *adj* ♦ selgke: selgkest *Clar* 46

selge 'hele, valge' *adj* ♦ selgke: selgkest *hell* 70

selgeks saama 'selgeks tegema; selginema' *v* ♦ selgkex sahma

Auffklaren 78

selja taga kurja kõnet tõstma 'taga rääkima, laimama' *v* ♦

selja tagka kurjat kõnnet tõstma *verleumbden* 86

selt* 'seltsiline, kaaslane' *s* ♦ seltz: seltzist *Gefert* 62

sepist tegema *v* ♦ seppist tegkema *schmieden* 109

sepp → kasuk|sepp

sepp → kuld|sepp

sepp → puu|sepp

sepp → sadul|sepp

sepp → vask|sepp

sibulas* 'sibul' *s* ♦ sibbolas: sibbolast *Zwibel* 134

sidum* 'säde' *s* ♦ siddum: siddumest *funck* 60

siduma *v* ♦ siddoma: siddosin, siddonut *binden* 43

siduma *v* ♦ & sidduma: siddun & siddusin & siddunut *binden*

43

siduma → kinni siduma

sigā *s* ♦ Sigka: sigkast & seast *Saw* 104

sigā *s* ♦ Sigka: sigkast & seast *schwein* 111

sigā → koldne sea|liha*

sigā → räästud sea|liha*

sigima 'edenema, kasvama, kosuma' *v* ♦ sigkima: sigkin,

sigkisin, sigkinut *Gedeyen* 62

sigima 'õnnestuma, korda minema' *v* ♦ sigkima *geraten* 66

sigima 'juurde võtma, kasvama' *v* ♦ sigkima *Zunemen* 94

siil, -u 'palistus, serv' *s* ♦ sihl: sihlust *Saum* 105

siin *adv* ♦ sihn *hie* 72

siin → tema ei ole mitte siin

sikk *s* ♦ sick: sickast *bock* 44

- sild** *s* ♦ sild: sildast *brügge* 45
sile *adj* ♦ Sille: silledast *Glat* 65
siledaks tegema 'lihvima' *v* ♦ & sildax tegkema *Schleiffen* 108
siledaks tegema 'lihvima' *v* ♦ Silledax [tegekema] *Schleiffen* 108
silm, -a *s* ♦ silm: silmast *Aug* 38
silm, -u *s* ♦ Silm: silmust *Negenaug* 94
silmallagi* '(silma)kulm' *s* ♦ silmalagke: [silmalagk]est *Augbraw* 38
silmalpilckumine 'silmapilk' *s* ♦ Silmapilckminne: [silmapilck]misest *Augenblick* 38
silmaltera *s* ♦ silmaterra: [silmaterr]ast *Augapffel* 38
silmalterakene *s* ♦ silmaterrikenne: [silmaterrik]essest *Augapffel* 38
silmalvee pisarad *sF* ♦ silmaweh pissarat *Threnen* 121
silmalveed 'pisarad' *s* ♦ silmawet *Augenwasser/thrän* 38
silmalveed 'pisarad' *s* ♦ Silmawet *Threnen* 121
sinine *adj* ♦ sinnine: sinnisest *blaw* 43
siplukas* 'sipelgas' *s* ♦ Sipplokas: sipplokast *Ameis* 36
siplukene* 'sipelgas' *s* ♦ sipplokenne: sipplokesset *Ameis* 36
siputama '(laiali) puistama, laotama' *v* ♦ sippotama: sippotan, sippotasin, sippotanut *strewen* 119
sirk → heinalsirk*
sirp *s* ♦ Sirp: sirpist *kornsichel* 80
sirutama '(välja) venitama' *v* ♦ sirrotama: sirrotan, sirrotasin, sirrotanut *Recken/außrecken* 99
sirutama *v* ♦ sirrotama: Sirrotan, sirrotasin, sirrotanut *strecken* 118
sisikond *s* ♦ sissekond: sissekondast *Eingeweyd* 51
sisse → abijelu sisse astuma
sisse → meele sisse langema
sisse → meele sisse tulema
sisse → meele sisse tuletama
sisse → viletsuse sisse lükkama
sisse → viletsuse sisse saatma
sisse valama *v* ♦ Sissewallama *Einschencken* 106
sisse valama *v* ♦ sissewallama *Inschencken* 75
sisse võtma* 'vallutama, võitma' *v* ♦ sissewotma *Eröbern* 95
sitane 'porine, mudane' *adj* ♦ sittane: sittasest *kotisch* 75
sitkalisti* 'kitsilt, sitkelt' *adv* ♦ sitkalist *Karglich* 76

sitke 'kitsi; kasin, kehv' *adj* ♦ sitke: sitkest & sitkedast *Karg* 76

sitke 'vintske, kõva; visa' *adj* ♦ sitke: [sitk]est *Zähe/Zag* 132

sitt 'mustus, saast; sõnnik' *s* ♦ sit: sittast *Dreck* 49

sitt 'pori, muda; väljaheide' *s* ♦ sit: sittast *koth* 75

sitt 'sõnnik; rämps, praht' *s* ♦ sit: sittast *mist* 91

sittuma *v* ♦ sitma: sittun, sitsin, sitnut *scheissen* 106

situtama* 'sõnnikut laotama' *v* ♦ sittutama: sittutan, sittutasin, sittutanut *bemisten* 91

soe *adj* ♦ Soj: sojast *Warm* 127

sokutama* 'kokutama; lalisema; pobisema' *v* ♦ sockotama:

Sockotan, sockotasin, sockotanut *Stamlen* 116

soojendama *v* ♦ sojendama: sojendan, sojendasin, sojendanut *Warmen* 127

sool *s* ♦ Sohl: sohlast *saltz* 103

soolalpuhuja 'posija' *s* ♦ Sohlapohja: [sohlapohj]ast *Saltzblaser* 132

soolama *v* ♦ sohlama: sohlan, sohlasin, sohlanut *saltzen* 103

soolikas *s* ♦ sohlickas: solickast *Darm* 47

Soomelmaa *s kohanimi* ♦ Somemah *Finland* 57

soomelmees 'soomlane' *s* ♦ somemees *Fin/Finländer* 57

soomeline* 'soomlane' *s* ♦ somelinne *Fin/Finländer* 57

soomus *s* ♦ somux: [somux]est *schuppe* 110

soon 'veresoon' *s* ♦ Sohn: sohnest *Ader* 35

soovima *v* ♦ sowama *wünschen* 131

sugema 'kammima' *v* ♦ söema: söen, söesin, söenut *Kammen* 76

sugema 'kammima' *v* ♦ sugkema: sugken, sugkesin, sugkenut *Kammen* 76

sugu 'laad, liik' *s* ♦ sugku: sugkust *Art/Geschlecht* 37

sugu* '(puu)vili' *s* ♦ sugku: sugkust *frucht* 59

sugu 'sugu, sugupool; sugupõlv' *s* ♦ sugku: sugkust *Geschlecht* 64

sugu 'järeltulija' *s* ♦ sugku: [sugk]ust *Nachkommen* 93

sugulik* 'viljakas' *adj* ♦ sugkulick: sugkulickust *fruchtbahr* 59

sugulik → ilma **sugulik***

suguline* '(vere)sugulane, hõimlane' *s* ♦ sugkulinne: sugkulisest *Blutfreund* 59

suguline* '(vere)sugulane, hõimlane' *s* ♦ sugkulinne: sugkulisest *blutfreund* 44

- suguline*** 'sugulane' *s* ♦ sugkulinne: [sugkul]issest
Verwandter 124
- suguma** → ilma **sugumata***
- suits** *s* ♦ Suits: [suits]ust *Rauch* 99
- suitsutama** 'suitsetama' *v* ♦ suitzotama: Suitzotan, suitzotasin,
 suitzotanut *Rauchern* 99
- sukk** *s* ♦ Suck: suckast *strümpff* 119
- sula maa** *sF* ♦ sulla mah *Auffgebrochen Acker / geschmoltzen Land* 35
- sula põld** *sF* ♦ sulla põld *Auffgebrochen Acker / geschmoltzen Land* 35
- sulama** *v* ♦ sullama: Sullan, sullasin, sullanut *Schmelzen* 109
- sulane** *s* ♦ sullane: sullasest *knecht* 79
- sulane** → maa|sulane
- sulane** → sõjalsulane
- sulaseid palkama** *v* ♦ sullaset palckama *knechte annehmen* 79
- sulg: sule** *s* ♦ sülgk: süljest *Feder* 55
- sulgema** → kinni **sulgema**
- sundija*** 'kohtunik' *s* ♦ sundija: [sundi]ast *Richter* 101
- sundija*** 'foogt, ülevaataja' *s* ♦ sundija: [sundij]ast *Vogt* 125
- sundija** → pordu|sundija
- sundima*** 'kohut mõistma' *v* ♦ sundima: Sundin, sundsin,
 sundinut *Richten* 101
- sundima** *v* ♦ sundima *zwingen* 134
- surelik** *adj* ♦ Surrelick: [surrelick]ust *Tödlich* 121
- surema** *v* ♦ surrema: Surren, surrin, surnut *Sterben* 117
- suretama** 'surmama' *v* ♦ surretama: surretan, surretasin,
 surretanut *Döden* 48
- suretama** 'surmama' *v* ♦ surretama *Töden* 121
- surm** *s* ♦ surm: surmast *Dodt* 48
- surm** *s* ♦ Surm: surmast *Tod* 121
- surmalrohi** 'mürk' *s* ♦ surmarocht *Gift* 65
- surmalrohuga suretama** 'surmama, mürgitama' *v* ♦ surma
 rochto kahs surretama *Vergeben/töden* 124
- surmatama*** 'surmama' *v* ♦ also auch surmatan *Döden* 48
- surnuks** → kividega **surnuks heitma**
- surnuks** → kividega **surnuks peksma**
- surnuks lööma** *v* ♦ surnux löhma *Töden* 121
- susi** *s* ♦ sussi: sussist & söest *Wolff* 131
- suu** *s* ♦ suh: suhst *Maul* 89
- suu** *s* ♦ suh: suhst & suhust *mund* 93

- suu peale lööma** 'kõrvakiilu andma' *v* ♦ suh pehle lōhma
Backenstrich schlagen 38
- suulandmine** 'suudlus' *s* ♦ suh andminne *Kus* 82
- suulvarnes*** 'hammastik; suurauad' *s* ♦ suhvarnes: suhwarnest
Gebiß 62
- suud andma** *v* ♦ suh andma *küssen* 82
- suud pidama** 'vait olema' *v* ♦ suh piddama *stillschweigen* 118
- suur adj** ♦ suhr: suhrest *Groß* 67
- suur** 'tore, hiilgav, oivaline' *adj* ♦ suhr: suhrest *Prächtig* 97
- suur** 'kõrk, uhke' *adj* ♦ Suhr: [suhr]est *Stoltz* 118
- suur meri** *sF* ♦ suhr merre *das grosse Meer* 89
- suur mets** 'metsaala, kõrvemaa' *sF* ♦ suhr metz *Wald* 126
- suur tuba** 'saal' *sF* ♦ Suhr tubba *SAal* 103
- suur vägi** 'kõikvõimsus' *sF* ♦ Suhr wegki: suhrest wehjest
Allmacht 36
- suurltee** 'maantee' *s* ♦ suhrtee *Heerstraß* 118
- suureks panema*** 'austama, lugu pidama' *v* ♦ suhrex pannema
Groß achten 34
- suureks pidama** 'austama, lugu pidama' *v* ♦ [suhrex] piddama
Groß achten 34
- suurus** *s* ♦ suhrus: suhrussest *grösse* 67
- suurustama** 'uhkustama' *v* ♦ suhrestama *stoltzieren* 118
- suvi** *s* ♦ Suwwe: [suww]est *Sommer* 114
- sõber** *s* ♦ Söbber: Söbbrast *freund* 59
- sõbrasti*** 'sõbralikult' *adv* ♦ söbbrast *freundlich* 59
- sõda** *s* ♦ södda: söddast *Krieg* 81
- sõda → vägev sõjalmees
- sõel** *s* ♦ Söhl: söhlast *siebe* 113
- sõeluma** *v* ♦ söhlama: Söhlän, söhlasin, söhlanut *sieben* 113
- sõge** 'pime' *adj* ♦ sögke: sögkedast *blind* 43
- sõgedus** 'pimedus' *s* ♦ sögkedus: sögkedussest *blindheit* 43
- sõim, -e** *s* ♦ söim: söimest *Krippe* 81
- sõimama** 'laimama, teotama' *v* ♦ sõimama *lastern* 86
- sõimama** 'tõrelema, noomima' *v* ♦ sõimama: sõiman,
 sõimasin, sõimanut *schelten* 106
- sõitma** *v* ♦ sõitama: sõitan, sõitasin, soitanut *Fahren* 54
- sõitma** *v* ♦ sõitma: sõitsin, soitnut *Fahren* 54
- sõitma** 'ratsa sõitma' *v* ♦ soitma: sõitan, sõitsin, sõitnut *Reiten*
 100
- sõitma → ratsa sõitma
- sõjalsulane** *s* ♦ söddasullane *kriegesknecht* 79

- sõjalvägi** *s* ♦ söddawegki *Heer* 74
- sõlm** *s* ♦ sõlm: sõlmist *Knupff* 80
- sõlmama** *v* ♦ sõlmama: sõlman, sõlmasin, sõlmanut *Knüpfen* 80
- sõna** *s* ♦ sanna: [sann]ast, sannamet & sannat *in Plur. wort* 131
- sõna** → kohtu|sõna
- sõna** → vana|sõna
- sõna andma** 'kuulutama, teada andma' *v* ♦ sanna andma *verkündigen* 82
- sõna kuulma** 'sõna kuulama' *v* ♦ sanna kuulma *Gehorsamen* 62
- sõnad** 'sõnum; ajaleht' *s* ♦ sannat *botschafft/zeitung* 44
- sõnumid** 'teated; ajaleht' *s* ♦ sannamet *in plur. botschafft/zeitung* 44
- sõprus** *s* ♦ sõbbrus: sõbbrusset *freundschaft* 59
- sõrm** *s* ♦ sõrm: sõrmast *Finger* 57
- sõrm|kübar** *s* ♦ sõrmkübar *Fingerhut* 57
- sõrmus** *s* ♦ Sõrmux: [sõrmux]est *Ring* 101
- sõtkuma** *v* ♦ sõtkama: sõtkan, sõtkasin, sõtkanut *kneten* 79
- sõudma** *v* ♦ soudma: souan & soudan, soudsin, soudnut *Ruderen* 102
- sainas** *s* ♦ Sainias: sainiast *sain* 103
- säng** *s* ♦ seng: sengist *Beth / darin mā schläfft* 41
- särg*** 'latikas' *s* ♦ sergk: serjest *bleyer* 43
- särk** *s* ♦ serck: serckist *Hembd* 71
- säär*** 'kand' *s* ♦ sehr: sehrest *Ferse* 56
- säär** *s* ♦ Sehr: sehrest *schehn* 106
- säärelpael** 'sukapael' *s* ♦ sehre pail *Hosenband/Strümpffband* 39
- sääsk** *s* ♦ Sehsck: [sehsck]est *Mücke* 92
- söödaga saadud** *kons* ♦ sõhte kahs sahtut *Mit aas gefangen* 34
- söödetud** 'küllane, täissöönud' *v* ♦ Söhtetut *Sat* 104
- sööma** *v* ♦ sõhma: sõhn, sõin, sõhnut *Essen* 53
- sööma** 'elatuma, toituma' *v* ♦ Sõhma *zehren* 133
- sööma** → kesk|hommikust sööma
- sööma** → õhtulsöömalaeg
- sööma** → üles sööma
- söömalaeg** *s* ♦ sõhmenaick: sõhmenajast *Mahlzeit* 89
- sööt: sööda** 'toit, roog' *s* ♦ soht: [soht]est *Speiß* 115
- sööt: söödi** 'harimata põld' *s* ♦ sõht: sõhtist *Ungebrochen Acker/Dresch* 35

- sööt:** söödi 'karjamaa' *s* ♦ söht: [söht]ist *Weide/Viehtrift* 128
 sööt → veise|sööt
- sööt|veised** 'nuumveised' *s* ♦ söhtweixet *mastVieh* 91
- sööta välja panema*** 'sõnnikut laotama' *v* ♦ söhte welja
 pannema *Aas legen* 34
- söötma** 'nuumama' *v* ♦ söhtma: söhtan, söhtsin, söhtnut
mesten 91
- söötma** *v* ♦ söhtma: söhtan, söhtsin, söhtnut *Speisen* 115
- süda** *s* ♦ söa: söast, söamest *hertz* 71
- süda** *s* ♦ südda: süddast, *Plur. süddamet & süddamest hertz* 71
- süda*** 'magu, kõht' *s* ♦ südda: süddast *Mage* 89
- südameltunnistus** *s* ♦ süddame tunnistus *Gewissen* 64
- südameltunnistus** *s* ♦ süddame tunnistus *gewissen* 130
- südant andma*** 'söandama, julgema' *v* ♦ süddame andma
Hertzhafft machen 72
- sügav** *adj* ♦ Sügkaw: [sügkaw]ast *Tieff* 121
- sügelema** *v* ♦ sügkilema: sügkilen, sügkilesin, sügkilenut
Jucken 75
- sügis** *s* ♦ sügkis: sügkisest *Herbst* 71
- süld** *s* ♦ süld: süldast *klaffter* 78
- sülk** *s* ♦ Sülk: [sülk]est *Speichel* 115
- sülitama** *v* ♦ süljetama: Süljetan, süljetasin, süljetanut *Speyen*
 115
- sündima** 'juhtuma, toimuma' *v* ♦ sündima: sündin, sündsin,
 sündinut *Begeben* 40
- sündima** 'juhtuma' *v* ♦ sündima: sündin, sündsin, sündinut
Geschehen 64
- sündima** 'sünnis olema' *v* ♦ sündima *Reimen/schicken* 100
- sündima** → uuesti sündima
- sündima** → uuesti sündinud saama
- sündimine** *s* ♦ sündminne: sündmissest *Geburt* 62
- sündinud asi** 'lugu; ajalugu' *sF* ♦ sündinut assi *Geschicht* 64
- süsi** *s* ♦ süssi: süssist & söest *Kohle* 80
- süstma*** 'sööstma, viskuma' *v* ♦ süstma *werffen* 129
- süstma** → ära süstma*
- sütitama** 'tuld süütama' *v* ♦ süttitama: süttitā & süttan,
 süttitasin, süttitanut *Fewr anzünden* 56
- sütitama** 'süütama' *v* ♦ süttitama *zünden/anzünden* 133
- sütt põletama** *v* ♦ söet polletama *Kohlen brennen* 80
- süü** 'põhjus' *s* ♦ Süh: sühst *ursach* 125
- süü** → ilma süüta

- süüd andma** 'süüdistama' *v* ♦ sühdandma *schuld geben / beschuldigen* 110
- süüd andma** 'süüdistama' *v* ♦ sühd andma *zeihen / schuld geben* 133
- süüd teise peale lükkama** 'teist süüdlaks tegema, süüdistama' *v*
♦ süh tõise pehle lükkama *schuld geben / beschuldigen* 110
- süütama** *v* ♦ sütma: sütsin, sütnut *Fewr anzünden* 56
- süütama** *v* ♦ sütma *zünden/anzünden* 133

T

- taevalik** *adj* ♦ taiwalick: taiwalickust *Himlisch* 72
- taevane** *adj* ♦ taiwane: taiwasest *Himlisch* 72
- taevas** *s* ♦ taiwas: taiwast *Himmel* 72
- taevas koidab kons** ♦ taiwas koitab *Es wird morgen* 92
- taevas koidab kons** ♦ Taiwas koitap *Es wird Tag* 120
- taga** → jõudu taga ajama*
- taga** → liha|himu taga ajama
- taga** → liha|himu taga nõudma
- taga** → selja taga kurja kõnet tõstma
- taga ajama** *v* ♦ tagkahajama *Nachjagen* 74
- taga ajama** *v* ♦ tagka hajama *treiben* 122
- tagandama*** 'tagama, käendama' *v* ♦ tagkendama: tagkendan, tagkendasin, tagkendanut *bürgen* 46
- tagandama*** 'vältima, eemale hoidma; taganema' *v* ♦ tagkandama: tagkandan, tagkandasin, tagkandanut *Meiden* 90
- taganema** 'ka: alla andma' *v* ♦ tagkenama: tagkenan, tagkenasin, tagkenut *Weichen* 128
- taganeslmees*** 'tagaja, käendaja' *s* ♦ tagkanesmees *bürg* 46
- taguma*** 'sepistama' *v* ♦ tagkama: tagkan, tagkasin, tagkanut *schmieden* 109
- tagumine ots** 'lõpp' *sF* ♦ tagkaminne otz *End* 51
- tahk** 'ihumiskivi' *s* ♦ tachk: [tachk]ust *werstein* 130
- taht** *s* ♦ tacht: tachtist *Dacht* 46
- tahtlõng** *s* ♦ tachtlõngk *Dacht* 46
- tahtja** → au|tahtja
- tahtma*** 'tunduma' *v* ♦ tachtma *anmuhten* 93
- tahtma** 'nõudma; soovima; himustama' *v* ♦ tachtma *Begeren* 40
- tahtma** *v* ♦ tachtma: tahan, tachtsin, tachtnut *wollen* 130

- tahtmine** 'himu' *s* ♦ tachtminne: tachtmisses *Begierd* 40
tahtmine 'tahe' *s* ♦ tachtminne: [tachtm]isses *wille* 130
taigen *s* ♦ taigken: taigknast *Deig* 48
 taigen → hapu|taigen*
 taigen → juure|taigen*
taim* 'taimen, lõhe' *s* ♦ taim: taimest *Lachs* 83
taim *s* ♦ Taim: [taim]est *Pflantz* 97
taimi istutama *v* ♦ Taimet istutama *Pflantzen setzen* 97
takistama* 'kleepima, kleepuma' *v* ♦ tackistama: tackistan,
 tackistasin, tackistanut *kleben* 78
talb 'kiil' *s* ♦ talp: talpast *Keil* 77
 tald → jala|tald
 tald → kinga|tald
taldrik *s* ♦ Talrick: [talrick]ust *Teller* 120
tall, -e *s* ♦ Tal: tallest *Lamb* 84
tall, -e *s* ♦ tal *Lamb* 105
tall, -i 'karjalaut, hobusetall' *s* ♦ Tal: tallist *Stall* 116
tallele panema 'mõistma; meeles pidama' *v* ♦ tallel pannema
fassen/begreifen 54
tallele panema 'kokku hoidma, säästma' *v* ♦ Tallel pannema
Sparen 115
Tallinn *s* kohanimi ♦ Tallin: [Tallin]ast *Revall* 100
 tallus → jala|tallus*
 tallus → maa|tallus*
 talu → maa|talus*
talulmees *s* ♦ tallomees *Bawrsman* 39
talulmees *s* ♦ tallomees *Pawr* 96
talulpoeg *s* ♦ Tallopoick *Bawrsman* 39
talulpoeg *s* ♦ Tallopoick *Pawr* 96
talv *s* ♦ talw: talwest *Winter* 130
tamm *s* ♦ tam: tammest *Eychenbaum* 53
tamne puu 'tammepuu' *sF* ♦ tamnepuh *Eychenbaum* 53
tang *s* ♦ tang: tangust *Grütz* 67
tantsima *v* ♦ tantzima: tantzin, tantzisin, tantzinut *Dantzen* 47
tanu *s* ♦ tanno: tannust *Haub* 69
taotama* 'püüdma, taotlema' *v* ♦ tawotama *zielen* 133
tapetus* 'tapmine' *s* ♦ Tappetus: [tappetu]sset *Tods Schlag* 121
tapja *s* ♦ tappija: [tappi]ast *mörder* 91
tapja *s* ♦ Tappija: [tappi]ast *Todschlagger* 121
taplema 'riidlema, tülitsema' *v* ♦ taplema *streiten* 119
taplus 'lahing' *s* ♦ Taplus: [taplu]sset *schlacht* 107
taplus 'riid, tüli' *s* ♦ taplus: [taplu]sset *streit* 119

- tapma** *v* ♦ *tappan Döden* 48
tapma *v* ♦ *Tapma Töden* 121
tark 'ettevaatlik' *adj* ♦ *tarck: tarckast fürsichtig* 60
tark *adj* ♦ *tarck: tarckast klug* 79
tark* 'ennustaja, ettekuulutaja' *adj* ♦ *tarck: tarckast Warsager/Zeichender* 132
tark *adj* ♦ *tarck: [tarck]ast Weis/klug* 128
tark → *nina|tark*
tarkalisti* 'kaeblikult, haledalt' *adv* ♦ *tarckalist kläglich* 79
tarkalisti* 'mõistetavalt, selgelt' *adv* ♦ *Tarckalist Verstandlich* 124
tarkus *s* ♦ *tarckus: tarckussest klugheit* 79
tarkus 'mõistus, aru' *s* ♦ *tarckus: [tarcku]sset Vernunft* 124
tarkus 'teadus' *s* ♦ *tarckus wissenschaft* 130
Tartu *s kohanimi* ♦ *Tart Dorpat* 49
tarvidus* 'toit, elatis' *s* ♦ *tarwedus: [tarwedu]sset nahrung* 94
tarvis *adv* ♦ *tarwis Nötig* 95
tarvitama* 'vajama' *v* ♦ *tarwitama: tarwitan, tarwitasin, tarwitanut bedürffen* 48
tarvitama* 'vaja (puudu) olema' *v* ♦ *also auch tarwetan Mangeln/Darben* 89
tarvitama* 'vajama' *v* ♦ *tarwetama Nötig haben* 95
tasa 'tasane, sile' *adj* ♦ *tassa: tassast Glat* 65
tasa 'pehme; õrn; leebe; vagane' *adj* ♦ *tassa sanfft* 103
tasa* 'halb' *adj* ♦ *Tassa: tassast Schlecht* 108
tasane *adj* ♦ *tassane: tassasest Eben* 50
tasane 'pehme, õrn, leebe, vagune' *adj* ♦ *tassane Sanfftmühtig* 104
tasane maa *sF* ♦ *tassane mah Flaches Land* 57
tasuma* 'tasandama, siluma' *v* ♦ *tassuma: tassun, tassusin, tassunut Eben machen* 50
tasuma 'maksma, hüvitama' *v* ♦ *tassuma vergelten* 123
tasuma* 'süüdi olema; võlgadega koormama ?' *v* ♦ *tassoma: tassun, tassosin, tassunut in bonam Verschulden* 110
tatar *s* ♦ *tatter: tattrast buchweitz* 46
tatt *s* ♦ *Tat: tattist Rotz* 102
teada andma *v* ♦ *tehda andma Anzeigen* 37
teada andma 'teatama' *v* ♦ *tehda andma Melden* 90
teada andma 'teatavaks tegema' *v* ♦ *tehda andma Zu wissen thun* 131

- teada saama** *v ♦* *tehada sahma* *Erfahren* 52
teadma *v ♦* *tehdma: tehn, tehdsin, tehdnut* *wissen* 131
teadus *s ♦* *tehdus: [tehdu]ssest* *wissenschaft* 130
teder → *ema|teder*
teder → *isa|teder*
tee 'tänav' *s ♦* *tee* *straß* 118
tee *s ♦* *Tee: teest* *Weg* 127
tee → *maan|tee*
tee → *suur|tee*
teelkäija 'rändaja' *s ♦* *tee keija* *ein Reisender* 100
teelkäija 'võõras; (palve)rändur' *s ♦* *teekeija*
Frembder/Pilgrim 59
teed käima 'rändama, reisima' *v ♦* *tee keima* *Reisen über Feld*
 100
teener *s ♦* *dener: deenrist* *Diener* 48
teenima *v ♦* *denima: denin, denisin, deninut* *Dienen* 48
teenistus *s ♦* *denistus: denistussest* *Dienst* 48
teenistus → *võõra jumala teenistus*
tegema 'teostama, sooritama' *v ♦* *tegekema: tehn, tegkin, tehnut*
leisten 86
tegema 'teostama, sooritama' *v ♦* & *tehha* *leisten* 86
tegema *v ♦* *tegekema: tehn, tegkin, tehnut* *Machen* 89
tegema *v ♦* & *tehha* *Machen* 89
tegema *v ♦* *tegekema: Tehn, tegkin, tehnut* *Thuen* 121
tegema *v ♦* & *tehha* *Thuen* 121
tegema 'töötama, tegutsema' *v ♦* *tegekema* *Wercken* 129
tegema → *au tegema*
tegema → *jõudu tegema**
tegema → *kahju tegema*
tegema → *kebjamaks tegema*
tegema → *kirjuks tegema**
tegema → *koda tegema*
tegema → *kulu tegema*
tegema → *kurja tegema*
tegema → *küpseks tegema*
tegema → *lahti tegema*
tegema → *laiaks tegema*
tegema → *leiba tegema*
tegema → *märjaks tegema*
tegema → *oma ametit tegema*
tegema → *oma tööd tegema*
tegema → *oma kombe pärast tegema*
tegema → *pattu tegema*

- tegema → puhtaks tegema
 tegema → roojaseks tegema
 tegema → sepist tegema
 tegema → siledaks tegema
 tegema → teiseks tegema
 tegema → teisitao tegema*
 tegema → teravaks tegema
 tegema → terveks tegema
 tegema → tuld tegema
 tegema → tõeks tegema
 tegema → tööd tegema
 tegema → tühjaks tegema
 tegema → tumaks tegema
 tegema → vahet tegema
 tegema → vägevaks tegema
 tegema → vähemaks tegema
 tegema → õigeks tegema
 tegema → õndsaks tegema
 tegemine → hea|tegemine
 tegija → õnnisl|tegija
 tegu* 'teotus' *s* ♦ tēo: tēust *Schmah* 108
 tegu* 'pilge, mõnitus' *s* ♦ teux *Zu hohn und spot* 35
 tegu *s* ♦ Tegko: [tegk]ust *That* 121
 tegu* 'teotamine, põlgus, halvakspanu' *s* ♦ teo: teust
Verachtung 35
 tegu 'töö; teos' *s* ♦ tegko: [tegk]ust *Werck* 129
 tegu → hea|tegu
 tegu → hea|tegu*
 tegu → ime|tegu
 tegu → kuri|tegu
 teine 'ka: muu' *pron* ♦ töine: töisest *Ander* 36
 teine → süüd teise peale lükkama
 teine päev 'teisipäev' *sF* ♦ töine pehw *zinstag* 134
 teiseks tegema 'muutma' *v* ♦ töisex tegkema *Endern* 51
 teisitao tegema* 'teisiti tegema, muutma' *v* ♦ töisitao tegkema
Endern 51
 tekk *s* ♦ teck: teckist *Deck* 47
 tema ei ole mitte siin *kons* ♦ temma ep olle mitte sihn *Er ist
 abwesend* 34
 teotama 'laimama' *v* ♦ teotama *lastern* 86
 teotama 'häbistama' *v* ♦ teotama *schenden* 106
 teotama* 'kartma' *v* ♦ Teotama *Schewen* 108

- teotama** 'põlgama, halvaks panema' *v* ♦ teotama: teotan, teotasin, teotanut *Verachten* 35
- teotama** 'põlgama, halvaks panema' *v* ♦ Teotama *Verachten* 123
- teotamine** 'põlgus, halvaks panu' *s* ♦ teotamine: teotamisest *Verachtung* 35
- tera** → silma|tera
- terakene** → silma|terakene
- teras** *s* ♦ terrast *Stahl* 116
- terav** *adj* ♦ terraw: terrawast *Scharff* 105
- terav** 'teravik, ots, tipp' *adj* ♦ terraw: [terraw]ast *Spitz* 115
- teravaks tegema** 'teritama' *v* ♦ terrawax tegkema *Scherffen* 105
- teravaks tegema** 'teritama' *v* ♦ Terrawax tegkema *Spitzen* 115
- terve** *adj* ♦ terwe: terwest *Gesund* 64
- terveks saama** 'paranema' *v* ♦ terwex sahma *Gesund werden* 64
- terveks tegema** 'ravima' *v* ♦ terwex tegkema *Heilen* 72
- tervis** *s* ♦ terwus: terwussest *Gesundheit* 64
- tervitama** 'tervist (õnne) soovima' *v* ♦ terwetama: terwetan, terwetasin, terwetanut *Heyl wündschen* 72
- tervitus** *s* ♦ terwetus: terwetussest *Gruß* 67
- tige** 'tühine, asjatu; edev' *adj* ♦ tigke: tigkedast *Eitel/unnütz* 51
- tiibas*** 'tiib' *s* ♦ tihbas: tihbast *Fittich* 56
- tiine lehm** *sF* ♦ tihne lehm *tragende Kuh* 81
- tiirus*** 'tiirasus, himurus' *s* ♦ tirus *Geilheit* 63
- tilk** *s* ♦ Tilck: [tilck]ast *Tropff* 122
- tilkuma** *v* ♦ tilckma *Tropffen* 122
- tina** 'seatina' *s* ♦ tinna: tinnast *bley* 43
- tina** 'inglistina' *s* ♦ tinna: [tinn]ast *zin* 133
- tisk*** 'supitirin, vaagen' *s* ♦ Tisck: tiskist *schüssel* 107
- tohtima** *v* ♦ töchtma: töhhin, töchtsin, töchtnut *Dürffen* 49
- tohtima** 'julgema, söandama' *v* ♦ töchtma *Unterstehen* 125
- tohtima** 'julgema, söandama' *v* ♦ töhima *Unterstehen* 125
- toidus** → pea|toidus
- toitma** *v* ♦ toitma: toitan, toitsin, toitnut *Nehren* 94
- tooma** *v* ♦ tohma: tohn, töin, tohnut *herbringen* 45
- tooma** *v* ♦ tohma: tohn, töin, tohnut *holen* 73
- tooma** → ilmale tooma
- toores** *adj* ♦ tohres: tohrest *Rohw* 101
- toores liha** *sF* ♦ tohres leeha *frisch Fleisch* 59

- toppima** 'täis toppima, täitma' *v* ♦ **topma**: Toppin, topsin, topnut *stopffen* 118
- torm** *s* ♦ **Torm**: tormist *sturm* 119
- tormima*** 'tormijooksuga vallutama, ründama' *v* ♦ **tormima**: Tormin, tormisin, torminut *sturmen* 119
- torn** → **vangil**torn
- trepp** *s* ♦ **Trep**: treppist *Trep* 122
- troost** 'trööst, lohutus' *s* ♦ **Trohst**: [trohst]ist *Trost* 122
- trööstima** 'lohutama' *v* ♦ **tröhstima** *Trösten* 122
- tuba** 'ruum' *s* ♦ **tubba**: tubbast *Gemach* 63
- tuba** 'saal' *s* ♦ **Tubba**: [tubb]ast *SAal* 103
- tuba** *s* ♦ **Tubba**: [tubb]ast *Stub* 119
- tuba** → **suur tuba**
- tuhk** *s* ♦ **tuchk**: tuchkast *Asch* 37
- tuhka panema*** 'tuhaks tegema, purustama, laostama' *v* ♦ **tuchka pannema** *Zerstören* 118
- tuld tegema** *v* ♦ **tuld tegkema** *Fewer machen* 56
- tulekiir** *s* ♦ **tullekihr**: tullekihrest *Fewrflam* 57
- tulema** *v* ♦ & **tulla** *kommen* 80
- tulema** *v* ♦ **tullema**: tullen, tullisin & **tullin**, tulnut *kommen* 80
- tulema** → **meele sisse tulema**
- tulema** → **vastu tulema**
- tulema** → **õhtu tuleb**
- tuletama** → **meele sisse tuletama**
- tulevad asjad** 'edaspidised, eesolevad asjad' *sF* ♦ **tullewat** asjat *künfftige dinge* 82
- tulevalt*** 'edaspidi, tulevikus' *adv* ♦ **tullewalt** *künfftiglich* 82
- tuli** *s* ♦ **tulli**: tullest *Fewr* 56
- tuline** *adj* ♦ **tulline**: tullisest *Fewrig* 56
- tumm, -a** *adj* ♦ **tum**: tummist *stum* 119
- tunalhomme** 'ülehomme' *adv* ♦ **tunna** hohme *übermorgen* 92
- tund** *s* ♦ **tund**: tundist *stunde* 119
- tundma** 'aistima' *v* ♦ **tundma** *Empfinden* 51
- tundma** *v* ♦ **tundma**: tunnen, tundsini & **tuhsin**, tundnut *Kenne* 76
- tundmine** 'tunnetamine, äratundmine' *s* ♦ **tundminne** *Erkänntuß* 76
- tungima** *v* ♦ **tungma**: Tungen, tungsini, tungnut *dringen* 122
- tunnistaja** *s* ♦ **tunnistaja**: [tunnistaj]ast *zeuge* 133
- tunnistama** '(üles) tunnistama, kinnitama' *v* ♦ **tunnistama**: tunnistan, tunnistasin, tunnistanut *Bekennen* 76

tunnistama 'tõendama, tõestama' *v* ♦ **tunnistama** *Beweisen* 128

tunnistama *v* ♦ **tunnistama** *Gestehen* 64

tunnistama *v* ♦ **tunnistama** *zeugen* 133

tunnistamine 'tunnetamine, äratundmine' *s* ♦ **tunnistamine** *Bekänntnuß* 76

tunnistus 'tunnetamine, äratundmine' *s* ♦ **tunnistus**:
[tunnistus]sest *Bekänntnuß* 76

tunnistus *s* ♦ **tunnistus**: [tunnistu]ssest *zeugnüß* 133

tunnistus → *südame|tunnistus*

tupp 'noatupp' *s* ♦ **tup**: tuppest *Messerscheid* 90

tupp *s* ♦ **Tup**: tuppest *scheid* 107

turg *s* ♦ **turro**: turrust *Marckt* 89

tutmine* 'tunnetamine, äratundmine' *s* ♦ **tutminne**:
[tutm]issest *Erkänntnuß* 76

tuttama* 'tunduma, näima' *v* ♦ **tuttama**: tuttan, tuttasin,
tuttanut *Düncken* 49

tuttav *adj* ♦ **tuttaw**: tutwast *Bekant* 76

tuul *s* ♦ **Tuhl**: [tuhl]est *wind* 130

tuul → *kaunis vilu tuul*

tuul → *lahe tuul*

tuulama *v* ♦ **tuhlma**: tuhlan, tuhlsin, tuhlnut *Korn reinigen* 113

tuulama *v* ♦ **tuhlama** *Winden korn* 130

tuum *s* ♦ **tuhm**: tuhmest *Kern* 77

tuum 'pähkli tuum' *s* ♦ **Tuhm**: tuhmest *Nußkern* 95

tuvikene *s* ♦ **duwikenne** *Taube* 120

tõbi *s* ♦ **tõbbe**: tõbbest *Kranckheit* 81

tõbi → *katku|tõbi*

tõbi → *külm|tõbi**

tõbras *s* ♦ **tobbras**: tõbbrast *Ein Rind* 101

tõde *s* ♦ **tõdde**: [tõdd]est *Warheit* 127

tõeks tegema 'tõendama, tõestama' *v* ♦ **tõddex** *tegekema* *Beweisen* 128

tõesti 'kindlasti' *modadv* ♦ **tõddest** *wis* 130

tõke 'pais, kalatõke' *s* ♦ **Tögke**: [tögk]est *Wehr/Fischwehr* 128

tõld *s* ♦ **tõld**: [tõld]ast *Wage / damit man fahret* 126

tõmbama *v* ♦ **tombama** *ziehen* 133

tõotama *v* ♦ **towotama**: towotan, towotasin, towotanut
Geloben 63

tõotama *v* ♦ **towotama**: towotan, towotasin, towotanut
geloben 87

- tõotama** 'nõustuma' *v* ♦ towotama *Zusagen* 103
- tõotama** *v* ♦ towotama *verheissen* 123
- tõotus** *s* ♦ towotus: towotussest *Gelübde* 63
- tõotus** 'lubadus, nõusolek' *s* ♦ towotus: [towotu]ssest *Zusage* 103
- tõrelema** *v* ♦ tõrrelema: tõrrelen, tõrrelesin & torrelin, tõrrelnut *Keiffen* 77
- tõrelema** 'vastu vaidlema' *v* ♦ tõrrelema *Widersprechen* 130
- tõrelema → vastu tõrelema
- tõrkuma** 'mossitama, vastu hakkama' *v* ♦ tõrckma: tõrckan, tõrcksin, tõrcknut *Maulen/widerbellen* 90
- tõrkuma → vastu tõrkuma
- tõsi** *s* ♦ tõssi *Wahr* 127
- tõsidus*** 'tõsijutt, tõde' *s* ♦ tõssidus: [tõssidu]ssest *Warheit* 127
- tõstma** *v* ♦ tõstma: tõstan, tõstsin, tõstnut *Heben/bören* 70
- tõstma → ametist ära tõstma
- tõstma → kõnet tõstma
- tõstma → selja taga kurja kõnet tõstma
- tõstma → üles tõstma*
- tõstma → üles tõstma salajasi asju*
- tõttama** 'kiirustama' *v* ♦ tõttama: tõttan, tõttasin, tõttanut *Eilen* 50
- tõukama** *v* ♦ touckma: touckan, toucksin, toucknut *stossen* 118
- tõusmine → päeva tõusmine*
- tähele → ühte tähele panema
- tähendama** *v* ♦ tehhdama: tehhdendan, tehhdendasin, tehhdendanut *bedeuten* 48
- tähendama** 'märkima, märgistama; kujutama' *v* ♦ tehhdendama *zeichnen* 133
- tähendamine*** 'näide, eeskuju' *s* ♦ tehhdendamine: tehhdendamissest *Beyspiel* 40
- tähendamine*** 'mõistujutt, tähendamissoona' *s* ♦ tehhdendamine: tehhdendamissest *gleichniß* 65
- tähendamine*** '(kirja)märk; enne' *s* ♦ tehhdendamine: [tehhdendam]issest *zeichen* 133
- täht** (taevatäht) *s* ♦ Techt: techtest *Stern* 117
- täht** '(kirja)märk' *s* ♦ techt: [techt]est *zeichen* 133
- täht → hommiku|täht
- täht → ime|täht*
- täht → koidu|täht
- täht → õhtu|täht

- täi *s* ♦ tei: teij?st *Laus* 84
- täi *s* ♦ tei: teijest *Lung* 88
- täielik *adj* ♦ töitelick: töitelickust *fullkommen* 60
- täielik *adj* ♦ töitelick *Vollkommen* 125
- täis *adj* ♦ töis: tõijest *full* 60
- täis *adj* ♦ töis: tõijest *Voll* 125
- täisikuu *s* ♦ töis kuh *Vollmond* 92
- täitma* 'kasvatama' *v* ♦ töitma *erziehen* 133
- täitma* 'valmistama' *v* ♦ töitama: töitan, töitasin, töitanut
fertigen 113
- täitma *v* ♦ töitma: töitan, töitsin, töitnut *füllen* 60
- täitma* 'lõppema; lõpetama' *v* ♦ töitma *Volenden* 125
- täitma* 'sooritama, korda saatma, teostama' *v* ♦ töitma
Vollbringen 125
- täitmine *s* ♦ töitminne: töitmissest *erfüllung* 60
- täkk *s* ♦ teck *wrensch* 97
- töö *s* ♦ tõh: tõhst *Arbeit* 37
- töö 'tegu, teos' *s* ♦ Tõh: tõhst *Werck* 129
- töö → hea töö
- töö → oma tööd tegema
- tööd tegema *v* ♦ tõh tegkema *Arbeiten* 37
- tüdi* 'peenis' *s* ♦ tüddi: tüddist *Eychel* 53
- tüdi* 'tusk, tülgestus, meelepaha' *s* ♦ Tüddi: [tüdd]ist *verdruß*
123
- tüdimä* 'jällestama, vastumeelsust tundma' *v* ♦ tüddima
Abschewen haben 107
- tüdimä* 'sugulises vahekorras olema' *v* ♦ tüddima: tüddin,
tüddisin, tüddinut *Eichelen* 50
- tüdimä → ära tüdimä
- tüdinud 'väsinud' *v* ♦ tüddinut *Laß/Müde* 84
- tüdinud 'roidunud, väsinud, jõuetu' *v* ♦ tüddinut *Mat* 89
- tüdinud 'väsinud' *v* ♦ tüddinut *Müde* 92
- tüdruk 'teenijatüdruk' *s* ♦ tüdruck: tüdruckust *Dienstmagd* 48
- tüdruk *s* ♦ tüdruck: [tüdruck]ust *Magd* 89
- tühi *adj* ♦ tühi: tühjast *Lehr/leddig* 83
- tühi *adj* ♦ tühi: tühjast *Öd, leer* 95
- tühine 'asjatu; edev' *adj* ♦ tühine: tühisest *Eitel/unnnütz* 51
- tühjaks tegema 'tühjendama' *v* ♦ tühjax tegkema
lehren/außlehren 83
- tühjaks tegema 'tuhaks tegema, purustama, laostama' *v* ♦
tühjax tegkema *Zerstören* 118

- tühjaks tegema** 'laastama, rüüstama' *v* ♦ tühjax tegkema *verheren* 71
- tühjaks tegema** *v* ♦ tühjax tegkema *wüst machen* 131
- tühjaks tegema** *v* ♦ tühjax tegkema *Öd machen* 95
- tühjalt seisma** 'tegevuseta, jõude olema' *v* ♦ tühjast seisma *müssig seyn* 92
- tühjendama** *v* ♦ tühjendama: Tühjendan, tühjendasin, tühjendanut *lehren/außlehren* 83
- tükk** *s* ♦ Tück: [tück]ist *stück* 119
- tüma** 'pehme, mure' *adj* ♦ tümma: tümmast *mürb* 93
- tüma** 'pehme; õrn; leebe; vagane' *adj* ♦ türña *sanfft* 103
- tüma** 'õrn, kerge' *adj* ♦ tümma *Zart* 132
- tüma** 'pehme, järeleandlik' *adj* ♦ tümma: [tumm]ast *weich* 130
- tümaks tegema** 'pehmeks tegema (leotama)' *v* ♦ tümmax tegkema *weichen/erweichen* 130
- tümatama*** 'heaks tegema, hüvitama' *v* ♦ tümmatama: tümmatan, tümmatasin, tümmatanut *Gütig machen* 67
- tümatama*** 'pehmeks tegema' *v* ♦ tümmatama: tümmatan, tümmatasin, tümmatanut *Sanfftigen* 104
- tümatama*** 'pehmeks tegema (leotama)' *v* ♦ tümmatama *weichen/erweichen* 130
- tünklik*** 'künklik, ebatasane' *adj* ♦ tuncklick *Unflach* 57
- tütär** *s* ♦ tüttar: tüttrest *Dochter* 48
- tütär** *s* ♦ Tüttar: tüttrest *Tochter* 121
- tütär → vōōrasltütär
- tüütu → ramb ning tüütu

U

- uba** *s* ♦ ubba: ubbast *bohn* 44
- ubalkala** 'linask' *s* ♦ ubbokalla *Schley* 108
- udu** 'kaste' *s* ♦ uddo: uddust *Dauw* 47
- udu** *s* ♦ uddo: [udd]ust *Nebel* 94
- uks** *s* ♦ ux: uxest *Thür* 121
- uluma** *v* ♦ hulluma: hullun, hullusin, hullunut *heulen* 72
- umblrohi** *s* ♦ umbrocht *Unkraut* 81
- und nägema** *v* ♦ Unne negkema *Traumen* 122
- uni** *s* ♦ unne: unnest *schlaff* 107
- uni** 'unenägu; unistus' *s* ♦ Unne: unnest *Traum* 122

unustama *v* ♦ **unnustama** *vergessen* 123

unustama → **ära unustama**

uputama *v* ♦ **huppotama**: **Huppotan**, **huppotasin**, **huppotanut**
Ertrencken 122

uputus → **vee|uputus**

usin *adj* ♦ **ussin**: **ussinast** *Embsig* 51

usin 'tubli, ausameelne, vapper' *adj* ♦ **ussin** *Wacker* 126

usinasti ajama 'usinasti asju ajama' *v* ♦ **ussinast hajama** *fleiß*
ankehren 77

usinasti oma asju ajama *v* ♦ **ussinast ommat aßjat hajama**

Embsig im Werck seyn 51

usinus *s* ♦ **ussinus** *Fleiß* 57

usk *s* ♦ **üsck**: **ussust** & **usckust** *Glaub* 65

usklik *adj* ♦ **uscklick**: **uscklickust** *Glaubiger* 65

uskline* 'usklik' *adj* ♦ **uscklinne**: **uscklisest** *Glaubiger* 65

uskmata 'uskmatu' *v* ♦ **usckmatta** *Unglaubig* 65

uskuma *v* ♦ **ussuma**: **ussun**, **ussusin**, **ussunut** *Glauben* 65

uskuma *v* ♦ **usckma**: & **usckun**, **uscksin**, **uscknut** *Glauben* 65

uskuma → **ilma uskmata**

uss 'madu' *s* ♦ **ussi**: **ussist** *Schlang* 108

uuesti sündima *v* ♦ **uhest sündima** *Widergebären* 62

uuesti sündinud saama *v* ♦ **uhest sünditut sahma**

Widergeboren werden 62

uulits 'tänav' *s* ♦ **Hulitz**: [hulitz]ast *strasse in der Statt* 118

uus *adj* ♦ **uhs**: **uhest** *New* 94

V

vaag 'kaalud' *s* ♦ **wahgk** *Wage / damit man wieget* 126

vaagen *s* ♦ **wahgken**: **wahgknast** *Faß / darauf man isset* 55

vaagima 'kaaluma' *v* ♦ **wahckima**: **wahckin**, **wahcksin**,
wahckinut *Wegen* 126

vaalima 'pesu rullima' *v* ♦ **wahlma**: **wahlin**, **wahlinis**,
wahlinut *Mangeln Kleider* 89

vaat: **vaadi** *s* ♦ **waht**: **wahtist** *Faß darin man getrenck helt* 55

vaata *v* ♦ **Wata** *schawe* 106

vaatama 'ka: vaatlema' *v* ♦ **watama** *Besehen* 112

vaatama *v* ♦ **wahtma**: **wahtan**, **wahtsin**, **wahtnut** *schawen* 106

vaba *adj* ♦ **wabba**: **wabbast** *Frey* 58

vabadik *s* ♦ **wabbadick**: **wabbadickust** *Freybawer* 58

vabadik *s* ♦ **Wabbadick**: [wabbadick]ust *Freybawr* 96

- vabadus** *s* ♦ wabbadus: wabbadussest *Freyheit* 58
- vabandama** *v* ♦ wabbandama: wabbandan, wabbandasin, wabbandanut *Endtschuldigen* 110
- vabandama*** 'vabaks andma, vabastama' *v* ♦ wabbandama: wabbandan, wabbandasin, wabbandanut *Entfreyen* 58
- vabandama** → end **vabandama**
- vabisema** 'värisema' *v* ♦ wabbisema: wabbisen, wabbisin, wabbisenut *Beben* 40
- vabisema*** 'pelgama, kõhkleva' *v* ♦ wabbisema *Zagen* 132
- vabisema** 'värisema, judisema' *v* ♦ wabbisema *zittern* 134
- vaen** *s* ♦ wain: wainust *Feindschaft* 55
- vaen** 'kadedus' *s* ♦ wain: [wain]ust *Neid* 94
- vaene** *adj* ♦ waine: waisest *Arm* 37
- vaene** → vilets ning **vaene**
- vaenellaps** 'orb' *s* ♦ waine laps *weise* 130
- vaenlane** *s* ♦ wainlane: wainlasest *Feind* 55
- vaenlane** 'vastane' *s* ♦ wainlane: [wainla]sest *Widersacher* 130
- vaesus** *s* ♦ waisus: waisussest *Armuth* 37
- vaev** 'raskus, vaevalisus' *s* ♦ waiw: waiwast *Mühseligkeit* 92
- vaev** 'piin, valu' *s* ♦ waiw: waiwast *Pein* 96
- vaev** → häda n. **vaev**
- vaevaga** 'vaevaliselt, kehvalt' *adv* ♦ waiwa kahs *kümmertlich* 82
- vaevama** 'kurvastama; muretsema' *v* ♦ waiwama: waiwan, waiwasin, waiwanut *bekümmern* 82
- vaga** 'jumalakartlik' *adj* ♦ wagka: wagkast *from* 59
- vaga** 'pehme; õrn; leebe; vagane' *adj* ♦ wagka *sanfft* 103
- vagane** 'rahulik, vaikne' *adj* ♦ wagkane *ruhig* 102
- vagu** *s* ♦ wagko: wagkust *Ackerfurch* 35
- vaha** → mee|**vaha**
- vahe** 'lõhe, kuristik, sügavik' *s* ♦ wahe: wahest *klufft* 79
- vahe** 'erinevus' *s* ♦ Wahe: [wahe]st *Unterscheid* 107
- vahe** 'erinevus' *s* ♦ wahe: [wah]est *Unterscheid* 124
- vahelmees** *s* ♦ wahemees *mitler* 91
- vahel** → kahe|**vahel** olema
- vahet tegema** 'eristama' *v* ♦ Wahe tegkema *Unterscheiden* 107
- vahet tegema** 'eristama' *v* ♦ wahet tegkema *Unterscheiden* 125

vahetama *v* ♦ wahetama: wahetan, wahetasin, wahetanut
Tauschen 120

vaht: vahu *s* ♦ Wacht: wachstust *schaum* 106

vahtu võtma 'vahtu riisuma' *v* ♦ wachto wotma *Abschaumen*
106

vahutama *v* ♦ wahotama: wahotan, wahotasin, wahotanut
schaumen 106

vaigistama 'rahustama' *v* ♦ waickistama: waickistan,
waickistasin, waickistanut *schwichtigen* 111

vaigistama *v* ♦ waickistama: waickistan, waickistasin,
waickistanut *stillen* 118

vaigistama → verd **vaigistama**

vaik: vaigu *s* ♦ Waick: waickest *Hartz* 69

vaik* 'pehme; õrn; leebe; vagane' *adj* ♦ waick *sanfft* 103

vaik* 'vaikne, rahulik' *adj* ♦ Waick: waickest *Still* 118

vaikne 'rahulik, vagane' *adj* ♦ waickne: [waick]sest *ruhig* 102

vaikne 'ka: rahulik' *adj* ♦ waickne: waicksest *Still* 118

vaim *s* ♦ waim: waimust *Geist* 65

vait olema 'vaikima' *v* ♦ waid olla *schweigen* 111

vait olema 'vaikima' *v* ♦ waid olla *stillschweigen* 118

vaja olema *v* ♦ waja olla *Mangeln/Darben* 89

vajatama* 'vajama' *v* ♦ wajatama: wajatan, wajatasin,
wajatanut *Mangeln/Darben* 89

vajuma '(sisse) vajuma, uppuma' *v* ♦ waoma
sincken/versincken 112

vajuma → alla **vajuma**

vajutama *v* ♦ waotama: waotan, waotasin, waotanut *Drücken*
49

vajutama *v* ♦ Wahotama *trücken* 122

vajutama → alla **vajutama**

valama *v* ♦ wallama: wallan, wallasin, wallanut *Giessen* 65

valama → sisse **valama**

valama → ära **valama**

valata* 'vaata' *v* ♦ wallata *schawe* 106

valatama* 'vaatama' *v* ♦ wallatama: wallatan, wallatasin,
wallatanut *schawen* 106

valatama* 'vaatama, vaatlema' *v* ♦ wallatama *Besehen* 112

valatama → kõverasti **valatama***

vald → meele|**vald**

vald → meele|**valda** andma

vald → meele|**valda** lubama

vald → meele|**valda** saama

- vale** *s* ♦ walle: wallest *lügen* 87
- valestelema*** 'valetama' *v* ♦ wallestelma: & wallestellen, wallestellin, wallestelnut *liegen* 87
- valetama** *v* ♦ walletama: walletan, walletasin, walletanut *liegen* 87
- valge** *adj* ♦ walgke: [walgk]est *Weis/schön* 129
- valgelmee*** 'kratt, pisuhänd, lohe, lendmadu' *s* ♦ walgkemees *Drache* 49
- valgus** 'sära, hiilgus' *s* ♦ walgkus: walgkussest *Glantz* 65
- valgus** *s* ♦ walgkus: walgkussest *liecht/hell* 87
- valgustama** *v* ♦ walgkustama: walgkustan, walgkustasin, walgkustanut *erleuchten* 86
- valgustama** 'särama, hiilgama' *v* ♦ walgkustama: walgkustan, walgkustasin, walgkustanut *Glentzen* 65
- valgustama** 'paistma' *v* ♦ walgkustama *scheinen* 106
- vali** 'range, karm' *adj* ♦ walli: [wall]ist *streng* 119
- valitsema** *v* ♦ wallitzema: wallitzen, wallitzin, wallitzenut *herrschen* 71
- valitsema** *v* ♦ wallitzema: wallitzen, wallitzesin, wallitzenut *Regiren* 99
- valitsema** 'peremees olema, käsutama' *v* ♦ wallitzema *Walten* 126
- valitsema** → ära **valitsema***
- valitsus** *s* ♦ wallitzus: wallitzussest *herschung* 71
- valjad** *s* ♦ waljat *Plur. Zaum* 132
- vallali laskma** 'vabaks laskma, lahti laskma' *v* ♦ wallalis lasckma *Freylassen* 58
- vallali päästma** 'vabaks, lahti päästma' *v* ♦ wallalis pehstma *aufflösen* 87
- vallaline** *adj* ♦ wallalis: wallalist *Frey und ledig* 58
- vallatu** 'jultunud, ülbe, häbematu' *adj* ♦ wallato: wallatust *Frech* 58
- vallatu** 'ülemeelik' *adj* ♦ wallato: [walla]tust *muhtwillig* 93
- vallatus** 'häbematus, jultumus' *s* ♦ wallatus: wallatussest *Frechheit* 58
- valmis** *adv* ♦ Walmis: walmist *Bereit* 41
- valmis** *adv* ♦ walmis: walmist *Fertig* 56
- valmistama** *v* ♦ walmistama: walmistan, walmistasin, walmistanut *Bereiten* 41
- valmistama** 'valmis tegema' *v* ♦ walmistama: walmistan, walmistasin, walmistanut *Fertig machen* 56
- valsk** 'võlts, vale; valelik' *adj* ♦ walsch: walschist *Falsch* 54

- valu** 'mure, kurbus, südamevalu' *s* ♦ wallo *Kuñer* 82
- valu** 'piin' *s* ♦ wallo: [wall]ust *Pein* 96
- valuma*** 'valu tegema, piinama' *v* ♦ walluma: wallun, wallusin, wallunut *peinigen* 96
- valvama** 'ärkvel olema; valvet pidama' *v* ♦ walwama: walwan, walwasin, walwanut *Wachen* 126
- wana** *adj* ♦ wanna: wannast *Alt* 35
- wana iga** 'vanadus' *sF* ♦ wanna eo *Das alter* 35
- wana iga** 'vanadus' *sF* ♦ wanna igko *Das alter* 35
- wana katkenud hobune** 'wana kurnatud hobune' *sF* ♦ wanna katkenut hobbone *Außgemergelt alt Pferd* 90
- wana kuu** 'täiskuu' *sF* ♦ Wana kuh *Vollmond* 92
- wana kuu põhi** 'täiskuu viimane veerand' *sF* ♦ wanna kuh pohhi *Das letzte Viertel* 92
- wanalpõlv** 'vanaduspõlv' *s* ♦ wanna põlw *Das alter* 35
- wanalsõna** *s* ♦ Wana sanna *Sprichwort* 116
- wanaks saama** *v* ♦ wannax sahma *Alt werden* 35
- wanduma** *v* ♦ wandma: wandun, wandsin, wandnut *schweren* 111
- wandumine** *s* ♦ wandminne: wandmissest *Eyd* 53
- wandumine** *s* ♦ wandminne: [wandm]issest *Eydschwur* 111
- wandumine*** 'valevanne' *s* ♦ wandminne: [wandm]issest *meineid / falsch Eyd* 91
- vanem** *s* ♦ Wannamb: wannambast *Ein Eltister* 35
- vanem** 'ülem, ülemus' *s* ♦ wannamb: [wannamb]ast *Oberheir* 95
- vanem → kohtu|vanemad
- vanem → pere|vanem
- vanemad** *s* ♦ wannambat *Eltern* 35
- wang** *s* ♦ wangk: wangkist *Gefang* 54
- wangilauk** 'vangistus, vangla' *s* ♦ wangkiauck *Gefängnuß* 62
- wangiltorn** 'vangistus, vangla' *s* ♦ wangkitohrn *Gefängnuß* 62
- wangiks võtma** *v* ♦ wangkix wotma *Gefangen nehmen* 54
- wanker** 'puuvanker' *s* ♦ wancker: wanckrist *Holtzwage* 126
- wanne** *s* ♦ wand: wandust *Eyd* 53
- wannutama** *v* ♦ wannutama: wannutan, wannutasin, wannutanut *Beschweren / einen Eyd fordern* 41
- wannutama → ära wannutama
- wanus*** 'vanadus, vanaduspõlv' *s* ♦ wannus: wannussest *Das alter* 35
- wara** 'omand, varandus' *s* ♦ warra: warrast *HAab* 68
- wara** 'rikkus' *s* ♦ warra *Reichthumb* 100

- vara** 'aare, peitevara' *s* ♦ warra *Schatz* 105
varas *s* ♦ warras: wargkast *Dieb* 48
varastama *v* ♦ warrastama: warrastan, warrastasin, warrastanut *Stelen* 117
varblane *s* ♦ Warblane: [warbla]sest *Spatz* 115
vares *s* ♦ warrex: warrexest *kreye* 80
vargus *s* ♦ wargkus: wargkusest *Diebstal* 48
vari *s* ♦ Warri: warjust *Schatte* 105
varjule panema 'kokku hoidma, säästma' *v* ♦ warjul pannema *Sparen* 115
varjuma *v* ♦ warjoma: warjun, warjosin, warjonut *Schatten* 105
varn 'nagi' *s* ♦ warn: warnast *Nagel von Holtz in der Wand* 93
varnes → suu|varnes*
varras → prae|varras
varrud *s* ♦ warrut *kindelbier* 78
varrus* 'ratsuti, päitsed' *s* ♦ warrux: [warrux]est *zügel* 134
vars *s* ♦ Wars: warrest *Stengel am Kraut* 117
vars → käsi|vars
varvas *s* ♦ warbas: warbast *Zehe* 133
vasak käsi *sF* ♦ wassack kessi *lincke hand* 87
vasakul küljel *kons* ♦ [wassackul] külgkel *Zur lincken seiten* 87
vasakul poolel *kons* ♦ wassackul pohlel *Zur lincken seiten* 87
vasikas *s* ♦ wassikas: wassikast *Kalb* 76
vask 'maak, ka: pronks' *s* ♦ wasck: wasckest *Ertz* 53
vask *s* ♦ Wasck *Kupffer* 82
vask → punane vask
vasklepp *s* ♦ Wascksep *Kupfferschmied* 82
vastadikku* 'vastastikku, vastamisi' *adv* ♦ wastadick *Gegenwertig* 62
vastati* 'vastastikku, vastamisi' *adv* ♦ wastat *Gegenwertig* 62
vastu → endas vastu*
vastu → õhtu vastu
vastu lööma 'takistama, tagasi tõrjuma' *v* ♦ wasto lõhma *Wehren* 128
vastu panema 'takistama, keelama' *v* ♦ wastopannema *hindern* 73
vastu panema 'takistama, tagasi tõrjuma' *v* ♦ wastopannema *Wehren* 128

vastu panema 'vastu seisma' *v* ♦ *wastopannema*

Widerstreben 118

vastu seisma 'takistama, tagasi tõrjuma' *v* ♦ *wasto seisma*

Wehren 128

vastu seisma *v* ♦ *Wastoseisma* *Widerstreben* 118

vastu tulema 'kohtama' *v* ♦ *wastotullema* *Begegnen* 40

vastu tõrelema 'vastu vaidlema' *v* ♦ *wastotörrelema*

Widersprechen 130

vastu tõrkuma 'vastu vaidlema' *v* ♦ *wastotörckma*

Widersprechen 130

vastu võtma *v* ♦ *wastowotma* *Annehmen* 37

vastulseisja 'vastane, vaenlane' *s* ♦ *wastoseisija*:

[*wastoseisij*]ast *Widersacher* 130

vedama 'juhtima; viima; tooma, talutama' *v* ♦ *weddama*:

weddan, weddasin, weddanut führen, bringen 60

vedama 'tõmbama' *v* ♦ *weddama ziehen* 133

vedama → *kihla vedama*

vedamise palk 'veotasu, sõidutasu; rent' *sF* ♦ *weddamis*

palck fuhrlohn 61

vedel *adj* ♦ *weddel*: *wedlast* *Dün* 48

vedu 'vedamine, sõit' *s* ♦ *weddo*: *weddust fuhre* 61

veeluputus *s* ♦ *Wehhuppatus*: [*wehhuppatu*]sset *Sündfluß*

120

veeretama 'rullima, valtsima' *v* ♦ *weeretama Waltzen* 127

veis *s* ♦ *weddix*: [*weddix*]est *Item Ein Rind* 101

veis *s* ♦ *weix* *Ein Rind* 101

veis *s* ♦ *weddix*: [*weddi*]xest *Vieh* 124

veis *s* ♦ *weix*: [*weix*]est *Vieh* 124

veis → *nuum|veised*

veis → *sööt|veised*

veiselsööt *s* ♦ *weixesöht*: [*weixe*]söhtist *Viehfutter* 61

veli *s* ♦ *welli*: *weljast bruder* 45

vend *s* ♦ *wend*: *wendast & wennast bruder* 45

Venelmaa *s kohanimi* ♦ *wennemah Reußland* 100

venitama '(välja) venitama' *v* ♦ *wennitama*: *wennitan*,

wennitasin, wennitanut Recken/außrecken 99

verd kinni panema *v* ♦ [*werd*] *kinnipannema blut stillen* 44

verd laskma 'aadrit laskma' *v* ♦ *werd lasckma Ader lassen* 35

verd vaigistama *v* ♦ *werd waickistama blut stillen* 44

veri *s* ♦ *werri*: *werrest blut* 44

verine *adj* ♦ *werrine*: *werrisest blutig* 44

- vesi** *s* ♦ wessi: wessist *Wasser* 127
vesi *s* ♦ Wet: wehst *Wasser* 127
vesi → allika|veed
vesi → silma|vee pisarad
vesi → silma|veed
vesilvill *s* ♦ wessiwil: wessiwillist *wasserblas* 43
veski *s* ♦ Wesck: [wesck]ist *Mühle* 92
veskilkivi *s* ♦ wescikikiwwi: [wescikikiww]ist *mühlstein* 92
veskilmees 'molder' *s* ♦ wesckimees *müller* 92
viga 'puudus, rike' *s* ♦ wigka: wigkast *Gebrech* 63
viga 'puudus, rike' *s* ♦ wigka: wigkast *gebreck* 45
viga 'puudus' *s* ♦ wigka: wigkast *Mangel* 89
vigane 'põdur, tõbine; habras' *adj* ♦ wigkane: wigkasest
Gebrechlich 63
vigane 'puudulik' *adj* ♦ wigkane: wigkasest *Mangelhafft* 89
vigane → jalast *vigane*
vigane → käest *vigane*
viha 'agarus, ind' *s* ♦ weeha: weehast *Eifer* 50
viha *s* ♦ weeha: weehast *Haß* 69
viha *s* ♦ wiha: wiast *Haß* 69
viha 'kadedus' *s* ♦ weeha: [weeh]ast *Neid* 94
viha *s* ♦ weeha: [weeh]ast *zorn* 134
vihane *adj* ♦ weehane: weehasest *böß* 44
vihane *adj* ♦ weehane: [weeha]sest *zörnig* 134
vihastama 'solvama, haavama' *v* ♦ weehastama *beleidigen* 86
vihastama *v* ♦ weehastama *Erzürnen* 134
vihkama 'vaenlane olema; taga kiusama' *v* ♦ weehama:
weehan, weehasin, weehanut *Feind sein / anfeinden* 55
vihkama *v* ♦ weehama: weehan, weehasin, weehanut *Hassen*
69
vihkama* 'kadestama' *v* ♦ weehama *Neiden* 94
vihkama 'vihane olema' *v* ♦ weehama *zürnen/hassen* 134
vihm *s* ♦ weehem: weehmast *Regen* 99
vihma sadama *v* ♦ weehma saddama *Regnen* 99
viht: viha *s* ♦ Wicht: wihhust *Badeqnast* 38
vihtlema 'pesema, suplema' *v* ♦ wichtelma: Wichtlen,
wichtlesin, wichtlin, wichtelnut *Baden* 38
vihtlema 'pesema, suplema' *v* ♦ & wichtlema *Baden* 38
viibima 'viivitama, kõhklema' *v* ♦ wiwima: wiwin, wiwisin,
wiwinut *Saumen* 104
viibima 'liiga kauaks jääma' *v* ♦ wiwima *verziehen* 133
viibima 'liiga kauaks jääma' *v* ♦ wibima *verziehen* 133

- viibima** 'liiga kauaks jääma' *v* ♦ **wiwima** *Verziehen* 124
- viima** 'ära viima' *v* ♦ **wihma**: *wihn, wihsin, wihnüt
wegbringen* 45
- viin*** 'vein' *s* ♦ **Wihn**: *wihnast Wein* 128
- viinalmari** 'ka: viinamarjakobar' *s* ♦ **Wihna marri** *Traub* 122
- viinalmari** *s* ♦ **Wihnamarri** *Weinbeer* 128
- viinalmägi** *s* ♦ **Wihnamegki** *Weinberg* 128
- viinalpuu** *s* ♦ **Wihnapuh** *Weinstock* 128
- viinalpuu oks** 'viinapuuväät' *sF* ♦ **Wihnapuh ox** *Weinreeb*
128
- viinalpuu oks** 'viinapuuväät' *sF* ♦ **Wihnapuh ox** *Rebe* 99
- viipsilpuu** 'viipsik, haspel' *s* ♦ **wihpsipuh** *Haspel* 69
- viivitama** 'ka: kõhklema' *v* ♦ **wiwitama**: *wiwitan, wiwitasin,
wiwitanut Saumen* 104
- viivitama** 'viibima, liiga kauaks jääma' *v* ♦ **wiwitama**
Verziehen 124
- viivitama** 'viibima, liiga kauaks jääma' *v* ♦ **wiwitama**
verziehen 133
- viivitamine** 'viivitus' *s* ♦ **wiwitamine**: [wiwitami]ssest
Saumung 104
- viivitus** *s* ♦ **wiwitus**: [wiwitus]sest *Saumung* 104
- vikerikaar** *s* ♦ **Wickerkahr**: [wickerkahr]est *Regenboge* 99
- vilets ning vaene** *adjF* ♦ **willitz ninck waine** *Elender mensch*
51
- viletsus** *s* ♦ **willitzus**: willitzussest *Elend* 51
- viletsus** 'häda; õnnetus, ebaõnn' *s* ♦ **willitzus**: [willitzu]ssest
Ubel/Unglück 123
- viletsus** 'õnnetus, ebaõnn' *s* ♦ **willitzus** *Unfall/Unglück* 125
- viletsus** 'õnnetus, ebaõnn' *s* ♦ **willitzus**: willitzussest *Unglück*
66
- viletsuse sisse lükkama** *v* ♦ [willitzusse sisse] *lückama* *Ins
elend stürzten* 51
- viletsuse sisse saatma** *v* ♦ **willitzusse sisse sahtma** *Ins elend
stürzten* 51
- vili** 'puuvili' *s* ♦ **willi**: *wiljast frucht* 59
- vili*** 'omand, vara, varandus' *s* ♦ **willi**: *wiljast HAab* 68
- vilja kokku panema** 'vilju koguma (koristama)' *v* ♦ **wilja**
kogko pannema früchte samlen 59
- vill** → **vesilvill**
- vill, -a** *s* ♦ **wil**: *willast Woll* 131
- villikene** *s* ♦ **willikenne**: willikessest *bletter am leib* 43

- vilu** *adj* ♦ willo: willust *Wasserkalt* 75
vilu → kaunis vilu tuul
- wimb** (kala) *s* ♦ Wimb: [wimb]ust *Wemgall* 129
- vinnal** (väike puur) *s* ♦ Windel: windlast *klein Bahr* 39
- vinnistama*** 'vinnama; viskuma, sööstma' *v* ♦ winnistama
werffen 129
- virk** 'kiire, kärmas' *adj* ♦ wirck: wirckast *Schnell* 109
- vissisti** 'kindlasti' *modadv* ♦ wissist wis 130
- vits** *s* ♦ Witz: witzast *Rute* 102
- vits** 'põõsas' *s* ♦ Witz: [witz]ast *strauch* 118
- vits** → kül|vits*
- vitsadega peksma** *v* ♦ Witzade kahs pexma *streichen mit
 Ruhten* 119
- voodi** *s* ♦ wohd: wohdist *Beth / darin mā schläfft* 41
- voodillina** *s* ♦ Wohdilinna *Bedlack* 83
- voodma*** 'tilkuma, lekkima' *v* ♦ woama: woan, woasin,
 woanut *Lecken/dröpfen* 83
- voog** '(mere)laine' *s* ♦ woh: wohst *Welle deß Meers* 129
- vorst** *s* ♦ worst: [worst]ist *wurst* 132
- või** *s* ♦ woid: wojest *butter* 46
- võidma** 'määrima, salvima' *v* ♦ woidma: woidan, woidsin,
 woidnut *Schmierem* 109
- võidma*** 'ära määrima' *v* ♦ woidma *Verunsaubern* 104
- võima** 'võitma' *v* ♦ woima *siegen* 113
- võima** → see võib olla
- võima** → üle võima
- võimus** 'jõud, tugevus' *s* ♦ woimus: woimust & woimussess
Krafft, kräftigkeit 80
- võimus** 'võit' *s* ♦ woimus: [woimu]ssess *sieg* 113
- võimusse võtma** 'võitu saama' *v* ♦ woimusse wotma
Oberhand nemen 95
- võimuta** 'rammetu, loid, jõuetu, väeti' *s* ♦ woimatta *kräftlos*
 80
- võimuta** 'võimatu' *s* ♦ woimatta *Unmöglich* 93
- võitlema** 'ka: vehklema' *v* ♦ woidlema: woidlen, woidlesin &
 woidlin, woidlenut *Fechten* 55
- võitlema** *v* ♦ woitlema: woitlen, woitlesin & woitlin, woitlenut
Kämpffen 76
- võitlema** 'maadlema; võitu saama' *v* ♦ woidlema: woidlen,
 woidlin, woidlenut *Ringem* 101
- võitlemine** 'võitlus, heitlus' *s* ♦ woitleminne: woitlemissess
Kampff 76

võlalaamat* 'käsikiri, manuskript?' *s* ♦ wölgharahmat

Handschrift 69

võlg *s* ♦ wõlgk: wõlgkast *schuld* 110

võlga ajama 'võlga tagasi nõudma' *v* ♦ wõlgka hajama

Mahnen die schuld 89

võllas *s* ♦ wõllas: wõllast *Galge* 61

võlv *s* ♦ Wõlw: wõlwist *Gewölbe* 131

võlvima *v* ♦ wõlvima *wölben* 131

võrk 'püünis, linnupael' *s* ♦ wõrck: wõrckest *Fallstrick* 54

võrk *s* ♦ Worck: worckust *Netz* 94

võrk → ämbliku|võrk

võti *s* ♦ Wottim: wotmest *Schlüssel* 108

võtma 'kinni võtma, (kinni) haarama' *v* ♦ wotma: wottan,

wotsin, wotnut *Fassen/ergreifen* 54

võtma *v* ♦ wotma: wottan, wotsin, wotnut *Nemen* 94

võtma → enese ette võtma

võtma → kesk|hommikut võtma

võtma → kinni võtma

võtma → kommet võtma

võtma → kurjaks võtma*

võtma → liha|võttelpüha

võtma → riideid enese peale võtma

võtma → sisse võtma*

võtma → vahtu võtma

võtma → vangiks võtma

võtma → vastu võtma

võtma → võimusse võtma

võtma → õõ|majaks võtma

võõra jumala ori 'ebajumalateenija' *sF* ♦ wõhra Jumjala orri

Götzendiener 66

võõra jumala teenistus 'ebajumalateenistus' *sF* ♦ wõhra

Jumjala denistus *Götzendienst* 66

võõras 'teekäija, (palve)rändur' *s* ♦ wõhras *Frembder/Pilgrim*

59

võõras 'külaline' *s* ♦ wõhras: wõhrast *Gast* 61

võõras jumal 'ebajumal' *sF* ♦ wõhras Jummal *Götz* 66

võõraslema *s* ♦ wõhras emma *Stieffmutter* 117

võõras|pidu* 'võõruspidu' *s* ♦ wõhraßpiddo: wõhraßpiddust

Gästerey 64

võõras|poeg *s* ♦ wõhras poigk *StieffSohn* 117

võõras|tütar *s* ♦ wõhras tuttar *Stiefftochter* 117

väeta 'väeti, rammetu, loid, jõuetu' *s* ♦ wehtta *krafftlos* 80

- väeti** 'rammetu, loid, jõuetu' *adj* ♦ wehti *kräftlos* 80
väeti 'rammetu, jõuetu' *adj* ♦ wehti *Ohnmechtig* 89
väeti 'rammetu, nõrk, jõuetu' *adj* ♦ wehti *schwach* 110
vägev 'lihav, tüse' *adj* ♦ weggiw *Feist* 56
vägev 'võimas, tohutu, määratu' *adj* ♦ wegkiw: wegkiwast
Gewaltiger 64
vägev 'võimas, tugev' *adj* ♦ wegkiw: wegkiwast *Mechtig* 88
vägev 'tugev, kindel, kõva, jõuline' *adj* ♦ wegkiw *Starck* 117
vägev sõjalmees 'kangelane' *sF* ♦ wegkiw söddamees *Held* 70
vägevaks tegema 'tugevaks tegema, tugevdama' *v* ♦
 wegkiwax tegkema *Starcken* 117
vägevane → kõigelvägevane
vägi 'võim, vägivald' *s* ♦ wegki: wehjest *Gewalt* 64
vägi 'jõud, tugevus' *s* ♦ wegki: wehjest *Kraft, kräftigkeit* 80
vägi 'jõud, võimsus; (riigi)võim' *s* ♦ wegki: wehjest *Macht* 88
vägi 'tugevus, jõud, kindlus' *s* ♦ wegki: wehjest *Stercke* 117
vägi → suur vägi
vägi → sõjalvägi
vägisi peale ajama 'sundima' *v* ♦ wegkisi pehle hajama
zwingen 134
vähemaks tegema *v* ♦ wehhembax tegkema *Ringeren* 101
vähendama* 'kergemaks tegema, leevendama' *v* ♦
 wehhendama: wehhendan, wehhendasin, wehhendanut
miltern/lindern 91
vähendama *v* ♦ wehendama *Ringeren* 101
vähk *s* ♦ wechk: wechkist, *Plur.* wehjat *Krebs* 81
vähk *s* ♦ wehhi: wehhist *Krebs* 81
väi → kodu|väi
väilmees *s* ♦ weimees *schwager / der die schwester hat* 110
väli 'põld, põllumaa' *s* ♦ welli: weljast *Ackerfeld* 35
väli 'põld' *s* ♦ welli: weljast *Feld* 55
väli 'tasandik, lagendik' *s* ♦ Welli: weljast *Plan* 97
väli → üks välja osa
välja → sööta välja panema*
välk *s* ♦ walgk: walgkest *blitz* 43
värav *s* ♦ werraw: [werraw]ast *Pforte* 97
värav *s* ♦ Werra: [werr]ast *Pforte* 97
värav *s* ♦ werraw: werrawast *Thor* 121
värav *s* ♦ werra: werrast *Thor* 121
värdjas 'värd, vallaslaps' *s* ♦ werdijas: werdijast *Bastart* 39
värisema 'vabisema' *v* ♦ werrisema: Werrisen, werrisin,
 werrisenut *Beben* 40

värisema 'vabisema, judisema' *v* ♦ *werrisema zittern* 134

värisemine → *maa|värisemine*

värv *s* ♦ *farw: farwist Farbe* 54

värvima *v* ♦ *warwima: warwin, warwisin, warwinut Farben*
54

väsima *v* ♦ *wessima: wessin, wessisin, wessinut Müde werden*
92

väsinud *v* ♦ *wessinut Laß/Müde* 84

väsinud 'roidunud, jõuetu' *v* ♦ *wessinut Mat* 89

väsinud *v* ♦ *wessinut Müde* 92

väsitama *v* ♦ *wessitama: wessitan, wessitasin, wessitanut*
Müde machen 92

vöö *s* ♦ *wöh: wöhst Gürtel* 67

vööd panema 'vööutama' *v* ♦ *wöh [pannema] Gürten* 67

vööd vööle panema *v* ♦ *wöh wöhle pannema schurtzen* 110

vööle panema 'vööutama' *v* ♦ *wöhle pannema Gürten* 67

vöörmünder 'eestkostja, kiriku eestseisja abiline' *s* ♦

Vöhrmünder: Vöhrmundrist fürmünder 60

vürst *s* ♦ *Först: Förstist Fürst* 60

Õ

õde *s* ♦ *ödde: öddest Schwester* 112

õhtu *s* ♦ *öcht: öchtust Abend* 34

õhtu jõuab kons ♦ *öcht jouwap Es wird abend* 34

õhtu poolel 'vastu õhtut' *kons* ♦ *ochtoko pohlel Gegen Abend*
34

õhtu saab 'õhtu saabub' *kons* ♦ *öcto sahp Es wird abend* 34

õhtu tuleb kons ♦ *öcht tullep Es wird abend* 34

õhtu vastu 'vastu õhtut' *kons* ♦ *öcto wasto Gegen Abend* 34

õhtulsöömalaeg *s* ♦ *ochtosöhmenaigk: [ochtosöhmen]ajast*
Nachtmahl 93

õhtultäht 'ehatäht' *s* ♦ *öchtotecht Abendstern* 34

õhtuks 'vastu õhtut' *s* ♦ *öchtux Gegen Abend* 34

õiendama 'sirutama, venitama' *v* ♦ *öigkendan strecken* 118

õiendama '(välja) venitama' *v* ♦ *öigkendama: öigkendan,*
öigkendasin, öigkendanut Recken/außrecken 99

õige 'õiglane, õigustatud' *adj* ♦ *öigke: öigkest Billich* 43

õige 'sirge, otsekohene' *adj* ♦ *öigke: öigkest Gerade* 63

õige 'õiglane' *adj* ♦ õigke: õigkest, *Plur* õigket & õigkedat
Gerecht 63

õige *adv* ♦ õigke *Adverb Recht* 99

õige on 'on kohane (sünnis)' *kons* ♦ õigke on *Es ziemet* 133

õigeks tegema *v* ♦ õigkex tegkema *Gerecht machen* 63

õigesti *adv* ♦ & õigkest *Adverb Recht* 99

õigus 'sobivus; õiglus' *s* ♦ õigkus: õigkussast *billigkeit* 43

õigus *s* ♦ õigkus: õigkussast *Gerechtigkeit* 63

õigus 'seaduslik õigus; seadus' *s* ♦ õigkus: [õigku]ssast *Recht*
99

õis *s* ♦ hõije: hõijest *blüt am korn* 44

õis *s* ♦ õije: õijest *blüt am korn* 44

õitsema *v* ♦ õitzma: õitzen, hõitzen, õitzsin, õitznut *Blühen* 44

õlg: õla *s* ♦ olla: ollast *Achsel* 34

õlg: õla* 'lõug' *s* ♦ õlgk: õlgkast *kin* 78

õlg: õla *s* ♦ Ollas: ollast *schulter* 110

õlg: õle *s* ♦ Hõlgk: hõlgkest *Stroh* 119

õlu *s* ♦ ollut: ollest *Bier* 42

õmblema 'traageldama, kokku õmblema' *v* ♦ omblema:
omblen, omblin, omblenut *hefften* 70

õmblema *v* ♦ omblema: omblen, omblin, omblenut *Nehen* 93

õmblus 'palistus, serv' *s* ♦ omblus: omblust *Saum* 105

õndsaks tegema *v* ♦ õnsax tegkema *salig machen* 103

õng *s* ♦ õngk: õngkast *Angel* 36

õnn *s* ♦ ön: önnest *Glück* 66

õnn 'hea käekäik, kasu' *s* ♦ ön: önnest *Heil* 72

õnn 'saatus; loos, liisk' *s* ♦ ön *Loß* 88

õnnetu *adj* ♦ önneto: [önnet]ust *Unselig* 112

õnnetus 'ebaõnn' *s* ♦ önnetus: [önnetu]ssast *Unfall/Unglück*
125

õnnetus *s* ♦ önnetus: [önnetu]ssast *Unseligkeit* 112

õnnis *adj* ♦ önnis: önsast *glücksälig* 66

õnnis *adj* ♦ önnis: önsast *Seelig* 112

õnnisltegija *s* ♦ onnestegkija *Heyland* 72

õnnisltegija *s* ♦ önnistegkija *saligmacher* 103

õnnisltegija *s* ♦ önnistegkija: [önnistegkij]ast *Seligmacher* 112

õnnistama *v* ♦ önnistama: önnistan, önnistasin, önnistanut
Segenen 112

õnnistus 'õndsus, õnnejoovastus' *s* ♦ önnistus: önnistussest
glücksäligkeit 66

õnnistus 'õndsus' *s* ♦ önnistus: [önnistu]ssast *saligkeit* 103

õnnistus 'õndsus' *s* ♦ õnnistus: [õnnistu]ssest *Seligkeit* 112

õpetus *s* ♦ & oppedus: [oppedu]ssest *Lehre* 85

õpetus *s* ♦ oppetus *Lehre* 85

õppema* 'õpetama, õppima' *v* ♦ oppema: oppen, oppesin, oppenut *Lehren/lernen* 85

õppiija* 'õpetaja' *s* ♦ opja: [op]jast *Lehrer* 85

õppiija* 'õpetaja' *s* ♦ oppeja *Lehrer* 85

õppiija* 'jutlustaja' *s* ♦ oppeja *Prediger* 98

õppima 'ka: õpetama' *v* ♦ opma: & opsin, opnut *Lehren/lernen* 85

õppima* 'jutlustama' *v* ♦ opma *Predigen* 98

õppima* 'juhatama, näitama' *v* ♦ opma *Weisen* 128

õppima → kommet **õppima**

õu *s* ♦ ouw: ouwest *Hoff bey einer wohnung* 73

õun *s* ♦ Aun: Aunast *Apffel* 37

õuna|puu *s* ♦ aunapuh *Apffelbaum* 37

Ä

äes* 'äke' *s* ♦ ehs: ehsest *Egge* 50

äestama *v* ♦ ehstma: ehstan, ehtsin, ehstnut *Eggen* 50

ähvardama *v* ♦ efferdama *trewen* 122

äi *s* ♦ ei *schwäher* 110

äkiline 'rutakas, kärsitu; äkkvihane' *adj* ♦ heckilinne: heckilissest *hastig/jachzornig* 84

äkiline 'kiire, kärmas, rutuline' *adj* ♦ Heckilinne: [heckil]issest *Schneller* 109

äkinе* 'kiire, kärmas, rutuline' *adj* ♦ heckine: [heck]issest *Schneller* 109

ämbеr *s* ♦ ember: embrest *Eymer* 53

ämblik *s* ♦ Emblick: [emblick]ust *Spinne* 115

ämblikulvõrk *s* ♦ Emblicko wörck *Spinnweb* 115

ämm *s* ♦ em *schwiegernutter* 110

ära → abilelu **ära** rikkuma

ära → ametist **ära** heitma

ära → ametist **ära** tõstma

ära → jumalalt **ära** langema

ära ajama* 'tuhaks tegema, purustama, laostama' *v* ♦ errahajama *Zerstören* 118

ära ajama* 'laastama, rüüstama' *v* ♦ errahajama *verheren* 71

- ära heitma** 'ära viskama, kõrvale heitma' v ♦ erraheitma
verwerffen 129
ära hukkama* 'tuhaks tegema, purustama, laostama' v ♦
 errahukkama *Zerstören* 118
ära hukkama* 'hukka mõistma, ära needma' v ♦ errahukkama
verdammen 123
ära hukkama* 'laastama, rüüstama' v ♦ errahukkama
verheren 71
ära kaduma v ♦ *also auch* errakadduma *Verschwinden* 112
ära kaotama 'tuhaks tegema, purustama, laostama' v ♦
 errakaotama *Zerstören* 118
ära keelama* 'salgama, eitama' v ♦ errakeelma *leugnen* 86
ära keelama v ♦ errakeelma *Verbieten* 42
ära keelama v ♦ errakeelma *Verbieten* 123
ära kitkuma* 'hävitama, kaotama; kustutama' v ♦ errakitkma
außdilgen 48
ära kitkutama* 'hävitama' v ♦ errakitkotama *Vertilgen* 121
ära kuluma 'ära kandma' v ♦ errakulloma *Verschleissen* 108
ära kustuma 'hävitama, kaotama; kustutama' v ♦ errakustma
außdilgen 48
ära kustuma 'kustutama; kõrvaldama' v ♦ errakustma *Tilgen*
 121
ära lahutama v ♦ erralahutama *scheiden* 107
ära lahutama v ♦ erralahotama *trennen* 122
ära needma 'pagendama, ära ajama' v ♦ erraneedma
Verbannen 123
ära needma v ♦ erraneedma *Verfluchen* 58
ära neelama 'alla neelama' v ♦ erraneelma *Verschlingen* 108
ära neelama 'alla neelama, ära sööma' v ♦ erraneelma
verzehrē 133
ära peitma v ♦ errapeetma *Verstecker* 124
ära pilduma 'laiali puistama' v ♦ errapilluma *Zerstrewen* 119
ära pilduma* 'laastama, rüüstama' v ♦ errapilluma *verheren*
 71
ära põletama v ♦ errapolletama *verbrennen* 45
ära põlgama 'põlgama, halvaks panema' v ♦ errapõlgkma
Verachten 123
ära päästma v ♦ errapehstma *Retten* 100
ära rikkuma '(ära) rikkuma, hukutama, laostama' v ♦
 errarickma *verderben* 123
ära rikkuma 'laastama, rüüstama' v ♦ errarickma *verheren* 71

- ära rikkuma** 'rikkuma, vigastama' v ♦ errarickma *Versehrer* 125
- ära seletama** 'tõlgitsema, tõlgendama' v ♦ erraseljetama *Aufliegen* 85
- ära seletama** v ♦ erraseljetama *erklären* 78
- ära seletama** 'ka: tõlgitsema, tõlgendama' v ♦ erraseljetama *Erklären/aufliegen* 53
- ära süstma*** 'ära viskama, kõrvale heitma' v ♦ errasüstma *verwerffen* 129
- ära tüdima** 'jäälestama, vastumeelsust tundma' v ♦ erratüddima *Abschewen haben* 107
- ära unustama** v ♦ erraunnustama *vergessen* 123
- ära valama** 'maha (välja) valama, tühjendama' v ♦ errawallama *Vergiessen/außgiessen* 65
- ära valitsema*** 'valima' v ♦ Errawallitzema *Wehlen* 126
- ära vannutama** v ♦ errawannutama *Beschweren / einen Eyd fordern* 41
- äranis*** 'iseäranis, eriti' *modadv* ♦ erranis *Sondern* 114
- äranis → ise|äranis
- äratama** v ♦ erretama *Erwecken* 126
- äratama → üles äratama
- ärkama** v ♦ errama *Auffwachen* 126
- ärkama → üles ärkama
- äädikas** s ♦ Ettickas: ettickast *Essig* 53
- äär** 'kallas, rand' s ♦ ehr: ehrest *Ufer* 124
- ääs** 'alasi' s ♦ ehs: ehsest *Amboß* 36

Ö

- öö** s ♦ öh: öhsest *Nacht* 93
- öö → kesk|öö
- öölmaja andma** v ♦ öhmaja andma *Zur Herberg aufnehmen* 71
- öölmaja otsima** v ♦ öhmaja otzma *Herberg suchen* 71
- öölmaja paluma** 'öömaja otsima' v ♦ [öhmaja] palluma *Herberg suchen* 71
- öölmajaks võtma** 'öömajale võtma' v ♦ öhmajax wotma *Zur Herberg aufnehmen* 71
- öölmajale minema** v ♦ öhmajal minna *Zur Herberg einkehren* 71

Ü

- ühelkordaline*** 'kohtlane, lihtsameelne' *adj* ♦ öhekordalinne
einfaltig 53
- ühelsarnaseks arvama** 'võrdlema, võrdustama' *v* ♦
öhesarnaseks arvama *vergleichen / gleich schetzen* 65
- ühelsarnaseks panema*** 'võrdlema, võrdsustama' *v* ♦
öhesarnaseks panema *vergleichen / gleich schetzen* 65
- ühelsarnaseks pidama** 'võrdlema, võrdsustama' *v* ♦
öhesarnaseks pidama *vergleichen / gleich schetzen* 65
- ühes meeles olema** 'sama meelt olema' *v* ♦ öhes meeles [olla]
Eines sinnes sein 114
- ühes meeles olema** 'sama meelt olema' *v* ♦ öhes meeles olla
einig seyn 53
- ühes nõus olema** 'sama meelt olema' *v* ♦ öhes nõuvis olla
Eines sinnes sein 114
- ühte asja ajama** 'tegutsema; kauplema' *v* ♦ öhe asja ajama
Eine sache handeln 69
- ühte minema** 'ühendama; kooskõlla viima' *v* ♦ üchte minnema
Vereinigen 53
- ühte nõu pidama** 'ühendama; kooskõlla viima' *v* ♦ öhe nõu
pidama *Vereinigen* 53
- ühte panema** 'kokku võtma' *v* ♦ üchtepannema *Zusammen
fassen* 55
- ühte panema** 'liitma, ühendama' *v* ♦ üchtepannema *Zusammen
fügen* 60
- ühte saatma** 'liitma, ühendama' *v* ♦ ühtesahatma *Zusammen
fügen* 60
- ühte tähele panema** 'kedagi (midagi) tähele panema' *v* ♦ öhe
tehhalle panema *Achtung auff einen haben* 34
- ühtegi** 'mitte ükski, mitte keegi' *pron* ♦ üchtekit: [üchtek]ist
Keiner 77
- ühtegi** 'ei keegi, mitte keegi' *pron* ♦ üchtekit *Niemand* 95
- üks → igaüks
- üks välja osa** *sF* ♦ üks välja ossa *ein Loth im Felde* 88
- üle andma** *v* ♦ üleandma *Übergeben* 62
- üle võima** 'vallutama, võitma' *v* ♦ ülewoima *Eröbern* 95
- üle võima** 'võitma' *v* ♦ ülewoima *siegen* 113
- üle võima** 'ületama' *v* ♦ ülewoima: ülewoian, ülewoisin,
ülewoinut *überwinden* 130

- üelannetu** 'vallatu, ülemeelik' *adj* ♦ ülleant: [üllean]tust
muhtwillig 93
- ülekohtune inimene** *sF* ♦ üllekohtone innimeñe *unbillicher Mensch* 43
- ülekohus** 'ebaõiglus, ülekohus' *s* ♦ üllekohus *unbilligkeit* 43
- ülekohus** 'ebaõiglus, ülekohus' *s* ♦ üllekohus *Unrecht* 99
- ülem** 'ülemus' *s* ♦ üllemb *Oberheir* 95
- ülem rahva sees** *kons* ♦ üllemb rahwa sees *fürnehmester im Volck* 60
- üllendama** *v* ♦ üllendama: üllendan, üllendasin, üllendanut
erhöhen 73
- üles avama** 'avama' *v* ♦ ülleßawwama *auffthun* 38
- üles avama** 'avama' *v* ♦ üllesawwama *öffnen* 95
- üles kirjutama** 'ära märkima' *v* ♦ üleskirjutama *anzeichnen*
133
- üles panema*** 'ära märkima' *v* ♦ üllespannema *anzeichnen*
133
- üles pooma** *v* ♦ üllespohma *Auffhencken* 71
- üles põletama** 'ära põletama' *v* ♦ üllespolletama *verbrennen*
45
- üles päästma** 'vabaks (lahti) päästma' *v* ♦ üllespehtma
aufflösen 87
- üles päästma** 'lahti päästma, avama' *v* ♦ üllespehtma *öffnen*
95
- üles sööma** 'ära sööma' *v* ♦ üllessöhma *verzehre* 133
- üles tõstma*** 'avastama, leidma' *v* ♦ üllestõstma *entdecken* 47
- üles tõstma salajasi asju*** 'avalikuks tegema' *v* ♦ üllestõstma
sallajat aßjat *Verborgene sachen eröffnen* 95
- üles äratama** *v* ♦ ülleserretama *Erwecken* 126
- üles ärkama** *v* ♦ ülleserrama *Auffwachen* 126
- üleval** *adv* ♦ üllewel *OBen* 95
- ülevalt** *adv* ♦ üllewelt *Von oben* 95
- ümber andma*** 'embama, ümbritsema' *v* ♦ ümberandma
umbfangen 54
- ümber andma*** 'ümber panema, ümbritsema' *v* ♦
ümberandma *Umgeben* 62
- ümber hakkama** 'embama, ümbritsema' *v* ♦ ümberhackama
umbfangen 54
- ümber käänama** '(ümber) pöörama, keerama' *v* ♦
ümberkehndma *kehren/wenden* 77

ümber pöörama 'ka: keerama' *v* ♦ **ümberpöhrma**
kehren/wenden 77

ümber pöörama 'muutma, moondama' *v* ♦ **ümberpöhrma**
verwandeln 127

ümberkond* 'ümbrus, ümbruskond' *s* ♦ **ümberkond:**
ümberkondsest rund 102

ümmardaja 'teenijatüdruk' *s* ♦ **ümberdaja:** *ümberdajast*
Dienstmagd 48

ürgama *v* ♦ **ürgkma:** *ürgkan, ürgksin, ürgknut* *Anfahren* 36

ürgama *v* ♦ **ürgkma** *Anfahren* 54

ürgama 'alustama, hakkama' *v* ♦ **ürgkma** *Anheben* 70

ütleja* 'jutlustaja' *s* ♦ **ütleja** *Prediger* 98

ütlema 'jutustama' *v* ♦ **ütlema** *Erzählen* 132

ütlema* 'jutlustama' *v* ♦ **ütlema** *Predigen* 98

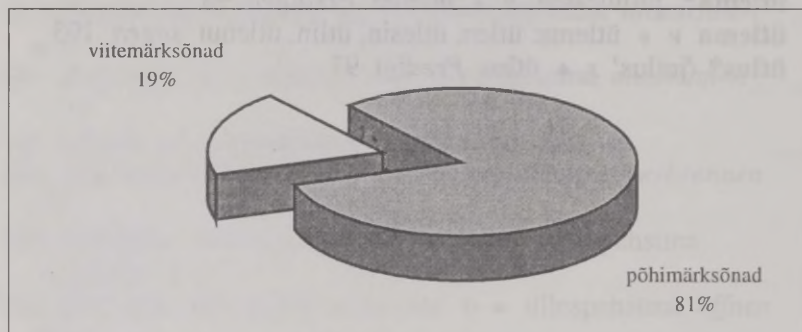
ütlema *v* ♦ **ütlema:** *ütlen, ütlesin, ütlin, ütlenut* *sagen* 103

ütlus* 'jutlus' *s* ♦ **ütlus** *Predigt* 97

MIDA SISALDAB HEINRICH STAHLI VOCABULA?

1. Märksõnad ja üksiksõnad

Heinrich Stahli "Anführungi" saksa-eesti sõnastiku eesti-saksa pöördvariant sisaldab ühtekokku 3831 märksõna, millest 3112 on põhimärksõnad ja 719 viitemärksõnad. Viitemärksõnad osutavad 402 juhul mitmesõnaliste põhimärksõnade järelkomponentidele ja 317 juhul liitsõnade järelkomponentidele.

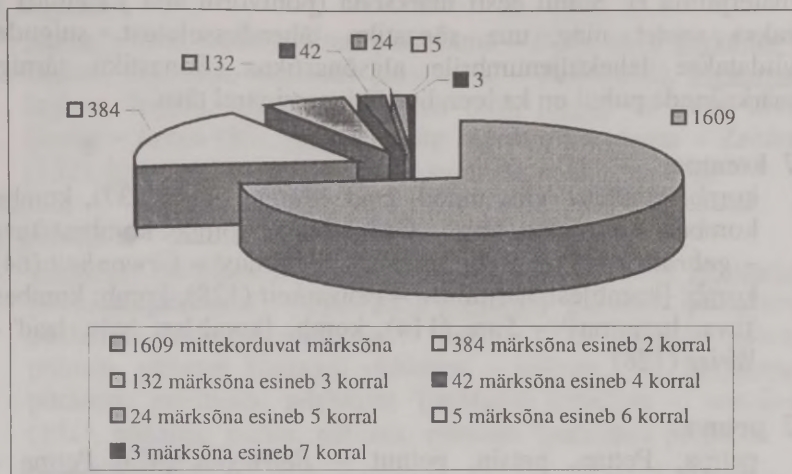


Joonis 1. Põhi- ja viitemärksõnade osakaal

Algsõnastiku 2309 saksa-eesti sõnaartikli keelesuuna vahetamisega tekkis uude sõnastikku 3112 eesti-saksa sõnaartiklit, mis näitab H. Stahli sõnastiku eestikeelse materjali rohkust võrreldes saksakeelsega – eesti märksõnu on uues sõnastikus 803 võrra rohkem kui algses *Vocabulas* saksakeelseid märksõnu. Nii asetub Stahli sõnastik tüüpiliste kakskeelsete sõnaraamatute hulka, millele on omane tõlkida lähtekeele sõna sihtkeelde mitme sünonüümse vastega, andes seeläbi sõnastiku tarvitajale valikuvabaduse.

Sõnaraamatu 3112 põhimärksõnast esineb 590 märksõna rohkem kui ühel korral ning 1609 ühel korral. Erinevaid märksõnu on kokku 2199, mis moodustab 71% kõigist põhimärksõnadest. Sõnastiku suurim märksõna korduste arv on 7 (kolm märksõna: **komme, petma, tegema**), sageduselt järgnevad viis märksõna 6 kordusega (**algama, luba andma, lugema, pühkima, saama**).

Ülejäänud märksõnad korduvad vähem. Põhimärksõnade kordumist kujutab järgnev joonis.



Joonis 2. Erinevate põhimärksõnade kordumine

Järgnevast sagedusloendist on näha, millised eesti märksõnad esinesid kõige sagedamini saksa sõnade vastetena – saksa sõnad võivad seejuures olla nii ühesugused kui erinevad. Märksõna ees seisev number tähistab esinemuste hulka. (Järgnevas analüüsis osas on trükitehnilised eristused samad, mis sõnastikuosas: märksõna on poolpaksus kirjas, tähendusseletus ülakomade vahel, saksa vaste kursiivis jne. Sagedusloendites pole märksõna järel täрни säilitatud.)

7 **komme**

7 **petma**

7 **tegema**

6 **algama**

6 **luba andma**

6 **lugema**

6 **pühkima**

6 **saama**

5 **arm**

5 **au**

5 **halb**

5 **heitma**

5 **hoidma**

5 **jahutama**

5 **keel**

5 **kogudus**

5 **kuulutama**

5 **laitma**

5 **maksma**

5 **meel**

5 **mõistma**

5 **nõu**

5 **ots**

5 **püüdma**

5 **rõõmustama**

5 **tegu**

5 **teotama**

5 **täitma**

5 **tüdimä**

5 **tühjaks tegema**

5 **viha**

5 **vägi**

Kuidas on nii rohked kordused "Anführungi" sõnastikuosas võimalikud olnud? Seda püüab selgitada kaheksa enim kordunud märksõna kõigi esinemisjuhtude loend, mis sisaldab algsõnastiku materjalina H. Stahli eesti märksõna (põhivorm alla joonitud) ja saksa vastet ning uue sõnastiku tähendusseletust, sulgudes viidatakse leheküljenumbrile algsõnastikus. Sõnastiku tärniga märksõnade puhul on ka loendis põhivormi järel tärn.

7 komme

komb: kombest 'viis, mood; laad, loomus' – *Art* (37), kombe: kombest 'käitumine, tava' – *Geberd* (62), kömbe: kombest 'tava' – *gebrauch* (44), komb: kombest 'harjumus' – *Gewonheit* (64), komb: [komb]est 'harjumus' – *gewonheit* (128), komb: kombest 'tava, harjumus' – *Sitte* (114), komb: [komb]est 'viis, laad' – *Weise* (128)

7 petma

petma: Pettan, petsin, petnut – *Betrieden* (42), Petma – *Betrieden* (122), Petma* 'piiluma, luurama' – *Spehen/verspehen* (115), petma 'võltsima' – *Verfälschen* (54), petma: pettan, petsin, petnut 'kiusatusse viima, eksitama' – *Verführen* (60), Petma 'reetma, ära andma' – *Verrahten* (98), Petma 'reetma, ära andma' – *Verrathen* (124)

7 tegema

tegekma: tehn, tegkin, tehnut 'teostama, sooritama' – *leisten* (86), & tehha 'teostama, sooritama' – *leisten* (86), tegekma: tehn, tegkin, tehnut – *Machen* (89), & tehha – *Machen* (89), tegekma: Tehn, tegkin, tehnut – *Thuen* (121), & tehha – *Thuen* (121), tegekma 'töötama, tegutsema' – *Wercken* (129)

6 algama

algkma: algkan, algksin, algknut – *Anfahen* (36), halgkma: halgkan, halgksin, halgknut – *Anfahen* (36), algkma – *Anfahen* (54), halgkma – *Anfahen* (54), algkma 'alustama, hakkama' – *Anheben* (70), halgkma 'alustama, hakkama' – *Anheben* (70)

6 luba andma

lubba andma – *erlauben* (84), lubba andma 'lubama, võimaldama' – *Gestatten* (64), lubba andma 'lubama, võimaldama' – *gestatten* (117), lubba andma – *urlauben* (125),

lubba andma 'määrama, välja kuulutama' – *verhengen* (71),
lubba [andma] 'määrama, välja kuulutama' – *verhengen* (123)

6 lugema

loema*: loen, loesin, loenut 'palvetama' – *Beten* (41), lugkema*:
 lugken, lugkesin, lugkenut 'palvetama' – *Beten* (41), lugkema:
 lugken, lugkin, lugkenut – *Lesen* (85), löema: & löen, löin,
 löenut – *Lesen* (85), loëma 'kokku lugema, loendama' – *Zehlen*
 (132), lugkema 'kokku lugema, loendama' – *Zehlen* (132)

6 pühkima

pühkma: pühkan, pühksin, pühknut – *Fegen* (55), pühhima:
 pühhisin, pühhinut – *Fegen* (55), pühkma: pühkan, pühksin,
 pühknut '(luuaga) pühkima' – *kehren* (77), pühima: pühin,
 pühisin, pühinut '(luuaga) pühkima' – *kehren* (77), pühkma:
 pühkan, pühksin, pühknut '(puhtaks) pühkima' – *wischen*
 (131), pühima: pühin, pühisin, pühinut '(puhtaks) pühkima' –
wischen (131)

6 saama

sahma: sahn, sain, sahnut '(kätte) saama, vastu võtma' –
Empfangen (51), Sahma 'omandama, ostma' – *Erwerben* (129),
sahma 'vallutama, võitma' – *Eröbern* (95), sahma 'kinni saama,
 kinni püüdma' – *Fahen* (54), sahma 'üle saama, jagu saama' –
Überkommen (82), sahma – *werden* (129)

Märksõnade kordumise üheks põhjuseks on see, et H. Stahli poolt saksa sõna vasteks pakutud mitmele eesti sõnale vastab tänapäeva kirjakeeles üksainus sõna. Nii on see murdesõnade, arhaisemide, astmevahelduse või üksnes kirjaviisi poolest erinevate sõnade puhul, nt *pühhima*, *pühima* ja *pühkma* (**pühkima**); *nouw* ja *new* (**nõu**). Teine märksõnade kordumist tingiv tegur on asjaolu, et *Vocabulas* on sama eesti sõna esinenud mitme erineva saksa sõna vastena. Nii esineb märksõna **arm** sõnastikus viis korda seetõttu, et oli viie erineva saksa sõna vasteks: *Barmhertzigkeit*, *freundschaft*, *Gnad*, *Gunst*, *Liebe*.

Komponentide arvu alusel domineerivad sõnastiku märksõnade hulgas ühesõnalised märksõnad: neid on 2656, mis moodustab 85% kõigist sõnastiku märksõnadest. Ühesõnalistest märksõnadest on erinevaid 1804, neist 1263 märksõna esineb vaid ühel korral

ning 541 kordub (30%). Korduvatest ühesõnalistest märksõnadest on sagedasemad järgmised (ülejäänud esinesid alla 5 korra):

7 komme	5 hoidma	5 ots
7 petma	5 jahutama	5 püüdma
7 tegema	5 keel	5 rõõmustama
6 algama	5 kiusama	5 tegu
6 lugema	5 kogudus	5 teotama
6 pühkima	5 kuulutama	5 täitma
6 saama	5 laitma	5 tüdima
5 arm	5 maksma	5 viha
5 au	5 meel	5 vägi
5 halb	5 mõistma	
5 heitma	5 nõu	

Mitmesõnalisi märksõnu on sõnastikus 456, mis moodustab 15% kõigist märksõnadest. Seejuures on nende hulgas 380 erinevat märksõna ning unikaalseid (vaid ühel korral esinevaid) mitmeosalisi märksõnu on 324. Korduvaid märksõnu on 56, seega kordub 17% mitmeosalistest märksõnadest. Alljärgnevast loendist selgub, et nii kuuel, viiel kui neljal korral esinenud mitmesõnalisi märksõnu on üksainus. Kolm korda esineb sõnaraamatus 11 ning kaks korda 42 mitmesõnalist märksõna, kõik teised mitmesõnalised märksõnad on unikaalsed. Enam kui kaks korda esinenud mitmesõnaliste märksõnade sagedusloend on järgmine:

6 luba andma	3 teada andma
5 tühjaks tegema	3 vastu panema
4 meelevalda andma	3 ära hukkama
3 kurja tegema	3 ära keelama
3 meele sisse tuletama	3 ära rikkuma
3 nõu andma	3 ära seletama
3 puhtaks tegema	3 üle võima

Kui vaadelda mitmeosaliste märksõnade sagedust komponentide arvu alusel, siis kaheosaliste märksõnade (395) sagedusloendi algus peaaegu ühtib eelneva kõigi mitmesõnaliste märksõnade sagedusloendiga. Enam kui kaks korda esinesid järgmised kaheosalised märksõnad:

6 luba andma	3 vastu panema
5 tühjaks tegema	3 ära hukkama
4 meelevalda andma	3 ära keelama
3 kurja tegema	3 ära rikkuma
3 nõu andma	3 ära seletama
3 puhtaks tegema	3 üle võima
3 teada andma	

Kolmeosalistest märksõnadest (52) kordus 2 ühendit:

- 3 meele sisse tuletama
- 2 ühes meeles olema

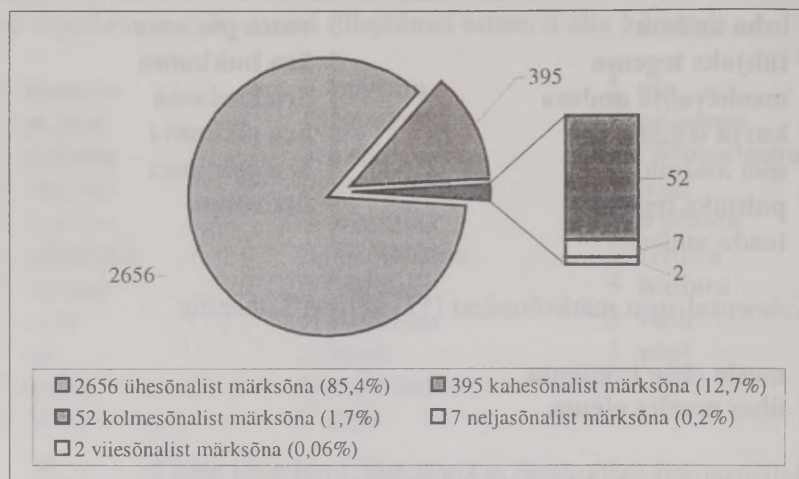
Neljaosalised märksõnad ei kordunud, kokku oli neid 7:

ammu algmisest emmis otsa
oma kombe pärast tegema
riideid enese peale panema
riideid enese peale võtma
süüd teise peale lükkama
üles tõstma salajasi asju
usinasti oma asju ajama

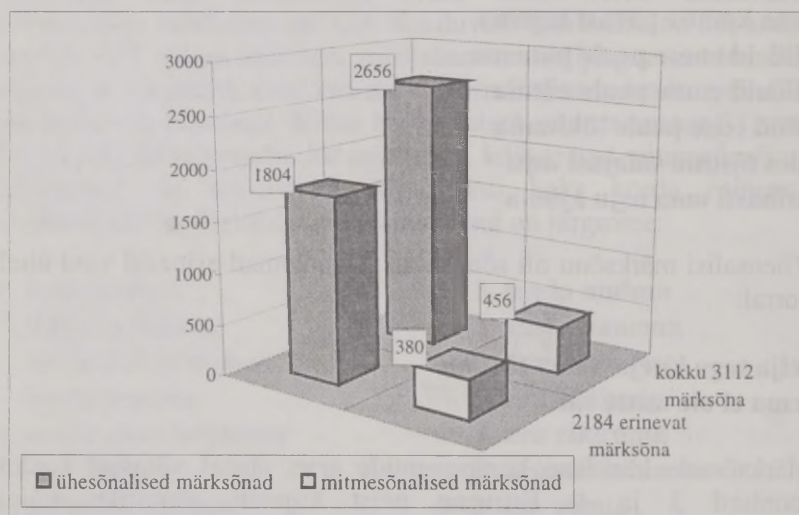
Viieosalisi märksõnu oli sõnastikus 2, mõlemad esinesid vaid ühel korral:

selja taga kurja kõnet tõstma
tema ei ole mitte siin

Märksõnade käsitluse komponentide arvu alusel võtavad kokku joonised 3 ja 4. Esimene neist kujutab sõnastiku kõigi põhimärksõnade jaotumist koostisosade arvu alusel ning teine kajastab erinevate märksõnade osakaalu nii ühe- kui mitmeosaliste märksõnade lõikes.



Joonis 3. Märksõnade jaotus komponentide arvu alusel



Joonis 4. Ühe- ja mitmesõnaliste märksõnade koguarv ja erinevate märksõnade arv

Kui seni käsitleti sõnastiku eesti märksõnu tervikuina, siis mõnevõrra erinev sagedusloend tekib, kui jagada mitmeosalised märksõnad osadeks ning viia muutevormis sõnad põhikujule. Seega, kui vaadelda lisaks ühesõnalistele märksõnadele ka kõigi

mitmesõnaliste märksõnade komponente üksiksõnadena, leidub sõnastikus 3641 sõna, mille hulgas oli erinevaid 1952 (54%). Üksiksõnade sagedusloendi algus on järgmine:

56 tegema	13 ots	9 käima
44 ära	13 üks	9 luba
40 andma	13 üles	9 minema
27 panema	12 heitma	9 rikkuma
17 olema	12 nõu	9 suur
17 saama	12 vastu	8 ilma
15 pidama	11 arm	8 peale
15 võtma	11 sisse	8 peksma
14 ajama	10 meele/vald	8 päev
14 meel	9 jumal	8 õhtu

2. Tärnimärksõnad ja tähendusseletused

Kõigi 3112 märksõna hulgast oli tärniga märksõnu 478 ehk ca 15%. See mitmekesine rühm sisaldab märksõnu, mis ei vasta tänapäeva õigekirjareeglitele või mis esinevad sõnastikus tänapäevakeele seisukohast tavapäratus tähenduses, arvus või sõnaliigis: tärn tõstab esile sõnastiku eripärased märksõnad.

Tärnimärksõnadest esines ühel korral 325, kahel korral 56, kolmel korral 14 ja neljal korral 2 märksõna. Sagedasimad tärniga märksõnad on:

4 heitma*	3 riidel*
4 nakkama*	3 suguline*
4 täitma*	3 tarvitama*
3 hukkama*	3 tegu*
3 kiusama*	3 tähendamine*
3 kõhelema*	3 tümatama*
3 nuulema*	3 õppija*
3 nõu*	3 ära hukkama*
3 paimendama*	

Kuus kõige sagedasemat tärnimärksõna esines sõnastikus järgmistes vastepaarides:

4 **heitma***

heitma 'hirmutama; heituma' – *schrecken* (110), heitama: heitan, heitasin, heitanut 'kohkuma, heituma' – *Sich entsetzen* (52), heitma: & heitsin, heitnut 'kohkuma, heituma' *Sich entsetzen* (52), heitma 'pelgama, kõhklema; heituma' – *Zagen* (132)

4 **nakkama***

nakkama: nakan, nackasin, nakanut 'hakkama' – *Anfahen* (36), nakkama 'hakkama' – *Anfahen* (54), nackama 'ründama, vastu vaidlema' – *Angreifen* (67), nackma 'alustama, hakkama' – *Anheben* (70)

4 **täitma***

töitma 'kasvatama' – *erziehen* (133), töitama: töitan, töitasin, töitanut 'valmistama' – *fertigen* (113), töitma 'lõppema, lõpetama' – *Volenden* (125), töitma 'sooritama, korda saatma, teostama' – *Vollbringen* (125)

3 **hukkama***

hukkama 'prassima, pummeldama; (toitu) hävitama' – *Schlemmen* (108), hukkama 'hukka mõistma, ära needma' – *verdammen* (123), hukkama '(toitu) hävitama; ära sööma' – *verzehrē* (133)

3 **kiusama***

kiusama: kiusan, kiusasin, kiusanut 'proovima' – *Probieren* (98), kiusama 'katsetama, üritama' – *Versuchen* (124), kiusama: Kiusan, kiusasin, kiusanut 'katsetama, üritama' – *Versuchen* (120)

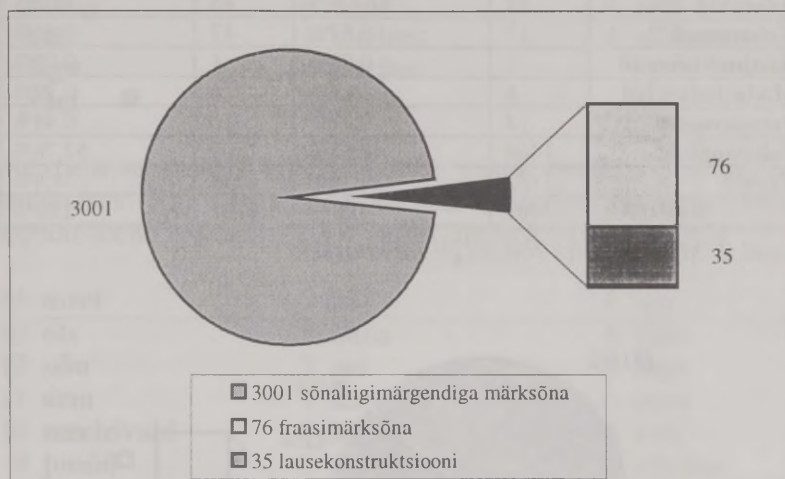
3 **kõhelema***

kõhelema: Kõhelen, kõhelin, kõhelnut 'aega veetma; aega raiskama' – *Tag zubringen* (120), kõhelema 'viibima, liiga kauaks jääma' – *Verziehen* (124), kõhelema 'viibima, liiga kauaks jääma' – *verziehen* (133)

Kõigist märksõnadest 1522ga (49%) kaasneb tähendusseletus, sealhulgas on seletatud kõigi 478 tärimärksõna tähendust. Tähendusseletused osutusid vajalikuks eelkõige suure ajavahe tõttu H. Stahli *Vocabula* ilmumise ja tänase päeva vahel. Sõnade

tähendused ei püsi aja jooksul paigal, nad võivad omandada lisatähendusi või hoopis erineva tähenduse üld- ja/või oskuskeeles.

Märksõnaliigi alusel on *Vocabula* märksõnad jagatud kolme rühma: sõnastiku 3112 põhimärksõnast 3001 on saanud sõnaliigimärgendi, 76 fraasimärgendi ja 35 lausekonstruktsiooni märgendi. Graafiliselt on need andmed esitatud joonisel 5.



Joonis 5. Märksõnaliigid ja nende osakaal

Järgnevalt kirjeldataksegi lähemalt neid kolme märksõnarühma.

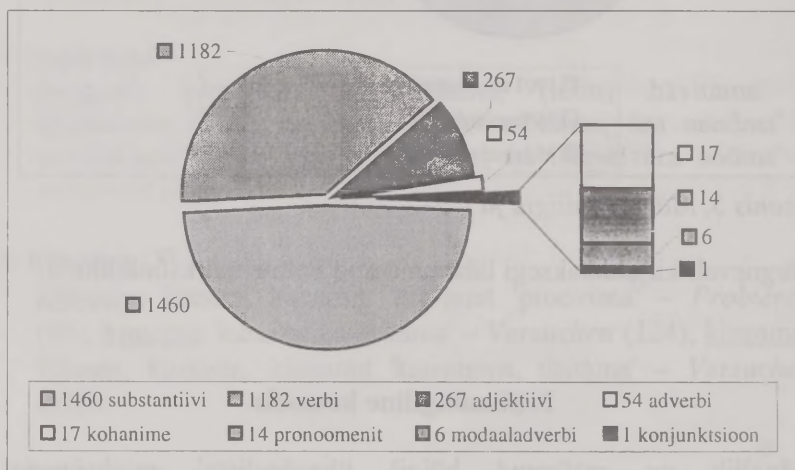
3. Sõnaliigiline koosseis

Sõnaliik on määratud kõigil ühesõnalistel märksõnadel, mitmesõnalistest märksõnadest ühend- ja väljendverbidel. Selgus, et sõnastikus leidub kokku 3001 sõnaliigimärgendiga märksõna seitsmest sõnaliigist. Erinevaid sõnaliigimärgendiga märksõnu on kokku 2101 (70%).

Tabel 2 kirjeldab märksõnade sõnaliigilist jaotumist, korduvaid ja erinevaid märksõnu. Joonis 6 kujutab märksõnade sõnaliigilist koosseisu graafiliselt.

	Sõnaliigimärgendiga märksõnad		Nende hulgas erinevaid	
	Kogus	Osakaal kõigi sõnaliigiga märksõnade seas	Kogus	Osakaal erinevate sõnaliigiga märksõnade seas
Adjektiivid	267	8,9%	177	8,43%
Adverbid	54	1,8%	46	2,2%
Kohanimed	17	0,57%	17	0,81%
Konjunksioonid	1	0,03%	1	0,05%
Modaaladverbid	6	0,2%	6	0,29%
Pronoomenid	14	0,47%	10	0,48%
Substantiivid	1460	48,65%	1109	52,78%
Verbid	1182	39,38%	735	34,9%
KOKKU:	3001	100%	2101	100%

Tabel 2. Märksõnade sõnaliigiline koosseis



Joonis 6. Märksõnade sõnaliigiline koosseis

3.1. Substantiivid

Substantiivid on *Vocabula* levinuim sõnaliik. Substantiivid moodustavad sõnaliigiga märksõnadest peaaegu poole: neid on kokku 1460 ehk 48,65% märksõnadest. Nende hulgas on erinevaid substantiive 1109 (see on 76% substantiividest). Märksõnana esinesid kõige sagedamini järgmised substantiivid (ülejäänud kordusid sõnastikus vähem kui neli korda):

7 komme	5 viha	4 naer
5 arm	4 asi	4 nali
5 au	4 auk	4 rohi
5 keel	4 healtegu	4 seadus
5 kogudus	4 käsk	4 sugu
5 meel	4 kasv	4 värav
5 nõu	4 kõne	4 veis
5 ots	4 kurbus	4 viletsus
5 tegu	4 kurjus	
5 vägi	4 mure	

Substantiive esineb hulgaliselt ka mitmesõnaliste märksõnade koosseisus. Kui lahutada märksõnad üksiksõnadeks ja koostada sagedusloend, korduvad kõige enam järgmised substantiivid:

14 meel	8 päev	6 iga
13 ots	8 õhtu	6 käsi
12 nõu	7 asi	6 laps
11 arm	7 au	6 maa
10 meelevald	7 komme	6 nali
9 jumal	7 puu	6 viletsus
9 luba	6 abi	6 vägi

Substantiivide alaliigina sisaldab *Vocabula* kokku 17 kohanime – erinevalt varasematest käsitlustest, mille järgi Stahli sõnastikus on 15 kohanime. Siinses töös on märksõnana esinevate kohanimede arv kahe võrra kasvanud seetõttu, et kohanimena on märgendatud ka *Koluvere* (toetudes Wiedemanni sõnaraamatule, kus Koluvere saksa vasteks on *Schloss Lode in Ehstland*) ning eraldi märksõnadena *Paide* ja *Paide linn*. Kõik kohanime-märksõnad on unikaalsed, ehkki kaks neist (*Paide*, *Paide linn*) osutavad samale kohale. Kui rühmitada kohanimed selle alusel, kus märgitav paik asub, tekib järgnev loend.

a) Eesti ala kohanimed (9):

Hiiulmaa *s kohanimi* ♦ Hiomah *Dagden* 47

Koluvere *s kohanimi* ♦ kollower: kollowerrast *lode* 87

Paide *s kohanimi* ♦ Paid: paidust *Weisenstein* 128

Paide linn *s kohanimi* ♦ Paidolind *Weisenstein* 128

Põltsalmaa *s kohanimi* ♦ Pöltzamah *Oberpohlen* 95

Rakvere *s kohanimi* ♦ Rackwer: [Rackwer]rast Wesenberg 129

Saaremaa *s kohanimi* ♦ Saremah *Ösel* 96

Tallinn *s kohanimi* ♦ Tallin: [Tallin]ast Revall 100

Tartu *s kohanimi* ♦ Tart *Dorpat* 49

b) Lähinaabruse kohanimed (5):

Kuralmaa *s kohanimi* ♦ Curamah *Cuhrland* 46

Lätimaa *s kohanimi* ♦ lettimah *Letland / und Littawen* 86

Rootsilmaa *s kohanimi* ♦ Rohtzimah *schweden* 111

Soomelmaa *s kohanimi* ♦ Somemah *Finland* 57

Venelmaa *s kohanimi* ♦ wennemah *Reußland* 100

c) Kaugemad kohanimed (3):

Poolamaa *s kohanimi* ♦ Pohla mah *Pohlen* 97

Preisilmaa *s kohanimi* ♦ Prüssamah *Preussen* 98

Saksalmaa *s kohanimi* ♦ Saxamah *Deutschlād* 48

Ootuspäraselt domineerivad H. Stahli kodumaa, Eesti ala, kohanimed. Loetletud märksõnadele lisandub üks kohanimi substantiivifraasi **Saksalmaa kukk** 'kalkun' koostises. Saksa vasteiks olevaid erinevaid kohanimesid on eestikeelseist ühe võrra rohkem, kuna märksõna **Lätimaa** vasteks on kaks kohanime, *Letland / und Littawen* ehk 'Läti ja Leedu'.

3.2. Verbid

Verbid (kokku 1182) asuvad sõnastikus arvukuselt teisel kohal, neid on 38,39% kõigist märksõnadest. Erinevaid verbe loendati 753 (64% kõigist verbidest). Enam kui neli korda esinesid märksõnana järgmised verbid:

8 petma	5 heitma	5 mõistma
7 tegema	5 hoidma	5 püüdma
6 algama	5 jahutama	5 rõõmustama
6 luba andma	5 kiusama	5 teotama
6 lugema	5 kuulutama	5 täitma
6 pühkima	5 laitma	5 tüdima
6 saama	5 maksma	5 tühjaks tegema

Käsitledes kõigi märksõnade komponente üksiksõnadena, on sõnastiku kõige sagedasemad verbid järgmised (sagedusloendi järgmised esinesid vähem kui 6 korda):

56 tegema	9 minema	6 lugema
40 andma	9 rikkuma	6 maksma
27 panema	8 peksma	6 pühkima
17 olema	7 hukkama	6 püüdma
17 saama	7 keelama	6 saatma
15 pidama	7 petma	6 sündima
15 võtma	7 päästma	6 tulema
14 ajama	6 algama	6 tõstma
12 heitma	6 kiusama	6 tüdima
9 käima	6 laskma	

3.3. Adjektiivid

Adjektiivid on arvukuselt kolmas sõnaliik märksõnade hulgas, neid on 267 ehk 8,9% kõigist märksõnadest. Erinevaid adjektiive oli 177 (ehk 66% adjektiividest). Märksõnade sagedusloendis asub esimene adjektiiv 11. positsioonil, see on märksõna **halb**, mis esineb 5 korda. Kõige sagedasemad adjektiivid, mis esinesid märksõnana, olid:

5 halb	4 tüma	3 haige
4 aus	4 vägev	3 julge
4 kibe	3 armas	3 kallis
4 tark	3 armuline	3 õige

Sõnastiku märksõnade üksikkomponentide hulgas olid sagedasemad adjektiivid järgmised:

9 suur	5 kallis	4 pime
7 kuri	5 tüma	4 roojane
7 tühi	5 vägev	4 tark
7 vana	4 aus	4 terav
6 puhas	4 hea	4 vigane
6 õige	4 kange	
5 halb	4 kibe	

3.4. Adverbid

Kõik teised sõnaliigid pärast substantiive, verbe ja adjektiive on sõnastikus märksõnana esindatud tagasihoidlikult: adverbe on kokku 60 ehk 2% märksõnadest. Seda pidid tõenäoliselt

kompanseerima "Anführungi" grammatikaosas esitatud adverbid, mida H. Stahl pole sõnastikus korranud. Adverbid ja modaaladverbid on sõnastikus saanud eri märgendi.

Adverbe on sõnastikus 54, neist on erinevaid 46 (kordub 15%). Kordunud adverbide (kõik teised esinesid vaid ühel korral) loetelu on alljärgnev:

2 aegsasti	2 ropusti	2 tarkalisti
2 alasti	2 sala	2 valmis
2 armsasti	2 salajasti	

Modaaladverbe esineb sõnastikus 6, kõik unikaalsed:

iseläranis	kooldes	vissisti
koguni	tõesti	äranis

3.5. Pronoomenid

Pronoomeneid esineb sõnastikus iseseisva märksõnana 14 (0,5% märksõnadest), nende hulgas on 10 erinevat. Pronoomenina märgendatud märksõnad on järgmised:

endas	2 keegi	teine
igalüks	kõik	2 ühtegi
igalik	midagi	
3 kedagi	oma	

3.6. Konjunktsioonid

Konjunktsioon on märksõna staatuse saanud ühel korral:

aga *konj* ♦ agkas *Aber* 34.

Märksõnade koosseisus on olemas ka konjunktsioon *ning*, mis väljakirjutatuna esineb kahe adjektiivifraasi koosseisus ja lühendina ühes substantiivifraasis:

ramb ning tüütu 'lapsik; jõuetu; tüütu' *adjF* ♦ ram ninck tüit *kindisch* 78

vilets ning vaene *adjF* ♦ willitz ninck waine *Elender mensch* 51

häda n. vaev 'häda ning vaev; valu, õnnetus' *sF* ♦ hedda n. waiw *Wehe* 127.

Sidesõna *ja* esineb sõnastikus eksplitsiitselt, olles asendatud sümboliga &. Sisuliselt on tegu metatekstiga: &-märk eraldab enamasti märksõna muutevorme, mis erinevad teineteisest astmevahelduse poolest, näiteks järgnevas sõnaartiklis:

aed 'tara' s ♦ Aid: ajast & aidast *Zaun* 132.

4. Fraasimärksõnad

Fraasimärgendi said mitmesõnalised märksõnad, mille fraasituum määrab kogu fraasi sõnaliigilisuse. Sõnastikus tuvastati 72 substantiivifraasi ja 4 adjektiivifraasi, kokku 76 fraasimärksõna.

Substantiivifraaside hulgas oli erinevaid 66 ning 4 fraasi kordus:

- 2 **kange kael*** 'kangekaelne, jonnakas'
- 2 **noor iga** 'noorus'
- 2 **vana iga** 'vanadus'
- 2 **viinalpuu oks** 'viinapuuväät'

Adjektiivifraase on sõnastikus 4, kõik on unikaalsed:

- jalast vigane** 'lonkav; jalast halvatud'
- käest vigane** 'käest halvatud'
- ramb ning tüütu** 'lapsik; jõuetu; tüütu'
- vilets ning vaene**

Lisaks saab *Vocabula* fraase rühmitada selle alusel, mitmest sõnast nad koosnevad.

Kahesõnalisi fraase on kokku 66 (neist 4 esineb 2 korda). Olgu siin esitatud nende täielik loend koos tähendusseletustega:

- aher lehm** 'sigimatu või vähese anniga lehm'
- ematu laps** 'orb'
- esimene ots** 'algus'
- haabne puu** 'haavapuu'
- harv mets** 'võsa; kuiv rohumaa'
- hea ilm**
- hea töö**
- helde arm** 'halastus'
- iga aasta** 'igal aastal'
- imetaja laps** 'imev laps, rinnalaps'
- imev laps** 'rinnalaps'

isatu laps 'orb'
 jalast vigane 'lonkav; jalast halvatud'
 jumalik olemine
 kallis päev 'püha, puhkepäev'
 kallis rohi 'vürts'
 kange kael* 'kangekaelne, jonnakas'
 kaskne puu 'kasepuu'
 kaval nõu 'avastus, leid'
 koldne liha* 'kollakaks tõmbunud, riknenud liha'
 koldne sealliha* 'kollakaks tõmbunud sealiha; soolapekk ?'
 kuninglik riikus* 'kuningriik'
 kuusne puu 'kuusepuu'
 käest vigane 'käest halvatud'
 lahe tuul 'jahe tuul'
 noor iga 'noorus'
 pahem käsi 'vasak käsi'
 parem käsi
 pehme keel
 punane vask 'vask'
 päeva pimedus* 'päikesevarjutus'
 päeva tõusmine* 'päikesetõus'
 raske jalg* 'raskejalgne, rase'
 rohke arm 'halastus'
 räästud liha* 'räästunud, rääsunud liha'
 räästud sealliha* 'räästunud, rääsunud sealiha; soolapekk ?'
 Saksalmaa kukk* 'kalkun'
 seba asi* 'seep' see asi'
 seba riist* 'seep' see asi'
 silmalvee pisarad
 sula maa
 sula põld
 suur meri
 suur mets 'metsaala, kõrvemaa'
 suur tuba 'saal'
 suur vägi 'kõikvõimsus'
 sündinud asi 'lugu; ajalugu'
 tagumine ots 'lõpp'
 tamne puu 'tammepuu'
 tasane maa
 teine päev 'teisipäev'
 tiine lehm

toores liha

tulevad asjad 'edaspidised, eelolevad asjad'

vana iga 'vanadus'

vana kuu 'täiskuu'

vasak käsi

vedamise palk 'veotasu, sõidutasu: rent'

viinalpuu oks 'viinapuuväät'

võõras jumal 'ebajumal'

vägev sõjalmees 'kangelane'

ülekohutune inimene

Vocabula kolmesõnalised fraasid (10) on järgmised:

häda n. vaev 'häda ning vaev, ka: valu, õnnetus'

kaunis vilu tuul 'jahe tuul'

ramb ning tüütu 'lapsik; jõuetu; tüütu'

seba mu asi* 'õige mul asi, seep' see mu asi'

vana kuu põhi 'täiskuu viimane veerand'

vana katkenud hobune 'vana kurnatud hobune'

vilets ning vaene

võõra jumala teenistus 'ebajumalateenistus'

võõra jumala ori 'ebajumalateenija'

üks välja osa

5. Lausekonstruktsioonid

Sõnaraamatus said omaette märgendi ka lausekonstruktsioonid, neid on kokku 35. Erinevaid konstruktsioone on ühe võrra vähem, kuna üks neist esineb kahel korral (**taevas koidab**). Tegu on rohkem või vähem terviklike lausete või lausekatketega, mida sõnastiku kasutaja sai otse oma eestikeelsesesse vestlusesse või teksti kaasata. Enamjaolt on eesti ühendite saksa vasted samuti mitmesõnalised väljendid, fraasid. Sel puhul on Stahl paigutanud lausekonstruktsioonid saksa-eesti sõnastikku nende tuumaks olevate sõnade esitähete alusel. Erandina on kolme lausekonstruktsiooni saksakeelne vaste ühesõnaline:

endas vastu* 'rase' – *schwanger*

naeru kombel 'naeruväärne' – *lächerlich*

minul on – *Haben*.

Kui esimese kahe vastepaari puhul võib oletada, et sõnastiku koostaja tõesti ei osanud esitada teisi, s.h ühesõnalisi eesti vasteid,

siis huvitav on saksa verbi *haben* eesti vasteks esitatud **minul on**. Seda indoeuroopa keeltes nii tavalist verbi tõlgitakse küll tänapäeva sõnaraamatus eesti verbiga 'omama', ent Stahl pakutud eesti *olema* (oleviku ainsuse 1. pöörde vormis) on sisuliselt tõesti saksa verbi ekvivalent.

Võttes liigituse aluseks eesti lausekonstruktsioonide sisu, võib eristada järgmisi rühmi.

a) Hüüatused, väljendid (6):

aidaku jumal *kons* ♦ aitako Jummal *helffe Gott* 70

jumal appi *kons* ♦ Jummal abbi *helffe Gott* 70

kohus on 'on kohane (sünnis)' *kons* ♦ kohus on *Es ziemet* 133

paraku jumal 'kahju küll' *kons* ♦ parrako Jummal *Ach leider* 34

see võib olla *kons* ♦ se woip olla *Es ist möglich* 93

õige on 'on kohane (sünnis)' *kons* ♦ õigke on *Es ziemet* 133

b) Perioodi- ja ajamääratlused, loodusega seotu (11):

ammu algmisest emmis otša* 'algusest kuni lõpuni' *kons* ♦

ammo halgkmissest emmis otza *Von anfang biß zu ende* 36

lapsest saati *kons* ♦ lapsestsaht *Von kind auff* 78

pikmine müriseb* 'pikne müristab' *kons* ♦ pitkminne murrisep *Es donnert* 49

saab pime 'läheb pimedaks' *kons* ♦ sahp pimme *Es wird dunckel* 49

taevas koidab *kons* ♦ taiwas koitab *Es wird morgen* 92

taevas koidab *kons* ♦ Taiwas koitap *Es wird Tag* 120

õhtu jõuab *kons* ♦ öcht jouwap *Es wird abend* 34

õhtu poolel 'vastu õhtut' *kons* ♦ ochtoko pohlel *Gegen Abend* 34

õhtu saab 'õhtu saabub' *kons* ♦ öchto sahp *Es wird abend* 34

õhtu tuleb *kons* ♦ öcht tullep *Es wird abend* 34

õhtu vastu 'vastu õhtut' *kons* ♦ öchto wasto *Gegen Abend* 34

c) Konstruktsioonid sõnaga *ilma* (8):

ilma armuta 'armutu' *kons* ♦ ilmaarmatta *Unbarmhertzig* 39

ilma lõpmata 'lõpmatu' *kons* ♦ ilmalõpmatta *Unendlich* 51

ilma otsata 'otsatu' *kons* ♦ ilmaotzata *Unendlich* 51
ilma rikkumata 'rikkumatu' *kons* ♦ ilmarickmatta
unverletzet 86
ilma sugulik* 'sigimatu' *kons* ♦ ilmasugkulick
Unfruchtbar 59
ilma sugumata* 'sigimatu' *kons* ♦ ilmasugkumatta
Unfruchtbar 59
ilma süüta 'ilma põhjuse' *kons* ♦ ilma sühdta *Ohn*
ursach 125
ilma uskumata 'uskmatu' *kons* ♦ ilma usckmatta
Unglaublich 65

Ülejäänud 10 lausekonstruktsiooni moodustavad heterogeense rühma:

endas vastu* 'rase' *kons* ♦ hendas wasto *schwanger* 111
hulk rahvast *kons* ♦ hulck rahwas *Menge Volckes* 90
jumala kartmata 'jumalakartmatu; häbematu' *kons* ♦
Jummala kartmatta *Gottloß* 66
minul on *kons* ♦ münnul on *Haben* 68
naeru kombel 'naeruväärne' *kons* ♦ nahro kombel
lächerlich 83
söödaga saadud *kons* ♦ söhte kahs sahtut *Mit aas*
gefangen 34
tema ei ole mitte siin *kons* ♦ temma ep olle mitte sihn *Er*
ist abwesend 34
vasakul küljel *kons* ♦ [wassackul] külgkel *Zur lincken*
seiten 87
vasakul poolel *kons* ♦ wassackul pohlel *Zur lincken*
seiten 87
ülem rahva sees *kons* ♦ ülemb rahwa sees *fürnehmester*
im Volck 60

6. Liitsõnad

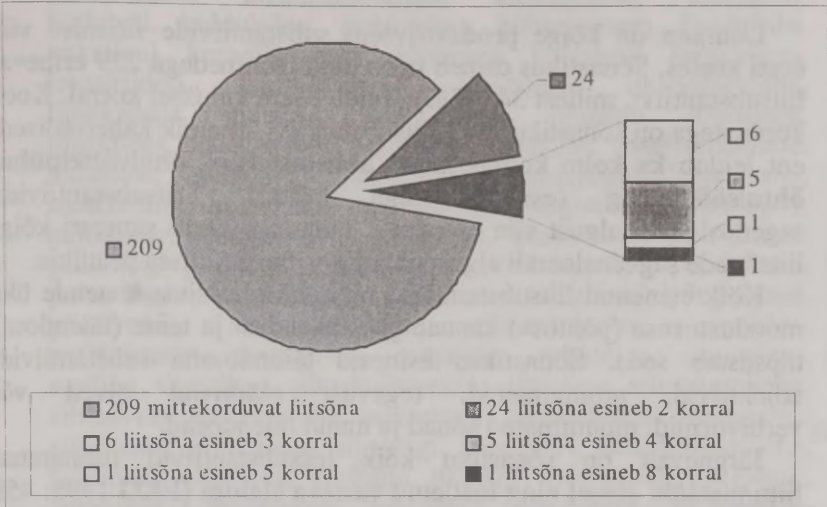
Sõnastikus leidub kokku 306 liitsõna, neist 268 esineb ühesõnalise märksõna kujul ja ülejäänud 38 mitmesõnaliste märksõnade koosseisus. Iseseisva märksõna staatuses olevate liitsõnade (268) hulgas on 238 erinevat liitsõna, seejuures esines 212 liitsõnalist märksõna vaid ühel korral, korduvaid oli 26:

4	healtegu	2	perelmees
3	abilmees	2	perelnaine
3	õnnisltegija	2	püssilrohi
2	allikalvesi	2	raamatulnahk
2	ettelpanemine	2	raudriie
2	healmeel	2	sealliha
2	healtegemine	2	silmalvesi
2	kuriltegu	2	südameltunnistus
2	liikpajatus	2	talulmees
2	maalmees	2	talulpoeg
2	maanltee	2	teelkäija
2	meelelvald	2	viinalmari
2	noorlmees	2	üelkohus

Kui arvestada ka mitmeosaliste märksõnade koostises olevaid liitsõnu, siis on *Vocabulas* kokku 306 eesti liitsõna, sh 245 erinevat. Unikaalseid liitsõnu on 209 (85%) ja korduvaid 36 (15%), sealjuures on suurim korduste arv 8. Korduvad liitsõnad on:

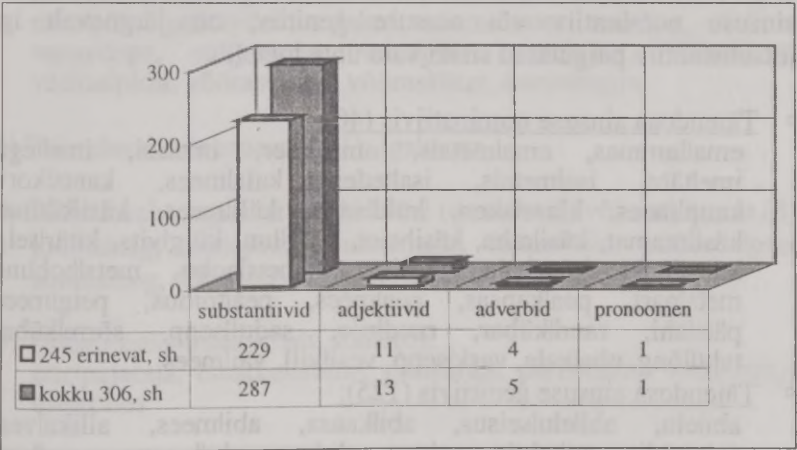
8	meelelvald	2	healmeel
5	öölmaja	2	healtegemine
4	abilelu	2	kuriltegu
4	healtegu	2	liikpajatus
4	kesklhommik	2	maalmees
4	lihalhimu	2	maanltee
4	sealliha	2	meelelparast
3	abilmees	2	noorlmees
3	porduljaht	2	perelmees
3	silmalvesi	2	perelnaine
3	viinalpuu	2	püssilrohi
3	õnnisltegija	2	raamatulnahk
3	ühelsarnane	2	raudriie
2	allikalvesi	2	Saksalmaa
2	ettelpanemine	2	surmalrohi

Liitsõnade kordumist kujutab graafiliselt joonis 7.



Joonis 7. Erinevate liitsõnade kordumise määär

Kui arvestada ainult erinevaid liitsõnu, moodustasid nende hulgas enamuse substantiivid (229, sealhulgas 11 liitkohanime). Adjektiive oli 11, adverbs 4 ning pronoomeneid 1. Seda jaotust kirjeldab ka joonis 8.



Joonis 8. Kõigi ja erinevate liitsõnade jaotumine sõnaliigiti

6.1. Liitsubstantiivid

Liitmine on kõige produktiivsem substantiivide saamise viis eesti keeles. Sõnastikus esineb koos liitkohanimedega 229 erinevat liitsubstantiivi, millest 34 (15%) esineb enam kui ühel korral. Koos kordustega on sõnastikus 287 liitsubstantiivi, enamik kaheosalised, ent leidub ka kolm kolmeosalist: **abilelulseisus**, **lihahvõttelpüha**, **õhtulsöömalae** (esinesid ühel korral). Liitsubstantiivide sagedusloendi algust siin ei esitata, kuna see ühtib suuresti kõigi liitsõnade sagedusloendi algusega, mis esitati eelmises peatükis.

Kõik esinenud liitsubstantiivid on determinatiivsed: nende üks moodustusosa (põhiosa) kannab põhitähendust ja teine (täiendosa) täpsustab seda. Sõnastikus esinesid täiendosana substantiivid, adjektiivid, pronoomenid, tegevust märkivad tüved või verbivormid, muutumatud sõnad ja muud täiendosad.

Järgnevalt on sõnastiku kõik liitsubstantiivid rühmitatud liitumistüübi alusel ning loetletud vastava alaliigi (EKG 1995: 458 jj) all. Samuti on esitatud liitmise teel moodustatud kohanimede loend – kohanimed on vormilisest analüüsist välja jäetud, kuna nende täiendosa on märksa läbipaistmatum kui üldnimedel.

1) Substantiivne täiendosa (168)

Vocabula analüüs kinnitab väidet, et eesti keeles on kõige tavalisemad substantiivse täiendosaga liitsubstantiivid (EKG 1995: 458). Ehkki alati ei ole selge, kas mõne liitsõna täiendosa kääne on ainsuse nominatiiv või ainsuse genitiiv, on järgnevalt iga liitsubstantiiv paigutatud siiski vaid ühte loetellu.

▣ Täiendosa ainsuse nominatiivis (40):

emallammas, emalmetsis, emalteder, imelasi, imeltegu, imeltäht, isalmetsis, isalteder, kalalmees, kantslkorv, kaupmees, klaaslaken, kuldsepp, käilmees, käsilküünar, käsilaamat, käsilraha, käsilvars, külgluu, külglvits, küürlselg, küüslauk, lõhelkala, mesilpuu, metsl hobu, metslhobune, metslpart, pealkapsas, pealmees, pealtoidus, peiglmees, pätslahi, raudlkübar, raudlriie, sadulisepp, sõrmlkübar, tahtlõng, ubakala, vasklasepp, vesilvill, väilmees

▣ Täiendosa ainsuse genitiivis (125):

abilelu, abilelulseisus, abilkaasa, abilmees, allikalvesi, aulpuüdja, aultahtja, ealae, elulae, elulhoone, emalkeel, heinalsirk, hobuselraud, hommikultäht, jalalase, jalaltald, jalaltallus, juureltaigen, jõulupüha, kalalluu, kalalpuüd,

karjalmaa, katkultõbi, katuselroigas, kiitusellaul, kingaltald, kirikulisand, kirikulkihelkond, kirikupalve, kodulpart, kodulväi, kohtulpäev, kohtulsõna, kohtulvanem, koidultäht, kukellaul, kuradilkunstlik, käelmees, küvilaeg, laevalmees, leinalriided, lepituselohver, lihalhimu, lihalvõttelpüha, lipulkandja, luulkont, luulliikmine, lõualuu, lõunalaeg, maalmees, maalsulane, maaltallus, maaltalu, maalvärisemine, maantee, maarjaljää, majalpidaja, marjalpuu, meelvaha, meelevald, merelhärg, metsalelajas, nugiselnahk, odralpea, peulmees, penilkoorem, perelmees, perelnaine, perelvanem, pillilroog, porduljaht, pordullaps, pordulsundija, praelvarras, puhastuselohver, puulsepp, põllulkünd, põrgulauk, põrgulhaud, püssilrohi, raamatulkandja, raamatulnahk, reialalus, ristilnimene, ristilrahvas, roojalauk, rukkilpea, saunallina, sealliha, silmallagi, silmalpilkumine, silmaltera, silmalterakene, silmalvesi, soolalpuhuja, surmalrohi, suulandmine, suulvarnes, sõjalmees, sõjalsulane, sõjalvägi, säärelpaal, südame tunnistus, talulmees, talulpoeg, teelkäija, tulekiir, vahelmees, vangilauk, vangiltorn, veeluputus, veiselsööt, veskilkivi, veskilmees, viinalmari, viinalmägi, viinalpuu, voodillina, võlalaamat, õhtulsöömalaeg, õhtultäht, õunalpuu, ämblikulvõrk, öölmaja

▫ Täiendosa mitmuse genitiivis (2): kätelrätik, kätelrätt

▫ Mittekäänevormis täiendosa (1): kasuklasepp

2) Adjektiivne täiendosa (26):

argilpäev, hapultaigen, healmeel, healtegemine, healtegu, kalliskivi, kuriltegu, külmtõbi, mädalauk, noorkuu, noorlmees, noorlõlv, pühapäev, salalasi, soomelmees, suurtee, täiskuu, vaenelaps, valgelmees, vanalõlv, vanalsõna, võõraslema, võõraspidu, võõraslpoeg, võõrastütär, õnnislegija

3) Täiendosaks pronoomen (1): igalmees

4) Täiendosaks tegevust märkiv tüvi (deverbaal) või verbivorm (8):

joomalaeg, kerilpuu, lendvalmees, nuumlveis, püüdukelpaal, söömalaeg, söötlveis, taganeslmees

5) Täiendosaks muutumatu sõna (6):

ettelpajataja, ettelpanemine, pärislmaa, pärislmees, vastulselisja, ülelkohus

6) Muu täiendosa (9):

esmaspäev, karsberilmari, kesklhommik, kesklöö, liiklupajatus, pisulhänd, umblohi, viipsilpuu, vikerlkaar

Sõnastikus esineb 11 liitkohanime:

Hiiulmaa, Kuralmaa, Lätimaa, Poolamaa, Preisimaa,
Põltsamaa, Rootsimaa, Saaremaa, Saksamaa, Soomelmaa,
Venelmaa

6.2. Liitadjektiivid

Eesti keeles arvatakse olevat ainult paarsada juuradjektiivi – enamasti on tegu tuletiste või liitsõnadega (EKG 1995: 557 jj). *Vocabulas* leidub kokku 13 liitadjektiivi, millest üks esineb kolmel korral, seega on erinevaid liitadjektiive 11:

aulahne
hukkalminev
jumalalkartlik
kahelkordaline
kõigelvägevane
mõnelsarnane

ninaltark
ühelkordaline
3 ühelsarnane
üelannetu
üelkohtune

Liitumistüübi alusel jaotuvad liitadjektiivid nelja rühma.

- 1) Täiendosaks substantiiv (3): aulahne, jumalalkartlik, ninaltark.
- 2) Täiendosaks numeraal (3): kahelkordaline, ühelkordaline, ühelsarnane.
- 3) Täiendosaks muud liiki sõna (4): kõigelvägevane, mõnelsarnane, üelannetu, üelkohtune.
- 4) Põhiosaks partitsiip (1): hukkalminev.

6.3. Liitadverbid ja liitpronoomenid

Liitadverbe peetakse eesti keeles haruldasteks (EKG 1995: 597 jj). *Vocabulas* on neid 5, ent kuna **meelelpära**st esineb kaks korda, on erinevaid adverbide kokku 4. Kõik on tavalised tänapäevalgi:

iseläranis
kahelvahel

2 meelelpära
st tunalhomme

Samuti võib neid nimetada kindlateks liitadverbideks, kuna nende tähendus tuleneb oluliselt kahe sõnaosa kokkukirjutamisest, siinsetest ühe adverbide puhul aga ei esine üks tüvedest sellisel kujul omaette sõnana (**tunalhomme**) (EKG 1995: 597).

Sõnastikus esines ka üks liitsõnaline pronoomen: **igalüks**.

KOKKUVÕTE

Heinrich Stahl (u 1600–1657) on üks baltisaksa pastoreid, kes oli eestikeelse usukirjanduse ja eesti keeleteaduse sünni juures. Teda peetakse eestikeelse protestantliku kirikukirjanduse rajajaks ja eesti kirjakeele loojaks, kes ühtlustas ortograafialt seni ainult käsikirjades ringelnud kiriklikke tekste, tehes nad kõigile kättesaadavaks. Saksamaal teoloogia- ja filoloogiamagistri kraadi saanud ning seejärel Vana-Liivimaal vaimulikukarjääri teinud Stahl pühendas oma elu Rootsi kuninga ja jumala teenimisele. Koos luteri usu tulekuga oli kiriku- ja ametimeestel tarvis end maarahvale arusaadavaks teha ning eestikeelseid tekste luua. Ka Rootsi valitsus soovis, et ametnikud suudaksid rahvaga suhelda.

H. Stahli teoste hulgas nägi 1637. aastal ilmavalgust "Anführung zu der Esthnischen Sprach, auff Wolgemeinten Rath, und Bittliches Ersuchen, *publiciret* von M. HENRICO *Stahlen*. Revall, Druckts Chr. Reusner der älter, in Verlegung des Authoris". See õhuke raamat on tuntuks saanud kui varaseim teadaolev eesti keele grammatika ja ühtlasi eesti esimene sõnaraamat – saksa-eesti sõnaraamat. Need kaks põhjaeestikeele teost ilmusid samade kaante vahel. Tõenäoliselt kasutasid kohalikud muukeelsed ametnikud "Anführungi" grammatikat ja sõnastikku nii tõlkimisel kui eestikeelsete tekstide loomisel. Stahli saksapärase ortograafia sai domineerivaks ligi sajandiks, põhjuseks kirikumehe autoriteetsus ning tema teoste kohustuslikkus nii kirikus kui koolis.

Siinne magistritöö käsitleb H. Stahli "Anführungi" sõnastikku, *Vocabulat*. Faksiimiletrükkis saksa-eesti sõnastik otsustati arvutisse sisestada ning eesti keel esikohale tuua. Magistritöö tuumiku moodustabki 1637. a keelematerjali eksponeeriv eesti-saksa sõnaraamat, mis sisaldab kogu H. Stahli sõnaraamatu teksti koos täiendava informatsiooniga praegusele lugejale. Keelesuuna vahetamine oli ilmselt parim viis eesti leksikograafia esikteoses leiduva sõnavara taasesitamiseks ja seletamiseks. Tänu kasutatud metoodikale asetus tähelepanu keskmesse sõnaraamatu eesti aines. Eesti keele esikohale toomisega kaasnes hulk muutusi *Vocabula* struktuuris, olulisim põhimõte on olnud originaalilähedus: püüti

mõista H. Stahli sõnastiku siseloogikat ning anda sõnastik uuel kujul edasi võimalikult adekvaatselt, olgugi et tõlgendusvõimalusi oli sageli rohkem kui üks.

H. Stahli *Vocabula* on trükitud gooti kirjas, mis uues sõnastikus on asendatud ladina tähtedega. Stahli kirjaviis on säilitatud, ent Stahli eesti märksõnad on seostatud tänapäeva ortograafiaile vastavate märksõnadega. Originaalteose viimasel leheküljel esitatud trükivigade parandusi on uues sõnastikus arvestatud. Kui Stahl on kirjavahemärkidena kasutanud eelkõige kolme sümbolit (kaldekriipsu, punkti, &-märgi), siis uues sõnastikus on selguse huvides kasutusel tunduvalt enam kirjavahemärke ja sümboleid.

Lausalfabeetilise ülesehituse printsiibist tulenevalt on igast algsõnastiku eesti vastest saanud uues sõnastikus iseseisev märksõna omaette real, ka algsõnastiku märksõnapesad on uues sõnastikus n-ö osadeks lõhutud. Noomenid on märksõnastatud ainsuse nominatiivis ja verbid *ma*-infinitiivis. Need muutevormis märksõnad, mis olid interpreteeritavad eesti keele kasutamise näidetena, on jäetud algele kujule ning nad on saanud fraasi- või lausekonstruktsiooni märgendi. Juhtudel, kus algsõnastikus pole ruumi säästmiseks muutevormi tüve enam korratud, on see juurdemõeldavaks jäetud tüvi uues sõnaraamatus põhivormile tuginedes välja kirjutatud (nurksulgudes).

Sõnaartiklit alustab tänapäevakeelne eesti märksõna, harvem eripärane märksõna (tähistatud tärniga *). Vajadusel järgneb märksõnale tähendusseletus. Märksõnad jaotuvad kolme rühma: sõnaliigimääratlusega märksõnad, fraasid ja lausekonstruktsioonid (vastav märgend on viimane üksus enne vahesümbolit). Vahesümbolile ♦ järgnevad muutmata kujul Stahli eesti vaste, selle muutevormid ja saksa vaste. Sõnaartikli lõpetab leheküljenumber, kus eesti-saksa vastete paar *Vocabulas* asub.

Iseseisva märksõna staatuses on kõik algsõnastiku eesti sõnad ja sõnaühendid. Märksõnakuju aluseks on kas ÕS-i, VMS-i või Wiedemanni sõnaraamatu andmed (üldjuhul on märksõnaks kirjakuju, mis leidub vähemalt ühes neist). Seega esineb märksõnadena nii murdesõnu kui arhaisme. Kui nimetatud allikad *Vocabula* sõna ei sisalda, ent see erineb tänapäeva keele vastavast sõnast vähe, on märksõna häälikuliselt kohandatud tänapäeva kirjakeeles leiduva sõnaga. Väikest osa märksõnadeks saanud tüvedest ei leidunud üheski kolmest eelnimetatud sõnaraamatust.

Heinrich Stahli "Anführungi" sõnastiku baasil loodud eesti-saksa pöördõnastik sisaldab kokku 3831 sõnaartiklit, millest 3112

on põhimärksõnad ja ülejäänud 719 viitemärksõnad. Algse 2309 saksa-eesti sõnaartikli baasil moodustati uude sõnastikku 3112 eesti-saksa sõnaartiklit, seega on eesti märksõnu 803 võrra rohkem kui saksakeelseid märksõnu.

Kuna H. Stahl esitab erinevate saksa sõnade vastetena samu eesti sõnu või kordab eesti sõna sama saksa sõna vastena eri lehekülgedel, toob see kaasa märksõnade kordumise. Sõnaraamatu 3112 põhimärksõnast esineb 590 märksõna rohkem kui ühel korral ning 1609 vaid ühel korral. Erinevaid märksõnu on kokku 2199 (71% kõigist põhimärksõnadest). Kõige enam korduvad märksõnad **komme** (7 kordust), **petma** (7), **tegema** (7), **algama** (6), **luba andma** (6), **lugema** (6), **pühkima** (6) ja **saama** (6). Kordumise põhjuseks on ka see, et Stahli poolt saksa sõna vasteks pakutud eesti sõnadele võib tänapäeva kirjakeeles vastata üksainus sõna (nt murdesõnade, arhaismide, astmevahelduse või kirjaipildi poolest eriliste sõnade puhul).

Sõnastikus domineerivad ühesõnalised märksõnad (2656 ehk 85% kõigist märksõnadest). Ühesõnalistest märksõnadest on erinevaid 1804. Vaid ühel korral esines 1263 ühesõnalist märksõna ja kordus 541. Kõigist ühesõnalistest märksõnadest on liitsõnu 277, millest 26 esines rohkem kui ühel korral. Mitmesõnalisi märksõnu on 456 (15%), seejuures on nende hulgas 380 erinevat märksõna. Unikaalseid, s.t vaid ühel korral esinevaid mitmeosalisi märksõnu on sõnastikus 324 ning 56 märksõna kordus. Kui vaadelda lisaks ühesõnalistele märksõnadele kõigi mitmesõnaliste märksõnade komponente üksikult, leidub sõnastikus kokku 3641 sõna, mille hulgas oli erinevaid 1952 (54%). Üksiksõnade sagedusloendi algus on järgmine: **tegema** (56), **ära** (44), **andma** (40), **panema** (27).

Märksõnad, mis ei vasta tänapäeva ortograafiale või esinevad *Vocabulas* tänapäevakeele seisukohast eripärase tähenduses, arvus või sõnaliigis, on varustatud tärniga. Kõigi 3114 märksõna hulgast oli tärniga märksõnu 478 ehk 15%. Kõige sagedasemad tärniga märksõnad esinesid 4 korral: **heitma***, **nakkama***, **täitma***.

Kõigist märksõnadest 1522 märksõnaga (49%) kaasneb tähendusseletus, sealhulgas on seletatud kõigi tärnimärksõnade tähendust. Tähendusseletused püüavad tuua 365 aasta vanused ekvivalentsussuhted tänasesse päeva ning eristada polüseemsete sõnade tahke. Seletused on vajalikud eelkõige suure ajavahe tõttu H. Stahli sõnastiku ilmumise ja tänase päeva vahel. Tähenduste seletamisel on arvestatud kolme aspekti: eesti ja saksa sõna tähendust, vastete ekvivalentsust ning algsõnastiku sõnaartiklist kui

tervikust pärit infot. Tähenduste seletamisel on jälgitud, kas ja millise(d) eesti sünonüümi(d) esitas H. Stahl saksa sõna vasteks.

Sõnaartikli kolmas struktuurielement pärast märksõna ja tähendusseletust on märksõna liigimärgend, mille alusel saab 3112 märksõna jagada kolme rühma: sõnaliigi-, fraasi- ja lausekonstruktsioonimärgendiga märksõnad. Kokku 3001-st sõnaliigimärgendiga märksõnast on erinevaid 2101 (70%).

Sõnaliik on määratud kõigil ühesõnalistel märksõnadel ja mitmesõnalistest märksõnadest ühend- ja väljendverbidel. Substantiivid on sõnaraamatu põhiline märksõnatüüp: neid on kokku 1460 ehk 48,65% märksõnadest. Nende alaliigina eristatud kohanimemärksõnu on 17, kõik on unikaalsed. Üle poole kohanimedest osutab Eestile. Verbid (1182) asuvad sõnastikus arvukuselt teisel kohal (38,39% kõigist märksõnadest). Adjektiivid on arvukuselt kolmas sõnaliik: 267 adjektiivi moodustab 8,9% märksõnadest. Adverbe leidub 60 (2%), s.h adverbe 54 ja modaaladverbe 6. Pronoomeneid esineb sõnastikus iseseisva märksõnana 14 (0,5% märksõnadest) ning konjunktsioone üks.

Sõnaraamatus on 76 fraasimärksõna: need on mitmesõnalised märksõnad, mis sisaldavad fraasituuma. Sõnastikus leidub 72 substantiivifraasi (4 fraasi kordub 2 korral: **kange kael, noor iga, vana iga, viinalpuu oks**) ja 4 adjektiivifraasi (kõik ainukordsed).

Märgendi said ka lausekonstruktsioonid, mida loendati 35. Erinevaid lausekonstruktsioone on ühe võrra vähem, kuna üks neist esines kahel korral (**taevas koidab**). Neid mingil määral terviklikke lause(katke)id sai sõnastiku kasutaja otse oma eestikeelsesse teksti kaasata. Enamiku eesti ühendite saksa vasted on samuti mitmesõnalised väljendid, fraasid. Teema järgi on lausekonstruktsioonid analüüsis jagatud nelja rühma: hüüatused ja väljendid (6), perioodi- ja ajamääratlused, loodusega seotu (11), ühendid sõnaga *ilma* (8) ja teised (10).

Liitsõnaanalüüsist selgus, et sõnastikus on 306 liitsõna, millest 268 esineb ühesõnalise märksõna kujul ning 38 mitmesõnaliste märksõnade koosseisus. Iseseisva märksõna staatuses olevate liitsõnade hulgas on 238 erinevat liitsõna, millest 26 kordub (enim kordusid **healtegu, abilmees, õnnislegija**). *Vocabula* kõigist eesti liitsõnadest on erinevaid 245, millest kordub 26 liitsõna (15%). Üksiksõnade lõikes korduvad rohkem kui neli korda järgmised liitsõnad: **meelevald, öölmaja, abilelu, healtegu, kesklhommik, lihalhimu, sealliha**. Sõnaliigi järgi oli 287 liitsõna substantiivid, 13 adjektiivid, 5 adverbi ja 1 pronomeni.

H. Stahli *Vocabulas* esineb ka metateksti: mitte-eestikeelsed sõnad ja ühendid (nt *also auch, Pl., Substantive, item, in bonam*) kommenteerivad konkreetset eesti või saksa sõna. Kommentaare on sõnastikus 33, enamik saksa-, mõned ladinakeelsed.

Sõnaraamatu viitemärksõnad osutavad 402 juhul mitmesõnaliste põhimärksõnade järelkomponentidele ja 317 juhul liitsõnade järelkomponentidele. Viidatava märksõna komponendid on viitamiseks viidud põhivormile.

Siinses magistritöös analüüsiti *Vocabula* eesti keelematerjali. Sõnaraamatu kokku 2309 saksa märksõna registrist (lisa 1) on näha, et needki korduvad, seda põhjustab eelkõige tollane metoodika – käsitsi sõnu järjestades ei olnud koostajal arvatavasti lihtne tuvastada, kas mingi märksõna on juba sõnastikku kaasatud või mitte (tähestikust ei ole H. Stahl rangelt kinni pidanud).

Sõnaraamatutöö üks olulisi printsiipe on paradigma täielikkus – võimaluste piires. Sellest aspektist oli *Vocabula* hea sõnaraamat. Terviku moodustavad näiteks järgnevad märksõnarühmad:

- **hobune, kana, kass, kodulpart, koer, kukk, lammas, lehm, part, põrsas, siga;**
- **haab, haabne puu, kask, kaskne puu, kuus*, kuusne puu, paju, remmel*, tamm, tamne puu;**
- **hommik, lõunalaeg, päev, õhtu, öö, kesklöö;**
- **kevad, suvi, sügis, talv;**
- **ema, isa, kodulvõi, kälilmees, lang, laps, minia, poeg, tütar, veli, vend, võõraslema, võõras/poeg, võõraslütär, väimees, õde, äi, ämm;**
- **kosima, lesk, mõrsja, peiglmees, peiulmees, pruut, pulm;**
- **haljas, hall, kuldne, must, punane, sinine, valge.**

Mõistagi oli H. Stahl kimpus eesti talupojale võõraste mõistete seletamisega, neil juhtudel on vasteiks sõnaühendid või liitsõnad:

kallis päev 'püha; puhkepäev' *sF* ♦ **kallis pehw** *Feyrtag* 55

kallis rohi 'vürts' *sF* ♦ **Kallis/rocht** *Specerey* 115

kuninglik riikus* 'kuningriik' *sF* ♦ **Kunninglick** *rickus* *Königreich* 82

külglvits* 'roie, küljeluu' *s* ♦ **külkwitz** *Ribbe* 101

metslhobu 'emane eesel' *s* ♦ **metzhobbo** *Eselin* 53

metslhobune 'eesel' *s* ♦ **metzhobbone** *Esel* 53

raamatulkandja* 'käskjalg, saadik' *s* ♦ **rahmatokandija** *bote* 44

raamatulnahk 'paber' *s* ♦ **rahmatonachk**: **rahmatonachkast** *Papir* 39

Saksalmaa kukk* 'kalkun' *sF* ♦ **Saxamah kuck** *Kalckunschhan* 69.

Vocabula sisaldab arhaisme ja murdesõnu, mis on tänapäeva keelest kadunud või esinevad harva: **emmis** 'kuni', **herras** 'tusk, tülgaustus, meelepaha', **jalaltallus** 'jalatald', **kahelkordaline** 'rase', **karts** 'julge', **katk** 'loik, veelomp', **katsuma** 'vaatama', **kaunikene** 'lill', **kebja** 'kerge', **kimar** 'korts', **kooldes** 'koguni, kogunisti', **kuklas** 'kukal', **kurre** 'kurt', **küpsis** 'lihakupsetis', **leenema** 'tahtma, võima', **leevama** 'leidma', **luulema** 'arvama', **maaltallus** 'maailm', **nuulema** 'arvama', **oama** 'ujuma', **oherdim** 'lusikapuur', **paimendama** 'kaitsma, valvama', **pätslahi** 'küpsetusahi', **rakkel** 'timukas', **reig** 'haav', **riidel** 'riid, tüli', **seba asi** 'seep' see asi', **suuvarnes** 'hammastik, suurauad', **ürgama** 'alustama' jpt.

Mõnevõrra üllatavalt on Heinrich Stahl oma sõnastikku kaasanud eesti tuletisi, mida esialgu võiks pidada hoopis hilisemateks: **ahastus**, **armastus**, **elulhoone**, **kangur**, **kauplema**, **kurbus**, **köidik**, **laadik**, **lühendama**, **nihutama**, **nobedus**, **noorik**, **nuhtlus**, **pahandus**, **saadik**, **suretama**, **südameltunnistus**, **sütitama**, **tagandama**, **valgustama**, **viivitama** jne.

Tähenduse poolest esitab eesti esimene kakskeelne sõnaraamat väga mitmekülgset sõnavara. Keeleõppija on siit leidnud tarvilikku nii igapäevaelust rääkimiseks kui filosofoerimiseks. Järgnevalt mõned leksikanäited olulisemate mõisterühmade kaupa:

- **loodus**: **allikalveed**, **angerjas**, **emaltered** 'tedrekana', **halla langema** 'härmatama', **hiir**, **jögi**, **jänes**, **järv**, **konn**, **kotkas**, **meri**, **mets**, **metsaline** 'loom', **mägi**, **neem**, **nugis**, **nõmm**, **orav**, **pesa**, **pikmine** 'pikne', **põõsas**, **taevas**, **varblane**, **õis**;
- **põllumajandus**, **tööriistad**: **emis**, **hang**, **hauduma**, **hani**, **hein**, **hernes**, **hobuselraud**, **jäär**, **kanep**, **karjalmaa**, **kirves**, **kodulpart**, **kühvel**, **külvilaeg**, **kündma**, **lammas**, **oinas**, **peenar**, **põllukünd**, **ruun**, **sula maa**, **umblohi**;
- **hooned**, **ehitamine**: **aken**, **höövel**, **kamber**, **katuselroigas** 'latt', **kelder**, **klaaslaken**, **koda ehitama**, **küün**, **laut**, **maja**, **müür**, **müürima**, **nael**, **palk**, **pilbas**, **pööning**, **reialalus** 'rehealune', **rooste**, **saag**, **trepp**, **tuba**, **värv**;
- **kodune majapidamine**: **asti** 'astja', **ketrama**, **king**, **kirn**, **kätki**, **küünal**, **leelis** 'lehelis', **leinalriided**, **lukk**, **lusikas**, **mähe**, **nööp**, **padi**, **pael**, **perelnaine**, **perelmees**, **pudistama**, **raamat**, **sõrmlkübar**, **särk**, **tahtlõng**, **taldrik**, **tanu**, **õmblema**;
- **toit**: **hapultaigen** 'juuretis', **iva**, **juust**, **kook**, **küüslauk**, **leiba tegema**, **liha**, **loorber**, **mesi**, **muna**, **mõdu**, **oss** 'liha',

pipar, puder, pähkel, roog, räim, saalis 'kalasaak', **sibulas** 'sibul', **sool, viin** 'vein', **vorst, või, õlu, äädikas**;

- **somaatiline sõnavara**: **hammas, huul, jal, jalaltald, kael, keel, kurk, kõht, käsi, käsilvars, külgluu** 'roie, küljeluu', **luulkont, lõug, lõualuu, neer, nina, nägu, pale, pard** 'habe', **puus, põlv, põsk, põu, põial, silm, rind, varvas, õlg**;
- **ühiskondlikud suhted**: **arst, ematu laps** 'orb', **kaarman, kaim, kangur, kaupmees, kauplema, keiser, kipper, kodanik, kohtulpäev, kohtulsõna** 'kohtuotsus', **kuldsepp, küla, mõisnik** 'aadlik', **naaber, nõid, ori, ostma, pagar, palka maksma, peigmees, piirits** 'timukas', **puulsepp, sant, sõber, teener**;
- **kiriklik sõnavara**: **armu andma, armuline, ingel, jumalalkartlik, jumalalt ära langema** 'meelt heitma; usku kaotama', **kirikulisand** 'kirikuõpetaja', **kirikukihelkond, lunastama, munk, palve, papp** 'kirikuõpetaja', **parandus** 'patukahetsus, meeleparandus', **patt, rist, ristilnimene, ristilrahvas, ristima, võõras jumal** 'ebajumal';
- **abstraktsed mõisted**: **abilelu, ahastama** 'hirmutama, vaevama', **argilpäev, arm, hea** 'heaolu, jõukus', **heldus, himu, hing, hukkalminev** 'üürike, kaduv, maine', **jõulupüha, kahelvahel olema, katkultõbi, kavalus, kuritegu, laenama, lihalhimu, mässama, nädal, oostrid** 'lihavõttepühad', **pärandus, pärima, rahu, rahule jätma, seadus, suurustama, vabadus**.

Heinrich Stahli *Vocabula* sisaldab rohkete germaani laenude kõrval hulgaliselt eesti põlistüvesid, mida on laentüvedest ligikaudu üle kahe korra enam (Kikas 2001: 199 jj) ning mille enamus pärineb vanast sõnavarakihist. Tärniga märgistatud eripäraste märksõnade suhteline vähesus (ligi 15%) – sõnaraamatu iga arvestades – lubab väita, et suures osas on H. Stahli esitatud eesti sõnad ja nende tähendus tuntud tänapäevalgi, ning eeldada, et ka 365 aastat tagasi ei olnud siinne leksika kasutusel üksnes sõnastikus, vaid elas põhjaeesti rahvakeeles.

Esimese eesti keelt sisaldanud trükitud sõnaraamatuga, aga ka kirikumehe autoriteediga lõi Stahl eesti leksikograafia traditsiooni, mis toetus Euroopa 17. sajandi grammatikakirjanduse tavadele. Tollase eesti keele kauge kajana võiks siinses väljaandes eestisaksa sõnaraamatu kujul esitatud *Vocabula* pakkuda huvitavat lugemist nii eesti kui saksa keele arenguloost huvituvale lugejale.

KIRJANDUS

- Aarma, Liivi 1990.** Heinrich Stahl – esimene suurem eesti kirjamees. – Horisont 10, 22–25.
- Annus, Endel (toim) 2000.** Eestikeelne raamat 1525–1850. Tallinn.
- Duden 2001** = Klosa, Annette, Katrin Kunkel-Razum, Werner Scholze-Stubenrecht, Matthias Wermke. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich.
- Eesti kirjakeele seletussõnaraamat 1988–....** Tallinn.
- Ehasalu, Epp, Külli Habicht, Valve-Liivi Kingisepp, Jaak Peebo 1997.** Eesti keele vanimad tekstid ja sõnastik. TÜ eesti keele õppetooli toimetised 6. Tartu.
- EKG 1995** = Erelt, Mati, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare. Eesti keele grammatika I. Morfoloogia. Sõnamoodustus. Tallinn.
- Haarmann, Harald 1976.** Die estnischen Grammatiken des 17. Jahrhunderts I. – Fenno-Ugrica, Bd. 2. Hamburg.
- Habicht, Külli 2001.** Eesti vanema kirjakeele leksikaalsest ja morfosüntaktilisest arengust ning Heinrich Stahli keele eripärast selle taustal. Tartu.
- Habicht, Külli, Valve-Liivi Kingisepp, Urve Pirso, Külli Prillop 2000.** Georg Mülleri jutluste sõnastik. TÜ eesti keele õppetooli toimetised 12. Tartu.
- Hausmann, Franz Josef 1999.** Die Paradigmatik im zweisprachigen Wörterbuch. – Wörterbücher: Ein internationales Handbuch zur Lexikographie. Dictionaries. Dictionnaires. Hrsg. von H. Steger, H. E. Wiegand. Berlin, New York, 2794–2796.
- Kann, K., E. Kibbermann, F. Kibbermann, S. Kirotar 1972.** Eesti-saksa sõnaraamat. Tallinn.
- Kask, Arnold 1970.** Eesti kirjakeele ajaloost I. Tartu.
- Kask, Arnold 1984.** Eesti murded ja kirjakeel. Eesti NSV Teaduste Akadeemia toimetised 16. Tallinn.
- Kibbermann, E., S. Kirotar, P. Koppel 1995.** Saksa-eesti sõnaraamat. Tallinn.

- Kikas, Kristel 1999.** Heinrich Stahli saksa-eesti sõnastik (1637) eesti-saksa sõnastikuna. Bakalaureusetöö TÜ eesti keele õppetoolis. Tartu.
- Kikas, Kristel 2001.** Kuidas sai Heinrich Stahli saksa-eesti sõnastikust (1637) eesti-saksa sõnastik ja mida see sisaldab. – TA Emakeele Seltsi aastaraamat 46. Tartu, 185–223.
- Kingisepp, Valve-Liivi 1995.** Heinrich Stahli saksa-eesti sõnastiku tõlkevasteist. – Peebo, Jaak (toim). Läänemere rahvaste kirjakeelte ajaloo. TÜ eesti keele õppetooli toimetised 1. Tartu, 40–47.
- Kromann jt 1991** = Kromann, Hans-Peder, Theis Riiber, Poul Rosbach. Principles of Bilingual Lexicography. – Wörterbücher: Ein internationales Handbuch zur Lexikographie. Dictionaries. Dictionnaires. Hrsg. von H. Steger, H. E. Wiegand. Berlin, New York, 2710–2728.
- Lepajõe, Marju 1998.** Johannes Gutsloff "Grammatilised vaatlused". – Johannes Gutsloff. Observationes Grammaticae circa Linguam Esthonicam. Grammatilisi vaatlusi eesti keelest. TÜ eesti keele õppetooli toimetised 10. Tartu.
- Liivaku, Uno 1995.** Eesti raamatu lugu. Jyväskylä.
- Masing, Uku 1964.** Hans Susi 1551. a. tõlkest. – Emakeele Seltsi aastaraamat X. Tallinn, 121–136.
- Mägedi, Merike 2001.** Võõrsõnade defineerimise ja formaliseerimise probleeme. – Langemets, Margit (toim). Leksikograafiaseminar "Sõna tänapäeva maailmas". Eesti Keele Instituudi toimetised 9. Tallinn, 69–87.
- Pahtma, Leino 1998.** Heinrich Stahl 17. sajandi Eesti- ja Ingerimaa kiriku- ja kirjandusloos. Magistritöö TÜ üldajaloo õppetoolis. Tartu.
- Paul, Toomas 1999.** Eesti piiblitõlke ajalugu. Esimestest katsetest kuni 1999. aastani. TA Emakeele Seltsi toimetised 72. Tallinn.
- Raag, Raimo 2001.** Mõtteid eestikeelsete varatrükiste bibliograafia ilmutamise puhul. – Keel ja Kirjandus 8, 586–590.
- Raag, Raimo 2002.** Mis oli õieti esimese eesti keele grammatika autori nimi? – Keel ja Kirjandus 3, 183–192.
- Ross, Kristiina 2002.** Baltisaksa pastorid ja eesti keel. – Keel ja Kirjandus 4, 225–230.
- Ränk, Arvi 1995.** Etnograafiasõnaraamat. Tallinn.
- Rätsep, Huno 1987.** Heinrich Stahli keeleõpetus oma aja peeglis. – Keel ja Kirjandus 12, 709–715.

Saareste, Andrus 1958–1963. Eesti keele mõisteline sõnaraamat. Stockholm.

Saareste, Andrus 1979. Eesti keele mõistelise sõnaraamatu indeks. Uppsala.

Scholz, Friedrich 1995. Die Rolle der Geistlichkeit bei der Entwicklung der Schriftsprachen des Baltikums. – Schlaw, W. (hrsg.). Tausend Jahre Nachbarschaft. Die Völker des baltischen Raumes und die Deutschen. München, 251–259.

Stahl, Heinrich 1637. Anführung zu der Esthnischen Sprach, auff Volgemeinten Rath, und bittliches Ersuchen, publiciret von M. Henrico Stahlen. Revall, Druckts Chr. Reusner der älter, in Verlegung des Authoris.

Wiedemanni sõnaraamat = Wiedemann, Ferdinand Johann 1973. Estnisch-deutsches Wörterbuch. Vierter unveränderter Druck nach der von Jakob Hurt redigierten Auflage. Tallinn.

VMS = Pall, Valdek (toim) 1982. Väike murdesõnastik I. Tallinn; Pall, Valdek (toim) 1989. Väike murdesõnastik II. Tallinn.

ÕS = Erelt, Tiiu (toim) 1999. Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999. Tallinn.

ZUSAMMENFASSUNG

Die vorliegende Magisterarbeit "Was beinhalten die *Vocabula* von Heinrich Stahl?" ist am Lehrstuhl für estnische Sprache der Universität Tartu entstanden und beschäftigt sich mit der Lexik der älteren estnischen Schriftsprache. Das Ziel der Arbeit ist, das im Jahre 1637 erschienene deutsch-estnische Wörterbuch "Anführung zu der Esthnischen Sprach, auff Wolgemeinten Rath, und Bittliches Ersuchen, *publiciret* von M. Henrico *Stahlen*. Revall, Druckts Chr. Reusner der älter, in Verlegung des Authoris" des deutschen Theologen Heinrich Stahl vorzustellen. Das Werk von H. Stahl umfasst eine Grammatik der estnischen Sprache auf 33 Seiten und ein 101-seitiges deutsch-estnisches Wörterbuch. In der vorliegenden Arbeit wird nur der Wörterbuchteil analysiert, der von H. Stahl den Titel "*Vocabula* nach Ordnung des Teutschen Abc" erhalten hat.

Heinrich Stahl (?1600–1657) ist deutschbaltischer Pastor, der für die Entstehung der estnischsprachigen theologischen Literatur und der estnischen Sprachwissenschaft eine wichtige Rolle gespielt hat. Er kann als Gründer der estnischsprachigen protestantischen Kirchenliteratur und der estnischen Schriftsprache bezeichnet werden, da er in den bis dahin nur in Manuskripten vorliegenden Fragmenten der Bibelübersetzungen, Predigten, Gebeten und Kirchenliedern die Orthographie vereinheitlicht und die Schriften allen zugänglich gemacht hat. Stahl, der seinen Magistergrad in Theologie und Philologie an deutschen Universitäten erworben hat und in Alt-Livland als Geistlicher tätig war, sah seine Berufung darin, dem schwedischen König und Gott zu dienen. Durch die Übernahme des lutherischen Glaubens entstand sowohl in der Kirche als auch in den Behörden die Notwendigkeit, sich dem einfachen Bauernvolk mündlich und schriftlich verständlich zu machen, was unter anderem bedeutete, Texte in estnischer Sprache verfassen zu müssen.

Mit H. Stahls "Anführung" als dem ersten Werk der estnischen Grammatikschreibung und Lexikographie haben sich die Wissenschaftler schon mehrmals befasst, doch das 365 Jahre alte sprachliche Material war bisher nur in Fraktur als Faksimile

zugänglich. Aus diesem Grund entschied man sich, den estnischsprachigen Teil der *Vocabula* ausführlicher vorzustellen. Nachdem der Wörterbuchtext vollständig in den Computer eingegeben wurde, hat man das deutsch-estnische Wörterbuch sozusagen "umgedreht", d.h. man hat die Sprachrichtung gewechselt. Diese Methode erwies sich für die Vorstellung und Erklärung der estnischsprachigen Lexik als besonders vorteilhaft, da so die estnischen Wörter in den Mittelpunkt der Betrachtung rückten. Den Hauptteil der Magisterarbeit bildet also die auf diese Weise zusammengestellte estnisch-deutsche Wörterliste, die das lexikalische Material von H. Stahl vollständig umfaßt und für den heutigen Leser mit zusätzlichen Informationen versehen ist.

Die ersten Kapitel der Magisterarbeit geben einen kurzen Überblick über Leben, Wirken und Schaffen von Heinrich Stahl. Danach wird erläutert, nach welchen Prinzipien das estnisch-deutsche Wörterverzeichnis zusammengestellt worden ist und wie sie zu handhaben ist. Dem estnisch-deutschen Wortschatzteile folgt die Analyse des estnischen Wortmaterials sowie eine Zusammenfassung in Estnisch und Deutsch. Im Anhang befinden sich eine alphabetisch geordnete Liste deutscher Stichwörter und Beispielseiten aus dem Faksimile.

Für die *Vocabula* benutzte H. Stahl die Fraktur, im neuen Wörterbuch ist sie durch die lateinische Antiqua ersetzt worden. Bei den estnischen Wörtern ist die Schreibweise von Stahl beibehalten worden, neben der alten Form steht auch ihre Entsprechung in der heutigen Rechtschreibung. Die letzten bilden auch den Anfang des jeweiligen Wörterbuchartikels. Auf der letzten, 136. Seite der "Anführung" (im Original ohne Seitenangabe) befinden sich Stahls Korrekturen für Druckfehler im Grammatik- und Wörterbuchteil. Diese Korrekturen sind auch im neuen Wörterbuch berücksichtigt worden. Als Satzzeichen benutzte Stahl vor allem drei Symbole: den Schrägstrich, den Punkt und das Zeichen &. Der Klarheit wegen sind im neuen Wörterbuch eine Reihe weiterer Satzzeichen und Symbole eingeführt worden, außerdem werden moderne drucktechnische Möglichkeiten wie Kursivdruck, unterschiedliche Schriftgrößen u. ä. benutzt.

Das neue estnisch-deutsche Wörterbuch ist glattalphabetisch geordnet, so dass jede von H. Stahl aufgeführte estnische Entsprechung im neuen Wörterbuch ein eigenständiges Stichwort darstellt und einen eigenständigen Wörterbuchartikel bildet. Auch

Stahls Stichwortnester sind im neuen Wörterbuch sozusagen "in ihre Bestandteile zerlegt" worden. Die Substantive stehen im Nominativ Singular und die Verben im Supinum (*ma*-Infinitiv). Wenn der flektierte Stamm im ursprünglichen Wörterbuch nach dem Verbstamm nicht angegeben war, wurde dieser aufgrund des Verbstammes rekonstruiert (steht in eckigen Klammern).

Jeder Wörterbuchartikel beginnt mit dem Stichwort im heutigen Estnisch, seltener mit einem Stichwort, das den Normen der heutigen Orthographie nicht entspricht (mit * gekennzeichnet). Wenn notwendig, folgt weiter die Erläuterung der Wortbedeutung. Die Stichwörter lassen sich in drei Gruppen einteilen: Stichwörter mit der Angabe zu Wortart, Wortverbindungen und Satzkonstruktionen, der diesbezügliche Vermerk ist die letzte Einheit vor dem Trennsymbol ♦. Danach folgen die estnische Entsprechung von Stahl in ihrer ursprünglichen, unveränderten Form, die möglichen Flexionsformen des Wortes und dann die deutsche Entsprechung. Als letztes wird die Seite angegeben, auf der sich das betreffende estnisch-deutsche Wortpaar in den *Vocabula* befindet. Alle im ursprünglichen Wörterbuch vorhandenen estnischen Wörter und Wortverbindungen haben im neuen Wörterverzeichnis den Status eines eigenständigen Eintrags. In der Schreibweise stützt man sich auf das "Rechtschreibwörterbuch des Estnischen 1999" (ÖS), das "Kleine Wörterbuch der Dialekte" oder das estnisch-deutsche Wörterbuch von F. J. Wiedemann (das Stichwort erhält die Schreibweise, die in wenigstens einem dieser Wörterbücher belegt ist). Wenn keine der drei Quellen das Wort aus den *Vocabula* enthält, ist Stahls Stichwort dem entsprechenden Wort der heutigen Schriftsprache angepasst worden, nur ein kleiner Teil von Stahls eigentümlichen Wörtern haben den Status eines Stichwortes erhalten.

Das estnisch-deutsche Wörterbuch umfasst insgesamt 3831 Wörterbuchartikel, darunter 3112 Hauptstichwörter und 719 Querverweise. Aus 2309 deutsch-estnischen Einträgen der *Vocabula* ergaben sich in der neuen Wortliste 3112 estnisch-deutsche Einträge, die Anzahl der Wörterbuchartikel hat sich also um 803 erhöht.

Da Heinrich Stahl manchmal für unterschiedliche deutsche Wörter dasselbe estnische Wort als Entsprechung angibt oder da einige Wortpaare wiederholt auftreten, führte dies auch im neuen Wörterbuch zu Wiederholungen. Von 3112 Hauptstichwörtern kommen 590 mehr als einmal und 1609 nur einmal vor. Es gibt

also insgesamt 2199 unterschiedliche Stichwörter (d.h. 71% aller Stichwörter). Die am häufigsten vorkommenden Wörter sind **komme** (dt. 'Sitte, Brauch'), **petma** 'betrügen, lügen', **tegema** 'machen' (alle mit 7 Belegen), gefolgt von **algama** 'beginnen, anfangen' (6), **luba andma** 'gestatten, erlauben' (6), **lugema** 'lesen' (6), **pühkima** 'wegen, kehren, wischen' (6) ja **saama** 'erhalten, bekommen; werden' (6).

Der überwiegende Teil der Wörter sind Ein-Wort-Stichwörter (2656, 85%). Mehr-Wort-Stichwörter sind in 456 Fällen (15%) anzutreffen, davon sind 380 unterschiedlich. Berücksichtigt man neben Einwortbezeichnungen zusätzlich noch die einzelnen Komponenten der Mehr-Wort-Stichwörter, kann man sagen, dass das Wörterbuch insgesamt 3641 Einzelwörter umfasst, von denen 1952 (54%) unterschiedlich sind. Die Häufigkeitsliste der Einzelwörter beginnt folgendermaßen: **tegema** 'machen' (56), **ära** 'weg, fort, ab' (44), **andma** 'geben' (40), **panema** 'legen, stellen' (27), **olema** 'sein' (17) ja **saama** 'erhalten, bekommen; werden' (17). Unter den 3114 Stichwörtern waren 478 mit * gekennzeichnet, also nur 15%. Von den mit * markierten Wörtern kamen 325 einmal, 56 zweimal, 14 dreimal und 2 viermal vor. Die häufigsten unter ihnen waren: **heitma*** 'schrecken, zagen', **nakkama*** 'anheben, beginnen', **täitma*** 'fertigen; erziehen'.

Von allen Stichwörtern sind 1522 (49%) mit einer Erläuterung zur Wortbedeutung versehen worden, darunter alle mit * markierten Wörter. Die Notwendigkeit, einige Wörter zu erklären, ergab sich vor allem durch die Tatsache, dass die Veröffentlichung des Wörterbuchs von Stahl zeitlich so weit zurückliegt. Bei den Bedeutungserläuterungen sind drei Aspekte ausschlaggebend gewesen: die Bedeutungen des estnischen und deutschen Wortes, die Äquivalenz und die Information, die dem ursprünglichen Wörterbucheintrag als Ganzem entnommen wurde. Außerdem wurde berücksichtigt, ob und welche(s) estnische Synonym(e) H. Stahl für das deutsche Wort vorgeschlagen hatte.

Dem Wort und der eventuellen Bedeutungserklärung folgen als letztes Strukturelement des Wörterbuchartikels die Angaben zum Stichworttyp, nach denen die 3112 Stichwörter in drei Gruppen eingeteilt werden können: Stichwörter mit Angaben zur Wortart, Wortverbindungen und Satzkonstruktionen. Von 3001 Stichwörtern, die Angaben zur Wortart enthalten, sind 2102 (70%) unterschiedlich. Am häufigsten kommen Substantive vor (1460), dann folgen Verben (1182), Adjektive (267), Adverbien (60),

Pronomina (14) und Konjunktionen (1). Von 76 Wortverbindungen sind 72 substantivisch und 4 adjektivisch. Außerdem kommen 35 Satzkonstruktionen vor.

Aus dem Verzeichnis der deutschen Wörter in den *Vocabula* von H. Stahl (Anhang 1) wird ersichtlich, dass es auch unter den deutschen Stichwörtern Wiederholungen gibt. Der Grund dafür liegt hauptsächlich in der damals angewendeten Methode – die Wörter wurden per Hand eingereiht und es war daher schwer festzustellen, ob das betreffende Wort nicht bereits in die Liste aufgenommen worden war, besonders weil sich H. Stahl nicht sehr genau an das Alphabet gehalten hat.

Im Wörterbuch sind Archaismen und dialektale Wörter zu finden, die aus der heutigen estnischen Sprache verschwunden sind oder selten vorkommen. Andererseits kannte H. Stahl estnische Wörter, die bei erster Betrachtung für viel spätere Ableitungen gehalten werden könnten. Die im ersten Wörterbuch der estnischen Sprache enthaltenen Wörter stammen aus sehr verschiedenen Gebieten, vertreten sind Bereiche wie Natur; Landwirtschaft, Werkzeuge; Bauwerke, Bautätigkeit; Haushalt; Lebensmittel; somatischer Wortschatz; gesellschaftliche Beziehungen; Kirchenlexik sowie Abstrakta.

LISA 1. SAKSA SÕNADE REGISTER

Kursiivkirjas sõnale või sõnaühendile järgneb viide asukohaleheküljele algses saksa-eesti sõnastikus. Poolrasvase kirjaga leheküljenumber osutab esinemisjuhtudele siinses eesti-saksa sõnastikus.

<i>Aal</i> 34.....	41	<i>Angel</i> 36.....	48, 149
<i>Aas</i> 34.....	110	<i>Angesicht</i> 37.....	99
<i>Aas legen</i> 34.....	124	<i>Angreifen</i> 67.....	47, 92
<i>Abend</i> 34.....	148	<i>Angst</i> 37.....	39
<i>Abendstern</i> 34.....	148	<i>Angstigen</i> 36.....	39
<i>Aber</i> 34.....	39	<i>Anheben</i> 70.....	40, 47, 92, 155
<i>Aberglaub</i> 34.....	44	<i>Anmuhten</i> 37.....	109
<i>Abschaumen</i> 106.....	138	<i>anmuhten</i> 93.....	109, 125
<i>Abschewen haben</i> 107.....	134, 152	<i>Annehmen</i> 37.....	142
<i>Ach leider</i> 34.....	101	<i>anrufen</i> 102.....	38
<i>Achsel</i> 34.....	149	<i>Anspannen</i> 115.....	110
<i>Achtbahr</i> 35.....	43	<i>Antwort</i> 37.....	69
<i>Achtung</i> 34.....	100, 103	<i>Antworten</i> 37.....	69
<i>Achtung auff einen haben</i> 34.....	153	<i>anzeichnen</i> 133.....	154
<i>Acker</i> 35.....	107	<i>Anzeigen</i> 37.....	127
<i>Ackerbaw</i> 35.....	107	<i>Apffel</i> 37.....	150
<i>Ackerfeld</i> 35.....	147	<i>Apffelbaum</i> 37.....	150
<i>Ackerfurch</i> 35.....	137	<i>Arbeit</i> 37.....	134
<i>Adelsman</i> 35.....	89	<i>Arbeiten</i> 37.....	134
<i>Ader</i> 35.....	38, 120	<i>arg außdeuten, übel auffnehmen</i> 37.....	71
<i>Ader lassen</i> 35.....	142	<i>arges thun</i> 37.....	71
<i>Ahren/Gerstenahren</i> 35.....	96	<i>Arm</i> 37.....	137
<i>Ahren/Roggenahren</i> 35.....	113	<i>Arm am Leibe</i> 37.....	75
<i>Alaun</i> 35.....	85	<i>Armuh</i> 37.....	137
<i>All</i> 36.....	73	<i>Ars</i> 37.....	102
<i>Allmacht</i> 36.....	122	<i>Arst</i> 37.....	42
<i>Allmächtiger</i> 36.....	73	<i>Art</i> 37.....	69
<i>Alt</i> 35.....	140	<i>Art/Geschlecht</i> 37.....	120
<i>Alt werden</i> 35.....	140	<i>Asch</i> 37.....	131
<i>am Morgen</i> 92.....	51	<i>Aspenbaum</i> 38.....	47
<i>Amboß</i> 36.....	152	<i>Ast</i> 38.....	96
<i>Ameis</i> 36.....	119	<i>Athem</i> 38.....	50
<i>Ampt</i> 36.....	41	<i>Auff die helffte theilen</i> 68.....	105
<i>Ander</i> 36.....	129	<i>Aufferziehen</i> 133.....	62, 70
<i>Anfahen</i> 36.....	40, 47, 92, 155	<i>Auffgebrochen Acker /</i> <i>geschmoltzen Land</i> 35.....	121
<i>Anfahen</i> 54.....	40, 47, 92, 155	<i>Auffhencken</i> 71.....	154
<i>Anfang</i> 36.....	40, 46	<i>Auffklaren</i> 78.....	118
<i>Anfechten</i> 36.....	66	<i>aufflösen</i> 87.....	77, 139, 154
<i>Anfechtung</i> 36.....	67		
<i>Angeben</i> 36.....	58, 73		

<i>Auffm Meer fahren / Siegeln</i>	54	106
<i>Auffruhr</i>	102	91
<i>auffthun</i>	38	44, 154
<i>Auffwachen</i>	126	152, 154
<i>Aug</i>	38	119
<i>Augapffel</i>	38	119
<i>Augbraw</i>	38	119
<i>Augenblick</i>	38	119
<i>Augenwasser/thrân</i>	38	104, 119
<i>aufbreiten</i>	45	78
<i>aufbrieten</i>	45	48
<i>aufdilgen</i>	48	66, 72, 151
<i>Außgemergelt alt Pferd</i>	90	140
<i>Außlegen</i>	85	152
<i>Axt</i>	38	66
<i>BAch</i>	38	57
<i>Back</i>	38	107
<i>Backenstrich schlagen</i>	38	122
<i>Backofen</i>	38	108
<i>Backofen</i>	96	108
<i>Badefluß</i>	38	117
<i>Badelack</i>	38	117
<i>Baden</i>	38	143
<i>Badeqnast</i>	38	143
<i>Badt</i>	39	79
<i>Bahr</i>	39	61
<i>Balck</i>	39	99
<i>Banck</i>	39	104
<i>Band</i>	39	98
<i>Barmhertzig</i>	39	42
<i>Barmhertzigkeit</i>	39	42, 49, 113
<i>Bars</i>	39	39
<i>Bart</i>	39	47, 101
<i>Bart wachsen lassen</i>	39	47
<i>Bäsem</i>	39	83
<i>Bastart</i>	39	105, 147
<i>Bauch</i>	39	73
<i>Baum</i>	39	106
<i>Bawen Häuser</i>	39	67
<i>Bawrsman</i>	39	85, 126
<i>Beben</i>	40	137, 147
<i>Becher</i>	40	61
<i>Becker</i>	38	98
<i>bedeuten</i>	48	133
<i>Bedingen/annehmen</i>	40	100
<i>Bedlack</i>	83	145
<i>bedürffen</i>	48	127
<i>Beer</i>	104	70
<i>Befehlen</i>	40	75
<i>Befehlich</i>	40	75

<i>Befestigen</i>	56	65
<i>Befestigung</i>	56	65
<i>Beflecken</i>	57	113
<i>Begaben</i>	40	41, 65
<i>Begeben</i>	40	124
<i>begebusch</i>	46	50
<i>Begegnen</i>	40	142
<i>Begeren</i>	40	50, 109, 125
<i>Begierd</i>	40	50, 126
<i>Begraben</i>	66	86
<i>Behalten</i>	40	103
<i>Beharren</i>	69	57
<i>Bein/Knoch</i>	42	82, 83
<i>Beissen</i>	40	116
<i>Bekant</i>	76	132
<i>Bekäntnuß</i>	76	132
<i>Bekehren</i>	77	101
<i>Bekennen</i>	76	131
<i>bekümmern</i>	82	137
<i>Belagern</i>	83	79
<i>beleidigen</i>	86	59, 71, 143
<i>Bellē</i>	41	48
<i>Beltz</i>	41	62
<i>belüstigen</i>	88	114
<i>bemisten</i>	91	120
<i>Berckhan</i>	69	55
<i>Berckhenne</i>	69	45
<i>Bereit</i>	41	139
<i>Bereiten</i>	41	139
<i>Berg</i>	41	90
<i>berühmer</i>	102	72
<i>beschweren</i>	111	69
<i>Beschweren</i>	41	69
<i>Beschweren / einen Eyd fordern</i>	41	140, 152
<i>Beschwerer/Besprecher</i>	132	79
<i>Besehen</i>	112	62, 136, 138
<i>Besseren</i>	41	101
<i>Besserung</i>	41	101
<i>Bestetigen</i>	117	85, 86
<i>Bestimmen einen Tag</i>	118	108
<i>Beten</i>	41	82, 100
<i>Beth / darin mā schläfft</i>	41	123, 145
<i>Betlen</i>	42	64
<i>Betler</i>	42	64
<i>Betriegen</i>	122	103
<i>Betrieegen</i>	42	103
<i>Betrug</i>	42	103
<i>Beugen</i>	42	71, 74
<i>Bewaren</i>	42	51

Bewegen 42.....	80
Bewegen/rühren 127.....	80
Beweisen 128.....	132
Beweren 42.....	66
Beyl 40.....	66
Beyspiel 40.....	133
Beystand/hülffe 40.....	38
Beystehen 41.....	39, 44, 57
Beysteher/helffer 40.....	38, 39, 44
Bien 42.....	88
Bier 42.....	149
Bieten 42.....	99
Bild 42.....	104
Billich 43.....	148
billigkeit 43.....	68, 149
binden 43.....	65, 75, 118
birckenbaum 43.....	61
Birn 42.....	86
Birnbaum 42.....	86
bitte 43.....	100
bitter 43.....	64, 90
bitterkeit 43.....	64, 90
blaes 43.....	107
blasbalg 43.....	83
blasen 43.....	50, 83, 106
blat 43.....	79
blaw 43.....	119
bleiben 40.....	57
bletter am leib 43.....	144
bley 43.....	130
bleyer 43.....	123
blind 43.....	104, 122
blindheit 43.....	122
blitz 43.....	147
blöd 43.....	41
blödigkeit 43.....	41
blos/nacket 43.....	40
Blühen 44.....	149
blum 44.....	62
blumen brechen 44.....	62
blut 44.....	142
blüt am korn 44.....	149
blut stillen 44.....	142
blutfreund 44.....	52, 120
Blutfreund 59.....	52, 120
blutig 44.....	142
Bock 105.....	57
bock 44.....	118
boden 44.....	106
hoge 44.....	40

bohn 44.....	135
Bohr / damit man bohret 39.....	96
bohren 44.....	96
Borch 104.....	97
böß 44.....	71, 143
bößheit 44.....	72
bote 44.....	75, 110, 185
botschafft/zeitung 44.....	123
brate 44.....	76
braten 44.....	76
bratspieß 44.....	105
braun 44.....	74
braut 44.....	90, 105
brautlauff/hochzeit 45.....	106
brechen 45.....	89
brechen/ubergeben 45.....	96
breit 45.....	77
brennen 45.....	107
bressem 45.....	78
Breutigam 45.....	102
brey 45.....	105
brieff 45.....	110
Brieffes Siegel 112.....	104
brodt 45.....	79
Brot backen 38.....	79
bruder 45.....	142
brügge 45.....	119
brummen 45.....	94
brun 45.....	58
bruñwasser 45.....	40
Brunwasser 98.....	40
brust 45.....	112
buch 46.....	110
büchsenpulver 45.....	109
buchweitz 46.....	127
bücken 46.....	71
Bühn / darauff man Korn schüttet 42.....	108
Bühn in der Stuben 42.....	77
bund / das gebunden 45.....	65
bund/verbündnis 45.....	117
bunt 46.....	66
bürd 46.....	69
burg 46.....	81
bürg 46.....	74, 125
bürgen 46.....	125
bürger 46.....	67
bürste 46.....	48
busch 46.....	88
busem 46.....	107

buß 46.....	101
bütte 46.....	59, 60
butter 46.....	145
Christ 46.....	112
Christenleute 46.....	112
Clar 46.....	118
Creutz 46.....	112
Creutzigen 46.....	112
Cuhrland 46.....	71
Dach eineshauses 46.....	62
Dacht 46.....	125
Dag 46.....	107
Dagden 47.....	50
Dägen 47.....	90
Danne 47.....	90
Dantzen 47.....	126
Darm 47.....	120
Das Acker bawen 35.....	107
Das alter 35.....	140
Das dritte Loth 88.....	68
das grosse Meer 89.....	122
Das letzte Vierteil 92.....	140
Daub 47.....	72
Daum 47.....	108
Dauren 47.....	64
Dauw 47.....	61, 135
Deck 47.....	129
Decken 47.....	62
Deig 48.....	126
Dempffen/verdempffen 47.....	84
Demuth 47.....	40
Demütigen 47.....	40
Demütiger 47.....	40
Denckē 47.....	90
der Eheleute Väter 110.....	78
der Morgen 92.....	51
Deur 47.....	59
Deutschlād 48.....	116
Deuten 47.....	118
Deutscher 48.....	116
Dick 48.....	99
die Obrigkeit 95.....	68
Dieb 48.....	141
Diebstal 48.....	141
Dienen 48.....	97, 128
Diener 48.....	97, 128
Dienst 48.....	128
Dienstmagd 48.....	134, 155
Ding 48.....	42
Dingen/annemen 48.....	100

Dingpfenning 48.....	75
Dinte 48.....	89
Disch 48.....	78
Dochter 48.....	135
Döden 48.....	121, 127
Dotd 48.....	121
Dohnen 48.....	73
Doll 49.....	52
Dönner 49.....	104
Dörff 49.....	76
Dorheit 49.....	46, 91, 92
Dorn 49.....	96
Dorpat 49.....	127
Drache 49.....	80, 104, 139
Dreck 49.....	112, 120
Dreschen 49.....	102
dringen 122.....	131
Drucken 49.....	70
Drücken 49.....	138
Dum 49.....	113
Dün 48.....	142
Dünbusch 48.....	42, 48
Dunckel 49.....	53, 104
Dunckelheit 49.....	53, 104
Düncken 49.....	132
Dür 48.....	70
Dürffen 49.....	130
Durst 49.....	56
Dürsten 49.....	56
Eben 50.....	127
Eben machen 50.....	127
Ecke 50.....	94
Edelgestein 50.....	59
Egge 50.....	150
Eggen 50.....	150
Ehe 50.....	38
Ehebrechen 50.....	38
Ehemann 50.....	38
Ehestand 50.....	38
Eheweib 50.....	38
Ehr 50.....	43
Ehren 50.....	43, 44
Ehrgeitzig 50.....	43
Ehrlich/Erbahr 50.....	43
Eichelen 50.....	134
Eifer 50.....	143
eigen 53.....	97
Eilen 50.....	57, 133
Ein armer 37.....	116
Ein Eltister 35.....	140

Ein junges Weib 50.....	93
ein Loth im Felde 88.....	153
ein Pohl 97.....	105
ein Reich 100.....	112
ein Reisender 100.....	128
Ein Rind 101.....	132, 142
Eine sache handeln 69.....	153
eine schöne ursach 125.....	117
Einen andern entsetzen / versehren 52.....	49
Eines sinnes sein 114.....	153
einfaltig 53.....	153
Eingeweyd 51.....	119
einig 53.....	39
einig seyn 53.....	153
Einladen 83.....	72, 100
einöde/Wüste 53.....	73, 77, 94
eins umbs ander 53.....	69
Einschencken 106.....	119
Eisen 51.....	111
Eiß 51.....	57
Eitel/unnütz 51.....	130, 134
Elend 51.....	144
Elend / ein Thier 51.....	106
Elender mensch 51.....	144
Ellenbogen 51.....	75
Eltern 35.....	140
Embsig 51.....	136
Embsig im Werck seyn 51.....	136
Empfangen 51.....	115
Empfinden 51.....	89, 131
End 51.....	83, 97, 125
Endern 51.....	129
Endigen 51.....	83, 98
Endtschuldigen 110.....	137
Eng 51.....	39
Engel 52.....	54
Engsten 52.....	39
entdecken 47.....	154
Ente 52.....	101
Entfreyen 58.....	137
Er ist abwesend 34.....	129
Erbarmen 39.....	42, 47
Erbbawr 52.....	108
Erben 52.....	108
Erbgut 52.....	108
Erbland 52.....	108
Erbs 52.....	50
Erd 52.....	89
Erdbeer 52.....	85

Erdheben 52.....	85
Erdkreiß 52.....	85
Erdreich 52.....	84
Erfahren 52.....	128
erfüllung 60.....	134
Ergern 52.....	98
Ergernüß 52.....	98
Ergetzen 52.....	114
ergetzen 64.....	55, 114
erhöhen 73.....	154
erinnern 53.....	86
Erkänntuß 76.....	131, 132
erklären 78.....	152
Erklären/außlegen 53.....	152
erlauben 84.....	82
erleuchten 86.....	139
erlösen 88.....	82
Erlöser 88.....	82
ermahnen 89.....	85
Ernd 53.....	83
Erniederer 94.....	40
Eröbern 95.....	115, 119, 153
Erquicken 53.....	55
Erquicken 98.....	55
Ertrencken 122.....	136
Ertz 53.....	141
Erwecken 126.....	152, 154
Erwerben 129.....	115
Erzehlen 132.....	114, 155
erziehen 133.....	134
Erzürnen 134.....	143
Es donnert 49.....	104
Es ist möglich 93.....	117
Es wird abend 34.....	148
Es wird dunckel 49.....	115
Es wird morgen 92.....	68, 125
Es wird Tag 120.....	125
Es ziemet 133.....	68, 149
Esel 53.....	88
Eselin 53.....	88, 185
Essen 53.....	123
Essig 53.....	152
Eul 50.....	70
ewiger 53.....	53
ewiglich 53.....	53
Ey 53.....	89
Eychel 53.....	134
Eychenbaum 53.....	126
Eychhorn 53.....	97
Eyd 53.....	140

Eydschwur 111	140
Eymer 53	100, 150
eyter 53	90
Fahen 54	65, 109, 115
Fähnlein 55	81
Fahren 54	122
Fall 53	45, 56, 78
Fallen 54	78
Fallstrick 54	63, 109, 146
Falsch 54	139
Farbe 54	148
Farben 54	148
Fäß / darauß man isset 55	136
Fäß darin man getrenck helt 55	136
fassen/begreifen 54	87, 89, 126
Fassen/ergreifen 54	65, 146
Faste/schmacht 55	95
Fasten 55	95
Faul/stinckend 55	90
Faul/träg 55	77
Faulheit 55	77
Faust 55	114
Feber 55	76
Fechten 55	145
Feder 55	121
Fegen 55	109
Fehlen 54	45
Feil haben 56	63
Fein 55	62
Feind 55	137
Feind sein / anfeinden 55	143
Feindschafft 55	137
Feist 56	80, 111, 147
Feld 55	147
Fell 54	92
Fels 55	109
Fendrich 56	81
Fenster 56	40
Ferckel 104	107
Ferckel 56	107
Ferse 56	123
Fertig 56	139
Fertig machen 56	139
fertigen 113	134
Fest 56	65
Feucht 56	91
Feuchtigen 56	61, 91
Fewer machen 56	131
Fewr 56	131
Fewr anzünden 56	124, 125

Fewrflam 57	131
Fewrig 56	131
Feyrtag 55	59
Fichtenbaum 56	73
Fin/Finländer 57	120
Finden 56	79
Finger 57	123
Fingerhut 57	123
Fingernagel 57	77
Finland 57	120
Finster 57	104
Finsternüß 57	104
Fisch 57	59
Fischen 57	59
Fischer 57	59
Fischfang 57	59, 115
Fischgrat 66	59
Fischzug 57	81
Fittich 56	130
Flaches Land 57	127
Flachs 57	81
Flecke / klein Stättlein 57	40
Flecke am Leibe 57	92
Fleisch 57	80, 97
Fleiß 57	136
fließ ankehren 77	136
Fliege 57	74
Fliegen 57	79
Fliehen 58	98, 99
Floh 57	66
Fluch 58	92
Fluchen 58	92
Flucht 57	98
Folgen 58	57, 102
forcke 61	46
Fortfahren 54	44
fortgehen 60	44
Fragen/Forschen 58	76
Fraw 58	45
Frech 58	139
Frechheit 58	139
Frembder/Pilgrim 59	128, 146
freund 59	122
freundlich 59	42, 122
freundschaft 59	42, 123
Frewd 59	114
Frewen 59	114
Frey 58	136
Frey und ledig 58	139
Freybawer 58	136

Freybawr 96	136
Freyen 58.....	69
Freygebig 58	49, 113
Freygebigkeit 58.....	49, 113
Freyheit 58	137
Freylassen 58	139
Freywillig geben 59.....	49, 113
fried 59	110
frieren 59.....	76
frisch 59.....	61
frisch Fleisch 59.....	130
frölich 59	114
frolocken 59.....	53
from 59	137
frosch 59.....	69
frost 59	76
frucht 59	120, 144
fruchtbahr 59.....	120
Früchte lesen von den Bäumen 86	68, 93
früchte samlen 59	144
frühling 60	64
frühstück essen 60	64
Fuchs 60	111
fuder 61	69
fuhre 61	142
führen, bringen 60	142
führen/leiten 60.....	115
fuhrlohn 61	142
fuhrman 61	58
full 60	134
füllen 60.....	134
fullkommen 60	134
funck 60	118
fund / listiger fund 61	63
für sich nehmen 60	46
Furcht 58.....	61
Fürchten 58	61
Fürchtsam 58.....	61
fürderen 60	39, 44
fürgehen 60.....	44
fürhang 60	46
fürlaß 60	46
fürmünder 60	148
fürnhmester im Volck 60.....	154
fürsichtig 60.....	127
fürsprecher 60	46
Fürst 60	148
furtz 61	101
furtzen 61.....	102

fuß 61.....	56
fusssole 61.....	55
fußstapff 61.....	55
fußtritt/schritt 61	116
Gabe 61.....	41
Gabel 61.....	48
Galge 61.....	146
Gall 61.....	116
Gans 61	48
Gantz 61.....	68
Gantz auß / gar auß 61.....	69
Garnwinde 61	64
Garstig fleisch 61	68, 114
Garte 61	38
Gartenbeth 41.....	101
Gast 61	146
Gästerey 64	146
Gebären 62.....	54
Geben 61	41
Geberd 62.....	69
Gebieten 62	75
Gebiß 62.....	122
Gebot 62.....	75
gebrauch 44.....	69
gebrauchen 44.....	105
Gebrech 63.....	143
Gebrechlich 63	143
gebreck 45	143
Geburt 62	124
Gebürtig 62	108
Gedächtnuß 62	90
Gedanck 62.....	90
gedancke 47.....	90
gedechtnuß 47	90
gedencken 47.....	90
Gedeyen 62.....	118
Gedulden 49	60
Gedult 49.....	60
Gefahr 62	52
Gefallen 62.....	87
Gefang 54.....	140
Gefangen nehmen 54.....	140
Gefängnuß 62.....	140
Gefäß 55.....	43
Gefert 62	118
Gegen Abend 34	148
Gegenwertig 62	141
Geheim 72	116
Geheimnuß 62	116
Gehen 62	74, 88

gehorschen 73.....	72
gehorsam 73.....	72
Gehorsamen 62.....	123
Geil 63.....	65
Geilheit 63.....	65, 130
Geist 65.....	138
Geitz 63.....	39
Geitziger 63.....	39
Geläch 83.....	91, 92
Gelb 61.....	70
Geloben 63.....	132
geloben 87.....	132
Gelt 63.....	110
Gelten/kosten 63.....	86
Gelübde 63.....	133
Gemach 63.....	59, 131
Gemeine 63.....	67
Gemüht 63.....	86
Gemüht 92.....	86
genandter 94.....	59
Geniessen 95.....	62
Gerade 63.....	148
geraten 66.....	118
Gerecht 63.....	149
Gerecht machen 63.....	149
Gerechtigkeit 63.....	149
Gericht 63.....	68
Gerichtes tag 63.....	68
Gering 63.....	47
Gerste 63.....	96
Geruch 64.....	47
Gerücht 63.....	73
Gesang 113.....	79
Gesang 64.....	79, 82
Geschehen 64.....	124
Geschenck 106.....	41
Geschicht 64.....	124
Geschirr 64.....	43
Geschlecht 64.....	120
Geschöpff 105.....	81
Geschöpff 64.....	81
Geschwer 64.....	99
Geschwind 64.....	93
Geschwindigkeit 64.....	93
Gesell 64.....	93
Gesicht 113.....	95
Gesicht 64.....	95
Gesprech 64.....	73
gestatten 117.....	82, 87
Gestatten 64.....	82, 87

Gestehen 64.....	132
Gesund 64.....	130
Gesund werden 64.....	130
Gesundheit 64.....	130
Getten 64.....	66
Getümmel 123.....	91
Gewalt 64.....	87, 147
Gewalt erlangen 64.....	87
Gewaltiger 64.....	147
Gewehnen 127.....	69
Gewerb 64.....	42
Gewin 130.....	62
Gewin 64.....	62
gewissen 130.....	124
Gewissen 64.....	124
Gewohnen 127.....	69
Gewölb 131.....	146
gewonheit 128.....	69
Gewonheit 64.....	69
Giessen 65.....	138
Gift 65.....	64, 121
Glantz 65.....	99, 139
Glas 65.....	67
Glasfenster 65.....	67
Glat 65.....	80, 119, 127
Glaub 65.....	136
Glauben 65.....	136
Glaubiger 65.....	136
gleich 65.....	116
gleichnamich/genandter 65.....	59
gleichniß 65.....	80, 133
gleiten 66.....	80
Gleitesman/führer 86.....	115
Glentzen 65.....	99, 139
glentzen 66.....	54
gliedmaß 66.....	83
Glocke 66.....	64
Glück 66.....	149
glücksälüg 66.....	149
glücksälügkeit 66.....	149
Gnad 63.....	42
Gnädig 63.....	42
Gold 66.....	70
Goldschmied 66.....	70
Gönnen 67.....	46
Gott 66.....	56
Gottfürchtig 58.....	56
Göttlich 66.....	57
Göttlich wesen 66.....	57
Gottloß 66.....	56

Götz 66	146
Götzendiener 66	146
Götzendienst 66	146
Grab 66	48
Graben 66	58
Gras 66	112
Graw 67	48
grawen 66	61
Grawerck 67	97
Grawsamb 67	50, 51
Grenz 67	104, 110
Grewel 67	50
Grind 67	75
Grindig 67	75
Groß 67	122
Groß achten 34	122
grösse 67	122
Großsprecher 102	51
Grub 66	43
Grub / darin man Kohlen brennet	
80	88
Grün 67	48
Grund 67	106
grünen 67	48
Gruß 67	130
Grütz 67	126
Guckgauck 67	74
Gunst 67	42
Gürgel 67	72
Gürtel 67	148
Gürten 67	148
gut 68	48
Gut werck 129	48, 49
gut wetter 130	48
Gütig 67	42
Gütig machen 67	135
gutthat 68	48, 49
HAab 68	94, 112, 140, 144
Haas 68	57
Haben 68	89
Haber 68	58
Habicht 68	70
Hader 68	111
Hadern 68	111
Hafe der Schiffe 68	115
Hagel 68	110
Halb 68	105
Halffter 68	108
Halm 68	74
Hals 68	58

Halsstarrig 68	60
Halten 68	103
Hamel 105	96
Hamel 68	96
Han 69	70
Hand 68	75
Handel 69	63
Handeln 69	63
Handschrift 69	75, 146
Handschue 68	65
Handzwehl 69	75
Hanenkraht 80	70
Hänff 68	60
Hangen 68	105
Hare 68	57, 61
Harff 69	60
Harnisch 69	111
Harpffen stellen 69	64
Harpffenschlagen 69	60
Harren 69	97
Hart 69	60, 74
Hartigkeit 69	60
Hartneckig 93	60
Hartz 69	138
Haselnuß 69	108
Haspel 69	144
Haß 69	143
Hassen 69	143
hastig/jachzornig 84	150
Haub 69	126
Hauff 69	52, 67
hauffen strauch 118	47
Haupt 70	101
Hauptkohl 80	101
Haußgenosse 70	67
Haußgesind 70	102
Haußmutter 70	102
Haußvater 70	102
Hausung/wohnung 70	51, 85
Haut 70	92
Hawen 70	110
Heben/bören 70	133
Hechlen 70	48
Hecht 70	48
Heer 74	123
Heerstraß 118	85, 122
hefften 70	149
Heide 72	98
Heil 72	149
Heilen 72	130

heimlich 72	116
Heimlich gemach 63	102
heiß 73	99
Held 70	147
helffe Gott 70	39, 56
helffen 70	39, 44
helffer 70	38, 39, 44
hell 70	118
hell/laute 70	49
helle 70	107
Helm 71	111
Hemdbd 71	123
Hencker 71	104, 110
Henne 69	60
Herberg suchen 71	152
herbringen 45	130
Herbst 71	124
Herde 71	61
Herfürsprossen 116	99, 106
herlich 71	43
herligkeit 71	43
Herr 71	55
herrschen 71	139
herschung 71	139
hertz 71	124
Hertzhafft machen 72	124
Hertzhafft/behertzet 72	56
Hertzhafftigkeit 72	56
hertzleid 71	71, 79, 89
hetzen/verhetzē 72	48
heuffen 72	68
heulen 72	135
heurath 72	106
Hew 72	49
Hewschreck 72	49
Heyl wünschen 72	130
Heyland 72	149
Heylig 72	109
heyiligen 72	109
heyligkeit 72	109
hie 72	118
Himlisch 72	125
Himmel 72	125
hincken 73	82
hindern 73	63, 141
hirn/breg 73	40
Hirte 71	61
hitze 73	99, 107
Hobel 73	53
hoch 73	74

höcker 73	77
höckerich 73	77
Hoff auffm Lande 73	89
Hoff bey einer wohnung 73	150
Hoff beyrn Hause 73	51
Hoffen 73	81
hoffertigkeit 73	74
Hoffnung 73	81
holdselig 73	42, 85
Höle 73	43
holen 73	130
holtz 73	106
Holtzwage 126	140
honig 73	88
hören 73	72
Horn 74	116
Hosenband/Strümpffband 39	123
Huffeisen 74	51
hülffe 70	38
hülse 74	64
Hund 74	67
hunger 74	55
hungern 74	55
hüpfen 74	60
hüpsch 74	63
Hure 74	51, 105
Hurer 74	105
hurerey 74	105
hurerey treiben 74	105
Hust 74	75
husten 74	75
Hut 74	76
Hüten 74	51, 59, 99
Hütte 74	85
Ich mache oder lasse schwemmen	
111	96
Iglicher 75	53
Imme 75	88
Immenstock 75	88
In sin führē / erinnern 114	86
In sin kommen 114	86
Ins elend stürzen 51	144
Inschencken 75	119
Irrdisch 75	89
Irrren 75	45
Irrung 75	45
Jagen 74	39
Jahr 74	38
Jähriger 75	38
Jährlich 74	53

Joch 75	44, 54, 57
Jucken 75	124
Jude 75	57
Jugend 75	93
Jung 75	93
Junge Fraw 75	93
junge Kuh 81	106
Jungfraw 75	93
Jüngling 75	93
jüste Kuh 81	39
KAal 75	99
Kahn 76	81
Kalb 76	141
Kalck 76	82
Kalckunschhan 69	116
kalt 75	76
kalten/frieren 75	76
Kam 76	48
Kammen 76	120
Kampff 76	145
Kämpffen 76	145
Kan 76	60
Karg 76	120
Karglich 76	119
Karraus 76	67
Katz 76	61
Kauff 76	63
Kauffen 76	97
Kauffmann 76	63
Kauffmanschaft treiben 76	63
Keeß 76	57
kehl 75	58, 72
kehren 77	109
kehren/wenden 7775, 108, 154,	
155	
Keiffen 77	133
Keil 77	126
Keiner 77	63, 153
Keiser 77	64
Keller 77	64
Kenne 76	131
Kern 77	132
Kern / darin man Butter machet 77	
	66
Kertz 77	76
Kessel 77	62
Ketten 77	39
Keusch 77	61
Keuschheit 77	61
Keuschlich 77	61

Kewen 77	106
kin 78	149
kinback 38	83
Kinback 83	83
kind 78	78
kindbetterin 78	94
kindelbier 78	141
kindisch 78	110
kirch 78	66
KirchenSohn 119	66
kirsch 78	61
kiste 78	66
klaffter 78	124
klag 78	58
klagen/trauren 78	79
klagen/verklagen 78	58
kläglich 78	47
kläglich 79	127
klappern 78	74
kleben 78	126
kleid 78	112
kleider anziehen 79	111
klein 78	104
Klein achten 34	89
klein Bahr 39	145
klingen/erschallen 79	49
klingen/lauten 79	49
klopfen 79	68, 102
klotz 79	99
klufft 79	137
klug 79	127
klugheit 79	127
knarren 79	74, 110
knecht 79	121
knechte annehmen 79	121
kneten 79	123
knie 79	107
knie beugen 79	107
knoblauch 79	77
knopff 79	95
Knupff 80	123
Knüpfen 80	123
knutschen 79	114
Knüttel 80	85, 86
knüthen 79	70
Kochen 80	64
Kohl 80	60
Kohle 80	124
Kohlen brennen 80	124
kommen 80	131

König 82.....	71
Königlich 82.....	71
Königreich 82.....	71
korb 80.....	69
korn 80.....	55
Korn reinigen 113.....	132
kornsichel 80.....	119
kosten/Unkosten 80.....	70
köstlich 80.....	59
koth 75.....	112, 120
kotisch 75.....	113, 119
krachen 80.....	101
Krafft, kräftigkeit 80.....	145, 147
kräftlos 80.....	110, 145, 146, 147
krage 80.....	70
Kranck 81.....	47
Kranckheit 81.....	132
Kranich 80.....	71
Krantz 81.....	70
kratzen 81.....	70
Kraut 81.....	112
Krebs 81.....	147
kreye 80.....	141
Kriechen 81.....	113
Krieg 81.....	122
kriegesknecht 79.....	122
Krippe 81.....	122
Krone 81.....	70
Krönen 81.....	70
Kropff 81.....	105
Krug 81.....	61
Krum 81.....	74
Krümmen 81.....	74
Kuñer 82.....	71, 89, 140
Kuche 82.....	69
Kugel 81.....	81
Kuh 81.....	79
Kuhlbars 81.....	65
kühlen 81.....	55
kühler Wind 82.....	63, 77
Kühn 77.....	56
kühnen 78.....	56
Kühnheit 77.....	56
Kuñer 82.....	39
kümmerlich 82.....	71, 137
künfftige dinge 82.....	131
künfftiglich 82.....	131
Kunst 82.....	71
Kupffer 82.....	106, 141
Kupfferschmied 82.....	141

Kürßner 82.....	62
kurtz 82.....	84
kurtzer machen 82.....	84
kürtzlich 82.....	84
kurtzweilen 82.....	91, 92
kurtzweylung 82.....	91, 92
Kus 82.....	122
Küsse 82.....	98
küssen 82.....	122
kützlen 83.....	64
LABen 83.....	55
labung 83.....	55
lachen 83.....	92
lächerlich 83.....	92
Lachs 83.....	83, 126
Lade 83.....	77
Laden/auffladen 83.....	69
Lahck 83.....	81
Lahm an Füßen 84.....	55, 56
Lahm an Händen 84.....	74
Lamb 105.....	126
Lamb 84.....	126
Land 84.....	84
Landstraß 84.....	85
Lang 83.....	53, 104
lange Zeit 84.....	53
langmütig 84.....	104
Langsahm 84.....	104
Laß/Müde 84.....	134, 148
lassen 84.....	57
Laster 84.....	71
lastern 86.....	77, 122, 129
Latern 84.....	84
Latte 84.....	62, 78
Laub 84.....	79
lauffen 84.....	56
Laug 84.....	79
Lauren 84.....	81
Laus 84.....	134
Laut 84.....	49
Lauten / die Glocke ziehen 84.....	50
Lauten/klingen 84.....	49
Lauter 84.....	105
Leben 85.....	45
lebendig 85.....	45
lebendig machen 85.....	45
Lebenszeit 85.....	44, 45, 53, 107
Leber 83.....	86
Lecken auß einem Gefäß / darin etwas ist 83.....	78

<i>Lecken auß einem Gefäß / eine ledige Schüssel / oder sonst was anders</i> 83.....	93
<i>Lecken/dröpfen</i> 83.....	145
<i>Ledder</i> 83.....	92
<i>legen</i> 85.....	100
<i>Leger</i> 83.....	79
<i>Lehr/leddig</i> 83.....	134
<i>Lehre</i> 85.....	150
<i>lehren/außlehren</i> 83.....	134, 135
<i>Lehren/lernen</i> 85.....	150
<i>Lehrer</i> 85.....	150
<i>Leib</i> 85.....	53
<i>Leiblich</i> 85.....	53
<i>leichte</i> 85.....	63
<i>leichtlich</i> 85.....	63
<i>leiden</i> 85.....	60
<i>leidtragen</i> 86.....	79
<i>Leihē</i> 85.....	77
<i>Leim</i> 85.....	81
<i>Lein Flachs</i> 85.....	81
<i>Leinwand</i> 85.....	83
<i>leisten</i> 86.....	128
<i>leiten</i> 86.....	115
<i>leiter</i> 86.....	111
<i>Lende</i> 85.....	106
<i>Lenge</i> 85.....	104
<i>Leschen</i> 85.....	72
<i>Lesen</i> 85.....	82
<i>Letland / und Littawen</i> 86.....	84
<i>Lettz Lippe / oberste Lippe</i> 85.....	52
<i>leuchter</i> 86.....	84
<i>leugnen</i> 86.....	63, 116, 151
<i>leuteren</i> 86.....	106, 113
<i>Liebe</i> 86.....	42
<i>lieben</i> 86.....	42
<i>lieber</i> 86.....	42
<i>lieblosen</i> 86.....	50
<i>lieblich</i> 86.....	42
<i>liecht das da brennet</i> 87.....	77
<i>liecht/hell</i> 87.....	139
<i>lied</i> 87.....	79
<i>liegen</i> 87.....	139
<i>liggen</i> 87.....	80
<i>Lilie</i> 87.....	81
<i>lincke hand</i> 87.....	98, 141
<i>Lins</i> 87.....	84
<i>lippen hangen lassen</i> 87.....	89
<i>lispelige Zungen</i> 87.....	102
<i>lispeln</i> 87.....	102

<i>list</i> 87.....	63
<i>listig</i> 87.....	63
<i>lob</i> 87.....	65
<i>loben</i> 87.....	65
<i>Lobgesang</i> 113.....	65
<i>loch</i> 87.....	43
<i>locken</i> 87.....	44, 48
<i>lode</i> 87.....	68
<i>löffel</i> 87.....	82
<i>Lohn</i> 88.....	99
<i>Lohnen</i> 88.....	100
<i>Lorbeer</i> 88.....	81
<i>lösen</i> 87.....	108
<i>Loß</i> 88.....	81, 149
<i>Loth</i> 88.....	81
<i>Luchs</i> 88.....	54
<i>lügen</i> 87.....	139
<i>Lung</i> 88.....	134
<i>lust haben</i> 88.....	50
<i>lust, wollust</i> 88.....	50
<i>lust/frewd</i> 88.....	114
<i>lustig</i> 88.....	114
<i>Maaß</i> 88.....	90
<i>Machen</i> 89.....	128
<i>Macht</i> 88.....	110, 147
<i>MAde</i> 88.....	85
<i>Magd</i> 89.....	134
<i>Mage</i> 89.....	73, 124
<i>Mager</i> 89.....	77
<i>Mahlen</i> 88.....	55
<i>Mahlzeit</i> 89.....	123
<i>Mahnen die schuld</i> 89.....	146
<i>Malen</i> 88.....	66
<i>Maler</i> 88.....	66
<i>Maltz</i> 89.....	81
<i>Man</i> 89.....	87
<i>Mangel</i> 89.....	143
<i>Mangelhafft</i> 89.....	143
<i>Mangeln Kleider</i> 89.....	136
<i>Mangeln/Darben</i> 89.....	127, 138
<i>Mannigfaltig</i> 89.....	90
<i>Marckt</i> 89.....	132
<i>Marte</i> 89.....	94
<i>mastVieh</i> 91.....	94, 124
<i>Mat</i> 89.....	134, 148
<i>Maul</i> 89.....	121
<i>Maulen/widerbellen</i> 90.....	133
<i>Maur</i> 90.....	91
<i>Mauren</i> 90.....	91
<i>Maus</i> 90.....	50

Mechtig 88.....	147
Meer 89	73
Mehl 88.....	55
Mehr 89	88
Mehren 90	62
Mehrufur 89.....	111
Meiden 90.....	125
Meil 90	102
meineid / falsch Eyd 91.....	140
meinen 91	83, 94
Melcken 90	84
Melden 90.....	87, 127
Menge Volckes 90.....	52
Mengen 90	117
Mensch 90	54
Mercken 90.....	89, 91
Messen 90.....	90
Messer 90.....	94
Messerscheid 90	132
Messig 89.....	61
Messigkeit 89.....	61
mesten 91	124
Meth 90.....	89
mieten 91	100
Milch 90.....	103
milde 91	49, 113
miltern/lindern 91.....	63, 147
milligkeit 91.....	49, 113
mißbrauchē 44	72
missethat 91.....	45
Mißgunst 67.....	58
Mißgünstiger 67	58
mist 91	120
Mit aas gefangen 34	123
mitler 91	137
mittag 91.....	83
mittelste 91	64
mitten 91.....	64
mitlernacht 91.....	64
mögen 91	79
Monat 92	72
Mond 91.....	72
Montag 92	46
mörder 91	114, 126
morgen 91.....	51
Morgen 92	51
Morgenbrot essen 92	64
Morgenstern 92	51, 68
mörsel 91.....	91
Mücke 92.....	123

Müde 92.....	134, 148
Müde machen 92	148
Müde werden 92.....	148
Mühle 92	143
mühlstein 92	143
Mühseligkeit 92	137
muhtwillig 93.....	139, 154
müller 92	143
münch 91	89
mund 93.....	121
müntz 93	110
mürb 93	135
murren 93.....	94
müsse 93	38
müsse haben 92	83
müssig seyn 92.....	135
mutig, frisch 93.....	56, 61
mutmassen 93	89
mutter 92	45
Mutterschaff 105	45
muttersprach 92	45
Nabel 93.....	91
Nach seiner art und gewonheit thun 37	97
Nach wollust streben 131	50, 80
Nachbahr 93.....	91
Nachjagen 74	125
Nachkommen 93	120
Nachspotten 116.....	97
Nachstellen/Nachtrachten 117	95
Nacht 93	152
Nachtmahl 93	148
Nacke 93.....	70
Nacket 93.....	40
Nadel 93	94
Nagel / von Eysen 93	91
Nagel an Händen und Füßen 93 77	
Nagel von Holtz in der Wand 93	141
nagen 94.....	95
Nahe 93	80
nahrung 94.....	101, 127
name 94.....	93
Narr 94.....	46, 92
Nase 94.....	93
Naseweiser 94	93
Naß 94.....	91
Nebel 94	135
Negenaug 94.....	119
Nehen 93	149

Neheste 93	80, 83
Nehren 94	130
Neid 94	58, 137, 143
Neiden 94	58, 143
Neigen 94	71
Nemen 94	146
Nennen 94	93
Nessel 94	94
Nest 94	102
Nestel 94	111
Netz 94	146
Netzen 94	62
New 94	136
Newmond 92	93
Nichtes 94	63, 88
Niederig 95	40
Niedrigkeit 95	40
Niemand 95	63, 153
Niere 95	93
Niß des Hauptes 95	115, 116
Noth 95	52
Nötig 95	127
Nötig haben 95	127
Nötigen 95	101
Nuß 95	108
Nüßkern 95	132
Nutz 95	62
OBen 95	154
Oberhand nemen 95	145
Oberheir 95	140, 154
Oberpohlen 95	107
Oberst 95	97, 101
Ochs 95	53
Öd machen 95	135
Öd, leer 95	134
Ofen in der Stuben 96	39
Offen 96	77
Offenbahr 96	44
öffnen 95	44, 77, 154
Ohn ursach 125	54
Ohnbart 39	47
Ohnmechtig 89	111, 147
Ohr 96	74
Opffer 96	96
Opffern 96	96
Ordnen 96	117
Ordnung 96	117
Ort 96	42
Ösel 96	115
Ostern 96	80, 97

Otter 96	115
Pahr 96	98
Papir 39	110
PApir 96	110
Pawr 96	85, 126
Pein 96	52, 64, 103, 137, 140
peinigen 96	103, 140
Pestilentz 96	62
Pfal 96	111, 116, 118
Pfan 96	100
Pfand 96	100
Pfarrre 97	66
Pfarrher 97	66, 101
Pfeffer 97	104
Pfeiff 97	104
Pfeiffen 97	104
Pfeil 97	93
Pfeiler 97	103
Pferd 97	51
Pflantz 97	126
Pflanzen setzen 97	126
Pflaster 97	104
Pflegen 97	51
Pflug 97	38
Pflugen 97	76
Pforte 97	147
Pfoste 97	116
Pfund gemessen 97	106
Pfund gewogen 97	91
Pfütz 97	90, 113
Plan 97	147
Platzen/zuplatzen 97	114
Plötzlich mit ungestüm eilen 51	114
Pohlen 97	105
Prächtigt 97	74, 122
Prassen 97	105
Predigen 98	57, 72, 150, 155
Prediger 98	57, 72, 150, 155
Predigt 97	57, 155
Preisen 98	44, 65
Preiß 98	43, 65
Preussen 98	105
Probieren 98	67
Pulver 98	109
Quappe 98	82
QUelle 98	40
RAab 98	58
Rach 98	86
Rat 98	111
Rath 98	110

<i>Rath Anschlag</i> 98.....	95
<i>Rathen</i> 98.....	95
<i>Rathschlagen</i> 98.....	95
<i>Ratz</i> 98.....	113
<i>Rauben</i> 99.....	112, 114
<i>Rauch</i> 99.....	121
<i>Rauchern</i> 99.....	121
<i>Raug, uneben</i> 99.....	61
<i>Raum</i> 99.....	85
<i>Rauschen</i> 99.....	75
<i>Rebe</i> 99.....	144
<i>Rechen</i> 98.....	86
<i>Rechnen</i> 99.....	42
<i>Rechnung</i> 99.....	42
<i>Recht</i> 99.....	149
<i>Recht</i> 99.....	68, 149
<i>Rechte Hand</i> 99.....	101
<i>Recken/aufbrecken</i> 99.....	119, 142, 148
<i>Rede</i> 99.....	73
<i>reden</i> 99.....	73, 114
<i>Redlich</i> 99.....	43
<i>Regen</i> 99.....	143
<i>Regenboge</i> 99.....	144
<i>Regiren</i> 99.....	139
<i>Regnen</i> 99.....	143
<i>Reiben</i> 100.....	52
<i>Reich</i> 100.....	112
<i>Reichlich</i> 100.....	112
<i>Reichthumb</i> 100.....	95, 112, 140
<i>Reiff</i> 100.....	76
<i>Reiff machen</i> 100.....	76
<i>Reiff von Frost</i> 100.....	48
<i>Reiffen</i> 100.....	48
<i>Reimen/schicken</i> 100.....	124
<i>Rein</i> 100.....	105
<i>Reinigen</i> 101.....	105, 106, 113
<i>Reinigungsopfer</i> 96.....	106
<i>Reisen über Feld</i> 100.....	74, 128
<i>Reissen</i> 100.....	66
<i>Reiten</i> 100.....	111, 122
<i>Reitzen</i> 101.....	95
<i>Retten</i> 100.....	39, 44, 108, 151
<i>Rettich</i> 100.....	114
<i>Rettung</i> 100.....	38
<i>Reußland</i> 100.....	142
<i>Revall</i> 100.....	126
<i>Rew</i> 100.....	58, 59
<i>Rewen</i> 100.....	58, 59
<i>Ribbe</i> 101.....	76
<i>Richten</i> 101.....	121

<i>Richter</i> 101.....	121
<i>Riechen</i> 101.....	47
<i>Riegel</i> 101.....	108
<i>Riem</i> 101.....	98, 111
<i>Rind</i> 101.....	69
<i>Ring</i> 101.....	123
<i>Ringen</i> 101.....	145
<i>Ringeren</i> 101.....	147
<i>Rock</i> 101.....	72
<i>Rogen</i> 101.....	86
<i>Roggen</i> 101.....	113
<i>Rohr damit man scheußt</i> 101.....	109
<i>Rohr der wechset</i> 101.....	104
<i>Rohw</i> 101.....	76, 130
<i>Rose</i> 101.....	113
<i>Rost</i> 101.....	113
<i>Röst</i> 101.....	114
<i>Roth</i> 101.....	106
<i>Rotz</i> 102.....	127
<i>Rübe</i> 102.....	92
<i>Rück</i> 102.....	118
<i>rücken</i> 102.....	93
<i>Ruderen</i> 102.....	123
<i>ruffen</i> 102.....	53, 61, 66
<i>ruhe</i> 102.....	50
<i>ruhen</i> 102.....	50
<i>ruhig</i> 102.....	137, 138
<i>Ruhm</i> 102.....	65
<i>rühmen</i> 102.....	65
<i>rühmen/hochsprechen</i> 102.....	51
<i>rühren</i> 102.....	80
<i>Ruhten</i> 119.....	145
<i>rund</i> 102.....	155
<i>Runtzel</i> 102.....	65
<i>Rupffen</i> 103.....	66, 93
<i>Rute</i> 102.....	145
<i>SAal</i> 103.....	122, 131
<i>Sach</i> 103.....	42
<i>sack</i> 103.....	70
<i>safft</i> 103.....	91
<i>sage</i> 103.....	115
<i>sagen</i> 103.....	155
<i>sain</i> 103.....	123
<i>salben</i> 103.....	116
<i>salig machen</i> 103.....	149
<i>saligkeit</i> 103.....	149
<i>saligmacher</i> 103.....	149
<i>Salstrigspeck</i> 111.....	68, 114
<i>saltz</i> 103.....	120
<i>Saltzblaser</i> 132.....	120

<i>saltzen</i> 103.....	120
<i>samen</i> 103.....	117
<i>sand</i> 103.....	81
<i>sanfft</i> 103....	50, 127, 135, 137, 138
<i>Sanfftigen</i> 104.....	135
<i>Sanftmühtig</i> 104.....	50, 87, 127
<i>Sat</i> 104.....	123
<i>Sattel</i> 104.....	116
<i>Sattler</i> 104.....	116
<i>Satzung</i> 104.....	75, 117
<i>Sauber</i> 104.....	105
<i>Saubern</i> 104.....	106, 113
<i>Saugen</i> 104.....	54
<i>Saum</i> 105.....	99, 118, 149
<i>Saumen</i> 104.....	143, 144
<i>Saumung</i> 104.....	144
<i>Saur</i> 104.....	48
<i>Saurteig</i> 104.....	48, 57
<i>Saw</i> 104.....	118
<i>Schaben</i> 105.....	58
<i>Schade</i> 105.....	59
<i>Schaden</i> 105.....	59
<i>Schaff</i> 105.....	78
<i>schaffe scheren</i> 106.....	93
<i>Schaffen</i> 105.....	81
<i>Schalckheit</i> 105.....	91
<i>Schall</i> 105.....	53
<i>Schallen der stimmen</i> 105.....	49
<i>Scham</i> 105.....	52
<i>Schande</i> 105.....	52
<i>Schantz</i> 105.....	60
<i>Schantzkorb</i> 105.....	60
<i>Schar</i> 105.....	67
<i>Scharff</i> 105.....	130
<i>Schatte</i> 105.....	141
<i>Schatten</i> 105.....	141
<i>Schatz</i> 105.....	95, 112, 141
<i>schauffel</i> 106.....	76
<i>schaum</i> 106.....	138
<i>schaumen</i> 106.....	138
<i>schawe</i> 106.....	62, 136, 138
<i>schawen</i> 106.....	62, 136, 138
<i>schebig</i> 106.....	75
<i>scheer</i> 106.....	75
<i>schehn</i> 106.....	123
<i>scheid</i> 107.....	132
<i>scheiden</i> 107.....	77, 151
<i>schein</i> 106.....	99
<i>scheinen</i> 106.....	99, 139
<i>scheissen</i> 106.....	120

<i>schelen</i> 106.....	74
<i>schelle</i> 106.....	70
<i>schellen</i> 106.....	69
<i>schelten</i> 106.....	122
<i>Schemen</i> 105.....	52
<i>schencken</i> 106.....	41, 65
<i>schenden</i> 106.....	52, 77, 129
<i>Schepffer</i> 105.....	81
<i>Scherffen</i> 105.....	53, 130
<i>schertz</i> 106.....	91, 92
<i>schertzen</i> 106.....	92
<i>Schertzen</i> 112.....	73
<i>schetzen</i> 106.....	42
<i>scheuen</i> 107.....	51
<i>Schewen</i> 108.....	78, 129
<i>schewr</i> 107.....	76, 111
<i>schicken</i> 107.....	83
<i>schiessen</i> 107.....	109
<i>schiff</i> 107.....	77
<i>schiffen siegeln</i> 107.....	106
<i>schiffer</i> 107.....	66, 77
<i>schimmeln</i> 107.....	48
<i>schimpffen</i> 107.....	104
<i>schirmen</i> 107.....	59, 99
<i>schlacht</i> 107.....	126
<i>schlaff</i> 107.....	135
<i>schlaffen</i> 107.....	85
<i>Schlag</i> 108.....	47
<i>Schlagen</i> 108.....	84, 102
<i>Schlang</i> 108.....	85, 136
<i>Schlecht</i> 108.....	127
<i>Schleichen/kriechen</i> 108.....	105
<i>Schleiffen</i> 108.....	119
<i>Schlemmen</i> 108.....	51, 92
<i>Schley</i> 108.....	135
<i>Schliessen/endigen</i> 108.....	83, 98
<i>Schlingen</i> 108.....	92
<i>Schlipfferen</i> 108.....	80
<i>Schlipfferig</i> 108.....	80
<i>Schlitte</i> 108.....	115
<i>Schloß</i> 108.....	81
<i>Schloß das man schleuset</i> 108.....	82
<i>Schlund</i> 108.....	72
<i>Schlüssel</i> 108.....	146
<i>Schmacht</i> 109.....	95
<i>Schmachten</i> 109.....	95
<i>Schmachtig</i> 109.....	95
<i>Schmah</i> 108.....	129
<i>Schmecken</i> 108.....	85
<i>Schmeltzen</i> 109.....	121

Schmerz	109	47, 64
schmieden	109	118, 125
Schmieren	109	145
Schmücken	109	45
Schnabel	109	93
Schnarchen	109	94
Schnauben die Nase	109	94
Schne	109	82
Schneiden	109	83
Schnell	109	93, 145
Schneller	109	150
Schneyen	109	82
Schnur	109	98
Schnur / Sohnes Weib	109	89
Schoes	109	114
Schon	109	54
schonen	110	42
schrecken	110	49
schreiben	110	66
schreyen	110	53, 61, 66
schrift	110	116
schue	110	65
schuld	110	146
schuld geben / beschuldigen	110	125
schulter	110	149
schuppe	110	120
schurtz	110	107
schurtzen	110	148
schüssel	107	130
schütten	107	105
schütten	110	105
schwach	110	94, 110, 111, 147
schwachheit	110	94
schwager / der die schwester hat	110	147
schwager / der ins Hauß gefreyet / ein Haußschwager	110	67
schwager / die zwo schwester haben	110	74
schwäher	110	150
schwalb	111	108
schwan	111	82
schwanger	111	46, 58, 111
schwartz	111	115
schwartz	111	89
schweden	111	113
schweiffen hin und her	111	52
schweigen	111	138
schwein	111	118

schweiß	111	50
schwell	111	84
schwellen	111	99
schwemmen	111	96
schwer	111	111
schwerd	111	90
schweren	111	140
Schwester	112	148
schwichtigen	111	138
schwiegermutter	110	150
schwitzē	111	50
schwulst	111	99
Seckel	112	70
See	112	88
Seel	112	50
Seelig	112	149
Seen	113	76
Seestrand	112	111
Seezeit	113	76
Segenen	112	149
sehen	112	95
seiffe	113	117
Seihen	112	72
sein	112	96
Sein Ampt verwalten	36	97
seite	112	76
seite an einem Instrument	113	63
Seligkeit	112	150
Seligmacher	112	149
seltzam	112	48
sencken/versencken	112	40
senden	113	83, 84
setzen	113	43, 117
seufftzen	113	50
Seugen	104	54
Seugend Kind	104	54
Sich entsetzen	52	45, 49
Sich fürnehmen	60	46
Sich verantworten	37	46
sich vergleichen	65	80
sich verunkosten	80	70, 71
sicher	113	61
siebe	113	122
sieben	113	122
sieden	113	64
sieden	119	64
sieg	113	145
Siegel	112	106
siegen	113	145, 153
silber	113	52

<i>sincken/versincken</i> 112.....	40, 138
<i>singen</i> 113	79
<i>sinn</i> 113	86
<i>Sitte</i> 114.....	69
<i>sitzen</i> 114.....	55
<i>sodt/Brun</i> 114	58
<i>Söge</i> 104.....	45
<i>Sohl am Fuß</i> 114.....	77
<i>Sohl am Schue</i> 114	65
<i>Sohn</i> 120.....	104
<i>sohnsweib</i> 110	89
<i>Sold/Lohn</i> 114.....	99
<i>sollen</i> 114	103
<i>Sommer</i> 114.....	122
<i>Son</i> 114.....	107, 108
<i>Sonderlich/Insonderheit</i> 114.....	55
<i>Sondern</i> 114.....	152
<i>Sonnen auffgang</i> 114.....	108
<i>Sonnen Finsternüß</i> 114.....	108
<i>Sontag</i> 114.....	109
<i>Sorge</i> 114.....	71, 89
<i>Sorgen</i> 114.....	72, 89
<i>Spalten</i> 114.....	83
<i>Spannen</i> 115	117
<i>Spar</i> 115	60
<i>Spär</i> 115	96
<i>Sparen</i> 115.....	51, 126, 141
<i>Spät</i> 115.....	50
<i>Spatz</i> 115	141
<i>Spatzieren</i> 114.....	73
<i>Specerey</i> 115	59
<i>speck</i> 111.....	117
<i>Spehen/verspehen</i> 115	103
<i>Speichel</i> 115	124
<i>Speisen</i> 115.....	124
<i>Speiß</i> 115.....	113, 123
<i>Speyen</i> 115.....	124
<i>Spiel</i> 115.....	91
<i>Spielen</i> 115.....	91
<i>Spieß</i> 115.....	96
<i>Spinne</i> 115.....	150
<i>Spinnen</i> 115.....	64
<i>Spinneweb</i> 115.....	150
<i>Spitz</i> 115.....	97, 130
<i>Spitzen</i> 115	130
<i>Spohn</i> 115.....	77, 104
<i>Spotten</i> 115.....	92, 104
<i>Sprach</i> 116.....	63
<i>Sprechen</i> 116.....	79, 99
<i>Spreiten</i> 116.....	78

<i>Sprenck</i> 116.....	65
<i>Sprew</i> 116.....	39
<i>Sprichwort</i> 116.....	81, 140
<i>sprinckbruñ</i> 45	40
<i>Springen</i> 116	60
<i>Spülen</i> 116.....	81
<i>Stab</i> 116.....	59, 116
<i>Stahl</i> 116	130
<i>Stall</i> 116	79, 126
<i>Stamlen</i> 116.....	120
<i>Stanck</i> 116.....	47
<i>Stand</i> 116.....	118
<i>stande See</i> 112.....	57
<i>Stang</i> 116.....	96
<i>Starck</i> 117	65, 147
<i>Starcken</i> 117.....	65, 147
<i>Stat</i> 117	81
<i>Staub</i> 117.....	107
<i>Stechen</i> 117	104
<i>Stecke</i> 117	59, 85, 106, 116
<i>Stehen</i> 117	117
<i>Steiff</i> 117	65
<i>Steigen</i> 117.....	43
<i>Stein</i> 117.....	67
<i>Steinigen</i> 117.....	67
<i>Stelen</i> 117.....	141
<i>Stelle</i> 117.....	42
<i>Stellen</i> 117.....	43
<i>Stengel am Kraut</i> 117.....	141
<i>Sterben</i> 117.....	121
<i>Stercke</i> 117.....	66, 147
<i>Stern</i> 117	133
<i>Stets</i> 117.....	57
<i>Stieffel</i> 118.....	115
<i>Stieffmutter</i> 117	146
<i>StieffSohn</i> 117.....	146
<i>Stiefftochter</i> 117	146
<i>Still</i> 118.....	138
<i>stillen</i> 118.....	138
<i>stillschweigen</i> 118	122, 138
<i>Stim</i> 118.....	53
<i>Stirn</i> 118.....	97
<i>Stoltz</i> 118.....	74, 122
<i>stoltzieren</i> 118.....	74, 122
<i>stopffen</i> 118.....	131
<i>stossen</i> 118.....	84, 133
<i>straff</i> 118	94
<i>straffen</i> 118.....	94
<i>straß</i> 118	128
<i>strasse in der Statt</i> 118	136

<i>strauch</i> 118.....	145
<i>strauchbusch</i> 118.....	107
<i>straucheln</i> 118.....	68
<i>streben</i> 118.....	95
<i>strecken</i> 118.....	119, 148
<i>streit</i> 119.....	111, 126
<i>streiten</i> 119.....	111, 126
<i>streng</i> 119.....	60, 139
<i>Strense</i> 97.....	51
<i>strewen</i> 119.....	119
<i>strick</i> 119.....	75
<i>stricken/binden</i> 119.....	76
<i>Stroh</i> 119.....	149
<i>Strömling</i> 119.....	114
<i>strümpff</i> 119.....	121
<i>Stub</i> 119.....	131
<i>stück</i> 119.....	135
<i>stuel</i> 119.....	57
<i>stum</i> 119.....	63, 131
<i>stunde</i> 119.....	131
<i>stupffel</i> 119.....	74
<i>sturm</i> 119.....	131
<i>sturmen</i> 119.....	131
<i>stütze</i> 119.....	116
<i>suchen</i> 120.....	98
<i>Sünd</i> 119.....	101
<i>Sündfluß</i> 120.....	142
<i>Sündigen</i> 120.....	101
<i>Sündiger</i> 120.....	101
<i>Süß</i> 119.....	85
<i>TAfel</i> 120.....	79
<i>Tag</i> 120.....	107
<i>Tag zubringen</i> 120.....	73
<i>Tagelöhner</i> 120.....	99
<i>Tahl</i> 120.....	97
<i>Taub / der nicht höret</i> 120.....	72
<i>Taube</i> 120.....	132
<i>Tauff</i> 120.....	112
<i>Tauffen</i> 120.....	112
<i>Tauschen</i> 120.....	138
<i>Teller</i> 120.....	126
<i>Teuffel</i> 120.....	71, 73
<i>Teuffelskünstler</i> 132.....	71
<i>That</i> 121.....	129
<i>Theil</i> 120.....	55, 97
<i>Theilen</i> 120.....	55
<i>Thewr</i> 121.....	59
<i>Thier</i> 121.....	88
<i>Thor</i> 121.....	147
<i>Threnen</i> 121.....	94, 119

<i>Thuen</i> 121.....	128
<i>Thür</i> 121.....	135
<i>Tieff</i> 121.....	124
<i>Tilgen</i> 121.....	72, 151
<i>Toben</i> 121.....	91
<i>Tochter</i> 121.....	135
<i>Tod</i> 121.....	121
<i>Tödlich</i> 121.....	121
<i>Todschlag</i> 121.....	126
<i>Todschläger</i> 121.....	126
<i>Töden</i> 121.....	51, 121, 127
<i>Todtenbahr</i> 39.....	110
<i>Töpffer Leim</i> 85.....	116
<i>Trag</i> 121.....	77
<i>Tragen</i> 121.....	60
<i>tragende Kuh</i> 81.....	130
<i>Tranck</i> 122.....	56
<i>Traub</i> 122.....	144
<i>Traum</i> 122.....	135
<i>Traumen</i> 122.....	135
<i>trawerkleider</i> 78.....	79
<i>trawr</i> 122.....	79
<i>trawren / leid tragen</i> 122.....	79
<i>trawrig</i> 122.....	71, 89
<i>trawrigkeit</i> 122.....	71, 89
<i>Treffen</i> 121.....	97
<i>treiben</i> 122.....	39, 125
<i>trencken</i> 122.....	56
<i>trennen</i> 122.....	77, 151
<i>Trep</i> 122.....	131
<i>treten</i> 122.....	43
<i>trewen</i> 122.....	150
<i>Trincken</i> 122.....	56
<i>Trog</i> 122.....	76
<i>Tropff</i> 122.....	130
<i>Tropffen</i> 122.....	103, 130
<i>Trost</i> 122.....	114, 131
<i>Trösten</i> 122.....	114, 131
<i>trücken</i> 122.....	138
<i>Trucken</i> 123.....	70
<i>Trucknen</i> 123.....	70
<i>Trunck</i> 123.....	117
<i>truncken</i> 123.....	56
<i>truncken trincken</i> 123.....	56
<i>trunckenboltz</i> 123.....	56
<i>Tuch</i> 123.....	59
<i>Tugend</i> 123.....	49
<i>Ubel/Unglück</i> 123.....	72, 144
<i>Ubelthat</i> 121.....	71
<i>Übergeben</i> 62.....	153

Überkommen	82	115
übmorgen	92	131
überwinden	130	153
Ufer	124	111, 152
Uhrhan	69	54
Uhrhenne	69	45
umbfangen	54	154
Umgeben	62	154
Umschweiffer	111	52
Unachtbahr	35	47
Unbarmhertzig	39	54
unbillicher Mensch	43	154
unbilligkeit	43	154
Uneh/schand	50	52
Unehrlieh	50	44
Unendlich	51	54
Unfall/Unglück	125	72, 144, 149
Unflach	57	91, 135
Unflätig	57	113
Unflätiger Mensch	57	113
Unfletig	125	113
Unfruchtbar	59	39, 54
Ungebrochen Acker/Dresch	35	123
ungehorsamer	73	72
Ungemenget	90	117
Unglaublich	65	54, 136
Unglück	66	72, 144
Unkosten	125	70
Unkraut	81	135
Unmöglich	93	145
Unrecht	99	154
Unsauber	104	113
Unselig	112	149
Unseligkeit	112	149
Unsinnig	114	52, 87
Unterscheid	107	137
Unterscheid	124	137
Unterscheiden	107	137
Unterscheiden	125	137
Unterste Lippe	85	89
Unterstehen	125	56, 130
Untertrücken	122	40
unverletzet	86	54
Unverstendiger	124	113
urlaub	125	82
Urlaub	84	82
urlauben	125	82
ursach	125	42, 124
ursprung	125	40
urtheil	125	68

urtheilen	125	68
VAtter	123	54
Väterlich	123	55
Verachten	123	78, 107, 130, 151
Verachten	35	78, 130
Verachtung	35	78, 129, 130
Verbannen	123	151
Verbergen	41	62, 102
Verbieten	123	151
Verbieten	42	63, 151
verborgen/heimlich	44	116
Verborgene sachen eröffnen	95	154
Verborgener Schatz	105	75
Verbot	123	63
verbrennen	45	151, 154
verdammen	123	51, 151
verderben	123	112, 151
verdruß	123	50, 134
Vereinigen	53	153
Verfälschen	54	103
Verfaulen	55	90
Verfluchen	58	151
verfolgen	125	102
Verführen	60	103
Verführer	60	102
Vergänglich	63	51
Vergeben	62	41
Vergeben/tödten	124	121
vergeltten	123	86, 127
Vergeltung	63	86
vergessen	123	136, 152
Vergiessen/aufgiessen	65	152
vergleichen / gleich schetzen	65	153
verheissen	123	133
verhengen	123	82, 87
verhengen	71	82, 87
verhengnus	71	82, 87
verheren	71	135, 150, 151
Verkauffen	77	91
verkündigen	123	73
verkündigen	82	73, 123
Verlangen	124	53
verletzen	86	71, 112
verleumbden	86	118
Verlieren	124	60
Vermehren	124	62
Vermischen	91	117
Vernichtigen	94	89
Vernunft	124	86, 89, 127
Verrathen	98	103

Verräter	98	102, 103
Verrathen	124	103
Versagen	103	63
Versamblen	103	47, 67, 68
Versamblen	124	68
Versammlung	103	67
Versammlung	124	68
Verschleissen	108	62, 70, 151
Verschlingen	108	151
Verschulden	110	86, 127
Verschwinden	112	58, 151
Versehrer	125	112, 152
Versöhnopfer	96	80
Verspeher/Verräter	115	102, 103
Verstecker	124	102, 151
Verstehen	124	89
Verstendlich	124	127
Versuchen	120	67
Versuchen	124	65, 67
Versünen	119	80
Versüner	119	80
Vertilgen	121	66, 151
Vertragen/erdulden	124	60
Vertrawen	122	81
Verunkosten	125	70, 71
Verunsaubern	104	113, 145
verwalten die Haußhaltung	126	86
verwalten/Haußhalter	126	85, 86
verwandeln	127	75, 109, 155
Verwandter	124	52, 121
verweisen/vorwerffen	128	46
verwerffen	129	151, 152
verwesen	126	90
Verzagen	132	44
verzehrē	133	154
verzehrē	133	52, 151
Verzeihen	124	41
Verziehen	124	73, 144
verziehen	133	73, 143, 144
verzweifeln	134	44, 57, 59
Vieh	124	142
Viehfutter	61	142
Viel	124	99
Vogel	125	81
Vogt	125	121
Volck	125	110
Volenden	125	98, 134
Volgen	125	57, 102
Voll	125	134
Vollbringen	125	134

Vollkommen	125	134
Vollmond	92	134, 140
Vom Ampt verstossen	36	41
Von anfang biß zu ende	36	41
Von kind auff	78	78
Von oben	95	154
Vorberg / der ins Meer scheust	41	93
Wachen	126	140
Wachs	126	86, 88
Wachsen	126	62
Wacker	126	136
Wade	126	93
Wade	94	93
Waffen	126	111
Wage / damit man fahret	126	132
Wage / damit man wieget	126	136
Wagen	126	56
Wahr	127	63, 133
Wald	126	74, 122
Wallach	126	114
Wallach	97	114
Wallachen	126	83, 114
Walten	126	139
Waltzen	127	142
Wand	127	117
Wandeln	127	52, 73
Warheit	127	132, 133
Warm	127	120
Warmen	127	120
Warnen	127	85
Warsager/Zeichendenter	132	127
Warten	127	97
Warten/pflegen	127	51, 59, 99
Waschen	126	102
Wasser	127	143
wasserblas	43	143
Wassergrab	66	58
Wasserkalt	75	145
Wasserpfütz	97	62
Weben	127	70
Weber	127	60
Weg	127	128
wegbringen	45	144
Wegen	126	136
Wehe	127	47, 53, 64
Wehe thun	127	66
Wehen	127	106
Wehlen	126	152
Wehnen/meinen	127	83, 94

Wehr/Degen 128.....	90
Wehr/Fischwehr 128	132
Wehren 128	141, 142
wehren/dawren 129	64
Weib 128.....	92
Weib freyen 128.....	69
weich 130.....	135
Weichen 128	125
weichen/erweichen 130	135
Weide 128.....	99, 111
Weide/Viehtrifft 128.....	61, 124
Weiden 128.....	59
Weihe 128.....	70
Weihen 128.....	109
Weil/Zeit 128	38
Wein 128.....	144
Weinbeer 128.....	144
Weinberg 128	144
Weinen 128.....	94
Weinreeb 128.....	144
Weinstock 128.....	144
Weis/klug 128	127
Weis/schön 129.....	139
Weise 128	69
weise 130.....	45, 55, 137
Weisen 128	95, 150
Weisenstein 128	99
Weissagen 103.....	73
Weissagen 129	73
Weit machen 129	77, 78
Weit/Breit 129.....	77
Weit/fern 129.....	62
Weitz 129.....	93
Weitzenbrot/wegge 129	116
Welcken, verwelcken 129.....	95
Welle deß Meers 129	77, 145
Welt 129.....	54
Weltlich 129.....	54
Wemgall 129.....	145
Wenden 129.....	75, 109
wenig 129	104
Werck 129.....	129, 134
Werckeltag 129.....	41
Wercken 129.....	128
werden 129.....	115
werdt 129.....	42, 43, 74
werffen 129.....	49, 124, 145
werstein 130	125
Wesen 126	97
Wesenberg 129	110

wesseren/netzen 129.....	62
Wetten 130.....	64
Weiter 130.....	54
wetzen 130.....	53
Weyhenachten 128.....	57
wicklen 130.....	91
Widergebären 62.....	136
Widergeben 62	57
Widergeboren werden 62	136
Widerkäwen 77.....	90
Widersacher 130	137, 142
Widersprechen 130.....	133, 142
Widerstreben 118.....	142
Wiege 126.....	75
wilde Endte 52.....	88
wille 130.....	126
Winckel 130.....	94
wincken 130.....	93
wind 130.....	132
windel 130	90
Winden korn 130	132
Windsiebe 113	116
Winter 130.....	126
Wirbel 130.....	71
wirt 131	102
wirtin 131.....	102
wis 130	132, 145
wischen 131.....	109
wissen 131	128
wissenschaft 130.....	127, 128
Witwe 131.....	80
Woch 131.....	95
wohnen 131	45
wohnung 131.....	45, 85
wölben 131	146
Wolck 131.....	104
Wolckhuse 131	88
Wolff 131	52, 121
Wolgefall 54.....	48
Wolgefall 62	48
Wolgefallen 54	87
Woll 131	144
wollen 130	125
wollust 131	50, 80
wollust pflegen 131.....	80
wolstand/wolleben 131	48, 103
Wolthat 121	48, 49
wort 131	123
wrensch 97	134
wucher 132.....	62

wund 131.....	47, 111	zeugniß 133.....	132
wunder 131.....	54	ziehen 133.....	132, 142
wundern 132.....	54	ziel 133.....	97
wunderthat 132.....	54	zielen 133.....	126
wündschen 131.....	120	zieren 133.....	45
würgen 131.....	84	zimmerman 133.....	106
wurm 132.....	85	zin 133.....	130
wurst 132.....	145	zins 134.....	111
würtzel 132.....	57	zinstag 134.....	129
wüst machen 131.....	135	zittern 134.....	137, 148
wüste 131.....	74, 77, 94	zorn 134.....	143
wüten 131.....	91	zörnig 134.....	143
Zagen 132.....	49, 61, 137	Zu frieden lassen 59.....	110
Zaghafft 132.....	49, 61	Zu hohn und spot 35.....	129
Zähe/Zag 132.....	120	Zu sich ruffē 102.....	72
Zahl 132.....	82	Zu wissen thun 131.....	127
Zahlen 132.....	86	züchtigen 134.....	94
zahn Endte 52.....	67	zücken 134.....	66
Zahn 132.....	48	Zugeben 62.....	101
Zanck 132.....	111	zügel 134.....	141
Zancken 132.....	111	Zuhörer 73.....	72
Zart 132.....	94, 135	zulassen 84.....	78
Zauberen 132.....	94	zumuhten 134.....	109
Zauberer 132.....	94	zünden/anzünden 133.....	124, 125
Zaum 132.....	139	Zunemen 94.....	62, 118
Zaun 132.....	38	zunfft 134.....	65, 67
Zech 133.....	56	zung 134.....	63
Zehe 133.....	141	Zur Ehe greiffen 50.....	38
zehend 133.....	76	Zur Herberg auffnehmen 71.....	152
Zehlen 132.....	82	Zur Herberg einkehren 71.....	152
zehren 133.....	123	Zur lincken seiten 87.....	141
zeichnen 133.....	133	zürnen/hassen 134.....	143
zeichnen 133.....	133	Zusage 103.....	133
zeigen 133.....	95	Zusagen 103.....	133
zeihen / schuld geben 133.....	125	Zusamen fassen 55.....	153
zeit 133.....	38	Zusamen fügen 60.....	153
zeitig/reiff 133.....	76	Zuschliessen 108.....	65
zeitiglich 133.....	39	zweck 134.....	97
Zerreissen 100.....	62	zweiffelen 134.....	59
Zerstören 118 ... 131, 134, 150, 151		zweig 134.....	96
Zerstrewen 119.....	151	Zwibel 134.....	118
zeug 133.....	112	Zwilling 134.....	59
zeuge 133.....	131	zwingen 134.....	121, 147
zeugen 133.....	132		

34.

Dauseni / eohat / Fünffdauseni / wihs eohat /
Zehendauseni / kümme eohat / Hunderttauseni /
saddaeohat.

Folgen Vocabula nach Ordnung des Teutischen A b c.

Nota. Bey den nominibus ist der Genitivus,
bey den verbis das Imperfectum, Perfectum und
der Infinitivus, weil die am meisten variiren, gese-
tzt Angrias / angriast. (het

Das / Raip / raipest.

Das legen / söhte welja pannema.

Wie aas gefangen / söhte kaho sahtur.

Abend / öcht / öchrust.

Es wird abend / öchto sahþ / öcht tullep /
öcht jouwap.

Gegen Abend / öchtur / öchto wasto / öchto
to pohlel.

Abendsera: öchtoecht.

Aber agtas.

Aberglaub / Ebbausch.

Er ist abwesend / temma ep olle mitte siht.

Ach leider / parrato Jummal.

Achsel / olla / ollast.

Klein achten / minxix pannema / minxix
piddama.

Groß achten / suhrex pannema / piddama.

Achtung / piddaminne / panneminne.

Achtung auff einen haben / öhe tehhalle pans
nemua. Achts



ISSN 1406-0183
ISBN 9985-4-0266-9